MARDARIE POPINCIUC

PENTRU SFÂNTA CRUCE PENTRU ȚARĂ

I

1985

PENTRU

SFÂNTA CRUCE

PENTRU ȚARĂ

I

1985

MARDARIE POPINCIUC

PENTRU SFÂNTA CRUCE PENTRU ȚARĂ

I

1985

Autorul în anul 1940

CUPRINS

SATUL NATAL

A fost odată ca nici odată. A fost odată o ţară „ca soarele sfânt de pe cer”, aşezată pe culmea Carpaţilor, cu păduri verzi şi stufoase, cu plaiuri mănoase, cu râuri cu ape cristaline şi cursuri vertiginoase, cu zăcăminte de aur, fier, petrol, sare, argint şi minerale de tot felul, numită ROMÂNIA. Avea un popor mândru, născut creştin şi băştinaş din negura istoriei, chipeş, omenos, iubitor de glia strămoşească şi temător de Dumnezeu. Aşezată în partea de răsărit a Europei, a servit de strajă sacrificată a acesteia, în contra tuturor năvălirilor barbare.

În această ţară minunată, în partea de Nord a Moldovei numită Bucovina –„veselă grădină cu pomi roditori şi mândri feciori”, cum zice poetul– în acea parte în care Voevodul Ştefan cel Mare şi-a avut reşedinţa –oraşul Suceava–, la numai şapte kilometri spre Apus, în Comuna Mihoveni, m'am născut eu în ziua de 18 Maiu a anului 1914, ca al şaptelea fiu al „Vornicului” (Primarul) Vasile Popinciuc şi al Meleximei Marţuneac.

Satul nostru era aşezat pe o muchie de deal, mărginindu-se spre răsărit cu Comuna Şcheia, spre nord cu Comuna Pătrăuţi de care îl despărţea râul Suceava, spre apus cu Comuna Costâna şi spre sud cu Comuna Stroieşti.

Fundatorii satului, după spusele celor mai bătrâni, ar fi venit din Sălişte-Transilvania, încă de pe vremea când carul avea două proţapuri ca să poată fi mişcat înainte şi înapoi, după nevoie, pe drumurile de munte şi prin pădurile ce au trebuit să străbată până să ajungă la locul de aşezare. Se pare că acesta este adevărul pentru că forma noastră de a vorbi şi anumite înţelesuri şi cuvinte, erau

mult mai asemănătoare cu a ardelenilor decât cu acea a fraților din Moldova și a sătenilor din comunele dimprejur. Noi, de exemplu, în loc de a spune „aruncă-ți sumanul", ca moldovenii, ziceam „țipă-ți sumanul", ca ardelenii. Vorba noastră era înceată, pronunțată parcă alene, exact ca ardelenii. Cei din Șcheia pronunțau ca bănățenii: „uice, punce", etc.; iar cei din Costâna pe ă îl pronunțau a: de exemplu, în loc de „mămăligă", ziceau „mamaliga".

Ceea ce pe mine m'a convins că satul provenea în adevăr din Săliște, era frumusețea mamelor și surorilor noastre. Nici un sat din jur nu avea femei așa de frumoase ca ale noastre. Bătăile, între feciorii noștri și cei din satele din jur, din cauza fetelor noastre, se țineau în lanț. Cele ce se măritau cu flăcăi din alt sat, o făceau pentru că găseau băieți frumoși și bogați. Dealtfel și locul unde se așezase pentru prima dată satul se numea Săliște.

Din sat și până la râul Suceava era cale de vreo cinci sute de metri ocupați de imașul, ori islazul satului. De Costâna ne despărțea pădurea care începea la o sută de metri de la partea din apus a satului. Către răsărit și sud se întindea câmpul de cultivare a tuturor alimentelor care erau tot avutul și bogăția satului. Pe acest câmp stătea o movilă de strajă, cea mai aproape de cetatea Domnului Ștefan, de pe vârful căreia străjerul de rând da alarma, aprinzând focul, la apropierea dușmanului. În mijlocul satului, de la casa preotului și până unde începea pădurea, era altă parte de imaș unde pășteau oile și vacile vecinilor vara când vremea era frumoasă.

Spre partea de nord a acestui imaș, pe unde trecea șoseaua ce unea orașul Suceava cu Șcheia, Buninți și urma spre Costâna, Părhăuți, înainte de unde începea dealul ce urca spre pădure, în fața clădirei unde funcționa Primăria, alături de localul de joc al satului, stătea casa noastră. Casă mare de lemn, cu cerdac, acoperită cu șindrilă. Alături, în spre răsărit, stătea casa mică sau de vară, cu o pivniță mare dedesubt, unde pe lângă cartofi, se răsfățau butoaiele cu castraveți și opintici murați (un soiu de bureți),

ulcioare cu lapte acru, zarzavaturi de tot felul și multe alte bunătăți, la amintirea cărora mi se umple gura cu apă. În spatele caselor era târla oilor cu fânarul, șopronul pentru căruțe, grajdul pentru porci, locul pentru adunat gunoiul, grajdul pentru vite, șura, ograda și grădina pentru zarzavaturi în care stăteau înfipți doi vișini stufoși și un măr mare înveselind privirea.

*

* *

FAMILIA

Tata era copil de oameni săraci. Când împlinise cinci ani l-au trimis la păzitul oilor. Așa, vara cu oile, iarna cu lucrul pe lângă casă și cu tăiatul lemnelor din pădure, și-a petrecut anii până ce i-a venit rândul serviciului militar. Abia aici a învățat a scrie și a ceti. Din familia tatei am cunoscut pe cele patru surori ale lui: Marghioala căsătorită cu Carp din Bosanci; Maria căsătorită cu Doboș din Ilișești; Chilina căsătorită cu Chiuchișan din Buninți și Ioana căsătorită cu Ungurean din Mihoveni; bunicul și bunica muriseră înainte de a mă fi născut.

Imediat după terminarea serviciului militar, tata s'a căsătorit cu Melexima, fata lui Vasile Marțuneac, om cu stare și bine văzut în tot satul. Așa, cu puținul ce moștenise de la părinții lui și cu ceea ce mama căpătase de zestre, și-a început viața.

Mama era o femeie tare frumoasă, de caracter dârz, de credință puternică și de principii bine definite. Ea conducea casa și pe noi, pe copii; tata se ocupa de meseria lui de „vornic".

Cam pe când eu eram în al șaptelea an de viață, mama era din nou însărcinată. A căzut și și-a rupt piciorul drept mai în sus de genunchi. Rana se infectase așa de tare că D-rul Lupu, adus din Suceava, a spus că singura salvare era tăierea piciorului. Mama s'a opus.

–D-le Doctor –zicea ea– am opt copii și unul așteaptă venirea pe această lume. Nu-mi pot da luxul de a apare în fața lor fără un picior. Prefer să mor întreagă și așa să rămân în amintirea lor.

Tata n'a știut, ori n'a putut să o convingă, ori să-i

impună voinţa lui. Aşa, la şase săptămâni după naşterea Ilenei, mama a murit şi noi am rămas singuri cu tata. Maria era căsătorită cu Mardarie Ilincan din Buninţi, Ligheria cu Leon Mândrescu şi Domnica cu Toader Nichitean, la fel din Buninţi. Acasă stătea Rachila, Leonţa, Emilian, Constantin şi eu; pe Ileana a luat-o Ligheria căreia tocmai îi venise prima sa fată Rachila.

De mama mi-a rămas gravat în memorie un moment când stătea bolnavă în pat şi eu mă jucam sărind dintr'o parte în cealaltă a ei. La fel îmi aduc aminte de momentul când, moartă, au scos-o din casă în curte, şi noi, copii, ne-am apropiat s'o sărutăm pentru ultima dată. Tot satul era prezent. Preotul Popovici, cu odăjdii cernite şi cu cădelniţa în mână, îngâna încetişor un imn religios. Moşul Vasile, tata mamei, cu barbă albă şi cu pletele în vânt, abia se ţinea pe picioare. Lacrimile îi curgeau râu pe obraz şi oftaturi lungi şi dureroase îi scuturau tot trupul. Repeta mereu: „de ce nu m'ai luat pe mine Doamne, de ce nu m'ai luat pe mine". Tata, stătea dur ca un stâlp. Muşchii feţei păreau de piatră. Nici o lacrimă nu-i uda obrazul, numai ochii îi trădau suferinţa. Ce făceau ceilalţi fraţi şi surori, nu-mi aduc aminte.

*

* *

Familia Vornicului Popinciuc.
De la stânga la dreapta: Domnica, Rachila, Ligheria, Maria, Mama, Tata, în braţele mamei autorul, iar înainte Leontina şi Emilian.

Autorul în haine militare
cu Rachila, fata Ligheriei.

COPILĂRIA

Eu am fost tot timpul „dragul mamei". Fratele mai mare, Emilian, şi surorile Maria, Ligheria, Rachila, Domnica şi Leonţa, nu mă puteau atinge nici cu o floare că imediat se întâlneau cu palma mamei. Aşa am dus-o până la moartea mamei, de poalele fustei ei. Deşi la doi ani după mine a venit fratele Constantin, eu am rămas „dragul mamei".

După moartea mamei am suferit enorm de mult. Chiar şi acum, bunic cu nepoate, încă îmi lipsesc mângâierile mamei. Tata nu avea vreme şi nici nu era obişnuit să se joace cu noi. Pe vremea ceea părinţii erau severi cu copiii. Îi sărutau noaptea când dormeau ca să nu-şi dea seama cât le erau de dragi. Demonstrarea dragostei către copii era considerată ca slăbiciune; lipsă de caracter. Deci, mângâierile mamei nu mi le-a înlocuit. Din contra, cum fusesem „dragul mamei", toţi cei ce treceau pe lângă mine se simţeau obligaţi a mă împinge, pişca, trage de păr, ori câte alte semne de dragoste asemănătoare. În drum nu mă puteam duce pentrucă băieţii, şi chiar fetele vecinilor, îmi arătau dragostea lor într'o formă similară. Eu, amărît, mă ascundeam în ori ce colţ şi plângeam. Tata nu ştia ce să mai facă cu mine. Le certa pe surori şi pe Costică ordonându-le să nu mă mai atingă. Dar tentaţia era prea mare, aşa, eu urmam să înghit pumni, trageri de păr, chişcături, etc. şi plângeam. Badea Iaşu (Mihai), servitorul nostru, de pe vremea când tata se căsătorise, şi locţiitorul lui în treburile gospodăriei, îmi tot zicea:

—Nu fi prost copile. Cu plânsul nu se rezolvă nimic. Trebue să te faci tare. Pumnului trebue să răspunzi cu pumnul, dar cu mai multă forţă decât celălalt.

Aşa într'o zi şi alta, şi alta, până ce mi-a intrat bine în cap lecţia. Primul care a simţit că o învăţasem a fost fratele Costică. Şi aşa, din copilul plângăreţ şi necesitat de ocrotire, m'am transformat pe încet într'un băiat hărţăgos şi neastâmpărat, ce niciodată nu zicea da când i se părea că era nu, şi care a luat cu vremea parte la o mulţime de fapte şi întâmplări, cum voi încerca să le povestesc mai încolo.

Tata, rămas văduv cu şase copii în casă, cu Rachila, fata mai mare şi cu gânduri de măritat, cu spiritul lui de creştin adevărat care, înainte de a merge la biserică îşi scutura bine de tot ca să nu rămâie în ea vreun fir de tabac pentru că asta era „planta dracului", după vreun an şi ceva de la moartea mamei, s'a căsătorit cu Achilina (Chiluţa) Ilincan, o femeie din Buninţi care avea şi ea şapte copii: Ioana, deja căsătorită, Aglaia, Samoilă, Calistru, Dumitru, Catrina şi Măriuca. Familia crescuse de la nouă la şaisprezece copii; cu tata, mama, cu servitoarea Cristina şi Badea Iaşu număram douăzeci de persoane. Mesele erau enorme când ne aşezam cu toţii la ele; lucru ce se întâmpla regulat Dumineca. Oalele cu borş şi cu sarmale, tăvile cu friptură –când aveam– şi mămăligele erau cele mai mari din câte am văzut. Înţelegerea dintre noi era destul de bună; ne ajutam unii pe alţii cum puteam, mai ales că Mama Chiluţa nu făcea nici o deosebire între copiii ei şi noi ceilalţi.

Dar cum lucrurile bune, după o lege a naturei pe care încă mă sbat de a o înţelege fără rezultat, nu durează la infinit, Mama Chiluţa ne-a părăsit şi ea după vreo doi ani de la căsătoria cu tata. Copiii ei s'au dus din nou la casa lor din Buninţi, –tata ocupându-se de soarta lor mereu. Şi iată-ne din nou singuri acasă cu tata. Între timp se căsătorise Rachila cu Niculai Caşvanean din Costâna.

După vreo doi ani, tata s'a căsătorit din nou cu o văduvă din Ilişeşti, pe nume Maria. Era o femeie tânără, de vreo 32 de ani, frumoasă nevoie mare, care avea un băiat numit Ştefan, de aceeaşi vârstă cu mine. Ne-am

împrietenit repede. Dar prietenia nu ne-a durat prea mult. La numai vreo câţiva ani, a murit în braţele mele. Cu această ultimă nevastă au venit doi fraţi în plus: Ionel şi Elisabeta. În total, deci optsprezece copii.

*

* *

Familia mea.
Sus: Domnica, Emilian, Leontina, Rachila.
Așezați: Maria, Mama (a treia), Tata, Ligheria.
Jos: Mardarie, Ileana, Constantin.

Autorul în uniformă militară
cu Veronica (Onța), fata Mariei.

VIAŢA SATULUI

Viaţa satului nostru, ca dealtfel a tuturor satelor din Bucovina, se învârtea în jurul cultivării pământului şi creşterea vitelor, păsărilor şi fabricarea îmbrăcămintelor de tot felul; industrie casnică şi nu de vânzare sau export. De la începutul primăverii, când dispărea zăpada de pe câmpuri, şi până toamna târziu, toată lumea era pe ogoare. Se semăna de toate: grâu, secară, orz, ovăs, porumb, cartofi, cânepă, in şi zarzavaturi de toate soiurile, în special varză şi castraveţi. Mâncarea deci nu ne lipsea. Dar bani nu aveam aproape nici odată. Această ultimă circumstanţă se înţelege mai bine dacă se ţine în seamă faptul că încă din timpul imperiului Austro-Ungar, comerţul, în toate formele lui, era în mâna evreilor. Aceştia cumpărau toamna pe nimic toată producţia ţăranilor şi primăvara le-o revindeau pe preţuri multiplicate cu zece. În această formă, aproape nu exista cetăţean care să nu fie la cheremul lor. Şi cum în chestie de bani erau nemiloşi, erau urîţi de moarte.

Tata, ca să scape satul de această plagă, a înfiinţat în sat o sucursală a Cooperativei Băncilor din Nord, care avea o prăvălie proprie pentru uzul membrilor Băncii. Celor ce aveau datorii la evrei, Banca le împrumuta banii necesari pentru plata acestora, cu condiţia expresă ca toate cumpărăturile viitoare să le facă de la prăvălia Băncii. Cel ce nu îndeplinea această condiţie, pierdea dreptul de a plăti în cote şi trebuia să lichideze datoria în o lună de zile. Bine înţeles că au fost vreo doi care n'au îndeplinit această condiţie şi tata, ca să ia aminte toţi că nu era glumă, le-a vândut casele prin licitaţie publică, cumpărându-le cu bani

de-ai Băncii. Evreii, văzând că nu mai puteau face negoţuri, au vândut tot ce aveau şi s'au dus la oraş, în Suceava care, pe vremea când eu eram elev la liceul „Ştefan cel Mare", avea cam 80% din populaţie evrei; 98% din comerţ era în mâinile lor. Plecaţi evreii din sat, Banca le-a înapoiat casele celor doi care nu îndepliniseră condiţiile, uşurându-le plătirea datoriilor. În acest fel satul rămăsese curat de jidani.

Comuna noastră, mai bine zis „Comuna Vornicului Popinciuc", pe care a gospodărit-o treizeci şi trei de ani fără întrerupere, încă de pe vremea când aparţinea imperiului Austro-Ungar, a fost clasificată, aproape în mod regulat, ca cea mai bine administrată din judeţ. Sub conducerea tatei s'a clădit localul primăriei, în cealaltă parte de drum în faţa casei noastre; salonul de joc al satului, alături de casa noastră; în acelaşi edificiu cu salonul funcţiona Banca al cărei Preşedinte a fost tata până la moarte; Biserica, construită pe hotarul ce despărţea comuna noastră de comuna Buninţi şi servea pentru amândouă, a cărei Prim-Epitrop a fost el până şi-a sfârşit zilele, Şcoala la care mergeau copiii din ambele sate, aşezată pe teritoriul comunei noastre alăturea de Biserică; Monumentul pentru eroii căzuţi în lupta pentru desrobirea Bucovinei şi unirea cu Patria Mamă România, în faţa casei noastre; drumurile reparate aproape în fiecare an; lunca şi pârâurile împădurite; fântânile şi izvoarele de apă de pe câmp, etc., toate îngână numele lui. Adevărul e că tata era în primul rând „Vornicul Satului" şi abia în al doilea rând capul gospodăriei noastre.

Iarna, când zăpada acoperea până şi gardurile de puteai merge în formă directă de la o casă la alta, era destinată jocurilor, nunţilor şi întreţinerii vitelor. Femeile o utilizau pentru ţesături şi în special pentru pregătirea zestrei fetelor de măritat.

*
* *

ŞCOALA

Şcoala primară am făcut-o în sat sub conducerea D-nei Cojocariu, de la vârsta de şase ani la zece. Terminată clasa a patra, m'am prezentat la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava, unde după darea unui examen, am fost admis ca elev al primului grad secundar.

Aşa, în toamna anului 1924, înbrăcat cu haine noi, cu cămaşă albă cu flori cusute de surorile mele şi cu bondiţă de aba, m'a dus tata şi pe mine împreună cu fratele Emilian la Suceava. Aici locuiam la o lipovancă foarte de treabă care ne îngrijea ca pe copiii ei. Mâncarea ne-o aducea tata de acasă, gazda numai ne-o prepara.

Aveam colegi de clasă de prin toate satele dimprejur. Profesorii erau oameni buni şi se străduiau să ne înveţe tot ceea ce ştiau. Nenorocirea era că noi elevii ne ocupam mai mult de jocuri de tot felul decât de învăţat. Cu toate acestea am trecut anul fără multe bătăi de cap. Şi aşa, an după an, s'a scurs timpul până în 1934 când mi-am luat examenul de bacalaureat.

În vacanţe, din Iulie până în Septemvrie, mergeam acasă. Hainele de oraş erau puse, frumuşel împăturite, în dulapul cu miros de busuioc, şi în locul lor intrau la rând cele de lucru: bondiţa de piele de oaie, pălărie cu boruri mari ca să nu mă ardă soarele, bocanci, etc.

De mai înainte de răsăritul soarelui şi mult după ce acesta se ascundea după pădure, lucram cu toţi ceilalţi la câmp: prăşeam, strângeam buruene, greblam mânam caii la plug, aram, grăpam, coseam, ajutam la curăţitul grajdului, la alimentarea vitelor, strângerea recoltei, a fânului, dar mai ales umblam cu căruţa în toate părţile

pentru că îmi plăcea enorm de mult să conduc caii.

Căruţele de fân, grâu, secară, orz, ovăz, etc., ce eu încărcam şi stogurile de fân ce eu clădeam, după cum mă învăţase Badea Ţurcan, au rămas de pomină. De multe ori, când mă întâlneam cu câte un vecin ce mergea cu căruţa lui la câmp iar eu veneam cu a noastră încărcată, acesta ieşea din drum ca să nu-l strivesc împreună cu cal cu tot, în cazul când a mea s'ar fi răsturnat. Când ajungeam acasă, nu puteam băga căruţa în şură pentrucă era mai înaltă decât poarta. Tata mă tot certa: „mai încet măi băiete că avem nevoie de cai şi căruţă pentru mai multă vreme, nu numai pentru azi." Se vedea însă că îi plăcea că nimeni nu îndrăznea să încarce căruţa ca băiatul lui. Seara când ajungeam acasă cu ultima căruţă, deshămam caii, le scoteam hamurile şi încălecat pe iapa cea mai bătrână, numită Midas, galopam până la râu în care intram cu cămaşă cu tot, spre disperarea mamei.

Nu totul era însă numai lucru greu. Erau şi bucurii mari. Cântecele celor ce prăşeau, armonica de gură şi solzul de peşte a lui Mihai Nedelcu cu care strângeam recolta în nopţile cu lună, care când începea a doini lăsa când impresia unei orchestre, când a unei privighetori, după cum întrebuinţa armonica sau solzul. Ce să mai spun de oalele cu borş cu carne, castraveţii muraţi, oalele cu lapte acru scoase din răcoarea pivniţelor, slănina afumată cu usturoi ori ceapă, fructele de tot felul. Sunt lucruri şi plăceri de neuitat.

Dumineca, pe ploaie, zăpadă sau cu vreme frumoasă, pe frig ori pe căldură, noi copiii mergeam cu tata la biserică. Era ziua când toată familia se întrunea la masă. Eram mulţi şi mâncarea pentru toţi dădea mult de lucru. Dar bucuria de a ne întâlni cu toţii era la fel mare. Tata se aşeza regulat în capul mesei şi cum era mândru de a ne vedea pe toţi, îşi răsucea mereu mustaţa. După masă, în zilele de vară, duceam vitele la râu şi le scăldam. După masă, de obiceiu era joc pe islazul din faţa casei. De mic mă uitam la cei mai mari cum jucau şi împreună cu alţii de vârsta

mea, încercam să-i imit. Mai interesant însă decât jocul erau pentru noi copiii bătăile între feciori. Pietre, cuţite, pari şi revolvere, nimic nu era lăsat la o parte. Odată începută bătaia, nu importa mult pentru ce motiv, era destul o vorbă în doi peri ori un refuz de a bea împreună un pahar, toţi intrau cu mult avânt în ea. Toate rudele prezente se simţeau obligate a lua parte. Şi cine nu avea rude? Dacă nu ajungeau să se omoare în mod regulat, se datora femeilor care se băgau la mijloc şi nu-i lăsau să continue bătaia. Şi cum ele erau respectate de toţi, totul se termina repede.

Au fost însă şi ocazii când chiar femeile luau parte la bătăi şi rezultatul era atunci teribil.

Bucovinenii sunt oameni mândri, fudui —cum se zicea pe la noi— care nu admit să fie înjosiţi. Cum ziceau în glumă cei din Regat, mergeau cu sapa în geantă şi cu coada în mână drept baston la prăşit, ca lumea să nu-şi dea seama că erau muncitori simpli. Şi dacă acest lucru era o glumă, e adevărat că înainte de a-şi cumpăra o vacă, ca să aibe lapte pentru copii, îşi cumpărau cal şi căruţă; ca să scuipe de sus, cum se zicea. Acest lucru nu-l înţelegeau funcţionarii şi în special jandarmii, ce ni-i trimetea din când în când Patria Mamă. Aceştia din urmă încercau să ne trateze aşa cum erau învăţaţi cu cei din Regat; adică înjurând şi dând cu vâna de bou.

Când aveam vreo şaisprezece ani, venise un Şef de Post, unul din aceşti jandarmi, din Dobrogea. Într'o seară, nişte feciori veneau cântând de la fete cum era obiceiul din bătrâni. La toată lumea le plăcea şi toţi ieşeau pe prispa casei ca să-i asculte; mai ales când printre ei era câte unul care ştia să doinească frumos. Şeful de Post le-a ţinut calea şi, cu înjurături şi vâna de bou, a încercat să le bage în cap că acest lucru însemna „tulburarea linişţei publice" pe care el trebuia să o facă respectată. Rezultatul a fost că toţi flăcăii din sat s'au pus de acord să-l înveţe pe el cum să se poarte.

În Dumineca ce a urmat s'a făcut joc pe islazul din

fața casei noastre. Câțiva flăcăi angajaseră o bandă de lăutari, pe care o plăteau cu banii ce încasau de la ceilalți ca intrare la joc. Pe la orele unu a început jocul. Fiecare flăcău ce venea era primit cu marș cântat în cinstea lui. Așa, pe încetul, aproape tot satul se strângea pe islaz; tinerii la joc și bătrânii privind și vorbind de nevoile lor și de politică.

La un moment dat, doi flăcăi au început o bătaie simulată, în care au început să intervină aproape toți. Șeful de Post, cu vâna de bou în mână, s'a repezit să-i despartă, înjurând și dând cu vâna ca la târgul cu hoți. Feciorii i-au făcut loc să ajungă în mijlocul lor, apoi au închis cercul și după vreo câteva minute șeful a apărut călcat tot în picioare, cu răni peste tot corpul. L-au încărcat într'o mașină care întâmplător trecea prin sat, și l-au trimis la spitalul din Suceava, unde a murit fără să-și mai revină. La proces nu s'a putut stabili cine era vinovat de moartea lui.

Alt Șef de Post, tot din Regat, a murit sdrobit în picioare de tot satul la o nuntă pentru că, vroind să sărute mireasa, aceasta l-a împins, și el fiind beat, i-a dat o palmă.

Însă cele mai dulci și frumoase amintiri din această epocă sunt legate de surorile și frații mei și în general de toată familia care, aș putea zice că o forma tot satul. Aproape nu era familie în sat căreia tata să nu-i fi botezat sau cununat un copil. Pentru toți eu eram, de tânăr, „Mardarie flăcăul vornicului”; mai târziu, când fusesem pe la pușcărie, „nebunul vornicului”.

Sunt de neuitat nunțile, care începeau Vineri seara cu dusul gătelilor la mireasă (rochie, papuci, etc., pe care le cumpăra mirele), cu muzică și strigătoare, printre care își avea un loc de multă vază mătușa Mafta, căsătorită cu Ignatescu de pe deal, discursul ce îl spunea un fecior mai hâtru înainte de a preda darurile și jocul care urma până la ziuă. Sâmbăta, mireasa își trimetea darurile ei mirelui, cu același fast, și bine înțeles că jocul avea loc și de această dată. Dumineca avea loc nunta la biserică, ospățul la care

lua parte tot satul și jocul până Luni dimineața. Marți seara se adunau rudele mirelui și a miresei și cheful continua până în ziuă. Miercuri se adunau numai părinții tinerei perechi cu nănașii și urma petrecerea; probabil pentru că aceștia în celelalte zile trebuiau să se ocupe de ceilalți și nu aveau timp de a petrece. Iar Joi, nănașii își invitau finii la casa lor și îi sărbătoreau cu mult lux, așa ca să nu uite toată viața lor.

La fel de neuitat au fost Crăciunurile, când mergeam cu colinda de la casa unei surori la a celeilalte până ce ne adunam cu toții și ne opream cu colinda la casa noastră în zorii zilei. Anul Nou cu malamca mascați toți, când dimineața se aduna aproape tot satul la noi acasă să-l sărbătorească pe tata —Vornicul Vasile—, când se încingea jocul de tremura toată casa și rămâneam fără ferești și fără sobe. Paștele cu mersul la înviere, venitul acasă cu lumânările aprinse și cu bucatele și apa sfințită, bucate din care tata dădea fiecărui animal câte o bucățică, înainte de a ne așeza cu toții la masă și a gusta din mâncăruri.

Dar mai de neuitat a fost dragostea ce ne lega pe toți. Surorile și-o arătau cosând cămăși și bondițe cu flori; cumnații ajutându-ne cu ce puteau, și noi răspunzând după puteri. Vizitele Leliței Măriuca și ale lui Bădița Mardarie la Suceava, când eram la școală, mi-au rămas ca cel mai scump odor. Lelița Măriuca, sora cea mai mare, care după moartea mamei își asumase rolul acesteia, era întotdeauna cu surprize. Pe lângă lucruri de mâncare, nu uitau niciodată să-mi bage în buzunar ceva bani de care mereu duceam lipsă. Așa, între casă și școală, între lucru și petreceri, s'a scurs timpul până la terminarea școlii secundare.

*

* *

PRIMUL LEGIONAR

Abia deschid ochii. Parcă aşi mai dormi şi parcă nu.

—Măi Vasile, strig eu către Francu cu care locuiam la D-na Schley în Suceava de mai mulţi ani, cât e ceasul şi în ce zi suntem.

—Ora 8, luna Maiu, anul 1932, ziua am uitat-o, îmi răspunde Vasile râzând.

—Şi ce vezi pe geam, îl întreb eu zâmbind.

—Văd că plouă, că Mitzi merge în oraş, că Medy duce mâncare la purcei şi că Aurica stă pe prag şi te aşteaptă să-i dai „bună ziua".

Am început să râdem amândoi şi cu hee-rup dat sufletului, m'am ridicat în capul oaselor şi am sărit jos din pat.

—Mergi în oraş? mă întrebă Francu.

—La ce? Azi e Duminecă şi aş fi vrut să mai stau niţel pe acasă.

—Credeam că te duci să cumperi un ziar că eu m'am apucat de scos cuvinte la latină.

—Atunci mă duc.

—Da cată să şi vii.

—Vin, cum să nu vin. Doar de dau de vreo fată frumoasă prin oraş, atunci poţi să tot aştepţi că, până nu mă alungă de lângă ea, nu mă vezi.

—Numai de fete ţi-e plin capul şi nu vezi că nici Mitzi, care e la un pas de tine şi după care te ia Dracul, nu vrea să te vadă.

—Dar în schimb se uită Aurica la mine.

—Aurica e încă mică.

—Nu-i nimica, o să crească. Şi râsul ne cuprinde din nou. Şi aşa râzând şi cu multă voie bună, mă spăl, mă

îmbrac, îmi pun bondiţa şi sumanul şi mă pregătesc de ducă.

—Da nu mănânci mă.

—Nu, că nu am ce; tata nu venise Joia trecută ca să-mi aducă de-ale mâncării.

—Ia de colo nişte slănină şi uite pe sparhat (plită) ceai; şi cu degetul îmi arată o halcă de slănină ce se răsfăţa pe un colţ al dulapului.

—Toată ziua slănină şi cu ceai. Parcă aşi fi neamţ. Nu mănânc până nu vin.

—Atunci pleacă şi să vii când te-oi chema eu.

—Vin eu şi nechemat, dar tu să ai grijă cum scoţi cuvintele la latină că îmi trebuie şi mie.

Cu acestea spuse, mă strecor pe uşă afară. În prag mă aştepta Aurica. Mică, cu păr negru ondulat şi lăsat rău pe spate, cu nişte ochi ca de cărbune şi cu sprâncene încovoiate, îmbrăcată cu şorţul negru de elevă, cu guleraş alb frumos călcat, mă opreşte pe loc şi mă întreabă:

—Dece te duci în oraş fără să mănânci, când ştii bine că nu eşti încă aşa de sănătos. Cu vreun an în urmă îmi fuseseră atacaţi amândoi plămânii.

—Cine ţi-a spus că nu sunt sănătos? Şi de ce asculţi pe la uşi, duduie Aurica? He?

—Nu-i nevoie să asculţi la nici o uşă. Voi vorbiţi destul de tare ca să vă audă şi unul din drum. Am auzit că nu-ţi place slănina şi ceaiul. Te invit la noi la o cafea.

—Nu merg, Aurica. Şi încerc să trec pe lângă ea. Mă prinde cu braţele de după cap şi mă roagă să nu fiu încăpăţinat. Mă iubeşte ca pe un frate. Nu pot şi nici n'am poftă să o refuz. O cuprind de mijloc şi intru cu ea în bucătărie unde D-na Schley toacă nişte carne pentru amiază.

—Sărut mâna, mamă, salut eu bine dispus.

—Ce-i mă nebunule cu tine? mă întâmpină D-na râzând şi ştergându-şi mâinile.

—E, da bună o să mai fie masa de amiază, zic eu în loc de răspuns, privind la bunătăţile de pe masă.

—Te invit şi pe tine dacă îţi place, îmi zice ea surâ-

zând.

—Nu pot. Azi am ceva mai bun. Lapte acru, brânză de oi şi scrob. Şi unde mai puneţi pe lângă toate acestea, mămăliguţa caldă. Nu puteam primi invitaţia că erau deja prea multe.

—Atunci vin eu la voi, îmi răspunde D-na în glumă.

—Bucuroşi de oaspeţi, zic eu fudul că îl pot face pe gospodarul.

Între timp Aurica îmi pregătise cafeaua, o bucată de pâine cu unt şi o bucăţică de friptură de porc rece.

—Poftă bună, îmi urează Aurica, mulţumită de bucuria ce vede în ochii mei.

—Mulţam frumos, dar mi se pare că ai pus prea mult zahăr în cafea, untul e cam gros pe pâne şi friptura prea grasă, îi răspund eu încercând să o necăjesc.

—Hei lasă că şi aşa eşti destul de acru şi slab încât ai nevoie de toate. Dar ce capăt eu pentru că te-am servit aşa de frumos?

—Un sărut, răspund eu repede cu gura plină de bunătăţile puse mie sub nas.

—Mă hoţomanule, lasă-mi fata în pace; se desprinde de lângă sobă glasul D-nei Schley.

—N'o las nici mort, răspund eu silindu-mă să termin mâncarea. Terminând, o sărut pe Aurica pe obraz. Ea râde şi se apăra aşa ca s'o pot cuprinde cât mai bine. D-na surâde cu ochii duşi departe. Poate îşi aminteşte şi ea ceva de prin tinereţe.

—Sărut mâna, mamă, pentru bunătăţi, că eu mă cam duc.

—Unde mergi Mardarie?

—În oraş să cumpăr un ziar.

—Nu te duce măi băiete că azi gardiştii au anunţat o adunare care a fost oprită şi o să fie bucluc mare. Să nu păţeşti ceva.

—Da ce am eu cu gardiştii? Eu nu's nici cuzist, nici liberal, nici ţărănist. Eu sunt elev în clasa a şaptea de liceu şi mă duc să cumpăr un ziar. Sărut mâna, mamă;

mai spun încă odată şi ies pe uşă afară urmărit de privirile dulci ale Auricăi.

—Ai venit mă, strigă Vasile din camera noastră de alăturea.

—Nu. Abia plec.

—Veni-ţi-ar numele să-ţi vină.

—Ba vin eu să-l aduc, de asta nu du tu grijă, îi răspund eu şi plec.

Afară plouă mărunt şi des, cerne ca prin sită. Noroi cât vrei şi cât nu vrei. Pornesc sărind din piatră în piatră, trec pe lângă târgul de vite şi ajung în aleea ce duce spre Tribunal. Pomii verzi şi merii înfloriţi stau trişti de ploaia ce nu mai conteneşte să cadă asupra lor. Pârâiaşe mici curg încet spre şanţuri. O patrulă de soldaţi trece pe lângă mine, dar nu iau seama la ea. Nici nu fac vreo sută de paşi şi altă patrulă îmi taie calea. Oare ce-o fi, mă gândesc eu mergând înainte. În faţă apare a treia patrulă, acum de cavalerie. Să vezi că nu-i a bună, îmi zic eu, căci cavalerie nu avem în Suceava. Au adus-o din altă parte. Trec pe lângă Tribunalul întunecat care, de câte ori îl văd, îmi dă fiori, şi cotesc spre strada principală.

Pe stradă lume puţină. Mai mulţi evrei graşi, rotofei, îmbrăcaţi în haine negre, cu umbrele de ploaie în mână, se plimbă râzând printre soldaţii ce trec tăcuţi cu baionetele pe arme. Nu peste mult dau peste prietenul Ungureanu, vechiu politician cunoscut cu tata, pe care îl întreb ce e cu atâta armată în Suceava noastră.

—Nu ştii? mă ia el.

—Nu, îi răspund eu necăjit de neştiinţa mea.

—Au gardiştii congres şi nu-i lasă să-l ţie, îmi răspunde el mândru de ştiinţa lui.

—Aşa e, îi răspund eu, aducându-mi aminte de cele spuse de D-na Schley; dar de ce nu-i lasă să ţie congresul?

—Pentru că ei vreau să vorbească contra evreilor.

—Şi ce? Nu-i permis să se vorbească de ori cine? Evreii nu vorbesc de alţii?

—Stăi să vezi, mă copile, îmi riposteazǎ el umflându-

se şi mai mult în ştiinţa lui, ăştia sunt cuzişti care au fost cumpăraţi de evrei şi care pe din faţă vorbesc contra lor şi pe din spate îi ajută.

N'am prea priceput cum vine chestia cu „faţa" şi cu „dosul". De aceea am plecat, lăsându-l să găsească pe altul mai tare de cap căruia să-i explice.

De ce mă apropiam de centru, se înmulţeau patrulele şi sporea numărul de oameni. Ce-o mai fi şi cu Garda de Fier, mă tot întrebam. Nu cunoşteam nici pe unul care să fi fost din Garda de Fier. O singură dată auzisem un cântec cu Dunărea albastră şi muşchetari, frumos tare, de care ziceau că era al Gărzii de Fier.

De la mai mulţi cunoscuţi aflu că oraşul era înconjurat de armată; că nimeni nu avea voie să intre sau să iasă; că au fost aduse două regimente din Cernăuţi; că la podul ce duce spre Bosanci era plin de lume; şi multe altele.

Ceasul de pe turnul bisericii nemţeşti bate ora unsprezece. De la un debit cumpăr un ziar. Ies afară şi îl deschid. De pe pagina a treia mă străpung doi ochi de oţel şi mă farmecă un chip de flăcău îmbrăcat în costum bucovinean care îmi aduce aminte de haiduci. Subt portret stă scris cu litere mari şi groase: „PRIN FOC ŞI APĂ NOI VOM VENI LA SUCEAVA. DACĂ NU LIBERI, ATUNCI ARESTAŢI".

Am simţit cum un fior rece îmi trecea din cap şi până în picioare şi cum mă mâna ceva ca să mai stau pe drum, deşi ploaia îşi sburda în voie caii. Încep să mă plimb încet în sus şi în jos. În trecere cetesc numele tuturor firmelor comerciale. Numai ici şi colo, la câte o cismărie sau frizerie, se vede câte un nume de român; restul toţi evrei. Din biserica Sf. Dumitru răsbate până în strada cu patrule şi evrei mirosul de busuioc şi tămâie şi glas de rugăciune. În spre răsărit, la marginea din răsărit a oraşului, se vede ruina cetăţii Domnului Ştefan cel Mare, neagră şi tristă ca şi ziua aceea ploioasă, dar măreaţă. Strada ce duce spre ruină, strada pe unde venea Domnul Ştefan din bătălii victorioase, azi e locuită numai de evrei. Cetatea în care

domnea atâta credinţă creştină, azi e locul unde evreii îşi fac afacerile. Unde eşti Hatmane Arbore, Vornice Boldur şi Voi, atâţia măritori de neam, ca să vedeţi în ce hal am ajuns noi, nepoţii voştri?! „S'au dus toţi, s'au dus cu toate, pe o cale ne'nturnată", cum zice poetul. S'au dus şi Hatmanul Arbore şi Vornicul Boldur şi le-a rămas doar amintirea purtată cu sfinţenie în suflete de români chinuiţi. Amare gânduri îmi mai trec prin cap. Cineva îmi spune că legionarii se bat cu armata la podul de pe râul Suceava-Budujeni, încercând să forţeze trecerea spre oraş.

Deodată am ştiut ce aşteptam. Vroiam să văd un legionar. Să ştiu şi eu cum arată aceşti oameni noi care aveau curajul să se bată până şi cu armata. Dar pentru a vedea unul, îmi făcui eu socoteala, trebuia să mă postez undeva prin mijlocul oraşului, căci pe acolo trebuiau să treacă. O luai repegior în spre primărie şi poliţie, mă oprii la un colţ de stradă şi aşteptai. Nici ploaia ce cădea necontenit, nici gândul la Frâncu ce mă aştepta cu mămăliguţa caldă, nu m'au putut mişca din loc. Se apropia ora unu şi eu tot acolo stam. Treceau cunoscuţi şi mă întrebau ce fac. Le răspundeam, aşa într'o doară, că aşteptam pe cineva.

Deodată văzui venind din spre Burdujeni o trăsură în goana mare. Mă apropiai de intrarea în clădirea poliţiei. Odată cu mine ajunse şi trăsura. Din ea coborî un sergent cu pistolul în mână. În urma lui, un tânăr cu părul vâlvoiu, cu haină neagră, o cămaşă verde descheiată la piept, nişte ghete pline de noroiu şi cu capul descoperit. În urma lui un alt sergent cu pistolul în mână. Între timp se adunase lume multă în jurul trăsurii. Unul din sergenţi îşi taie drum spre intrarea poliţiei, de unde năvălesc afară alţii care încep să îndepărteze lumea. Celălalt îşi fixa mereu victima cu pistolul.

—E student, aud eu pe cineva de lângă mine.

A pornit încet, cu pas sigur, cu capul sus, cu zâmbetul pe buze, spre intrarea poliţiei. Eu mă aflam chiar în drumul lui. Mi-a zâmbit ca unui vechi cunoscut şi a dispărut după uşă. Am plecat de acolo împins de la spate de un sergent,

fără să-mi dau seama ce se petrecea cu mine, cutremurat de liniştea cu care mergea cel arestat şi de privirea lui hotărîtă.

Aproape mecanic m'am îndreptat spre casă. Nu mai ţineam cont nici de noroiul ce se prinde pe hainele mele curate, nici de bălţile prin care călcam, nici de ploaia care cădea mereu, nici de oamenii cu care îmi încrucişam drumul. În pragul casei Aurica mă aştepta, dar eu am trecut pe lângă ea fără nici o vorbă. Purtam în mine imaginea primului legionar şi sufletul îmi era plin de el. Nu-mi dădeam seama de ce, dar simţeam că acest eveniment avea să joace un mare rol în viaţa mea.

Vasile mă aştepta cu mâncarea gata şi cu putinica de lapte acru pusă pe scaun alăturea de el.

—Ai venit mă. Credeam că te-a prins hingherul şi mă pregăteam să mă duc să văd dacă te pot scăpa.

Eu tac şi mă gândesc la cele văzute şi nu-mi pot explica de ce sunt aşa de mişcat. Pusei ziarul pe masă şi aducându-mi aminte că Aurica stă pe prag, ieşii afară şi o adusei în casă aşezând-o cu noi la masă.

—Te-a prins vreo babă pe drum ori ţi-a ghicit vreo ţigancă în palmă că ai să trăieşti vreo sută de ani? mă întrebă Francu.

—Ba. Am văzut un legionar, răspund eu, şi cu multă voie bună ne apucarăm toţi trei de mâncare.

Mult mai târziu l-am cunoscut pe legionarul arestat: era Nicolae Totu.

*

* *

MOARTEA LUI DUCA

Afară-i vânt cumplit care spulberă zăpada în toate părţile. În casă-i cald şi focul din sobă dispune spre visare şi aduceri aminte. Francu a luat bacalaureatul şi acum e student, îmi trece mie prin cap. S'a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuţi. De Crăciun a venit acasă. Eu am căzut. Şi o durere surdă şi grea pune din nou stăpânire pe mine.

—Ce ai tu mă Mardarie de taci şi te uiţi mereu în foc, mă întreabă mama care învârteşte o mămăligă cât roata carului.

—Nimic, îi răspund eu fără a lua prea mult seamă la cele ce se petrec în jurul meu.

—Lasă, măi băiete, gândurile la o parte şi nu te mai chinui. Au căzut doar şi alţii la bacalaureatul cela al vostru şi tot au ajuns domni mari. Parcă nu mai este vreme? Îl dai tu la vară şi gata.

Tac. Ce să-i răspund. Ileana îl legăna pe Ionel care doarme şi zâmbeşte. Saveta s'a culcat pe pat lângă ea. Focul arde isbucnind din când în când la bătaia vântului. A început să se întunece şi mama aprinde lampa. Costică intră şi iese cu diverse treburi. De câte ori trece pe lângă mine mă priveşte cu duioşie şi dragoste. Tata-i dus în târg să cumpere câte şi mai câte de anul nou. Îmi plimb ochii prin casă şi mă opresc la busuiocul de subt grindă. Cum mai miroase!

—Mardarie, îl aud lângă mine pe Costică, vrei să-mi ajuţi să-mi duc ciubărul de pleavă în grajd?

Mă ridic fără nici un răspuns, prind de o toartă a ciubărului şi ies cu Costică afară. Mama se uită întrebătoare după mine. Afară mă primeşte un vânt rece care

încearcă să-mi ia cu el mahmureala. Nu reuşeşte însă. Nu ştiu ce am. De când am căzut la bacalaureat nu mai am poftă de nimic. M'am îmbolnăvit de gălbenare, am stat o lună la spital şi de vreo săptămână stau acasă. Ajuns în grajd, mă strecor între vaci şi le mângâi pe amândouă. Ce bune sunt şi ce ochi mari şi frumoşi au. Costică se apropie încet de mine, îmi netezeşte părul mare şi sburlit şi-mi zice:

–Dece eşti tu măi prost? Dece te chinuieşti degeaba? Ai căzut, ai căzut şi gata. Te duci la vară, îl dai, şi la toamnă te duc la gară. Eşti student.

–Poate că ai dreptate, îi răspund eu numai aşa ca să zic ceva.

–Nu, poate. Mai bine ai face să pui mâna pe cărţi şi să mai vezi ce e prin ele.

–E drept, îi răspund eu şi plec din grajd. În casă mă aşez din nou pe locul de lângă vatră pe care nu l-am schimbat de când am sosit acasă şi privesc din nou focul.

–Ce mănânci tu, măi Mardarie? mă întreabă mama punându-mi mâna caldă pe cap.

–Nimic, îi răspund eu cu gândurile pierdute în focul din faţă, dar întorcând capul şi văzând tristeţea din ochii ei, adaug: ceva lapte dulce.

Mama se duce să-mi aducă laptele. De afară se aude clopotul de la sanie. A venit tata din oraş. Plin de zăpadă, intră pe uşă odată cu un val de aer rece, cu mustăţile albite de promoroaca prinsă de ele. Se scutură şi zâmbeşte satisfăcut de căldura din casă. Îşi scoate mantaua şi sumanul, îşi încălzeşte niţel mâinile la foc şi pe subt sprâncenele stufoase se uită mereu la colţul unde eu stau, urmărind limbile focului. Schimbă cu mama întrebări şi răspunsuri mute.

–Ce ai tu, măi băiete? mă întreabă aşezându-se lângă mine şi punându-mi o mână pe umeri.

–Nimic tată. Lasă că trec toate.

–Mergi mâine în oraş? mă întreabă şi se uită să vadă cum îi răspund.

–Da ce să fac în oraş?

–Să aduci băutură pentru crâşmă că eu n'am putut s'o aduc toată azi.

–Bine. Merg.

–Ţi-am cumpărat nişte ghete şi nişte şoşoni ca să nu-ţi fie frig, spune tata şi pune lângă mine o pereche de ghete roşii şi una de şoşoni minunaţi.

–Vai da faini's, încearcă mama să mă entuziasmeze.

–Frumoşi, în adevăr, răspund eu destul de searbăd. Îi iau în poală, dar ochii fug din nou spre poveştile din foc. Tata se scoală de lângă mine cu un oftat, se duce spre sobă şi şopoteşte cu mama. Afară vântul bate puternic de parcă ar fi supărat pe oameni. Se aşterne masa, se strâng cu toţii în jurul ei. Eu capăt laptele pe locul unde stau şi-l beau tăcut. Nici ei nu prea au chef de vorbă.

S'au culcat cu toţii. Mă uit în întunericul greu de afară, dar nu pot desluşi nimic. Adorm cu greu şi sunt neliniştit. A doua zi, încălţat cu şoşoni, mă sui în sanie şi mă învăl bine cu o pătură şi un cojoc.

–Marda, să-mi aduci un pachet de ţigări, îmi şopteşte Costică, vârîndu-mi nişte bani în buzunar.

–Bine; îi răspund eu tot aşa de încet ca să nu audă tata.

–Să te duci la masă la D-na Schley –îmi spune mama– să nu umbli flămând prin oraş.

–Bine, bine; şi-i dau drumul pe poartă afară.

Drumul e bun, sania alunecă uşor, clopotul îmi ţine de prietenie gândurilor şi iapa merge tot într'o fugă. De după un nor se strecoară câteva raze de soare care fac zăpada să scânteie. Parcă tot e frumos de trăit, îmi trece prin cap. Ce bun e tata. Mi-a cumpărat şoşoni şi mă cocoloşeşte ca pe un fecior de boier. Trebuie să mă apuc să învăţ, să dau examenul şi să-i fac şi lui o bucurie. De după Pădurea Boierului, apare Şcheia. Case frumoase, gospodăreşti şi cu ogrăzile pline de orătănii. Oameni liniştiţi şi harnici. Sat mare şi frumos. Nici nu ştiu cum a trecut vremea uitându-mă mereu în jur. După vreo altă jumătate

de ceas, am ajuns în Suceava, am încărcat băutura şi iată-mă la D-na Schley.

–Sărut mâna, mamă; zic eu dând buzna odată cu frigul de afară.

–Ah! Mardarie! axclamă D-na bucuroasă că mă vede, mă cuprinde în braţe şi mă sărută pe amândoi obrajii.

–Servus Mitzi, o salut peste umăr pe fata mijlocie a D-nei care citeşte la masa din fund şi se face că nici n'a văzut intrarea mea.

–Servus, răspunde ea morocănoasă că îi întrerup cetitul.

–Lasă, nu mai citi degeaba că vezi ce am păţit eu; şi citisem destul, încerc eu să o fac să vină la vorbă cu noi.

–Nu e destul să citeşti, mai trebuie să şi înţelegi ce citeşti şi să le ţii minte, mi-o întoarce ea acru şi îndesat.

–Da parcă tu ai fi deşteapta deşteptelor, îi răspunde Aurica care tocmai intrase în casă roşie de frig şi de bucurie.

–Vino să te pup Aurica, că bine i-ai mai zis-o.

–Desigur, răspunde Mitzi ironică. Aurica se duce la D-na Schley şi îi şopteşte ceva la ureche. D-na se ridică speriată.

–Taci, că nu-i drept.

–Zău, mamă. Mi-a spus Rica şi ei au radio acasă.

–Ce-i? întrebăm eu şi Mitzi dintr'o dată.

–L-au ucis pe Duca, răspunde Aurica încă speriată.

–Cine? întreb eu repede.

–Gardiştii, răspunde ea tot aşa de pripit.

În cameră s'a făcut tăcere. Fiecare îşi urmăreşte gândurile lui; doar focul mai izbucneşte câte odată speriat şi supa clocoteşte pe vatră.

–E rău, dă glas de viaţă D-na.

–Dece? întreb eu.

–Pentru că acum au să aresteze pe toţi legionarii.

–Nu-i nimic, răspund eu, le vor da drumul. Ce poate, spre exemplu, să le facă celor de aici care nici habar n'au avut de Duca şi de moartea lui?

–Nu se ştie, spune D-na uitându-se pe geam să vadă dacă nu vine D-l Schley şi Medy.

Masa s'a servit în tăcere. Mulţumesc frumos şi o pornesc spre casă. Nu ies bine din oraş şi văd venind pe drum o mulţime de studenţi cunoscuţi împreună cu doi jandarmi; toţi din Stroieşti şi Zahareşti. Printre ei şi Vasile Frâncu. Îi salut şi opresc sania. Vasile se opreşte lângă mine, iar restul trec râzând împreună cu jandarmii mai departe.

–Ce-i cu voi mă? mă adresez eu repede spre Vasile de cum am rămas singuri.

–Mergem până la Legiunea de Jandarmi să dăm o declaraţie că nu ştim nimic de moartea lui Duca şi după aceea ne întoarcem acasă să sărbătorim anul nou.

–Măi Vasile, suie în sanie şi hai cu mine. Jandarmii se depărtaseră cam vreo sută de metri.

–Nu pot Mardarie. Trebuie să mă duc unde se duc toţi; îmi doreşte an nou fericit şi porneşte în fugă să-i ajungă pe ceilalţi. Am dat bici iepei şi am luat-o repegior spre casă ca să nu mă ia şi pe mine de pe drum. Acasă mă aştepta tata împreună cu Şeful de Post.

–Tu ai avut ceva cu Garda de Fier?, mă întreabă tata.

–Nu, răspund eu hotărît, dar ce se întâmplă?

–Păi a venit ordin să vă aresteze pe toţi studenţii pentrucă l-aţi omorît pe Duca, îmi spune tata serios.

–Eu şi omorît pe Duca! Apoi tată, matale ştii bine unde am fost eu aseară, când a murit Duca.

–E drept, răspunde tata oarecum bucuros că l-am făcut să vadă că nici eu nici ceilalţi din sat n'am putut, chiar dacă am fi vrut, să-l fi omorît pe Duca. Îndreptându-se apoi către Şeful de Post îi spune să nu aresteze pe nimeni că el îşi lua răspunderea pentru toţi studenţii din sat.

–Nu pot, răspunde Şeful, eu trebuie să îndeplinesc ordinul primit.

–Ba să faci cum ţi-e omenia, se răsteşte la el Costică; altfel ne vei obliga pe noi să te învăţăm cum se îndeplineşte ordinul, termină el jumătate în glumă şi jumătate în serios.

—Bine, D-le Primar, zice Şeful după un răstimp de gândire, mă duc acasă să fac un raport şi să spun că D-ta ţi-ai luat toată răspunderea.

—Fă, zice tata, şi lasă că toate se vor termina cu bine.

Am intrat cu toţii în casă, fiecare cu gândurile lui. În faţă mi-a apărut figura legionarului arestat în Suceava şi fără să judec de ce, mă simţeam bucuros.

—Ai Dracului mai sunt şi gardiştii ăştia, zice Costică.

—De ce ai Dracului? îi răspund eu cam supărat, căci mie mi se păreau buni.

—Păi, tu nu vezi de ce? Au omorît pe Primul Ministru; îmi răspunde el răstit.

—Da lăsaţi măi copii. Ce aveţi voi cu Primul Ministru? se amestecă mama.

—N'avem nimic, răspunde Costică, dar mă gândesc şi eu aşa, că om trebuie să fii ca să faci aşa ceva.

—De! Asta cam aşa-i! Da să vezi ce o să păţească, ne zice tata. El era liberal şi nu-i convenea deloc cele întâmplate.

—Da cine l-a pus pe Duca să-i desfiinţeze, să-i aresteze, să-i bată şi să-i ducă desculţi prin zăpadă? dă glas a sfadă Costică.

—Tu să taci, mă mucosule, îi răspunde tata foarte enervat.

Am rămas iar cu gândurile mele. Cât curaj trebuie să aibă un om ca să facă asemenea faptă. Pe la noi se împuşcă des flăcăii întreolaltă; dar pe Primul Ministru?! Şi cu Vasile oare ce au? Şi pe mine de ce au vrut să mă aresteze? Ce am eu cu Garda de Fier? Curioase gânduri îmi mai frământă mintea, şi simt cum am început să devin iar eu, cel dinainte de căderea la bacalaureat. Nu mai am odihnă şi parcă m'a prins foamea.

—Mamă, dă-mi ceva să mănânc.

—Ce să-ţi dau? şi se uită curioasă nepricepând că şi eu aşi putea flămânzi.

—Ce o fi, numai să fie.

Îmi aduce câteva felii de pâine, ouă, lapte şi nişte şuncă, pe care tata mi-o ia repede de dinainte, ca să nu mă îmbolnăvesc din nou de gălbenare. Încep să mănânc şi mă tot întreb: oare lui Vasile i-au dat drumul să meargă acasă, sau l-au închis? Trebuie să fiu sigur că altfel nu am odihnă. Toată noaptea mă sucesc ca un peşte într'o căldare şi abia spre ziuă adorm puţin. Cum mă scol, mă îmbrac şi îl aştept pe tata, cu hotarîrea luată de a merge la Suceava. Trebuie să ştiu ce e cu Vasile şi ce se întâmplă prin ţară.

—Tată, aş vrea să merg la Suceava, să stau acolo, să mă prepar pentru bacalaureat, îl întâmpin eu în loc de bună dimineaţa.

—Du-te dacă vrei, dar azi în ajunul anului nou credeam că o să-l petreci ca în toţi anii cu noi acasă, îmi răspunde tata cu glas mustrător.

—Nu te supăra, dar vreau să fiu singur, să am linişte.

—Du-te, du-te. Nu mă supăr, numai să ai grijă să nu te îmbolnăveşti din nou.

Foarte bucuros ies afară, îi strig lui Costică să pună iapa la sanie şi să se pregătească că plecăm la oraş. Nu mai am răbdare să plecăm cât mai repede. Mama umple o desagă cu bunătăţi, Costică pune în sanie un sac cu cartofi, o putinică cu lapte acru şi câte altele de ale mâncării. Îi salut pe toţi, le doresc sărbători fericite şi pe aici ţi-e drumul.

—Da tu de ce te duci aşa grăbit la Suceava, mă ispiteşte Costică abia plecaţi; nu cumva îi fi având şi tu ceva cu Garda de Fier?

—Nu cunosc pe nimeni din Garda de Fier, necum să am eu ceva cu ea.

—Eu cunosc.

—Tu?

—Eu, eu.

—Pe cine?

—Pe vecinul nostru, Vasile a lui Buculei.

—L-au arestat?

—Da. Azi dimineaţa.

Am tăcut amândoi. Am trecut Șcheia și urcăm încet dealul Rateșului. Iapa se străduiește să meargă cât mai repede și aburi calzi o înconjoară din toate părțile. Zăpada scârțâie de ger și nasurile noastre s'au cam înroșit. Mai e vreun kilometru și am ajuns. Sărim jos din sanie și ne întâlnim cu Aurica în prag.

–Ce-i cu tine Mardarie?

–Am venit să fac anul nou cu voi. Bucuroși de oaspeți? mă adresez eu D-nei Schley care tocmai iese din casă cu ochii plini de lacrimi.

–Așa oaspeți numai bucurie aduc, îmi zice D-na îmbrățișându-mă.

–Dar ce aveți?

–L-au arestat pe Vasile, și plânge din nou.

Tăcem. Mă duc cu Costică, descărcăm lucrurile din sanie, îi cumpăr un pachet de țigări și el pleacă acasă. Anul nou a trecut trist și cu zăpadă multă. Gândurile noastre au fost toate la închisoare la Vasile. Sunt mulți ani de când stăm amândoi împreună la D-na Schley, unde suntem tratați la rând cu proprii săi copii. Așa a trecut aproape vreo săptămână. Tocmai am aflat o veste despre el și mă întorc acasă.

–Ați auzit? întreb pe D-na Aschley.

–Ce?

–Vasile a declarat greva foamei și a setei împreună cu alți trei din cei închiși.

–Ce-i nebun?

–Nu știu, și tăcerea se lasă grea de tot.

După vreo săptămână, într'o Duminică după masă când stăteam cu toții la taifas, Mitzi ne-a adus vestea că Vasile a renunțat la grevă, spre marea noastră bucurie. Discuțiile noastre se învârteau mereu în jurul Gărzii de Fier. D-l Schley ținea cu gardiștii căci, după cum zicea el, erau bărbați și nu muieri. Tot în acea după amiază a venit în vizită o nepoată a D-nei Schley care era logodită cu un plutonier de Jandarmi, și discuția a revenit din nou la Garda de Fier.

–Păi, stați D-lor că vă spun eu cum sunt gardiștii și după aceea să grăiți; se rățoiește Plutonierul a toateștiutor.

–Ei! cum să fie? oameni ca tot omul, îi zice D-l Schley ca să-l întărâte.

–Oameni? pe Dracu. Zilele trecute a fost adus un țăran din Pârtești, Strugariu, om de vreo cincizeci de ani, și D-l Maior l-a rugat să iscălească o declarație că nu face parte din Garda de Fier și îi dă drumul acasă. Ți-ai găsit. N'a vrut nici în ruptul capului.

–Bade, îi zicea D-l Maior, îți pare bine că l-au omorît pe Duca?

–Eu nu l-am cunoscut, și nu-mi pare nici bine nici rău, îi răspundea țăranul încăpățînat. Eu sunt din Garda de Fier.

–Dacă nu iscălești te bag la închisoare!

–Apoi, după cum vezi D-le, eu am aici în desagi pâne și slană pe o săptămână, ș'am lăsat acasă „befel babei", ca după o săptămână să vină cu o nouă porție, răspundea țăranul foarte serios.

–Dar îți pare, așa omenește luat, măcar puțin rău că l-au omorît pe Duca?

–Eu îs din Garda de Fier, răspundea încăpățînat țăranul.

–Și până la urmă ce credeți că au făcut cu el? se uită întrebător plutonerul.

–I-au dat drumul acasă că-i om bătrân, zice D-l Schley, dar se vede că nu crede în cele spuse.

–Pe Dracu. L-au legat burduf, l-au ținut o zi întreagă fără mâncare și fără apă, și văzând că la toate propunerile răspundea: „Eu sunt din Garda de Fier, D-le", l-au trimis la închisoare. (Era tatăl Cdt.-lui Aj. Strugariu).

Și zilele trec mereu. Una ca cealaltă. Numai cei de la închisoare aduc puțină schimbare în viața cotidiană prin noutatea faptului. Eu stau aproape toată vremea în casă, dând lecții la vreo cinci plozi din vecini și pregătindu-mă pentru bacalaureat. Într'o zi vine Mitzi și îmi zice:

–Hai în oraș, Mardarie.

–Un moment; să mă îmbrac, îi răspund eu. Dar ce ţi-a venit să mă chemi?

–Văd că de o bucată de vreme te interesează Garda de Fier şi vreau să-i vezi pe cei închişi.

–Îl vedem şi pe Vasile?

–Sigur, dar e tare slab.

Trecem pe lângă zidul din spate al închisorii şi la un geam de la primul etaj îi vedem pe Vasile, Biceagă, Lăzăreanu, Hotinceanu, Bârtoi, Zaharie şi încă mulţi alţii ale căror nume nu le mai reţin. Ne salută cu mare bucurie şi cântă cântece noi pe care eu nu le mai auzisem. M'am uitat mult la ei şi nu mă lăsa inima să plec. Până la urmă, tras de mână de Mitzi, am plecat spre centrul oraşului. Aşa am ajuns la parcul central în mijlocul căruia stă maiestuoasă Şcoala Primară. Dar de data aceasta era toată înconjurată de sentinele. Mergând împrejurul ei, văd la un geam pe Vasile Buculei.

–Ce faci Vasile? îl întreb eu în loc de un salut.

–Stau închis, îmi răspunde el mândru.

–Treci D-le la vorbitor, îmi zice soldatul ce face de sentinelă.

O pornim spre intrarea şcolii unde un Locotenent de Jandarmi ne explică că nu putem să vedem decât pe rude. Cum nu suntem rude, după o nouă târcoală zadarnică în jurul şcolii, pentru că se luaseră măsuri ca cei închişi să nu poată vorbi cu cei de afară, ne-am întors acasă.

Au trecut trei săptămâni de când Vasile stă închis nevinovat. Trei săptămâni de care n'are cui să-i ceară socoteală. Ce fel de dreptate o fi pe lumea asta? Câte gânduri dureroase îmi trec prin minte. Doamne, Doamne, greşelile cui plătim?! N'a trecut însă multă vreme şi într'o zi apare Vasile în uşa casei. Slab, neschimbat şi nebărbierit.

–Noroc, Mardarie.

–Noroc să dea Dumnezeu, strig eu şi mă reped spre el cu intenţia de a-l îmbrăţişa.

–Nu te apropia că am păduchi, mă opreşte el.

I-am dat o pereche de haine de-ale mele, D-na Schley i-a pregătit o baie bună, s'a bărbierit şi iată-l pe Vasile din nou în mijlocul nostru.

–Ia spune, cum ai dus-o la închisoare?

–Rău, că era frig al Dracului şi pereţii celulelor trăgeau de îţi scoteau toată vlaga din tine. Era însă multă prietenie şi ajutor între cei închişi. Cred că nu-mi pare rău că am fost acolo, îşi termină el gândul cu o privire melancolică şi dusă departe.

–Da de Garda de Fier ce zici? îl întreb eu ca să-mi lămuresc anumite idei.

–Nu ştiu ce să-ţi spun, dar cred că ceva va ieşi de acolo. Prea sunt oameni dintr'o bucată ca să nu se aleagă nimic din ei.

*

* *

VICTIMĂ NEVINOVATĂ

(Publicat în Revista „Drum”, anul 4, Nr. 4 și anul 5, Nr. 1)

E mai bine de-o lună de când Vasile Francu a ieșit din închisoare. Stăm amândoi în oraș și dăm lecții la diverși copii ca să ne câștigăm banii de buzunar. Eu mă pregătesc pentru bacalaureat. Vasile, pe zi ce trece, e tot mai slab, mai fără poftă de mâncare.

–Ce ai măi, Vasile?

–Nimic, îmi răspunde el. Mă doare puțin capul. Mă simt obosit.

–Hai cu mine, la spital. Eu cunosc bine pe doctorița Wesckerna, care m'a tratat de plămâni și gălbenare. Hai să vorbim cu ea...

Încerc să-l mișc, să-l conving a face ceva pentru sănătatea care-l părăsește.

–Parcă doctorii știu ce poate să suporte un om. Nu sunt bolnav. Sunt obosit și slăbit, pentru că am făcut greva aceea a foamei în închisoarea de la Suceava. Ai să vezi. Cu zilele ce vin am să mă simt mai bine...

Cunoșteam aversiunea lui pentru spital și medicamente. N'am mai insistat. După vreo câteva zile Vasile a ieșit afară, noaptea. Cum trecea timpul și el nu se mai întorcea, am ieșit după el. L-am găsit în curte, căzut jos, lângă perete.

–Ce ai, măi? mă reped eu speriat la el. Nu răspunde. Îl ridic cu greu. E mult mai voinic decât mine. Îl aduc în cameră. Își revine.

–Unde mă aflu? mă întreabă el învârtindu-și ochii prin casă.

–Aici, Vasile. La noi acasă. Nu mă cunoști?

Îi vorbesc cu lacrimi în ochi. Într'un târziu îmi răspunde:

–Ba da. Te cunosc. Dar m'am simțit tare rău. M'am pierdut. Am încercat să te chem și n'am putut. Am căzut și nu mai știu nimic.

–Lasă că trec toate, îl liniștesc eu.

L-am culcat în pat și l-am învelit ca să doarmă. Se așează o tăcere grea între noi. Plâng pe înfundate ca să nu mă audă. A doua zi l-am dus la spital. Veste neagră: tuberculoză galopantă, agravată de faptul că era și slăbit. Am ajuns acasă, m'am închis în cameră și am plâns cum plângi când te vezi bătut de soartă și nu înțelegi pentru ce.

Afară-i cald și frumos. Pomii împodobiți de frunzele verzi își răsfață coroanele în soare. Aleea de tei ce duce spre spital se pierde în depărtarea umbrită. Într'o cămăruță albă cu paturi mai albe, stă Vasile culcat, cu fața spre geam.

–Noroc, măi Vasile, îl salut eu bucuros și mai mult în glumă.

–Noroc să dea D-zeu, îmi răspunde vocea lui înceată, de departe.

–Cum te mai simți?

–Bine, zice el cu optimism. Cred că nu peste mult am să mă scol. Până atunci îți dai și tu bacalaureatul, și vom merge, iarăși, nedespărțiți ca mai înainte, la universitate...

–Sigur, dragă Vasile, îl încurajez eu cât mai cu convingere.

Mă uit la el. E slab. Numai pielea și ciolanele. Nasul a început să i se subțieze ca frunza spre toamnă. Albeața de pe obraz nu i se mai duce.

–Ce mai face D-na Schley? se interesează el de gazda noastră de de-a lungul atâtor ani.

–Bine. Toți sunt bine și îți trimit multe și dragi salutări.

Discuția se învârtește în jurul anilor de liceu, a vechilor cunoștințe și mai ales a neuitatelor serenade făcute împreună pe la ferești cu ochi dulci și ghiocei de dor.

—De Milica nu mai știi nimic? mă întreabă el.

—Ba da. E bine. Mi-a spus că vine Duminică să te vadă.

—A fost și ieri, zâmbește el unei amintiri scumpe din grădina inimii. Mi-a adus garoafele acelea roșii de pe masă.

—Ți-e dragă tare, încerc eu să-l necăjesc.

—Da ție, nu?

—Mie nu, pentru că ți-e dragă ție...

—Sunt sigur, că de nu eram eu, te dădeai în vânt după ea.

—Ai dreptate. De aceea trebuie să recunosc că ai gusturi bune. Dar nu te amărî, că nici Olimpia nu-i urîtă.

—Care Olimpie?

—Moldoveanu. Fata ceea cu ochii de cărbune, focoasă, dela Șcheia...

Zâmbește mulțumit, parcă mai înviat.

—Frumoasă și focoasă al naibii țigăncușa aceea.

—E focoasă, dar nu-i pentru tine, mă arăt eu un pic cam supărat.

—Nu-ți fie frică. Nu ți-o iau.

Râdem amândoi. Profit de voia bună ce s'a creat între noi, îl salut și plec. Pe coridor mă întâlnesc cu doctorița Wesckerna.

—Noroc, Mardarie, mă salută ea cu zâmbet alb ca și halatul în care e îmbrăcată.

—Sărut mâna, îi răspund eu roșindu-mă, știind că ea-și dă seama cât mi-i de dragă.

—Ce mai faci?

—Mulțumesc, bine. Ași vrea însă să știu cum stăm cu Vasile?!

Ochii ei, așa de bucuroși cu o clipă înainte, încep să se întunece. Printre buzele minunat arcuite îi scapă un oftat.

—Numai D-zeu mai poate împlini ceea ce noi nu mai sperăm...

Se îndepărtează cu lacrimi în ochi. Mă lasă cu sufletul încărcat de crudul adevăr care doare ca un cuțit învârtit în carne vie. Au trecut două luni de când Vasile e la spital. Într'o zi mă pomenesc cu tatăl lui.

—Mardarie dragă, vină să mă ajuți să-l scot pe Vasile de la spital. Vreau să-l duc acasă. Să moară în căsuța noastră. Dragul tatei băiet drag...

Ochii i se îneacă în lacrimi. E încălțat cu opinci, cu haine albe ca ghiocul pe el. Simt că mi se urcă un nod în gât. Mă forțez să-mi opresc lacrimile. Mă avânt pe scândurică, în căruță, fără nici o vorbă. În urmă a rămas toată familia Schley cu ochii scăldați în lacrimi. Îndata mare suntem la spital. Urcăm spre cămăruța lui Vasile.

—Dragul tatei, am venit să te iau acasă. La noi e aerul mai bun. Mama te-a îngriji mai bine ca aicea.

În pat Vasile e numai umbra feciorului lui de altă dată. Nu-și mai poate stăpâni plânsul și iese grăbit din cameră.

—Merg să pregătesc căruța.

Vasile se ridică. Îmi vorbește cu curaj.

—Să știi măi, că acasă mă fac mai bine.

Nu-i pot răspunde. Sunt sugrumat de plâns. Îi pregătesc hainele și îl ajut să se îmbrace.

—Să ai grijă de Milica, mă roagă el încet, cu prestigiul tainei numai de inimile noastre cunoscut.

—N'avea nici o frică. Ea nu te va uita. Nu te va lăsa..

Intră doctorița împreună cu doctorul Strugariu. Își iau rămas bun de la Vasile ca de la copilul lor, forțându-se să nu scape lacrimile.

—No hai, dă glas Vasile, să pășim din nou în viață...

—Hai, răspund eu și îl sprijin, cuprizându-l de după mijloc, ca să nu cadă.

Soarele îl amețește și bucuria îl îmbată. Îl ridic și-l dau lui Badea Gheorghe care îl culcă pe fân, în căruță. Mă sui pe marginea căruței alăturea de Vasile. Mergem spre viață și știu că mergem spre moarte. Lacrimile îmi curg șiroaie pe obraji...

—De ce plângi, Mardarie? mă scoate Vasile din tăcere.

—Nu ştiu de ce. Poate unde diseară am să dorm singur în camera în care am locuit şase ani amândoi. Din când în când aud şi sughiţurile de plâns şi oftaturile lui Badea Gheorghe. Vasile mă mângâie:

—Nu plânge măi. Nu peste mult vin din nou la Suceava. Toate vor fi ca'n vremea noastră bună.

—Şi lui Milica ce să-i spun? încerc eu să schimb vorba.

—Dar Olimpiei ce ai să-i spui de-o întâlneşti?...

—Olimpiei nu-i spun nimic. O sărut.

—Bine, râde el, ca din depărtarea unei umbre, pe Milica să n'o săruţi. Să-i spui că o sărut eu... Acum sai jos şi du-te acasă, că ai mult de mers. Dragi salutări la familia Schley.

Îi mai zic odată noroc, îi strâng mâna lui Badea Gheorghe, sar din căruţă şi-o pornesc înapoi, spre oraş, năpădit de gânduri amare. De ce trebuie să moară Vasile? Ale cui păcate le plăteşte el? Cui va ajuta moartea lui? Ce se va alege cu toţi acei ce au stat închişi cu el? Dar cu toţi cei de la Jilava? Vor fi condamnaţi?

Pentru prima oară îmi pun întrebări care îmi străpung inima ca nişte săbii aprinse. Cu fiecare pas cad undeva, în adânc, în mine. Cade parcă şi pământul şi cerul în adâncul acela şi se topesc toate într'un înţeles ciudat, nou... Până la urmă nu mai simt decât căldura lacrimilor pe faţă...

A trecut primăvara. Mi-am dat bacalaureatul. Acum mă învârt prin Suceava, în plimbare, ca să-mi treacă vremea. Arcadie, feciorul D-nei Schley, mă opreşte cu propunerea de a face o excursie la Zahareşti.

—Să se bucure şi Vasile că ai luat bacalaureatul.

—Bună ideie, mă reped eu. Cum mergem, cu ce?

—Am făcut rost de două biciclete. Plecăm chiar acum.

—Foarte bine. Haidem.

—Nu. Nemâncaţi nu mergeţi, şi Aurica se agaţă de mâna mea.

—Mâncarea pentru noi doi o pui tu în pachet, răspund

eu cu voie bună, mirându-mă de unde a apărut şi ea, pe neaşteptate.

—Ai putea să-mi spui, domnule student, cum se face supa pachet?

—Simplu, răspund eu. O pui în stomac şi pachetul e gata.

—Şi în al tău ce rămâne?

—Porţia ta de şniţel vienez, replic eu, vesel.

Aurica se dă bătută şi merge să facă pachetele cu mâncare. Arcadie vine cu bicicletele. E cald şi frumos. Plecăm. Bicicletele foşnesc prin praful gros al drumului şi câte un câne somnoros dă veste despre călătoria noastră. Lăsăm în stânga satul Sfântul Ilie, iar în dreapta Şcheia. Pe şoseaua ce se întinde ca o curea printre ogoarele cu holdele legănate în bătaia vântului, înaintăm mereu. Cotim la stânga spre Stroieşti, şi cu lătrat de câni şi râsete de copii, care încearcă să se ţină după bicicletele noastre, intrăm în Zahareşti.

—Noroc, măi Vasile. Să trăieşti o mie de ani, strig eu din pragul uşei.

—Să trăieşti domnule student, îmi răspunde el zâmbind, încercând să pară vesel.

—Cum? A ajuns vestea înaintea mea?

—Mi-a scris Milica...

Petrecem vreo două ore cu el şi cu familia, povestind de toate; apoi ne luăm rămas bun şi plecăm cu promisiunea de a reveni pe curând.

—Ce zici, Mardarie? mă iscodeşte Arcadie, după ieşirea din sat.

—Cred că nu mai durează mult.

Urmăm drumul în linişte, cu jalea lui Vasile pe suflete. Tăcem. Mie îmi vâjâie capul. De ce?... De ce?...

Se apropie toamna. În jurul caselor au luat fiinţă stogurile de fân şi girezile de grâu şi secară. Pomii stau grei de roade, iar curţile sunt pline de orătănii. Mă pregătesc de ducă la universitate. Tata m'a scutit de lucru. Citesc câte ceva să-mi treacă timpul.

—Mardarie, mă cheamă mama, te caută un băiet de la Zahareşti.

Arunc cartea cât colo. Mă repăd în căsuţa cea mică. Un băiet de vrei 12 ani îmi întinde un bilet. Deschid biletul cu mâinile tremurate, cu presimţiri triste:

—Dragă Mardarie, Vasile al meu, toată bucuria şi mândreţea noastră, a murit. Vino să ne ajuţi a-l duce la groapă...

Mi se umplu ochii de lacrimi. Îmi înşfăc bondiţa şi ies repede din casă. Mama mă opreşte:

—Stai, măi copile. Băiatul vine de departe. Trebuie să îmbuce ceva. Mănâncă şi tu...

—Eu nu pot mânca, mamă, răspund aproape înecat de lacrimi.

În timp ce băiatul mănâncă, mama mă primeneşte cu hainele de ţinut. Ieşiţi din ogradă, o apucăm de-a dreptul peste ogoare. Ne punem ochii pe Dealul Teişorului şi zorim mereu.

—Când a murit Vasile? întreb şi eu, aşa ca să nu tac prea mult.

—Alaltăieri seară.

—Şi de ce nu m'aţi anunţat mai din vreme?

—V'am căutat la Suceava...

Călcăm amândoi peste ogoare, prin păpuşoi şi cartofi, cu izmenele suflecate. Băiatul are destul necaz să se ţină după mine. Merg repede, ca să obosesc, să uit de toate câte se învârt în sufletul meu. Dincolo de Teişor, ocolim pe la Fântâna Ursului şi de acolo intrăm în Zahareşti. La casa lui Frâncu, oameni mulţi. Porţile stau mari deschise şi subt perete o cruce mare de lemn, aşteptând să fie pusă strajă la capul lui Vasile.

—Mi s'a dus băiatul, dragă Mardarie, îmi plânge cu hohote, în loc de bun venit, Badea Gheorghe.

Intru în casa pregătită de ultima sărbătoare pentru Vasile. Parcă plâng şi ferestrele şi scoarţele de pe pereţi. Icoanele îmi par negre de durere. Pe masă, cu capul spre răsărit, stă Vasile. Lung, alb, îmbrăcat de sărbătoare,

cu ochii închişi. În mână are o cruce mică. Pe piept o icoană. La capul lui stă mama Maria şi plânge încet, istovită. La picioare, toată familia Schley, cu feţele inundate de lacrimi. Apoi se întinde tăcere grea. Pâcâie numai para lumânărilor. Din când în când aud un „paştele măsii de viaţă'', scăpat printre dinţi de domnul Schley. De atâtea lacrimi, mi s'a pus o ceaţă pe ochi. De-abia găsesc mâna lui Vasile să i-o strâng pentru cea din urmă oară, să sărut icoana şi să pun un bănuţ pe ea. Dinspre uşă vine grea vocea lui Badea Gheorghe:

—Nu mi-l lua părinte, nu mi-l lua...

—Nu ţi-l iau eu, Bade Gheorghe. Ţi l-a luat Dumnezeu. Ştie El de ce...

Începe slujba înmormântării, cu fum de tămâie, cu lacrimi şi cântece. Vasile e acum în sicriu. Mama Maria plânge şi nu ne lasă să-l ridicăm. Badea Gheorghe stă năuc, departe. În glas de clopote, îl ducem la biserică. Preotul încearcă să vorbească, dar nu reuşeşte să spună printre lacrimi decât: „Scoală, Vasile, să vezi ce laşi în urmă...'' Pornim spre cimitir. Trecem ultimul pod de pânză. Vasile e scoborît în locul lui cel din urmă. Se face tăcere grea. Moartea îşi fâlfâie aripile negre peste întreaga adunare. Fărtăieş Zaharie se ridică să vorbească în numele colegilor şi prietenilor lui Vasile:

—Vasile n'a murit în zadar. Moartea lui va da roade. Roade ce vor ajuta acestui neam să se ridice pe culmi nebănuite. Moartea l-a legat şi ne leagă şi pe noi cei care am suferit împreună cu el în temniţa de la Suceava. Să ne rugăm cu toţii pentru liniştea lui, pentru odihna lui veşnică.

Ies din cimitir, ud de lacrimi. Badea Gheorghe mă ajunge din urmă şi mă invită la praznic.

—Nu mai pot, Bade Gheorghe. Am nevoie să fiu singur. Iartă-mă...

—Du-te cu Dumnezeu, dragă Mardarie, că eşti băiet bun.

Pornesc pe acelaşi drum, peste câmpuri, înapoi spre

casă. Nu mai pot plânge. Aceeaşi amară şi chinuitoare întrebare îmi stăruie în minte, în inimă:

—De ce a trebuit să moară? Cui foloseşte asta? Fărtăieş a spus că moartea lui Vasile va folosi neamului. Dar cum?

Înaintez prin pânile ogoarelor ca printr'o pustie şi de undeva, din adâncurile din mine, îmi vine un răspuns: foloseşte prin aceea că în capul şi în inima ta încep să se învârtă gânduri despre neam. Neamul pe care jertfele îl vor ajuta să se găsească, să urce spre culmi nebănuite. Moartea lui Vasile e un început de lume...

Undeva, într'un colţ al inimii se face un pic de lumină. Mă simt mângâiat. Moartea lui Vasile nu mi se mai pare atât de năprasnică. E ca o deschidere de drum...

*

* *

PRIMII PAŞI ÎN LEGIUNE

Odată cu toamna anului 1934, am sosit şi eu la Cernăuţi. M'am înscris la Facultatea de Teologie, aşa cum dorea tata, şi m'am apucat de studii. E aproape ora 12 şi trebuie să merg la masă, la cantină. Pe drum mă întâlnesc cu Mihai Popovici, pe care l-am cunoscut la Dacia şi pe care îl însoţeşte un băiat potrivit de statură, subţirel, vânjos, cu păr blond şi ochi albaştri.

—Unde mergi, Mardarie? mă întreabă Bădiţa Mihai.

—La masă, la cantină, răspund eu bucuros că nu mai sunt singur în oraşul acesta mare care parcă ar avea intenţia să mă zăpăcească.

—Dă-mi voie să-ţi prezint pe camaradul Spiridon Jitariu, şi arată cu mâna spre însoţitorul său blond.

—Popinciuc, mă execut eu, dând mâna cu cel prezentat.

—Încântat de cunoştinţă, îmi răspunde el zâmbind.

Aşa, în trei, schimbând întrebări şi răspunsuri de cunoaştere mai adâncă, am intrat în cantina studenţească de la Căminul Xenopol. Sală mare, lungă, plină de mese şi de lume. Studenţi şi studente cât vezi cu ochii. În spre partea de Apus a sălii, se aude scârţâitul ascensorului manual care urcă greu de bucate pentru atâtea guri flămânde. Cu greu găsim loc la o masă şi ne aşezăm. În jur toată lumea discută. Cele mai variate probleme îşi caută deslegare în jurul farfuriei pline de mâncare.

—La ce te-ai înscris? mă întreabă Jitariu.

—La teologie. Dar tu?

—Eu la drept.

Începem şi noi să gustăm din mâncarea ce tocmai

ne-a fost servită. De la o masă de alături, o studentă cu ochi dulci se uită curioasă spre mine. Privirea ei mă intimidează şi mi-e frică să nu scap vreo bucată de carne pe haine şi să mă fac de râs. Popovici vede situaţia mea grea şi se adresează fetei cu părul creţ:

–Lasă băiatul în pace, Viorică, că acuşi începe a plânge.

–Dar nu-i fac nimic, râde ea cu dinţi de şoricel. L-am văzut la noi la societate şi aşi vrea să ştiu cum îl cheamă.

–Popinciuc, răspunde el, şi aici Domnişoara Ruşindilariu Viorica, fată frumoasă şi de gospodari din Rădăuţi.

–Încântat de cunoştinţă, răspund eu cu o înclinare către fata cu ochii umezi, revenit puţin din surpriză.

–Nu mai puţin, mă ironizează ea.

–La ce societate eşti înscris? vrea să ştie Jitariu.

–La Dacia, îi răspund eu puţin mirat că el se gândeşte că un fecior de ţăran ar fi putut să se înscrie şi la alta. Dar tu?

–Eu la Junimea.

–Păi ce cauţi tu la Junimea? Acolo merg numai cei în frac.

–M'am înscris din ordin.

–Din ordinul cui? întreb eu nedumerit că cineva ar putea să-l oblige a se înscrie într'o societate care ar putea să nu fie pe placul unuia.

–Din ordinul Şefului meu de Cuib, îmi răspunde el scurt. Rămân cam încurcat. Nu înţeleg de ce cuib este vorba.

–Unde locuieşti, Mardarie? mă întreabă Popovici.

–La un ucrainean, lângă Schiller Park.

–Vii diseară la cursul de dans?

–Unde are loc?

–La Armonia, sus în Palatul Naţional, lângă cabinetul societăţii noastre.

–Aşi veni şi eu, dar nu prea am bani.

–Păi, noi de la Dacia nu plătim acum. Plătim după

vacanţa de Crăciun câte o sută de lei.

–Atunci vin. La ce oră începe?

–La opt exact, îmi răspunde el, urmărind cu ochii pe fata cu părul creţ ce mi-a făcut atâta durere de cap.

S'a terminat şi masa. Ne ridicăm şi eu rămân foarte mirat că însoţitorii mei îşi fac semnul crucii şi spun: „mulţam Doamne pentru bucatele bune cu care ne-ai învrednicit astăzi". Ca să nu-l fac pe ridicolul fac şi eu semnul crucii la repezeală. Ajunşi în stradă, mă despart de ei plecând pe lângă clădirea universităţii noi, la gazdă. Dacă trăia Francu, acum am fi fost amândoi împreună ca pe vremea liceului, îmi trece mie prin cap. Am fi studiat împreună, nedespărţiţi. Dar pe el l-au închis, s'a îmbolnăvit şi a murit. A murit ca neamul acesta să crească, zicea Zaharie la groapa lui încă deschisă. Trebuie să fac şi eu ceva pentru neam. Dar ce? Cum pot eu să ajut neamul? Cei care îl conduc, îl fură în loc de a-l ajuta. Fratele mai mare e cuzist. N'am observat însă nimic deosebit la el. E contra evreilor. Dar cine nu e contra lor în Bucovina? Dar, evreii ar fi putut face ceva dacă nu s'ar fi găsit destui români care să-i ajute? Deci tot noi românii suntem vinovaţi de decăderea în care ne aflăm. Căutăm fiecare personal să ne facem interesul şi lovim fără cruţare în interesul neamului. Cuziştii sunt tot un partid ca şi celelalte. Tot numai o formă oarecare, poate mai bună, dar totuşi formă. Ceva adânc; ceva care să sguduie; care să te facă să devii altul, mai bun, mai generos, numai în Garda de Fier trebuie să se găsească! Dacă nici acolo nu este, atunci pierim cu toţii. Vasile dragă, am să merg pe drumul pe care ţie soarta ţi l-a dat. Dar cum ajung eu acolo? Întrebarea s'a deslegat repede în sală la Armonia.

–Frate Popinciuc, hai să te prezint lui Posteucă; mă ia de mână Bădiţa Bârleanu şi mă pune în faţa unui student negricios şi cu părul vâlvoiu.

–De unde eşti? mă întreabă Posteucă.

–Din Mihoveni, judeţul Suceava.

–Eşti rudă cu Niculai care studiază la Iaşi?

—Da. Suntem veri.
—Şi de când eşti prin Cernăuţi?
—De vreo trei săptămâni.
—De ce nu vii la şedinţe?
—Ce şedinţe?
—La şedinţele legionare; la sediul de pe Flondor.
—Păi n'am ştiut când se ţin; şi mă bucur ca de un cadou nesperat şi totuşi primit.
—Mâne la unsprezece avem din nou şedinţă.
—Vin atunci şi eu. Dar D-voastră veţi fi acolo?
—Sigur.

Mă trag mai către un colţ şi mă gândesc: Cum de m'a întrebat aşa direct de ce nu vin la şedinţe? Şi lucrurile în legătură cu Garda de Fier îmi trec iar prin minte; în faţă îmi stă din nou chipul lui Vasile supt de boală. Să ştii că Niculai e din Garda de Fier şi ăsta crede că dacă e el, sunt şi eu. Dar nu am timp mult de gândit, căci Preşedintele Cursului de dans, Bădiţa Bârleanu, mă descopere şi-mi aminteşte că aici se dansează şi nu se visează. Mă uit în jur. Toţi sunt tineri, frumoşi şi cu dor de viaţă. Aproape că nu-mi vine a crede. Asta e doar fata pentru care secretarul Comisiei de bacalaureat m'a dat afară din sală pentru că eu eram atent la ea şi nu la el. Îmi tai drum printre perechile de dansatori şi cu sufletul la gură mă opresc în dreptul ei.

—Îmi dai voie? mă adresez eu băiatului ce dansa cu ea, sorbind-o din ochi.
—Cu plăcere, îmi răspunde el galant şi se retrage.
—Îmi daţi voie să mă prezint, mă adresez eu fetei, Popinciuc.
—Popinciuc? exclamă ea mirată.
—Da. Popinciuc, răspund eu şi mai mirat.
—Constantinescu. Şi începem să dansăm.
—De ce ai rămas aşa mirată D-şoară, când mi-ai auzit numele? o întreb eu.
—Pentru că eu sunt verişoara lui Ionel Popinciuc.
—Uită-te D-le. Până la urmă suntem rude; şi începem

să râdem amândoi.

Melodia dansului ne poartă pe aripi uşoare şi nici nu simţim cum trece vremea. Pe la vreo patru s'a terminat dansul şi toţi am plecat.

Acasă, m'am svârcolit toată noaptea cu mii de gânduri de cum va fi a doua zi la şedinţă. Sunt nerăbdător să trec proba cât mai repede. Dimineaţa mă îmbrac cu grijă şi fiindcă nu am ce face până la ora unsprezece, mă plimb pe străzi ca să omor vremea şi neliniştea din mine. La unsprezece fix, bat la uşa sediului. Cum îmi bate inima!

—Bună ziua, zic eu intrând cu pălăria în mână în sala cu vreo 17 feciori, cu un pian la mijloc, o icoană a Arhanghelului Mihail şi o candelă pe peretele dinspre răsărit, un chip al Căpitanului pe cel dinspre apus şi vreo câteva scaune răspândite neregulat pe lângă o masă ce stă bătrână şi prăfuită într'un colţ.

—Bună, o ia Posteucă înaintea râsului ce stătea gata să-şi facă drum pe buzele tinere şi, dând mâna cu mine, mă prezintă la toţi ceilalţi. Cunosc pe Biceagă, Lauric, Macrin, Bârleanu, Zus, Leorda, Penteleiciuc şi încă mulţi alţii.

—Şi tu aici mă? aud din spate vocea lui Jitariu.
—Şi eu, răspund cu voie bună.
—Ei, camarade Popinciuc, mi-a spus Posteucă că vrei să te faci legionar, mi se adresează Biceagă. Dar până te vei decide, stăi şi asistă la o şedinţă.

Comandă drepţi, pentru onor, şi deschide şedinţa. Eu fără să vreau fac după ceilalţi şi spun aceleaşi cuvinte cu toţii: „Jur că nu voi trăda niciodată Legiunea şi pe Căpitan". Se aduc la cunoştinţă câteva ordine ale Căpitanului, se dau îndrumări de felul cum fiecare trebuie să se comporte cu ceilalţi studenţi şi se discută despre camaraderie. Dar nu cuvintele mă impresionează, ci atmosfera caldă şi frăţească ce domneşte, felul în care sunt spuse şi primite şi mai ales privirile pline de dragoste ce ne înconjoară pe toţi. Se închide şedinţa şi Biceagă se apropie de mine.

—Ei, ce zici camarade Popinciuc? Ce impresia ţi-a făcut Garda de Fier? În loc de răspuns îl întreb:

—Când e şedinţa următoare?

—Dumineca viitoare.

—Pot veni din nou?

—Te aşteptăm cu multă bucurie.

Am plecat satisfăcut, convins că drumul nou presimţit la moartea lui Vasile se dechisese larg pentru mine.

*
* *

Frumoase vremi erau pe atunci. Trăiam mai bine ca fraţii şi ne ajutam unul pe altul să ne ridicăm, să ne scăpăm de păcate. Primul lucru de care se ţinea cont era educaţia personală a fiecăruia dintre noi. Ne observam scăderile unul altuia şi ni le corectam cu dragoste şi răbdare. Ne învăţam din nou, ceea ce mamele noastre sădiseră în noi, dar mediul în care trăiserăm aproape că distrusese: să credem în Dumnezeu. Cântam cu toţii şi ne gândeam la Căpitan. Bădiţa Iasinschi ne vizita, din când în când, dându-ne îndrumări şi lămurindu-ne nedumeririle din noi. Subt îngrijirea lui creşteam văzând cu ochii. La fiecare şedinţă se discuta o problemă ce privea viitorul neamului; şi aşa ne învăţam să gândim pentru neam, să-l simţim, să-i ducem grija şi mai ales să-l iubim. Să fim în stare să facem toate pentru el, şi la caz de nevoie, să ne dăm şi viaţa, iar răsplata să ne fie mulţumirea de a fi făcut ceva.

*
* *

E iar Duminecă. Şedinţa s'a terminat şi frontul aşteaptă ultimele dispoziţii. Biceagă ne îndeamnă să luăm „Cuvântul Studenţesc" şi să-l vindem. Nenati ne dă fiecăruia câte patru, cinci numere şi ne avertizează că a doua zi trebuie să predăm banii de la vânzare. Pornim pe străzi

să vindem revista. Lume multă se plimbă pe strada Flondor discutând şi râzând. Cum să fac să vând revistele, mă gândesc eu. Văd un grup de vreo cinci fete drăguţe şi fără zăbavă mă vâr în cercul lor.

—Cine dintre D-vstră doreşte să-mi cumpere un „Cuvântul Studenţesc", mă adresez eu către toate.

—Cumpărăm dacă promiţi că mergi cu noi la plimbare, îmi zice una destul de gureşă.

—Nu vă închipuiţi cu câtă plăcere aş merge eu la plimbare cu fete aşa de frumoase, dar, din păcate, n'am vreme.

—Lasă băiatul în pace, se amestecă una micuţă şi negricioasă, şi cumpăraţi câte o revistă.

Cum ele erau cinci, şi eu tot atâtea reviste aveam, le-am vândut pe toate. Aşa ne făceam noi treaba şi tot aşa făceam cunoscută credinţa legionară. A doua zi, la predarea banilor, lipseşte Leorda. La şedinţa următoare e pedepsit de a nu avea dreptul de a mai vinde niciodată reviste legionare. Iată cum se dădeau pedepsele; moral.

*
* *

Pe lângă şedinţe şi educaţia noastră, mai făceam şi marşuri prin satele din jurul Cernăuţului, ducând cu noi credinţa legionară. Aşa, în una din Dumineci, camaradul Nenati ne pune în coloană şi ne dă comanda de marş spre Corovia. Plini de voie bună, cântând cântece legionare, ieşim din Cernăuţi şi printre ogoarele verzi mărşăluim spre ţinta noastră. După un marş de vreo patruzeci de minute, cotim din şoseaua principală şi intrăm în sat cântând de răsună toate văile. Pe la geamuri se arată ochi curioşi de neveste îmbrobodite şi de fete cu coc în cap şi cu flori roşii la urechi. De prin porţi ies gospodari în haine albe şi vin încet după noi. Lângă primărie ne oprim, ne răspândim printre oamenii din sat şi vorbim cu ei.

—Apoi ce vânt vă aduce domnişorilor pe la noi?

–Vântul dragostei de neam şi credinţa într'un viitor mai bun pentru noi toţi, declamă aproape camaradul Constantiniuc.

–De, domnişorilor, eu sunt om bătrân şi nu ştiu de voi mai prinde vremurile acelea, se caină încet moşul cu pletele albe.

–Dar nepoţi ai?

–Da cum să nu am. Vai de mine şi de mine.

–Şi crezi că pentru ei nu merită să faci ceva?

–Cum să nu merite, dar nu prea ştiu ce aş putea să fac.

–Ia cărticica asta şi citeşte-le câte ceva din ea, învaţă-i să fie români buni şi să-şi iubească neamul; şi Constantiniuc îi dă o cărticică a Şefului de Cuib, pe care moşul o bagă după curea mulţumind.

Suntem adunaţi din nou pentru câteva cântece şi în sunetul lor ieşim din sat cu direcţia Cernăuţi. Sătenii ne petrec până la şosea, rugându-ne să mai venim pe la ei. Ne urmăresc o bună bucată cu ochii. Tocmai când ajungem din nou în Cernăuţi, se aprind lumânările.

–Trecem prin Grădina Publică, îi dă unul ideea camaradului Nenati.

–Trecem, spune el voios.

Aleea din mijlocul grădinii e luminată feeric şi băncile de pe margine sunt pline de lume. Prin mijloc trec perechi, perechi, ca într'un furnicar răscolit de roata unei căruţi. Pornim direct prin mijlocul aleei, şi cântecul îşi taie cărare adâncă prin sufletele celor prezenţi. Drumul se curăţă în faţa noastră ca prin farmec, de mergem ca în triumf. Spre capătul grădinii un sergent de stradă vrea să ne oprească.

–Domnilor, nu e voie de cântat; şi dă să ne oprească cu forţa pe mine şi pe Constantiniuc Eustafie, care eram în primul rând.

Cu o smuncitură dublă a sburat cât colo. Supărat se duce să-şi caute ajutoare. Pentru a evita un scandal, camaradul Nenati ne opreşte, ne mulţumeşte pentru felul frumos

în care ne-am purtat şi dă ordin de ruperea rândurilor. Cu un „Trăiască Legiunea şi Căpitanul", care mai sparge odată liniştea din parc, ne contopim cu cealaltă lume din el.

* * *

Dar şi duşmani aveam destui. Şi ne loveau din toate părţile. Cuzişti, ţărănişti, liberali, social-democraţi, comunişti, fără deosebire, se uneau ca să ne lovească cât mai tare. Plouau loviturile din toate părţile pe capul nostru. Singurul lor efect era că rândurile noastre se strângeau şi mai mult. Dragostea şi camaraderia dintre noi creştea cu fiecare lovitură, iar răspunsurile noastre au început să devină din ce în ce mai elocvente.

Într'o zi mergeam împreună cu camaradul Sultan. Aproape de la intrarea la cantina studenţească, dăm peste un grup de cuzişti în mijlocul cărora Nichiforel, student în anul trei la drept, le ţinea o peroraţie.

–Codreanu e un excroc, care a adunat în jurul lui o serie de nebuni şi crede că cu ajutorul lor va nimici toate partidele şi va ferici neamul.

Un moment am rămas ca trăsniţi. Nu ne puteam închipui atâta mişelie la un partid care cândva fusese şi al Căpitanului. Ne-am apropiat de grupul cuzist şi cu destulă bună cuviinţă l-am întrebat pe vorbitor:

–Ai fi bun, D-le coleg, să-mi spui şi mie de ce Codreanu e un excroc?

–Dar tu cine eşti? îşi ridică el vocea.

–Un student, ca şi d-ta.

Mă măsoară de sus şi până jos, se uită pieziş la Sultan şi văzând că suntem tineri şi noi veniţi la universitate, îmi răspunde cu o voce căreia căuta să-i dea cât mai multă prestanţă:

–Eu nu dau socoteală oricăror mucoşi din anul întâi.

—Aşa? Nu dai socoteală mucoşilor din anul întâi? Bine D-le, atunci află că încă nimeni n'a înjurat pe Căpitan în faţa unui legionar fără să primească răsplata cuvenită.

Au urmat o serie de palme solide din partea mea şi a camaradului Sultan. Ceilalţi cuzişti au fugit, strigând poliţia. N'a venit nimeni. Am plecat şi noi. Dar chestia n'a rămas aici. Au început discuţii teribile, chiar între legionari.

—Asta e prea mult. Studenţi creştini să se bată între ei. Când s'a mai pomenit asta aici la noi?!

—Dacă nu s'a pomenit până acum, iată că s'a pomenit acum, aud eu pe doi studenţi discutând cu aprindere.

—Dar de ce să-l bată când putea să-l contraheze.

—Pentru că nu ori ce individ, care dă cu noroi aşa în mod nesocotit, e demn să iasă pe un teren de onoare.

—Dar nu vezi că râd străinii că am ajuns să ne batem între noi?

—Să nu râdă, că la fel o să păţească şi ei.

Am plecat de lângă ei la masa din fundul cantinei unde se mănâncă mai cu poftă, căci suntem numai între camarazi.

—Măi Mardarie, am auzit că te lasă drăguţa, râde Jitariu şi cu Orendovici.

—De ce? întreb eu râzând.

—Pentru că l-ai bătut pe preamăritul Domn Nichiforel.

—Nu l-am bătut singur. Ş'apoi ce are ea cu el?

—N'are nimic cu el, dar zice că nu e frumos ca studenţii creştini să se bată între ei.

Am văzut imediat că vroiau să facă haz de cei ce credeau că se puteau ascunde după această formulă şi să dea şi mai departe cu noroi în Legiune. Le răspund tot la fel:

—Atunci n'are decât să-l ia pe Nichiforel, că-i mai bat odată pe amândoi şi-mi caut alta.

Situaţia a lămurit-o o scrisoare a Căpitanului care

ne mulţumea că am ştiut să terminăm cu calomniile cuziştilor şi pe care, mai cu pumnul, mai cu vorba, îi reduseserăm la tăcere. Simt că am şi eu oarecare merit în chestia aceasta şi sunt tare mulţumit. Mă uit spre Ghiţă Zelinschi, care are cel mai mare merit în chestia asta, după cum toată lumea o ştie. Zâmbeşte fericit.

*
* *

Guvernul caută să capteze studenţimea pe toate căile. Burse, servicii şi câte altele nu întrebuinţează, pentru a o ţine departe de politica ţării, sau a o avea de partea lui. Fiecare ocazie e bine venită. Iorga anunţă un Congres al Ligii Culturale la Putna. D-l Nistor, Rectorul Universităţii noastre, invită pe studenţi să participe. Drum masă, băutură şi petreceri, toate pe gratis. Mulţi ar fi vrut să ia parte, dar conducătorii studenţimii veghiază. În locul celor ce vroiau să se ducă numai de petrecanie, ocupăm vagonul pentru studenţi noi, legionarii, şi pe tot drumul răspândim credinţa legionară. Dis-de-dimineaţă ne prezentăm la gară care forfotă de lume. Peste mulţimea de linii care se încolăcesc ca şerpii în joacă, soarele îşi revarsă razele cu năduh.

—Suie aici, Mardarie, mă strigă Anchidim Uşeriu din spate. Prins de mâna lui sar într'un vagon de clasa treia.

—L-ai văzut pe bărbos? râde Edu.

—Care bărbos?

—Iorga măi, şi râde şi mai tare.

Suntem singurii trei îmbrăcaţi în cămăşi verzi, cu nasturi lucitori, cu cravate negre şi centură cu diagonală. Mare îndrăzneală pentru primăvara anului 1935. Mai spre capul trenului se aude râs mare şi ciripit ca de păsărele. Clasa a şasea de fete de la normala pleacă la congres. Poliţia se uită cu ochi pofticioşi la noi. Un comisar, dându-şi aerul unui om desinteresat, mă întreabă:

—Ce uniformă e asta, D-le?

—Legionară. Şi simt cum creşte în mine bucuria. Bucureştenii veniţi cu Iorga se uită după noi cei îmbrăcaţi în uniforme ca nu ştiu după ce raritate. Ne fotografiază, ne dau ţigări, bomboane şi ne invită în vagoanele lor. Cu o fluerătură scurtă, trenul se pune în mişcare. Odată cu plecarea lui începe şi cântecul legionar. Ziua e frumoasă, locurile pe unde trecem minunate, şi noi, tineri şi plini de viaţă.

În Rădăuţi ne dăm jos, facem frontul şi Popovici dă raportul Bădiţei Iasinschi care ne aştepta în gară. Bădiţa Vasile ne priveşte cu dragoste, ne dă câteva sfaturi, ne mai întreabă ce e nou prin Cernăuţi, şi plecăm mai departe.

În Putna colindăm prin mănăstire, ne închinăm la mormântul Domnului Ştefan, vizităm muzeul în care se văd cusături de mătase cu aur, argint şi pietre scumpe, cusute de mâni evlavioase de Doamne şi Domniţe. Aici te simţi în adevăr român şi că te leagă ceva de pământul acesta. Mai la vale, pe un pârâu, stă chilia lui Danil Sihastru, unde un moş cu plete albe, cu opinci şi boandă cu lână lungă, povesteşte tuturor vizitatorilor cum Domnul Ştefan a venit la călugărul din chilie după sfat şi încurajare. Masa o luăm pe iarba verde din curtea mănăstirii, înfrăţiţi cu ţăranii de acolo, şi după aceea îi tragem o horă legionară cât îi curtea mănăstirii de mare.

—Toată lumea în coloană de marş, răsună vocea camaradului Popovici. Cei trei cu cămăşi verzi trec în faţă. Gata?... Drepţi!... Dă tonul la „Ştefan Vodă al Moldovei”...

Din spate se aude o voce cristalină. E a lui Octavian Vişan, student din Putna. Pornim cântând prin sat. Ţăranii şi ţărăncile se ţin după noi. Jandarmii caută să ne oprească, dar nu reuşesc. Muzica militară încearcă să ne astupe, dar noi cântăm pe întrecute de răsună văile din jur.

*

* *

Numărul nostru creşte mereu, şi sala din casa germană nu mai e aşa de pustie ca anul trecut. Cântec după cântec clatină geamurile odăii, dând veste de viaţa nouă ce răbufneşte furtunos. Se deschide şedinţa şi după ce se discută problemele noastre locale, Biceagă ne spune:

—Mâine la orele 11 toată lumea în Gara Mare. Frontul se va forma la ordinul meu, când trenul va apare în zare. Vine să ne vadă D-l General Cantacuzino-Grănicerul. Un foşnet de bucurie şi nerăbdare se iscă în rândurile noastre.

A doua zi pe la zece, peronul gării e plin de legionari care se plimbă în sus şi'n jos, povestind despre General o mulţime de lucruri hazlii, mai ales din vremea Jilavei. La unsprezece şi câteva minute, apare în zare trenul. Frontul e imediat gata. Trenul a oprit şi „Ştefan Vodă al Moldovei” răsună din piepturile tinere şi îndrăzneţe. Poliţia se frământă în jurul nostru. Dintr'un vagon de clasa întâia se dă jos un moşneguţ mititel, cu monoclu, îmbrăcat în haine negre, şi după ce dă mâna cu D-l Prof. Brăileanu şi D-l Cdt. Iasinschi, se îndreaptă cu paşi repezi spre noi, şi cu un gest scurt, ne curmă cântecul.

—Fire-aţi ai naibii de pezevenchi. Vreţi să mă băgaţi din nou la închisoare? Dar râde şi ne priveşte cu multă dragoste. Cine v'a pus să cântaţi? Se uită în lungul şirului, dă cu ochii de Lauric, se duce la el, îl ia în braţe şi râde din nou. Desigur, dacă e şi Filon aici, nu se putea să nu faceţi prostii. Dă mâna cu gradaţii şi pleacă într'o maşină însoţit de Prof. Brăileanu.

A doua zi ne vizitează sediul.

—Am să-i spun Căpitanului că sunteţi nişte pezevenchi, ne apostrofează el de pe masa unde l-am urcat ca să-l putem vedea cu toţii. Noi râdem fericiţi că ne putem bucura de prezenţa lui.

—Dar de ce suntem pezevenchi D-le General? întreabă unul din mulţime.

—Apoi ce sunteţi dacă nu pezevenchi când aveţi curajul să mă primiţi la gară cu front, cântece, onoruri, când n'au trecut nici câteva luni de când am ieşit de la

închisoare?! Şi pe deasupra mă urcaţi pe mine, om bătrân, vreo 32 de trepte până la sediul vostru şi mă suiţi şi pe masă, râde Generalul bine dispus.

În noi creşte bucuria. Nu oricine poate spune că a dat mâna cu eroul de la Coţi, mă gândesc eu. După masă l-am condus cu toţii la gară cu multă voie bună şi ne despărţim de el, care ne tot ameninţă cu Căpitanul şi nu ne mai scoate din pezevenchi.

*

* *

Apoi, câte zile minunate şi pline de râs nu petrecem muncind la Cantina Studenţească, prin asta câştigându-ne existenţa, căci eram săraci rău. Munca şi soarele ne dădeau sănătate şi voie bună. Cine muncea acolo o vară, avea asigurată masa pe tot anul la cantină. Şi cum ne mai distram! Iată-mă din nou la soare, în costum de baie şi cu sapa în mână lucrând de zor lângă ceilalţi camarazi. O mie de gânduri de pe vremea când făceam aceleaşi treburi acasă îmi trec prin cap; nici nu iau seama la ce se vorbeşte împrejur. Deodată îl aud pe Suceveanu Lazăr, ce stă rezemat în sapă:

–Ba, nu. Homer a scris-o.

–Buni au să fie cartofii aceştia când la săpatul lor se vorbeşte de Homer şi Tucidide, zice Biceagă. Râdem cu toţii şi lucrul urmează cu râvnă.

În jur se întinde grădina verde şi frumoasă. Din spate se aude o goarnă de la Regimentul 11 Roşiori. Spre dreapta, pe drum, trece un tramvai, iar lângă gard stau nişte fete tinere şi se uită cu jind la trupurile noastre bronzate.

–Poftim de ne ajutaţi, le invită Ghiţă Zelenschi.

–Am veni noi, dă răspuns una mai îndrăzneaţă, dar ni-e teamă că nu vom şti ce să facem.

–Lasă că vă învăţăm noi.

–Dar n'avem costum de baie şi după câte văd la D-voastră acesta e costumul de lucru.

–Puteţi lucra şi în cel al lui Eva; şi râsul cuprinde ambele părţi, fugărind fetele de la gard.

–Eu mă duc să ud ceapa şi roşiile, zice Uşeriu şi se depărtează.

–Oare ce substanţe alimentare conţin roşiile, se întreabă curios Hrincescu.

–Da ce-s eu doctor ca să ştiu, îi răspunde Suceveanu. Mai bine m'ai întreba de substanţele ce conţin sfeclele, urmează, făcând aluzie la o întrevedere amoroasă a lui Hrincescu cu D-ra Sfecla.

–Lăsaţi măi doctoriţele şi gândiţi-vă mai bine la ce flori îi ducem la noapte Lalei, încerc eu să schimb subiectul pentru a evita alte urmări.

–Ba eu nu-i mai duc nici o floare, răspunde mâhnit Suceveanu.

–De ce?

–Am cunoscut-o azi şi s'a dus naibii tot farmecul.

–Păcat, pentru cine mai strângem de acum flori din grădina publică? Şi lucrul urmează mereu.

–Hai, la masă, se aude vocea lui Anchidim care tocmai terminase de udat şi îşi dădea un duş subt instalaţia făcută de noi.

Trecem cu toţii pe subt proaşca în care pe rând turnăm apă, ne spălăm, ne îmbrăcăm bine, ne aşezăm cravatele la gât şi ne pregătim de ducă spre cantină.

–Staţi că mai am o surpriză, râde Anchidim cu un borcan de dulceaţă de fragi în mână.

–De unde?

–De la D-na Dr. Holinatti citire, răspunde el ca un bun student de teologie.

–Atunci să luăm aminte, îi urmez eu gluma.

Borcanul cu linguriţa în el a trecut din mână în mână, pierzând mereu din conţinut şi frumuseţe, până ce a rămas o sticlă goală...

*

* *

Odată cu intrarea în Mişcare a fraţilor Hoinic, a luat fiinţă şi corul legionar studenţesc. Nu prea aveam noi habar de note, dar puneam tot sufletul în ceea ce făceam, şi treaba mergea minunat. Câte ceasuri de neuitat am petrecut în casa D-nei Hoinic, înconjuraţi de dragostea şi neîntrecuta ei bunătate! Cât bine nu ne-a făcut la toţi D-na Hoinic! Când nu aveam ce mânca, hai la tanti Silvia. Când nu aveam unde dormi, hai la tanti Silvia. Când ne durea sufletul pentru cine ştie ce, tot la tanti Silvia ni-l lecuia cu sfaturi şi vorbe bune. Casa ei era casa noastră şi noi ţineam la ea ca la mama noastră. Nu scăpam niciodată ocazia să-i facem câte o mică bucurie. Azi e iar repetiţie pentru cor. O pornesc încetişor într'acolo. Piaţa Austriei e plină de zarzavaturi, fructe şi flori. Ici fragi întunecaţi, colo prune brumate şi dincolo zarzăre mari şi galbene ca aurul. Pe o masă, mai spre mijlocul pieţei, numai flori, dintre care se vede, scânteind, roşul garoafelor. Cumpăr un mic bucheţel şi o iau pe Vasile Conta la vale. La căsuţa mică şi cu flori albe la geamuri, o găsesc pe tanti Silvia în uşă. Mică, cu o rochie neagră şi cu capul descoperit, pare tare tânără.

–Sărut mâna, Tanti Silvia, şi grăbit îi prezint florile.

–Servus, Mardarie. Da ce ţi-a venit? mă întrebă zâmbind soarelui ce stă gata să se ascundă după dealul Ţeţinei. Părul cărunt îi dă un aer de mândrie şi nobleţe.

–Nimic. Am vrut doar să vă fac o mică bucurie.

–Mulţumesc frumos. Sunt tare frumoase.

–Mă bucur că vă plac. A început repetiţia?

–Încă nu. Dar intră, că stau gata s'o înceapă.

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul! salut eu din pragul uşii, bătând cu mâna inima şi apoi asvârlind-o spre cer.

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul, îmi răspunde Bujorel Hoinic, scurt şi înfipt. Pe Trebiş şi pe Modrea nu i-ai văzut?

–Nu. Şi mă aşez între Uşeriu şi Paul Georgescu. D-nul Noly Scalat, unchesul lui Bujorel, stă la pian şi

descifrează un cântec. Păru-i argintiu pare şi mai alb în luna de amurg.

–Ei! Hai, să începem, se ridică de lângă pian D-l Scalat.

Ne aşezăm în cerc şi, cu multe reveniri şi întreruperi, ajungem în fine să cântăm aşa cum îi place lui Noly. El, când se pleacă de aproape de intră sub pian, când se înalţă de crezi că vrea să iasă prin plafon afară, după cum vrea să cântăm, mai încet sau mai tare. Manoliu de la tenor cântă parcă şi cu nasul. Uşeriu, care abia se mai ţine de râs, îl ghionteşte mereu pe Georgescu şi îi susură: „sit-sit". Pe uşă intră domol Trebiş şi Modrea.

–Unde aţi întârziat? îi apostrofează scurt Bujorel.

–Zău, eu ştiu că's mare ticălos, mărturiseşte Trebiş pocăit, dar am uitat ca mort (şi dă mereu când din umărul stâng, când din cel drept). Modrea tace.

–Imediat după repetiţie vă duceţi la Roşa, la Şeful Garnizoanei, întrebaţi unde are el de ţinut vreo şedinţă, şi o ţineţi voi, se încruntă Bujorel la ei.

Noi râdem şi ne ghiontim, numai „gorduna" noastră, Radu Zus, stă serios ca de obiceiu. Nu zâmbeşte nici măcar când Georgescu îl numeşte „Rosinanta", pentrucă într'o zi l-a dus în spate cam vreun kilometru pe Trebiş care-şi scrântise un picior. Noly încearcă să curme discuţiile şi să urmeze repetiţia, dar câştigă propunerea lui Zelenschi de a face o pauză. Imediat ne ducem cu toţii în bucătărie la tanti Silvia. Ghiţă se duce cu un coş în pivniţă, de unde se întoarce cu el plin de mere mari şi frumoase.

–Vă rog numai să strângeţi sâmburii, se aude vocea melodioasă a D-nei Hoinic.

–Sigur. Sâmburii să fie strânşi, încearcă Achidim să-l facă pe seriosul, dar nu prinde. Cunoaştem noi bancul cu strânsul sâmburilor: acesta e doar un motiv ca să căpătăm mere. Reîncepe apoi repetiţia.

–Măi! Nu cânta aşa numai din buze. Trăieşte cântecul! se răsteşte Noly la mine. Mă fac mic ca să-i scap de

subt priviri, dar el începe a râde și repetiția își urmează cursul.

—Gata. Mâine seară la aceeași oră.

—Bun. Dar mere mai căpătăm?

—Dacă sunteți cuminți, vă mai dau, râde D-na Hoinic, fericită.

Ce vremuri acelea!

* * *

Dar nici de carte nu uitam. Ne dădeam perfect de bine seama că, pentru a avea succes în lupta mare ce o duceam alăturea de Căpitan, trebuia să devenim oameni întregi, să acumulăm cunoștințe cât mai multe. Fiecare, pe drumul care și-l alesese, trebuia să fie, dacă nu primul, atunci printre cei dintâi. De aceea frecventam, cât puteam mai des, sălile de cursuri și biblioteca. Și iată ce mi se întâmplă într'o zi. Apăruseră mărțișoare cu Arhanghelul Mihail și le purtam cu toții la butonieră ca pe o decorație. În sala de curs de la Facultatea de Teologie sunt singurul cu mărțișor pe piept. Mă așez într'o bancă mai spre fund. Intră profesorul de exegeză Gheorghiu, îmbrăcat în reverendă, cu bărbuță albă și ascuțită, proaspăt tunsă. Se așează pe catedră, își rotește ochii prin sală și și-i oprește asupra mea. Apoi începe cu o voce cântată pe nas, ca dascălul nostru din sat Dumineca la cititul apostolului:

—Sunt unii aici care umblă cu Arhanghelul pe piept și cu Dracul în inimă.

Parcă mi-a dat cu ceva în cap. Ce fac? mă gândesc eu roșindu-mă de ciudă. Mă ridic încet, îmi strâng caietele, iau pardesiul pe braț și pornesc spre catedră uitându-mă direct în ochii profesorului.

—Dacă așa credeți D-vstră că veți reuși să ne abateți de pe drumul pe care am apucat, vă înșelați, D-le profesor. Nu cu insulte o să mă convingeți că drumul meu este

greșit. Îmi pare numai rău că D-vstră, în calitate de preot și profesor universitar vă pretați la asemenea josnicii. Și-mi mai pare rău că sunteți bătrân, că m'aș socoti o leacă mai altfel cu D-voastră.

Am ieșit afară sub ochii plini de îngrijorare ai celorlalți studenți, care se temeau că îndrăznisem prea mult.

—Stai dragă, că nu mă referisem la D-ta; se aude vocea profesorului când stam în pragul ușii gata să ies.

—La cine v'ați referit, când eu sunt singurul aici cu Arhanghelul pe piept? Plec, D-le Profesor. Nu mai vreau să fiu popă. M'a săturat exemplul ce mi-ați dat azi D-vstră.

Am părăsit sala lăsându-l pe profesor cu ochii agățați de ușă. M'am dus la decanat, mi-am scos actele și m'am înscris la Drept.

—De ce ai plecat, măi? mă întreabă un coleg pe drum.

—Ce vroiai să fac? Să-i spun că are dreptate?

—Nu. Dar după ce ai plecat tu, a spus că-i pare rău și că ar fi bine să te convingem ca să revii.

—M'am înscris la drept și cu asta basta. Dacă îi pare rău ori nu, vom vedea.

În adevăr, i-a părut rău. S'a purtat foarte frumos în anii care au urmat, sprijinindu-ne pe unde a putut.

* * *

A venit din nou Generalul. Sala teatrului din Cernăuți geme de lume. Toți sunt curioși să-l vadă și să-l audă vorbind pe Generalul Cantacuzino-Grănicerul. Din lojă în lojă și din om în om, bancurile lui fac ocolul sălii.

—Doamnelor și domnilor, dragi camarade și camarazi, se aude de pe scenă vocea puternică a lui Posteucă. Am deosebită onoare a vă prezenta pe eroul de la Coți, Generalul Cantacuzino-Grănicerul...

—Doamnelor și Domnilor, își începe Generalul expunerea, plimbându-se cu mâinele la spate pe scenă —Posteucă

a avut curajul să mă prezinte ca erou. În România însă nu e bine să fii erou, pentrucă eroii stau închişi la Jilava în companie cu păduchii. Sala aplaudă şi râde cu lacrimi. Când Generalul îşi îndreaptă ochii străpungători spre cei prezenţi, amuţesc cu toţii de frică să nu scape vreo vorbă din cele ce vor urma.

—Când am intrat aici în sală, am auzit pe o doamnă venerabilă şoptind vecinei D-sale: „Oare ce ştie să spună şi moşneguţul ăsta?" şi se uită fix spre o lojă din faţă. Sala râde şi aplaudă din nou. Generalul sare de la o chestie la alta cu o elasticitate de pisică, îmbrăcând totul în haine de sărbătoare şi voie bună.

—Mi s'a interzis a vorbi despre Garda de Fier. Dar eu repet pentru toată lumea, şi vocea îi creşte tunet, că din Garda de Fier nu mă scoate nici Dracul. Sala aplaudă în delir. Minutele se fac ceasuri şi Generalul vorbeşte mereu.

—Ei, acum să vă spun şi ceva despre drapel, că doar acesta este subiectul conferinţei mele. Drapelul, copii dragi, e cel mai frumos lucru ce există pe lume. El închide în el toate nădejdile noastre. Trecutul, prezentul şi viitorul unui neam, morţii, vii şi cei ce vor veni, toţi sunt în drapel. Drapelul e simbolul existenţei neamului. Sala e toată numai ochi şi urechi. Dintr'o lojă din dreapta, Lauric face semne disperate Generalului, arătându-i ceasul. Au trecut aproape două ore şi nimeni nu ştie când.

—V'aş mai spune eu multe, copii dragi, dar Filon nu mă lasă. Face semne disperate şi-mi arată mereu ceasul. Trebuie să închei, dar îmi rezerv dreptul de a mai veni pe la D-vstră. Cu un compliment, se îndreaptă spre fundul sălii. Dar după vreo câţiva paşi se întoarce şi, cu ochii spre loja cu cucoana venerabilă, zice:

—Ei cucoană, ţi-a plăcut cum a vorbit moşul? Apoi, cu paşi de sublocotenent părăseşte scena. Sala geme de aplauze, de curaj şi de voie bună şi din mijloc se înalţă ca furtuna „Ştefan Vodă al Moldovei".

*

Nu după multă vreme a venit să ne viziteze un nou oaspete. Prezenţa lui ne întăreşte în credinţa legionară. E profesorul Găvănescu, omul de cultură vastă şi renume mondial. Vine să vadă cum credinţa legionară creşte. Toată lumea ne acuză că suntem tineri, fără experienţă şi svăpăiaţi. Azi îmi va fi dat să văd pe unul din cei bătrâni şi cu carte multă, care era de aceeaşi credinţă cu noi cei tineri. Cu frontul făcut şi cu onorurile cuvenite, l-am primit pe Profesorul Găvănescu, care a sosit acompaniat de D-nii Cdţi Iasinschi şi Ţopa. Bătrânel, de statură mijlocie, bine legat, cu părul alb, cu sprâncene stufoase, se uită cu lacrimi în ochi la noi şi ne zice:

—Dragii mei studenţi legionari. Să fiţi buni, să învăţaţi bine, să vă pregătiţi cât se poate de conştiincios, căci ţara are nevoie de voi. Dar, mai ales să-l ascultaţi pe Căpitan, că el ştie ce face...

Îmi muşc buzele ca să nu plâng. De ce m'o fi impresionat atât de mult? Poate că pentru adeziunea totală ce a demonstrat faţă de Căpitan! Au plecat cu toţii şi noi cu ei. Soarele de afară, voia bună de pe stradă, verdele pomilor şi zâmbetul fetelor, m'au făcut să revin la viaţa zilnică. Câte visuri neîmplinite, Doamne...

*

* *

VAIDA VOIVOD

Prigoana din 1933, în loc să înspăimânte, atrage. Tineretul doritor de ceva mai bun, flămând după un ideal măreț, îngroașă pe fiecare zi rândurile legionare. Deși i se spune deschis cât de greu va fi drumul, câte lovituri va avea de suportat, nu se sperie și rândurile legionare se multiplică. Îngrijorați de acest fenomen, camarila și oamenii ei pun la cale ruperea lui Vaida de Iuliu Maniu și înființarea unui nou partid, cu nuanță naționalistă, care să atragă tineretul de la Garda de Fier. D-l Vaida are consfătuiri cu Căpitanul și face tot ce poate ca să câștige tineretul. Printre alte multe, îi cere Căpitanului să nu-l boicoteze. De aceea, în vara anului 1935, când Vaida își anunță o adunare la Cernăuți, Căpitanul ne dă ordin să-l primim bine și să-l sprijinim. La terminarea ședinței, Șeful Garnizoanei, Biceagă, ne spune:

–Camarazi, ne-a trimis Căpitanul ordin să-l primim pe Vaida Voievod, care vine să țină o adunare în orașul nostru, cu tot fastul posibil. Pentru acest lucru ordon: Camarazii Ioniță, Grecu, Ușeriu și Edu, îmbrăcați în cămăși verzi, vor forma garda personală a D-lui Vaida. Camaradul Popinciuc va lua conducerea poliției legionare. Alege-ți, te rog, băeții care crezi că pot să te ajute.

M'a cam surprins această numire neașteptată și mă simt nesigur. Trec prin fața frontului și aleg, dintre cei mai voinici, pe Bontus, Cenușă, frații Constantiniuc și încă vreo câțiva. A doua zi ne prezentăm cu toții la gară pentru primirea D-lui Vaida. Pe peron stă D-l Prof. Cândea, șeful vaidiștilor din Bucovina, discutând cu gradații legio-

nari. În dosul gării s'a format frontul legionar. De o parte cei îmbrăcați în costume naționale și de cealaltă parte cei în civil. Eu mă sbat să pun ordine și să țin liberă intrarea spre gară.

Apare D-l Vaida. Scund, gras, cu mustăți albe și stufoase, se uită lung peste frontul legionar. Dinspre capăt răsună vocea camaradului Nenati: „Garda, drepți! Pentru onor, înainte!" Mâinile bat pieptul în tact și se înalță spre cer. D-l Vaida, urmat de Prof. Cândea și gradații legionari, trece frontul în revistă. Apoi se formează coloana. În față, într'o mașină deschisă, iau loc cei patru în cămăși verzi. Urmează mașina cu Vaida flancată de către patru legionari din poliție, iar în urmă se întinde, cât e strada de lungă, coloana legionară. Soarele lucește vesel, cântecul legionar clocotește năprasnic și coloana înaintează în cadență spre Piața Unirii.

–Dă-te domnule într'o parte din drum, strig eu unui civil ce stătea pe stradă și nu pe trotuar.

–Păi eu sunt de la poliție. Sunt comisar, îmi răspunde el.

–Poți să fii ce vrei. Azi eu sunt chestor, și-l împing în mulțimea ce râde.

Din mașina din față strigă Ușeriu:

–Trăiască D-l Vaida Voievod. Trăiască Garda de Fier.

Uralele lumii de pe margini nu se mai sfârșesc. Din Piața Unirii cotim spre Universitate și Reședință. La poarta Reședinței coloana se oprește. D-l Vaida scoboară din mașină și privește defilarea șirului de legionari ce trec cu fruntea în soare și mâinile ridicate la cer, în clocotul de foc al cântecului. D-l Vaida rămâne la Prof. Cândea. Coloana legionară se întoarce și în dreptul Universității se disolvă, întinzându-se o horă mare cât e strada de lungă și lată.

A doua zi l-am dus din nou, cu acelaș fast, la Teatrul Național, unde avea să vorbească.

–Să iei seama la partea stângă a sălii, mă face atent Șeful meu de Cuib, Radu Zus, că acolo s'au postat cu-

ziştii şi o să-ţi facă greutăţi.

—Bine, bine. Şi mă grăbesc spre capul coloanei. În piaţa din faţa teatrului, lume cât vezi cu ochii. Au fost instalate câteva megafoane pentru cei ce nu încăpeau în sala teatrului. Cuziştii din sală dau semne de prezenţă. Pe scenă apare D-l Vaida, flancat de cei patru camarazi în cămăşi verzi. Lumea se ridică în picioare, mâinile se înalţă spre cer şi din piepturi tinere şi doritoare de luptă izbucneşte cântecul:

Sculaţi Români la luptă bate ora
Din urmă pentru neamul românesc...

Cuziştii încearcă să cânte imnul studenţimii, dar sunt acoperiţi de puterea cu care cântă legionarii. Văzând că aşa nu le merge, încep să huiduiască. Mă simt tras de haină.

—Hai afară că au tăiat firul ce duce la megafoane, îmi spune Bontuş.

—Cine l-a tăiat?

—Nu ştiu. Cred că cuziştii, căci alţi adversari nu sunt pe aici.

—Imediat, un electrician să-l repare, şi tu să nu te mişti de aici. Firul a fost reparat, dar liniştea mea s'a dus. Cum fac să termin cu strigătele din sală şi să stabilesc ordinea? Văd că singura soluţie e să dau afară pe cuzişti din sală. Îl chem pe Cenuşă şi-i spun să se ducă la Lauric şi să-l roage să dea ordin ca atunci când se aplaudă, să se facă cu putere şi timp îndelungat. Apoi, cu vreo zece camarazi, mă bag în sală, în spatele cuziştilor. Când încep apluazele, noi înşfăcăm fiecare câte un cuzist şi, afară cu el! Aşa, în câteva minute, sala s'a liniştit complect.

—Hai cu mine, camarade Popinciuc, îmi strigă din fugă Tarasevici luând-o spre loje. Îl urmez încă cu vreo câţiva camarazi. Tarasevici intră într'o loje şi noi după el. Aici stă fără grijă M.C. Panait, redactorul revistei „Cioclii", care aruncă cu noroi în Mişcare la orice ocazie.

—D-le Panait, am onoarea să mă prezint, avocat Tarasevici, delegat al Centrului Studenţesc Cernăuţi în Uniunea Naţională a Studenţilor Creştini Români, în numele cărora, primeşte: îi dă două palme şi pleacă. L-am dat şi pe acesta afară. De pe scenă se aude vocea lui Vaida:

—Ce vă uitaţi aşa speriaţi înapoi, ca găinile când dă uliul între ele? Nu vă faceţi griji că aici nu se întâmplă nimic.

*
* *

—Mardarie, Robu e sus, într'o lojă. El i-a îndemnat pe cuzişti la desordini, se sbate lângă mine Nicu Hotinceanu, cu nasul lui de boxer şi cu ochi lucitori.

—Dracu l-a pus şi pe ăsta să vie aici. Hai la el sus.

Într'o lojă stă Robu, deputat cuzist de Rădăuţi, cu soţia şi o fetiţă mică în braţe, şi se uită speriat spre uşă.

—Cine te-a pus, Domnule, să faci ceea ce nici un om cu oleacă de obraz nu face? V'am stricat noi cândva vreo adunare?

—Nu! Dar aici e adunarea lui Vaida.

—D-l Vaida vorbeşte, numai. Adunarea e a noastră, a legionarilor.

Hotinceanu dă să-l prindă de braţ, dar el bagă înainte fetiţa, care începe a plânge speriată.

—Lasă-l Nicule, că ticălosul ar fi în stare să te lase să-i baţi fetiţa, numai să se salveze el. Ia-ţi domnule nevasta şi fetiţa şi pleacă. Ne socotim noi cu altă ocazie. A ieşit privind speriat în jur.

Adunarea a urmat şi s'a terminat în linişte şi în cântece legionare. Pentru seară, D-l Vaida este invitat la o petrecere populară în Roşa.

Toate luminile în sală sunt aprinse. Pe scaune în jur stau mamele şi privesc cu ochii umezi odrasdele ce dansează, sau schimbă impresii asupra uneia şi a altuia. Îşi face apariţia D-l Vaida, urmat de D-l Ioaniţescu, Prof. Cândea şi o serie de gradaţi legionari. Dansul se opreşte, muzica

începe un marş, iar dansatorii fac un coridor până la scenă. Băieţi şi fete, cu ochii plini de bucuria dansului, se ţin de braţ şi-l urmăresc pe D-l Vaida, care, cu mustăţile răsucite în lături, înaintează tacticos spre scenă. Apoi dansul îi cuprinde iar pe toţi. La un moment dat, mă cheamă Leliţa Cazacu, şefa cetăţuiei din Cernăuţi.

–Mardarie, vino să vinzi la licitaţie o tortă.

–Dă-o repede încoace. Mi se dă o tortă micuţă dar forte frumos gătită.

–Cu cât o dau?

–Cu cât poţi.

–Dar dacă o dau cu câştig bun ce capăt?

–O bucăţică de tortă.

–Numai atât?

–Bine. Şi un şpriţ.

–Bun. Să sune goarna linişte. Cel cu goarna de la muzică sună odată prelung, şi toată lumea îşi îndreaptă ochii spre sală unde eu, suit pe un scaun cu torta în mână, încep:

–Doamnelor, Domnişoarelor şi Domnilor. Vând o tortă la licitaţie. Cine dă cincizeci de lei, e a lui. Lângă mine stă unul cu o pălărie ca să primească banii.

–Cincizeci şi unu, zice o fetiţă negricioasă şi svârle un leu în pălărie.

–Şaptezeci şi unu, râde un domn gras şi zvârle un pol.

–Grăbiţi-vă D-lor, că e făcută de mâni tinere şi cine are norocul să mănânce din ea nu mai îmbătrâneşte, laud eu torta.

–O mie şaptezeci şi unu, şi D-l Cândea svârle o hârtie întreagă.

–O mie şaptezeci şi doi, şi leul cade surâzând din mâna unei blondine.

–Trei mii şaptezeci şi doi, se aude o voce tânără întovărăşită de râsul D-lui Vaida, care îi dă două hârtii de o mie ca să le pună în pălărie.

–Trei mii şaptezeci şi trei, şi leul lui Bădiţa Ţurcan concurează miile lui Vaida.

–Opt mii şaptezeci şi trei.

–Opt mii şaptezeci şi patru.

–Unsprezece şaptezeci şi patru, se aude vocea cam enervată a D-lui Vaida.

–Unsprezece mii şaptezeci şi cinci, nu se lasă Bădiţa Ţurcan.

–Cinsprezece mii şaptezeci şi cinci, şi miile au umplut pălăria. Emoţionat şi cu gândul că o supralicitare ar putea să aibe consecinţe neplăcute, închei licitaţia proclamându-l câştigător pe D-l Vaida, în uralele celor prezenţi.

–Aş vrea să văd un joc mai vioi, mai cu inimă, zice Vaida. Ca la comandă sala e numai un vârtej. Perechile se învârt nebuneşte, podeaua geme de răpăituri şi văzduhul e spintecat de chiote care îndeamnă şi mai mult la joc.

În dimineaţa răcoroasă, mergând spre casă în grup, unul zice:

–Frumoasă adunare a avut Vaida.

–Ba, eu cred că frumoasă manifestaţie legionară am avut noi, răspunde Biceagă.

*

* *

CONGRESUL STUDENŢESC DIN CRAIOVA

MOTTO:
„Sunteţi generaţia de sacrificiu. Vă aşteaptă o mare onoare, sau o şi mai mare ruşine"
(Prof. Simion Mehedinţi)

Congresul studenţesc din Craiova înseamnă piatră de hotar între două lumi, două concepţii de viaţă. De o parte studenţimea liberală, care se adună în congrese pentru a cere burse, cantine, căminuri; care priveşte congresele ca un prilej de a călători gratis prin ţară; de a dormi şi a mânca gratis; care se ţine în aceste zile de spargeri de geamuri, de furt de prăvălii şi fabrici; iar de cealaltă parte studenţimea legionară, încolonată şi încadenţată, care priveşte congresele ca un loc de unde se poate spune cu mai multă autoritate ceea ce ne doare. Şi durerile studenţimii legionare erau durerile neamului românesc. Nu ceream burse şi nici cantine ori cămine pentru noi, deşi ne lipseau. Ceream ridicarea neamului din mizeria materială şi morală în care era îngropat. Ceream românizarea comerţului, a vieţii satelor şi în special a oraşelor; a conducerii politicei, culturii şi literaturii româneşti; pentru că odată rezolvate aceste probleme, se rezolvau de la sine şi ale noastre.

Pentru un astfel de congres, noi nu veneam numai aşa, cu mâinile în sân. Cu săptămâni înainte începuse pregătirea pentru acest eveniment. Mă duce gândul înapoi când în coloană ne duceam să facem instrucţie de marş.

—Direcţia la stânga... marş, comandă Lauric; şi coloana se înconvoaie intrând în pădurea Horecea. Un soare călduţ crapă mugurii copacilor şi pe ici, colo, se vede câte o frunză palidă. Brânduşe mici şi sfioase se ascund pe după rădăcini de copac şi câteva vrăbii se joacă printre ramuri. Dinspre valea Prutului, adie un vânticel călduţ.

—Gardă!... Stai!... Cu un ţăcănit de călcâie scurt, ne-am oprit. Ne împărţim în echipe şi, cu cei ce au făcut armata, începem să ne instruim. Răsună pădurea de comenzi şi ropot de călcâie, de râset şi de voie bună.

—Când vă veţi prezenta la congres, trebuie să vadă toată lumea că sunteţi legionari. Să nu-mi mergeţi ca cuziştii! şi Filon râde bine dispus. Şi iar exerciţii. „La stânga împrejur... marş. În linie, la dreapta... stai." Comenzile unei grupe se întretaie cu ale celorlalte. Răsună un fluierat lung şi se dă repaus. Ne răspândim prin pădure, călcăm peste crengi uscate ce se rup şi trosnesc şi culegem flori.

—Adunarea! Coloana se formează repede şi pornim spre casă cu flori la pălărie şi cântece.

*
* *

De la universitate spre Piaţa Unirii, e numai soare şi oameni tineri. Studenţi şi studente stau în grupuri pe marginea trotoarului şi discută. Congresul. Oare cum o fi? mă întreb eu, grăbind spre Dacia unde se ţine o şedinţă a Centrului Studenţesc în vederea Congresului. Oare şi acum se vor sparge geamuri şi se vor prăda prăvălii şi fabrici, cum am auzit că s'ar fi întâmplat la congresele anterioare? Nu cred. Dacă ar fi aşa, atunci nu s'ar fi făcut atâta instrucţie cu noi şi nu s'ar fi apelat mereu la ordine şi disciplină.

—Domnişoară, eu n'am nimic ca să veniţi şi D-vstră, dar eu nu-mi iau răspunderea pentru siguranţa persoanei D-vstră. Noi avem alte lucruri pe cap. Şi dacă cumva se ajunge la o bătaie cu jandarmii, pe care guvernul se prea

poate să ni-i trimită pe cap, eu n'am când mă ocupa de D-vstră. Şi Bădiţa Dumitru Străchinari, Preşedintele Centrului, se uită binevoitor la o domnişoară micuţă, cu păr negru ca pana corbului, care e puţin enervată.

—D-le Preşedinte, noi mergem pe risc propriu şi nu cerem nimănui să se preocupe de noi.

—Bine, bine. Dar nu trebue să vă supăraţi când vă spun adevărul.

—Nu ne supărăm.

—Dar nici nu vă bucuraţi.

—Ba, ne bucură mult noul cavalerism care ia naştere.

—Păi, d-voastră care militaţi pentru dreptul de vot şi multe altele, pe care le doriţi egale cu ale noastre, ce nevoie mai aveţi de cavalerismul şi ajutorul nostru? Sala începe să râdă şi cu ea şi d-şoara care vrea să meargă la congres. Se împart legitimaţii şi se încasează banii pentru drum.

—Mardarie!

—Ordonaţi! şi mă îndrept spre Bădiţă Mihai Popovici, care stă la o parte şi râde cu Leliţa Viorica.

—Ştii că noi ne adunăm aici, în curtea palatului, şi de aici mergem la gară.

—Habar n'aveam. Leliţa Viorica râde cu ochi de amintire şi Bădiţa Mihai nu se mai satură privind-o. De la Dacia m'am îndreptat spre cămin.

—Mergi şi tu? mă opreşte în drum Victor Manolovici, slăbuţ, înalt şi cu un început de chelie.

—Se poate să nu merg?

—Şi de acolo o luăm hai-hui prin ţară! se bucură el de pe acum de calea ce-o vom face.

—Şi ne oprim în Sâmbăta Paştelor în Suceava, îi scurtez călătoria.

—Şi vii la mine, şi mama ne face un borş cu sfecle, ştii, ca acel de atunci, şi râde amintirii dragi şi mamei bune.

—Acum, hai, să ne culcăm, că mâine îi dăm drumul.

—Hai! Noapte bună. Şi se pierde printre oamenii ce umplu strada.

*
* *

Gara e mohorâtă în lumina palidă a dimineţii şi se uită la noi cam chiorîş. Sau poate sergenţii şi comisarii, cărora nu le place nici cum călcăm, nici cum ne uităm şi nici cum râdem, îi dau această înfăţişare. Caută nod în papură ca să producă un scandal şi să nu ne lase să plecăm la congres.

—Ce vreţi, Domnilor? îi întreabă Străchinariu, dându-se jos din trăsura cu care venise. Avem aprobarea guvernului şi pe a D-lui Ministru Nistor, Rectorul Universităţii. De ce nu ne lăsaţi în pace?

Fără a mai aştepta răspuns, porneşte spre peronul gării. Înalt, cu suman şi cămăşuică albă, cu pălărie neagră cu borduri mari, îi mai lipsesc doar pistoalele şi e haiduc întreg. Noi ne ţinem scurt după el. Poliţia caută să ne oprească, dar e împinsă în lături de valul de studenţi pus în mişcare. Ieşim pe peron. Aici alte greutăţi. Nu sunt vagoane. Cu greu, după multe parlamentări, sosesc şi vagoanele. Le ocupăm imediat. Se fixează câte o gardă la fiecare vagon, ca nu cumva poliţia să le desprindă unul de altul, şi după vreun ceas de aşteptare, plecăm. Locurile's frumoase, câmpul începe să înverzească, şi prin satele de lângă calea ferată se văd copii care se joacă, călărind pe beţe sau clădind case de noroi. În vagonul meu s'au format grupe care discută felurite probleme. Mă aşez lângă un geam şi îl strig pe Mircea Orendovici:

—Hai încoace, să mai vorbim ceva.

—Ce să vorbim?

—De toate; dar mai ales să-ţi arăt satul unde m'am născut, că acuşi trecem pe lângă el. În gară la Dărmăneşti dau cu ochii de Leliţa Rachila, sora mea căsătorită cu Niculai Cajvanean din Costâna.

—Leliţă Rachilă! o strig eu. Ea se uită curioasă în jur şi când dă cu ochii de mine în geamul vagonului, începe să-i tremure buza de jos şi cu năframa îşi şterge ochii.

—No, măi împelițatule, da unde te duci?
—La congres, la Craiova.
—D'apoi ci cați tu acolo?
—Să văd și eu lumea și oamenii.
—Da bani ai? îmi întinde câteva sutare.
—Mulțam frumos Leliță. Nu aveam nici un ban în buzunar.
—Da, ai mai avut tu vreodată? Și râde fericită că a putut să mă ajute.
—Ce face badea Niculai?
—Îi dus la arat.
—Da Valeria? mă duc eu cu gândul la nepoțica mică și sburdalnică.
—Stă bine. Se joacă toată ziua cu bunică-sa.
—Dar ai noștri de acasă?
—Bine cu tății. Și trenul se pune în mișcare. Ea stă pe acelaș loc, face de câteva ori cu mâna, își șterge din nou ochii și se pierde după o perdea de răchiți.
—Drag te mai au surorile, măi Mardarie, dă semn de prezență Mircea.
—Ele m'au crescut de când a murit mama.
—Câți ani aveai atunci?
—Șapte; și parcă ceva greu mi se așeză pe piept.
—Uite colo pe deal, în marginea pădurii, e satul nostru; îi arăt eu lui Mircea, uitând de durerea ce vroia să mă cuprindă.
—Cum se numește?
—Mihoveni. Și casa cu hogeac mare, e a noastră.
—Care?
—Cea de colo, din mijlocul satului. Îmi dau seama că el nu o vede, dar ce importanță are asta. Bine că am văzut-o eu. Și trenul fuge, și satul rămâne în amintirile copilăriei.

*
* *

Gara din Pașcani e plină de studenți din Iași. Costumul național alternează cu cămașa verde pe tot întinsul peronului. Cântecul crește alternativ la oprirea trenului. Se schimbă saluturi, se dau și se primesc îmbrățișări și, înfrățiți, pornim mai departe. Trec din vagon în vagon căutându-l pe vărul Niculai. Dau peste el într'un colț, stând de vorbă cu două studente.
—Să trăiești o mie de ani, vere Niculai!
—Ura , Mardarie dragă; și-mi întinde o mână mare ca de urs și cu cealaltă mă cuprinde pe după cap. Cum te simți?
—Ca'n rai. Dar cine's fetele? arăt eu cu capul spre cele două ce ne privesc curioase.
—Studente de la noi. Frumoase ca zahărul, râde el și mă prezintă.
Într'un colț stă unul cu barba în mâini, cu pălăria trasă pe ochi și mornăiește încet: dârla-dârla, dârla-dârla.
—Dar cu ăsta ce-i? Ce are de geme așa? și arăt cu capul spre cel ce nici nu ne-a luat în seamă.
—Lasă-l. E Dănilă al nostru. El așa o duce până la Craiova. I s'a dat ordin să nu provoace niciun scandal, și acum cântă ca Dacii. De pe la noi nu ai văzut pe nimeni?
—Am văzut-o la Dârmănești pe Lelița Rachila și mi-a spus că pe acasă toate sunt bune.
—Atuncea-i bun...

*
* *

După vreun ceas de când venisem din nou în vagonul nostru, Bădița Mihai Popovici ne anunță, pe mine, Lucaci, Jitariu și Ușeriu, că am fost numiți în poliția legionară și că la orice oprire a trenului trebuia să ne dăm jos și să băgăm de seamă ca studenții să plătească tot ce consumau prin restaurantele din gări sau altele. La Roman primim saci cu pâine și cârnați din partea primăriei orașului. Studenții cântă, lume de pe câmpuri, de prin sate

şi de prin oraşe ne face semne de simpatie, şi trenul fuge mereu. Am călătorit toată noaptea neîntrerupt. A doua zi dis-de-dimineaţă suntem în Craiova. Plouă si gara pare cam mohorîtă şi neprimitoare. De prin vagoane apar studenţi şi studente, somnoroşi şi cu hainele cam boţite de noaptea petrecută în trenul supraîncărcat. La ieşirea din gară stă un cordon de studenţi controlând legitimaţiile pentru a evita venirea „oficială" a agenţilor provocatori.

—Cine e ăla lung şi şepelit? îl întreb eu pe Jitariu care era lângă mine.

—Totu.

Când am aflat cine e, m'am făcut mititel de frică să nu mă fi auzit că l-am făcut şepelit. Înalt, voinic şi cu siguranţă, Totu controla mai departe legitimaţiile.Trebuie să fie adevărat toate câte se povestesc despre el, că aşa namilă de om e în stare şi de mai mult, îmi trece mie prin cap. În acelaş moment îmi dau seama că el era studentul ce fusese arestat la Suceava în anul 1932. În stradă se formează coloane pe Centre şi în cântece ce trezesc întreg oraşul Banilor Olteni, ne îndreptăm spre prefectură. Aici, în piaţa mare şi pavată, suntem salutaţi de autorităţile oraşului. După aceea noi plecăm la Şcoala Militară de Artilerie, unde îşi făcuse stagiul militar fratele meu Emilian şi unde suntem încartiruiţi. Ne curăţăm, ne bărbierim, ne spălăm, ne facem ghetele, şi după o masă destul de substanţială, la orele două, pornim cu frontul spre teatrul oraşului, unde are loc deschiderea Congresului.

Sala e plină de cămăşi verzi şi de costume naţionale din toate părţile ţării. Pe scenă, Episcopul Bartolomeu prezidează deschiderea Congresului. La dreapta lui, mic şi îndesat, cu mustaţă neagră, retezată scurt şi cu ochii vii, stă Preşedintele Uniunii, Traian Cotigă. În cerc, în jurul lor, stau ceilalţi preşedinţi de centre, cu eşarfe late pe piept şi cu figuri foarte seriose. Pe piepturile tuturor participanţilor străluceşte o panglică cu lozinca congresului: „Sunteţi generaţia de sacrificiu. Vă aşteaptă o mare onoare, sau o şi mai mare ruşine": cuvintele Profesorului Simion

Mehedinţi. Se face o slujbă religioasă, se imploră scutul celor morţi, se trimit telegrame de salut Regelui, Primului Ministru, Patriarhului şi Căpitanului, se renunţă, pe tot timpul Congresului la dans, dat că eram în săptămâna mare, şi se închide şedinţă. În aceeaşi ordine şi în cântece care străbat oraşul de la o parte la alta, plecăm spre cantonamente.

A doua zi, în şedinţa solemnă, D-l Banea a fost declarat membru de onoare al Uniunii Studenţeşti. Mic, îndesat, îmbrăcat în costum bucovinean, cu doi ochi ce scapără scântei, D-l Banea se ridică dintr'o lojă din fundul sălii şi în puţine cuvinte, care entuziasmează întreaga sală, mulţumeşte pentru onoarea ce i s'a acordat.

*

* *

N'am mai avut norocul să asist la alte şedinţe, căci am fost trecut la Poliţia Legionară Centrală de subt conducerea C-tului Ajt. Savin, împreună cu camaradul Nenati. Acum stau de pază într'un colţ al unui restaurant şi observ mesele pline de studenţi şi studente, care beau, mănâncă, râd şi-şi aruncă glume de la o masă la alta. Lângă mine, camaradul Nenati citeşte într'un ziar primele reportaje despre congres.

—Ai mâncat?

—Da. Dar matale?

—Şi eu. Dar vocea abia i se aude. A răguşit de mult ce a cântat pe drum.

Un student se urcă pe scena din fundul restaurantului şi declamă o poezie făcută de el, comică şi cu o mulţime de cuvinte latineşti.

—Spune-o pe cea cu popa şi ţiganca, se aude o voce de la masa cheflie de unde se sculase studentul.

—Nu pot, că e cam porcoasă.

—Spune-o, strigă unul şi mai tare. Cui nu-i place, n'are decât să nu asculte sau să plece.

La un semn al lui Nenati, mă duc la studentul de pe scenă şi îl rog să se dea jos, amintindu-i că e săptămâna mare şi nu e frumos să ne dăm în spectacol.

—Lasă-mă, Domnule, cu morala! Ce aveţi cu noi? Eu îs la mine acasă. Eu mi's oltean şi fac ce vreau.

—Nu te supăra camarade, eşti student şi nu poţi face ce vrei, pentru că ceea ce faci D-ta, se răsfrânge pe capul nostru al tuturora.

—Nu mă interesează. Eu fac ce-mi place. De la spate a apărut Nenati şi fără nicio vorbă l-a înşfăcat de mână pe studentul rebel şi l-a aşezat la masa lui. Se vede că a simţit mâna lui Nenati, că n'a mai zis nimic.

La ora unu noaptea e ordin să se închidă restaurantele.

—De unde începem evacuarea, Bădie? mă adresez eu lui Nenati.

—Din fund, de la Cotigă.

—Nu-mi prea vine a mă duce direct la el.

—Ba, să te duci. M'aş duce eu, dar nu o să audă ce-i spun.

—A venit numai de vreo oră, încerc eu să-l înduplec.

—Nu-i nimic. El a dat ordinul; el e primul care trebue să-l respecte.

Nu am încotro şi mă prezint la masa D-lui Cdt. Cotigă.

—E ora unu şi două minute. Vă rog să plătiţi şi să evacuaţi localul.

—Ştii cine e D-l? mă întreabă un negricios arătând cu capul spre Cotigă.

—Ştiu. Preşedintele Uniunii.

—Atunci cum îndrăzneşti?

—Îndrăznesc pentru că el a dat ordinul.

—Lasă băiatul în pace, râde Cotigă şi mă întreabă: cum te chiamă camarade?

—Popinciuc, D-le Preşedinte.

—De unde eşti?

—Din Cernăuţi.

—Voi Cernăuţenii vă faceţi datoria peste tot. Îmi

place de voi. Am să-i spun lui Lauric că ştiţi să vă purtaţi.

Râde, îmi dă mâna şi pleacă. Sunt fericit că ne-a lăudat. Restaurantul s'a golit şi noi ne ducem la prefectură, unde ne culcăm pe jos, îmbrăcaţi, gata pentru a interveni la cel mai mic semn.

*
* *

A doua zi stau în holul unui cinematograf din Craiova şi controlez biletele celor ce intră. N'ar fi rău să am un asemenea post în Cernăuţi, mă gândesc eu şi controlez mai departe.

—Biletul D-vstră, vă rog.

—Noi nu plătim.

—De ce?

—Pentru congresişti, intrarea e gratuită.

—Da. Dar seara, şi nu după masă când se ţin şedinţele. D-ta ai venit aici ca student ce are ceva de spus, ceva de cerut la guvernul ţării. De ce nu te duci la şedinţe? Ce n'aş da eu să pot sta tot timpul acolo?! De ce ai venit la congres?

—Am venit să văd oraşul, locuri noi, ţara...

—Să-ţi fie ruşine obrazului, că eşti om mare şi nu-ţi dai seama de situaţia în care te găseşti şi de lumea în care te învârteşti. Pleacă imediat de aici, că nu ştiu ce fac cu D-ta.

A ieşit grăbit şi a dispărut la colţul străzii. Oare pe el nu-l preocupă deloc viitorul acestui neam? mă gândesc eu, înciudat că nu pot să-l înţeleg.

—Lasă, D-le Popinciuc, mi se adresează casieriţa din cuşca ei din perete, că nu toţi copacii sunt verzi în pădure. Mai sunt şi uscături.

—Ai dreptate, D-şoară. Aşa a fost de când e lumea şi aşa va rămâne.

Nu după mult timp mi-a venit schimbul şi m'am dus de m'am culcat că eram frânt de oboseală.

*
* *

Acum stau de pază la lacul Bibescu. Deşi abia a început primăvara, e destul de cald. Studenţi, la braţ cu studente tinere şi frumoase, se plimbă pe alei, închiriază bărci cu care se plimbă pe tot lacul, sau stau pe bănci la umbră. Două lebede cu gâturile stilizate culeg bucăţele de franzelă şi covrigi ce un grup de persoane le asvârl în apă. Pe platforma de lângă lac, unde e aşezat restaurantul, chelneri cu haine albe servesc băuturi răcoritoare mesenilor. Mă apropii de un grup de studenţi veseli.

—Cum poţi şti care dintre aceste două lebede e el şi care e ea? se aude o voce de studentă veselă.

—Foarte simplu, răspunde unul din grupul gălăgios, iei o franzelă, o rupi în bucăţele, o arunci în apă, şi dacă vine el, e el, dacă nu, e lebăda; şi râd cu toţii de nu mai pot.

Ce ţi-e Doamne şi cu omul tânăr! Câte nu-i mai trec prin cap. Din când în când trebuie să mai fac câte o cursă pe lac, să amintesc la câte o pereche amorezată, că ceasul pentru care a fost închiriată barca s'a terminat. E atâta soare şi atâta tinereţe, că nu te poţi supăra pe nimeni.

*
* *

A doua zi după masă nu se ţin şedinţe. Păcat. Tocmai azi aveam şi eu liber de la serviciul de ordine pe care îl fac de când am sosit în Craiova; şi aş fi putut să iau parte la vreo şedinţă. Ce să-i faci! Şi serviciul de ordine trebuie făcut.

—Măi Spiridon, mă adresez eu lui Jitariu, care îşi face ghetele pregătindu-se de plimbare, ai ceva special pe ziua de astăzi?

—Nu. Da de ce mă întrebi?

—Nici eu n'am ce face şi aş fi vrut să mă duc la plimbare, dar singur nu-mi face nici o plăcere.

—Hai cu mine.

Pornim încet pe drumul mărginit de tei spre prefectură, şi de acolo spre parcul Bibescu. Străzile mişună de studenţi. Abia ici şi colo vezi câte un om mai în vârstă, de-ţi vine să te întrebi, cum de s'a rătăcit prin oraşul tinereţii.

—Ia spune, Spiridoane, ce se discută la şedinţe, că eu cu serviciul de ordine, nu apuc să văd niciuna din ele. Nu de alta, dar te pomeneşti că mă întreabă cineva ce s'a petrecut la Congres şi n'o să ştiu ce să-i răspund.

Trece un timp, probabil aranjându-şi ideile, apoi cu ochii duşi departe mă întreabă:

—Tu n'ai fost la Congres, la Herculane?

—Nu. Eram elev atunci.

—Eu tot elev eram, dar am fost.

—Sigur. Vouă din Cernăuţi vă era mai uşor să vă strecuraţi. Cunoşteaţi studenţi. Noi din Suceava nici nu ne gândeam la aşa ceva.

—Nu de asta te întrebam. Dacă ai fi fost acolo, ţi-ar fi mult mai uşor să-ţi dai seama de deosebirea mare dintre amândouă Congresele. La Herculane, aproape toate discuţiile, afară de problemele puse de legionari, se învârteau în jurul taxelor, căminelor, cantinelor, burselor, subvenţiilor şi altor avantaje materiale pentru studenţi. Aici, de trei zile de când se discută, nu se vorbeşte decât de presa românească înstrăinată şi pe mâni evreeşti; literatura care e alterată de elemente străine; viaţa noastră politică condusă de străini; oraşele noastre aproape total înstrăinate, sărăcia celor de la ţară... îţi dai seama de deosebirea dintre cele două Congrese? Unul numai materialism, numai interes personal; şi celălalt numai spirit, numai înălţare şi jertfă.

—De la noi cine a vorbit?

—Bădiţa Străchinariu. A vorbit minunat, mai ales când a descris situaţia tragică în care se sbat oraşele Bucovinei din punct de vedere românesc. Mi-a plăcut apoi cu câtă dragoste a descris viaţa de la sate, care, afară de evrei, se

împacă minunat cu celelalte minorităţi.

—Dar de studenţi, de viaţa noastră, de profesorii noştri, nu s'a spus nimic?

—Ba da. Şi în această privinţă s'a discutat. S' a arătat prăpastia ce există între profesori şi studenţi, bine înţeles cu excepţiile existente. Profesorii, în marea lor majoritate, fac politică de interes. Folosesc catedra de trambulină. Sunt pătimaşi şi nedrepţi cu studenţii pe care îi ştiu contrari politiceşte. Nu fac apostolat. În loc să se apropie, se îndepărtează de studenţi.

Parcul ne primeşte cu braţe verzi şi flori. În umbra dulce ce o dăruiesc neprecupeţit teii şi fagii parcului, ne pierdem paşii pe cărări şi ne aşezăm mai la o parte pe o bancă. Liniştea e minunată şi mie îmi trec prin cap tot felul de gânduri asupra celor spuse de Spiridon. Şi toate au ca axă comună figura Căpitanului.

—Ascultă, Spiridon. Tu l-ai văzut pe Căpitan?

—L-am văzut odată la Bucureşti.

—Cum e?

—Aşa ca pe fotografii. Numai că se mişcă, e viu. Şi Spiridon râde de întrebările din ochii mei.

Dintr'o margine de cărare apare Mihai Popovici.

—Vasăzică aici stau ascunşi tinerii noştri studenţi. Şi ce discutaţi, mă rog, dacă e voie de întrebat?

—De congres, de legionari; de Căpitan. Ce putem să discutăm altceva?

—Nu-i rău. Dar o plimbare pe lac aţi făcut?

—Eu am fost ieri, când eram de pază; dar putem merge din nou, că sunt locuri foarte frumoase.

După o plimbare pe lac şi o bere rece, ne-am dus fiecare la cantonamentul lui, căci a doua zi eram din nou în servici.

*

* *

A doua zi am umblat prin Craiova, din debit în debit, confiscând toată presa Sărindarului, în special revista „Ciocli" a lui M. C. Panait, care otrăvea sufletul neamului. Vânzătorii îşi rupeau cupoanele ca să le trimită la respectiva redacţie, ca să nu fie obligaţi a plăti ziarele, şi ne predau tot ce aveau râzând.

—Dacă nu ar mai apărea, ar fi mult mai bine, îmi zice unul.

—Lasă că vine şi vremea aceasta, răspund eu, şi plec cu braţul plin de ziare, urmat mereu de un băieţel de vreo 11 ani, care se ţine după noi şi ne ajută la colecţionarea otrăvii tipărite.

Pe strada plină de soare trece un geamgiu cu o ladă plină de sticle în spate. Când ne întâlnim îmi zice:

—Apoi domnilor, credeam că îmi veţi da ceva câştig, dar văd că s'au dus pe apa Sâmbetei toate socotelile mele.

—Nu se potriveşte socoteala de acasă cu cea din târg, îi răspund eu râzând. D-ta roagă-te de copii ca să fie mai neastâmpăraţi şi să spargă geamuri cât mai multe. Sau de Dumnezeu, să dea vreo furtună, că noi avem altceva mai bun de făcut...

*

* *

Dar guvernului nu-i place că studenţii nu mai cer burse şi subvenţii. Nu-i place că nu mai pradă fabrici şi prăvălii. Nu-i place că în loc de a se bate, merg în cadenţă şi ordine desăvârşită. Trebuie înscenat ceva care să-i dezonoreze. Pentru acest lucru trebuie o codiţă de topor, un student care să facă vreo neobărzare. S'a găsit codiţa. Nepotul prefectului din Craiova sparge geamul unei prăvălii; şi la intervenţia unor studenţi care erau în apropiere şi l-au imobilizat, începe să strige: „Jos jidanii, jos guvernul" şi câte alte trăsnăi de acestea. E imediat arestat de poliţia de ordine legionară şi identificat ca agent provocator. Seara, în faţa Prefecturii, studenţimea stă încolonată pe

centre. În locul rămas liber la mijloc, suit pe o masă, Vasile Posteucă înfierează gestul studentului vândut şi metodele ce întrebuinţează guvernul pentru a zvârli cu noroi în studeţime. Celui vinovat i se aplică 25 de lovituri la spatele gol; la partea mai cărnoasă, bine înţeles.

* * *

E ultima zi a congresului. Se face o slujbă religioasă, şi apoi urmează defilarea prin faţa autorităţilor oraşului şi a şefilor studenţimii. Coloană după coloană se perindă prin faţa tribunei. Muzica cântă, picioarele bat asfaltul încălzit, ochii se îndreaptă spre tribună, mâinile bat pieptul tânăr şi se îndreaptă spre cer. Bucureştenii trec în pas mărunt şi rânduri dese. Ieşenii, cu Tudose şi Strugariu în frunte, smulg aplauze. Clujenii, în cămăşi verzi şi cu costume sălăştene şi sibiene, îţi fură ochii. Cernăuţenii, în rânduri mari, romane, sunt inundaţi de florile ce sboară din mânile spectatorilor. Chişinăul trece cu pas hotărît, şi rândurile de studenţi nu mai iau sfârşit, ca şi aplauzele craiovenilor. E numai voie bună, tinereţe şi soare. De lângă lacul Bibescu, de la locul defilării, coloanele se întind prin tot oraşul care răsună de cântece. Ici se aude „Ştefan Vodă al Moldovei"; mai în faţă sună a bucium şi pădure „Pământul ţării noastre geme"; de pe o altă stradă, tare ca o cremene se amestecă în concertul general „Dealul Negru"...

* * *

În sfârşit a venit şi vremea despărţirii. În faţa prefecturii stă Bădia Savin, şeful meu până în acest moment. Mă duc la el şi-i zic:

—Bade Savin, dă-mi te rog o amintire din zilele acestea petrecute împreună.

—Ce să-ţi dau?

—Ce vrei.

Se uită lung la mine, caută prin buzunare, dă peste o fotografie a Căpitanului, format mic, şi cu un toc de împrumut scrie pe genunchi: „Să nu uiţi niciodată că faci parte din neam, că ai datoria să lupţi pentru el şi să fii întotdeauna aşa cum ai fost aici la Craiova". Mi-o dă apoi râzând.

—Mulţam frumos. După o strângere de mână, ne despărţim. La fel, după mulţumirile cuvenite, ne despărţim de gazde.

* * *

Gara mişună de studenţi şi studente, care întreabă de toate trenurile ce trec prin Craiova şi de toate direcţiile şi legăturile posibile. Mă alătur grupului dirijat de Nenati şi o pornim pe valea Oltului în sus spre inima leagănului românesc, Ardealul. Trenul fuge şi la doi paşi râul saltă din piatră în piatră în mod ştrengar, iar din vârf de munte, luna revarsă raze dulci. Trecem pe subt stânci enorme care ameninţă să ne taie drumul, prin tuneluri întunecoase, prin păduri pline de umbre şi de taine, pe lângă gări uitate în margini de codru şi, odată cu ziua, dăm în şesul Ardealului. Ne oprim la Sibiu. Vizităm oraşul, muzeul şi parcul. Toate în stil german. Pe ici, colo, se văd însă şi case în stil moldovenesc, cu grădini luminoase. Se văd urmele celor o mie de ani de stăpânire străină.

De la Apahida o luăm spre Dej, despărţindu-ne, cu multă părere de rău, de camarazii din Cluj, cu care am făcut drumul până aici. La Dej ne iese înainte Primarul oraşului însoţit de câţiva Consilieri şi ne roagă să plecăm mai departe, căci lumea are frică de noi.

—Dar noi nu facem nimic, D-le Primar, i se adresează Nenati.

—Eu cred că nu faceţi nimic, dar pe aici s'a auzit că

aveţi obiceiul să băteţi pe jidani, şi să spargeţi geamuri...

—Nici poveste de aşa ceva. Acele vremuri s'au dus şi noi legionarii suntem primii care nu le regretăm. Vrem numai să vizităm oraşul şi plecăm mai departe. Am pleca chiar acum, dar nu avem tren până mâine.

După ceva discuţii, primim învoirea să rămânem. Ne încolonăm şi, în cântece legionare, străbatem aproape întreg oraşul. Lumea, dar mai ales autorităţile s'au convins că nici vorbă nu e de spart geamuri. Discută acum bucuroşi cu noi şi ne invită la masă şi la câte un pahar de vin. Noi le vorbim de credinţa legionară ce purtăm în suflete şi le cântăm cântecele noastre şi de altele. Seara târziu ne-am culcat în localul pompierilor, iar a doua zi ne-am luat drumul spre Susenii-Bârgăului, la casa camaradului Anchidim Uşeriu.

Camaradul Uşeriu, cu care am plecat cu un tren mai înaintea celorlalţi, a pregătit primirea. Părinţii lui, gospodari buni şi suflete primitoare, ne-au ospătat şi culcat ca pe copiii lor. Camaradul Flămând cu surorile lui, Lenuţa şi Mărioara, ne-au distrat. A doua zi, cu auto-motorul, am trecut muntele la Dorna. Aici am băut burcuş şi ne-am jucat cu veveriţele din parc; apoi am luat-o fiecare spre casa lui, căci Paştele stătea în pragul uşii. Păcat că toate trec...

*

* *

CONGRESUL STUDENŢESC DIN SUCEAVA

De trei ori se dăduse aprobarea pentru Congres şi de trei ori fusese retrasă. Guvernul nu vroia să se lase cu nici un chip. Dar se temea de Străchinariu, care ameninţa că, de nu-l lasă să ţină Congresul cu studenţii, strânge arcaşii din toată Bucovina şi face un Congres cu ei. Şi pe cât era de uşor a suporta un Congres cu câteva sute de studenţi, pe atât era de greu unul cu câteva mii de arcaşi. În adevăr, Străchinariu, în acea vreme, era în stare să facă o revoluţie cu arcaşii lui.

Arcăşiile fuseseră înfiinţate pe timpul ocupării Bucovinei de către Imperiul Austro-Ungar, de către Societatea Studenţească Dacia, subt masca oficială de „Societăţi pentru combaterea incendiilor"; în fond, cu scopuri naţionale. După unire, Dacia s'a ocupat mai departe de arcaşi, prin Străchinariu. Zi şi noapte, flămând sau sătul, cu trenul, căruţa ori pe jos, Străchinariu a bătut necontenit drumurile pline de praf ale satelor bucovinene dând sfaturi, organizând şi înfiinţând, acolo unde nu erau, arcăşiile. Ţăranii îl iubeau ca pe copilul lor şi erau gata oricând să dea totul pentru el. Acest lucru era ştiut de toată lumea şi, numai datorită lui, guvernul a permis, după multe târguieli, Congresul Studenţesc de la Suceava.

Acest eveniment a avut loc tocmai la terminarea anului şcolar 1934/1935. Se dădeau ultimele examene. Corul nostru pregătise de zor un repertoriu pentru congres. Străchinariu alerga în toate părţile, pregătind plecarea.

—Tu mergi? mă întreabă Mircea Orendovici.

—Sigur că merg. Dar e vai şi amar când mă va vedea tata şi va înţelege că tot nu m'am lăsat de Garda de Fier.

—Tocmai de asta te întrebam şi eu. Nu ţi-a scris nimic?

—Ba mi-a scris; dar nu i-am răspuns.

—Rău ai făcut.

—Dar el a făcut bine când m'a dat afară din casă?

—Credea omul că-ţi făcea un bine încercând să te îndepărteze de Legiune pentru că, printre cei bătrâni, există părerea că cei intraţi în Garda de Fier sunt pierduţi.

—Mi-a trimis şi bani şi am refuzat primirea lor.

—Ai fost un prost.

—Poate. Dar prefer de o mie de ori să rabd de foame decât să primesc banii pe care ştiu că-i trimite ca să le arate surorilor, care îl bat mereu la cap, că el e bun şi că eu sunt cel rău şi neînţelegător.

—Se poate să ai dreptate.

Cotim la dreapta şi în uşa Palatului Naţional ne despărţim, el mergând la „Arboroasa", iar eu la „Daica". În cabinet toată lumea e în fierbere. S'au obţinut toate aprobările şi Sâmbătă după masă plecăm. Se împart legitimaţii şi banderole ale serviciului de ordine.

—Bine ai venit, Mardarie! şi Bădiţa Biceagă îmi agaţă de mână o banderolă.

—Şi acum tot de poliţist fac?

—Sigur. Acum ai experienţă şi ţi-o fi mai uşor. De data asta însă vei face parte din poliţia din sala Congresului, aşa că vei putea să auzi şi discuţiile.

—Atunci e bine.

—Dar bani ca să-ţi cumperi o cămaşă verde ai?

—Nu.

—Atunci vino diseară la mine, la cămin, ca să-ţi dau o cămaşă şi o centură.

Eu stam cam stingherit, învârtind banderola în mână. Biceagă, dându-şi seama de situaţia mea, probabil amintindu-şi de cearta mea cu tata, ca să schimbe vorba mă întreabă despre cor, despre oraşul Suceava, deşi îl cunoştea perfect, etc. În jurul mesei câţiva camarazi şi camarade aranjează steagurile şi eşarfele Societăţii. Ce frumoase şi luminoase sunt! De pe perete Căpitanul veghează, cu ochi de oţel, şi dintr'un colţ se înalţă pâlpâind flacăra din candela ce străjuieşte icoana Arhanghelui Mihail. Cât de familiare şi de închise în mine sunt toate aceste lucruri de aici; şi tata vrea să le dau pe toate naibii. Nu. Asta nici într'un caz. Poate că până la urmă va vedea şi el că pe lumea aceasta nu e tot numai banul, şi se va domoli.

*

* *

A sosit şi Sâmbăta plecării. Vagoanele ni se dau fără greutăţi. Ne îmbarcăm şi, prin câmpul bogat, pe lângă sate mănoase şi cu copii veseli, în cântece şi voie bună, ne apropiem de cetatea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt. Odată cu asfinţitul soarelui, ajungem la Burdujeni. Se formează coloana şi subt conducerea camaradului Nenati, în cântece care trezesc ecouri vechi şi scot locuitorii pe la porţi, intrăm în Suceava. Afară de fete, care sunt încartiruite în oraş, mergem cu toţii la cazarmă. Santinela prezintă arma, „Ştefan Vodă al Moldovei" răsună de scoală toţi soldaţii şi ofiţerul de serviciu ne urează „bun venit". În câteva minute suntem în paturile companiei Ia, pregătite special pentru noi. Un bec mic arde într'un colţ. Cu paşi mici şi tăcuţi, camaradul ce face de planton se plimbă de la un capăt la altul al dormitorului. Adorm cu lacrimi în ochi şi cu gândul la cei de acasă. Dar sunt imediat trezit de vocea camaradului Arnăutu din Oltenia:

—Pleşniţa camarade, pleşniţa.

—Ce te pasă, camarade Arnăutu? îl întreabă plantonul.

—M'a muşcat o pleşniţă.

—Ce-i aia?

—Ploşniţă, măi, se aude o voce somnoroasă şi plină de râs. Râdem cu toţii şi somnul ne cuprinde din nou.

A doua zi ne-am mutat cantonamentul la şcoala primară, rămânând să mâncăm, numai, la regiment. „Pleş-

niţa" camaradului Arnăutu şi-a făcut efectul.

*

* *

Pe la orele zece s'a format din nou coloana. De data asta pentru defilare prin faţa autorităţilor oraşului şi a studenţimii. Eu mă aflam în rândul întâi din capul coloanei, lângă Uşeriu.

–Uite măi, îmi dă Uşeriu un ghiont şi mi-l arată pe tata, care de pe marginea trotuarului scutură nemulţumit din cap că mă vede în cămaşă verde. Fac un salut cu capul, dar tata nu-mi răspunde. Se apropie de mine şi-mi porunceşte:

–Vino încoace. Am ceva de vorbă cu tine.

–Nu pot, tată. Nu pot strica rândul tocmai acum înainte de defilare.

–Eu îţi ordon să vii aici, acum!

–Lasă că vin după defilare şi te caut în oraş, răspund eu şi plec cu coloana ce s'a pus în mişcare.

De pe o margine de trotuar Aurica Schley îmi face semne cu mâna şi cu poşeta. O salut cu capul şi ea nu mai poate de bucurie. Trecem prin faţa oficialităţilor cu mâna sus şi cu pas întărit, cotim pe lângă grădina publică la dreapta şi ne oprim la „Dom Polscki", salonul unde se ţine congresul. Sunt postat la uşă şi controlez legitimaţiile celor ce intră.

–Noroc, Mardarie. Mă întorc repede şi lângă mine stă fratele meu Emilian, avocat în Suceava.

–Să trăieşti o mie de ani, bădiţă, şi-i strâng mâna cu putere, vii să vezi Congresul?

–Viu, pentru că trebue să scriu câteva articole pentru Curentul al cărui reporter sunt acum.

–Atunci să scrii ceva frumos despre noi, mă rog eu.

–N'avea nici o grijă, că o să scriu exact aşa cum sunt lucrurile.

–Pe tata l-ai văzut?

–Da. Se pregătea să se ducă acasă.

–Va-să-zică, nu m'a iertat că sunt legionar?!

–Cred că nu.

–Dar matale nu eşti supărat pe mine?

–Eu nu sunt supărat deloc. E treaba ta ce faci şi cum o să o scoţi la capăt. Leliţa ta vrea să ştie unde dormi şi unde mănânci. Te-a aşteptat aseară până târziu şi e cam supărată că nu ai venit.

–Nu puteam să plec aşa pe neaşteptate, caut eu să mă scuz.

–Bine, bine. Dar acum să nu aştepţi invitaţie specială, şi să vii la masă.

–Vin sigur.

–Ţigări ai? şi râzând îmi strecoară câţiva poli în buzunar.

–N'am. Dar acum îmi cumpăr, că văd că am bani, răspund eu râzând la fel.

Intrăm amândoi în sala plină de lume, unde tocmai se urcă pe scenă autorităţile oraşului şi ale studenţimii. Toată lumea stă în picioare şi cu mâna în sus în timp ce se cântă „Sculaţi români la luptă bate ora". Autorităţile iau apoi loc la masă. În mijloc, Arhimandritul Ortezie Popescu, mic dar bine legat, cu sprâncene stufoase, cu barba albă şi pătrată ca a boierilor de pe vremea Domnului Ştefan, părul lins şi alb dat peste cap şi ochii bătrâni. A fost coleg cu Ciprian Porumbescu. E singurul în viaţă din Comitetul „Arboroasei", care a iscălit telegrama de felicitare trimisă Regelui Ferdinand şi pentru care lucru a fost arestat de autorităţile austriece. Luptător naţionalist neînfricat pentru unire, a venit acum alături de noi ca prin autoritatea lui morală să ne dea curaj şi putere de credinţă.

Ochii lui mari şi buni cercetează feţele noastre tinere şi se umezesc. La dreapta lui stă Străchinariu, în costum naţional, cu părul creţ şi răvăşit, şi cu eşarfa pe piept. Urmează apoi prefectul Cojocariu, mic, gras şi cu burtă; primarul Dorofteî, cu mustăţi albe şi mari care îmi aduc aminte de Vaida. Mai în spate stau Preşedinţii Societăţilor Studenţeşti cu eşarfe tricolor pe piept: al Daciei în costum

național, al Arboroasei în civil, al Academiei Ortodoxe în reverendă, al Junimei în frac, și al Moldovei și al Bucovinei în flause albastru și roș și cu rapirele în mână de parcă ar fi fost scoborîți chiar atunci din rama unui tablou din secolul XVII. Se trimit telegrame Regelui, Primului-Ministru, Căpitanului, și se pomenesc morții legionari. Toată lumea se ridică, mâinile bat pieptul și se înalță; „Plânge printre ramuri luna" picură încet de pe buzele tremurânde și din ochi curg lacrimi cristaline și fierbinți. Numai prefectul Cojocariu stă pe scaun și nici nu se sinchisește că lumea plângea după cei morți; legionari ori nu, dar „morți". Tot orașul s'a indignat de acest gest josnic. Ședința festivă se sfârșește și noi suntem liberi până seara la festival.

*

* *

O iau grăbit prin parc, împărțind saluturi în dreapta și în stânga, cotesc în strada principală și în câțiva pași sunt la restaurantul Rosbroy, unde are tata obiceiul să tragă de câte ori vine în Suceava. Înlăuntru, plin. Studenți, studente, oameni de prin oraș și de prin sate. Caut cu ochii pe la toate mesele, dar de tata nici urmă. Într'un colț, la o masă mică, stă cumnatul Mardarie Ilincan și cu Lelița Măriuca, sora mea cea mai mare. Mă îndrept spre ei.

—Bine că ai venit, mi se adresează cumnatul, că sora ta nu vrea să plece cu nici un chip acasă fără să te vadă.

—Ba bine, că era să nu viu. Dar tata unde-i?

—S'o dus acasă.

—N'o vrut să mă aștepte, să stau de vorbă cu el.

—Nici nu vrea să audă de asta!

Mă cam întristează vestea și mă așez pe un scaun între ei. Îmi împing un pahar de vin și se uită bucuroși la mine.

—Ai terminat școala? începe vorba sora mea.

—Terminat.

—Și vii acasă?

—La care casă?

—La noi. De aceea stăm doară aici și te așteptăm de atâta vreme.

—Și ce fac la voi?

—Te joci cu Onța și Ghiuță, vinzi în prăvălie, citești...

Tace și se uită la mine. Eu la fel tac și mă tot gândesc cum să le spun că nu mă duc, ca să nu-i supăr.

—Onța toată noaptea nu m'a lăsat să dorm, tot făcând planuri cum o să se joace cu tine, încearcă Lelița să mă momească.

—Nu te supăra Leliță Măriucă, dar nu pot veni. Ce ar spune lumea din sat când ar vedea că stau la matale și nu la tata acasă?

—Ne-am gândit și la asta, intervine cumnatul; le-om spune că te-am luat ca să vinzi în prăvălie.

—Nu pot. Vreau să lucrez vacanța asta la grădina studențească, pentru că cine lucrează o vară acolo, are pentru anul ce urmează masa și locuința gratis.

I-am cam pus în încurcătură, credeam eu. Dar cumnatul se pune a face socoteli și după aceea se îndreaptă râzând spre mine:

—Știi ceva? Eu mă oblig să-ți plătesc casa și masa pentru anul ce vine.

—Nu mi-oi fura eu singur nepoții.

Cu greu îi fac să înțeleagă că nu pot primi, și după ce refuz și masa pentru că trebuia să mă duc la Bădița Emilian, cumnatul pleacă să pună iapa la căruță ca să mă însoțească o bucată de drum, ei mergând în aceeași direcție. Nici n'a părăsit bine localul, Lelița Măriuca îmi vâră în buzunar câteva pachete de țigări. Scoate din sân o batistă, desface cu dinții nodul dintr'un colț și îmi pune în palmă doi poli care râd galben. Ieșim și noi în curte. Cumantul vine de partea unde mă aflam eu și-mi bagă în buzunar alți bani, așa ca să nu vadă sora mea. Sunt fe-

riciţi amândoi şi eu mai mult ca ei. Drumul e plin de lume curioasă din cauza studenţilor care sunt noi în oraş. Mă despart de ei cu părere de rău şi-i rog să-i spună tatei că mă doare mult intransigenţa lui; şi pornesc spre casa Bădiţei Emilian.

–Sărut mâna, Leliţă Melexina, strig eu din cerdacul mare spre geamul bucătăriei de unde vine un miros de sărmăluţe ce mă zăpăceşte.

În geamul cu muşcate apare capul cumnatei mele, cu părul ondulat frumos şi cu râsul în ochi şi pe buze.

–Să trăieşti, Mardarie. Ţi-ai adus aminte că ai un frate în Suceava?

–Ba! Mi-am adus aminte că am o cumnată care face nişte sărmăluţe ce se topesc în gură, laud eu mirosul ce vrea să mă facă să intru pe geam în bucătărie, în timp ce îmi şterg picioarele de praf.

–Măi te-ai făcut mare şi deştept.

–De ce? Pentrucă îmi şterg picioarele de praf?

–Şi de aceea şi de altele. Ar trebui însă să nu râzi de mine pentru că te pun să-ţi ştergi picioarele de praf. Tu nu ştii cât de greu se ţine o casă în ordine. Ai să vezi când te vei însura.

–Cât despre asta, mai am vreme. Eu nu-s chiar aşa de nerăbdător ca fratele meu să mă însor la 21 de ani şi să mă stric cu toate fetele pentru una.

–Tu tot jabrac ai rămas, şi râde către cineva din casă.

Prin crăpătura uşii se strecoară afară nepotul Valerian, de vreo cinci ani, cu părul cu cărare la mijloc, cu pantaloni lungi şi cu lavalieră la gât.

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul, mă salută el cât poate mai serios, încercând să facă salutul şi cu mâna.

–Să trăieşti, Valeruţ, îi răspund eu îmbrăţişându-l. Cumnata râde imperceptibil şi se răsteşte la el:

–Cum se salută Valeruţ? El tace şi se gudură pe lângă picioarele mele ca o pisică desmierdată.

–De ce nu laşi băiatul în pace? caut eu să-l apăr.

–Cum să-l las în pace când mă face de ruşine.

–E ruşine mămuţă, să saluţi ca legionarii? o întrebă el.

–Da ce, tu eşti legionar?

–Eu sunt băiatul mamei, se desmierdă el, dar Bădiţa Mardarie e legionar.

–Mă pezevenchiule, cine te-a învăţat să fii aşa de şmecher? şi râde mulţumită. Eu îl iau pe Valeruţ în braţe şi intru cu el în bucătărie, unde încep să ridic capacul la toate oalele, certat de formă de cumnata care nu încape în ea de bucurie pentru că ştie cât de mult îi apreciez eu excepţionala-i artă culinară.

–Am auzit că prefectul nu s'a ridicat când s'au pomenit morţii, începe vorba ea.

–Ce să-i faci. Fiecare om cu obrazul lui.

–Oare cum nu i-o fost ruşine?!

–Ruşine au numai oamenii bine educaţi; dar mă miră că vestea a ajuns aşa de repede până aici.

–Tot oraşul ştie şi toţi sunt revoltaţi de atâta nesimţire. Cred că v'a făcut un serviciu; a îndreptat toate simpatiile spre voi.

–Ai şi matale simpatie pentru noi?

–Noi suntem cuzişti, că aşa am apucat de tineri. Dar nu ne ridicăm contra credinţei voastre. Crezi tu că aşa e mai bine, crede. Eu cred altfel şi nu mă supăr că tu nu crezi ca mine.

În cerdac a apărut fratele Emilian şi cu Bădiţa Ionel Ţurcan, fostul lui coleg de facultate şi acum camarad al meu. Masa s'a servit imediat, sărmăluţele fiind în adevăr fără pereche. Discuţiile se învârt mai mult în jurul bucatelor spre marea bucurie şi mândrie a cumnatei mele, care ţine foarte mult, ca ori care alta, să-i fie casa şi masa lăudate. Cu multă greutate scap să nu dorm la ei şi o şterg repegior spre D-na Schley.

*

* *

Florile din gărdină sunt la fel ca pe vremea când locuiam aici cu Francu. Aurica, la fel stă în prag. Dacksy, cățelul mititel cu coada covrig, nu m'a uitat. Se gudură la picioarele mele, dând semne de bucurie. Asta mă bucură și prin cap îmi trece că, dacă el m'a recunoscut, sunt bine venit.

—Servus, Aurica. Ce faci tu pe prag de câte ori vin eu aici?

—Știam că vii și te așteptam.

—Nu ți-i rușine să aștepți băieți?

—Pe tine nu! Dar se roșește toată, și parcă e mai frumoasă.

—Mama e acasă?

—Acasă, da. Credea că nu mai vii.

—Și tu ce credeai?

—Eu eram sigură că vii.

—Atunci, hai înăuntru. Mă ia de braț, îmi deschide ușa și iată-mă în brațele D-nei Schley.

—Ce mare și frumos te-ai făcut Mardarie. Așa ar fi fost și Vasile acum, și o lacrimă îi fuge pe obraz la vale. Ea, în gândurile ei, nu mă poate despărți de Francu, cu care m'a văzut crescând.

—Hai să bem un păhăruț în amintirea lui, propun eu, încercând să schimb atmosfera de tristețe.

—Dar de mâncat nu vrei să iei ceva?

—Nu, că am mâncat la fratele Emilian ca un animal.

—Totuși, așa niște mămăliguță caldă cu brânză de oaie și unt, ca să meargă mai bine vinul pe gât în jos, nu vrei? Se uită la mine pe subt gene și mă împinge, încetișor, spre masă. Știe Doamna ce-mi place.

—Dacă e numai decât, atunci să fie. Dar nu-mi puneți mult că mănânc tot.

Încep toți să râdă. Medy aduce mămăliga din care ies aburi. D-l Schley se așează lângă mine ca să-mi dea curaj, Aurica aduce brânza și untul iar Mitzi dă lustru la pahare și la sticla de vin. Mâncarea a fost minunată. Amintiri vechi, din vremea de elev, au fost răscolite din nou, și

vinul băut tot. Soarele dă înspre asfințit și, cu promisiunea de a-i vizita ori de câte ori voi trece prin Suceava, mă despart de ei. Aici mă simt ca în casa părintească, așa sunt de buni și de generoși cu toții. Oare le voi putea răsplăti în vreun fel toată dragostea cu care mă înconjoară de atâta vreme? Dar trebue să las gândurile și să grăbesc spre sala de concert, că altfel dau de dracu cu Bujorel.

Concertul a plăcut mult. Cântecele legionare și cele populare au fost îndelung aplaudate și multe dintre ele a trebuit să le repetăm ca să îndeplinim dorința publicului.

*
* *

A doua zi încep cuvântările. Sala e plină de lume până la refuz. În marea majoritate sunt studenți și studente. Printre ei se văd fețe de învățători mai în vârstă, domni și doamne de prin oraș și ici și colo câte un țăran mai înstărit, care poate să sacrifice o zi de muncă și să asculte ce zic domnii studenți.

Bădița Străchinariu vorbește despre viața noastră bucovineană, despre orașele noastre înstrăinate, despre comerțul nostru care este complectamente în mâinile evreilor, despre necazurile țăranului a cărui muncă e luată în bătaie de joc, etc. și termină cu speranța în vremurile noi ce și-au făcut apariția în viața poporului român și cu credința în misiunea Căpitanului. Bădița Ionel Țurcan s'a depășit pe el vorbind despre mistica legionară. Biceagă a smuls lacrimi vorbind despre morți și moartea legionară. Posteucă a rupt zăgazul spre suflete vorbind despre trădare, pedepsirea ei și de Nicadori. Atmosfera e foarte înălțătoare. Credința Căpitanului taie brazde în cetatea plină de biserici a lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

*
* *

Seara sunt luat să dorm la Bădiţa Bucur Orendovici, pentru că a doua zi dis-de-dimineaţă trebuia să merg la gara din Burdujeni cu echipa care avea să primească pe D-l General Cantacuzino. Voinic şi cu puţină burtă, Bădiţa Orendovici e bunătatea întrupată. De câte ori aud despre un om bun, mereu îmi închipui că trebue să fie ca el. În cameră sunt două paturi. Lauric a şi ocupat unul. Noi ceilalţi ne aşezăm pe jos înveliţi în plapume groase, lăsând celălalt pat pentru D-l Iasinschi.

–Camarade Popinciuc, treci de te culcă în pat. Lasă-mă pe mine să dorm aici, că osul bătrân rabdă mai mult, mi se adresează Badea Vasile.

–Culcaţi-vă D-vstră, D-le Comandant, că eu mă simt foarte bine aici.

–Hai, camarade, că ne prinde ziua discutând.

Mă scol, îi dau un ghiot lui Chirea, alias „homo paius” (asta din cauza că era înalt şi slab ca o coadă de mătură), şi ne urcăm amândoi în pat. Ia aminte Marda, îmi trece prin cap, să procedezi şi tu aşa ca Badea Vasile când vei fi mai bătrân şi vei avea de lucru cu oameni mai tineri ca tine. Adorm zâmbind de gândurile de bătrâneţe, pe care nu o văd aşa de aproape.

*
* *

A doua zi cu toţii într'o trăsură, plecăm spre Burdujeni. Drumul se întinde sur de praf, iarba luceşte plină de rouă şi de după dealul cetăţii se ridică soarele mare şi roş ca o vatră de foc. Aerul răcoros ne deşteaptă de-a binelea. În gară doar câţiva călători grăbiţi. Generalul Cantacuzino se scoboară svelt din tren şi se îndreaptă spre frontul nostru de cinci, care în poziţie de onor îl aşteaptă neclintit. Ne îmbrăţişează pe rând cu lacrimi în ochi, neştiind pe care să ne mai ia odată în braţe, în timp ce îl cheamă mereu pe secretarul său Trandafir.

–Copii dragă, v'aş lua pe toţi deodată în braţe, dar

sunteţi aşa de voinici că nu-l pot cuprine bine pe unul singur. Se întoarce iar spre secretarul lui care vine agale pe peron, unde a început să bată soarele. Trandafir, mă copile, hai mai repede de dă mâna cu băieţii aceştia, că tare îmi sunt dragi. Apoi adresându-se nouă, ne întreabă: Ştiţi voi, copii dragă, cine e Trandafir?

–Nu, D-le General, răspundem noi în cor.

–Secretarul meu particular, şi râde ridicând un deget în sus, încercând să dea cât mai multă importanţă celor spuse.

–Dar ştiţi de ce îl port după mine? ni se adresează din nou.

–Nu ştim.

–Apoi, eu am obiceiul să vorbesc foarte mult şi niciodată nu pregătesc nimic. Trandafir ăsta e dat dracului şi face cu ochiul spre băiatul cu ochelari care se uită în jur de parcă nici n'ar fi vorba de el. Ştie să stenografieze foarte bine. Şi vreau şi eu să ştiu ce mă-sa am spus la nişte gură cască ca voi.

Râde voios de gluma ce ne-a plasat-o şi, cu D-l Iasinschi de braţ, se suie într'o trăsură, iar noi ceilalţi, în alta. În Suceava îl lăsăm în casa Locotenentului Niţă.

*
* *

Soarele stă cam de o suliţă deasupra cetăţii şi urmăreşte trezirea oraşului. Ne îndreptăm încet spre centru. Badea Vasile merge înainte cu Biceagă. Noi îi urmăm povestind de toate. Biceagă se întoarce şi mă cheamă. Grăbesc pasul şi, când ajung, Badea Vasile mă întreabă:

–Eşti de aici, din Suceava?

–Da, D-le Comandant.

–Cunoşti Tişăuţul bine?

–Ca pe propriile mele buzunare.

–Atunci, iată despre ce este vorba. Oamenii din Tişăuţi se sbat de multă vreme să-şi zidească o biserică

și încă n'au reușit. Acum au materialul pregătit dar le lipsește mâna de lucru. S'au adresat Căpitanului, rugându-l să-i ajute. Căpitanul le-a promis tot concursul, luând inițiativa înființării unei tabere de muncă. Guvernul nu vrea însă să ne dea permisul necesar. Aș vrea să știu cam câtă armată a fost adusă acolo și cum face paza satului. Vrei să încerci să mergi până acolo și să vezi?

—Sigur, D-le Comandant.

—Atunci, ai de grijă camarade Biceagă să mănânce, să se schimbe și la ora opt să plece. Dacă nu vii înapoi până la ora zece, se îndreaptă spre mine, vom ști că te-au arestat și vom veni după masă cu toți cei de la Congres și te scoatem.

—Cred că nu va fi nevoie să vă deranjați.

Însoțit de Biceagă, pornim spre cazarma Batalionului II Vânători de Munte de sub conducerea Colonelului Mociulschi, ca să bem ceaiul. În ușa bucătăriei ne întâmpină camarada Mariana Kuntzel din București, venită special la Congres. Subțirică, cu codițele făcute roată la urechi și niște ochi ca tăciunele, se învârte printre soldați ca un plutonier major, supraveghind oalele cu mâncare.

—Trăiască Legiunea și Căpitanul, camaradă Kuntzel, i se adresează Biceagă, îți prezint pe camaradul Popinciuc, căruia trebuie să-i dai imediat de mâncare, ceva bun de tot, căci are de făcut o treabă cam grea.

Kuntzel se uită la mine cu ochi mari, mă măsoară de sus și până jos ca să vadă, probabil, de ce treabă aș fi bun, și intră în bucătărie ca să-mi pregătească mâncarea. În curte soldații stau de vorbă cu legionarii. Pe ici, colo, vezi câte unul mai curajos care salută legionărește. Masa mi-a fost servită imediat. Băieții încep să se strângă în jurul meu și al Marianei.

—De ce lui i-ai dat mâncare și nouă încă nu? încearcă să o năcăjească unul.

—Pentru că e băiat frumos și tu ești urât, răspunde ea și râde.

—Spune mai bine că ți-e drag.

—Sigur că mi-e drag.

—Unde mergi camarade de mănânci așa grăbit?

—La nuntă, camarade Săhleanu.

—Nu mă iei și pe mine?

—Nu, pentru că nu ai costum potrivit.

—Dar ce? Cămașa verde nu e bună?

—Nu. E prea bătătoare la ochi.

Masa s'a terminat și, urmărit de privirile camarazilor, ies pe poarta cazărmii și o iau spre tipografia lui Bădița Bucur. Aici mă așteaptă un rând de haine țărănești. Mă schimb repede și o iau la picior căci e deja ora opt. Fluerând și bătând ușor cărarea cu opinca care parcă te saltă, trec pe lângă cetate și printre ogoarele verzi de toate nuanțele, până ajung în Lisaura. Sat mare, frumos și cu case luminoase. Ici, colo, mă latră câte un câne moleșit de căldură. La marginea cealaltă a Lisaurei culeg câteva albăstrele și flori de cicoare; mi le pun la pălărie ca să seamăn cât mai bine cu un flăcău din satele noastre bucovinene. Îmi așez părul nițel într'o parte și ceva afară din pălărie și zoresc înainte. De după o cotitură dau cu ochii de Tișăuți. Între mine și sat curge un pârâu. La stânga curge râul Suceava. Nu trec bine râul și mă întâlnesc cu o patrulă de soldați.

—Noroc, fraților.

—Noroc să dea D-zeu, îmi răspunde un sergent bronzat, da'ncotro?

—Aici în Tișăuți.

—Da ce cauți aici?

—Am o soră măritată cu un om de aici și am ceva treabă cu ea.

Trec pe lângă ei încetișor, stârnind praful drumului cu gurguiul de la opinci. Ei mă măsoară de sus până jos cu ochi cântăritori, apoi își văd de treaba lor. La o sută de metri, altă patrulă. Nici nu mă iau în seamă. Intru în sat. Pe toate ulițele, patrule. Prin grădini și ogrăzile oamenilor, niciunul. Lângă primărie, plin de soldați. Stau culcați pe iarbă, râzând și discutând. Mai într'o parte stă un loco-

tenent uitându-se spre râu, pe marginea căruia stau de pază sentinele. Drumul mă duce pe alăturea de el. Îi dau bună ziua şi el mă opreşte.

—Unde mergi d-ta?

—La sora mea.

—Ce cauţi la ea?

—M'o trimis mama să-i zic să vină acasă, că e cam bolnavă, caut eu să-i dau răspuns într'o vorbă cât mai ţărănească, dar el nu se lasă.

—Dar ce are mama d-tale?

—Zice că o doare pântecele.

Îmi tot frământ capul ce să fac ca să mă scap de el. Soldaţii au început să fie atenţi la discuţia noastră. Deodată îmi dă prin cap să suflu bine nasul şi să-mi şterg degetele de fundul ismenelor, aşa cum fac ţăranii când sunt la lucrul câmpului. Zis şi făcut. Suflu odată tare, isbesc pretinşii muci în drum şi-mi şterg bine degetele de fundul izmenelor. Locotenentul meu i-a trecut pofta de a mă mai bănui şi-mi zice, desgustat:

—Pleacă imediat; dar ai putea să-i spui mamei tale să-ţi mai dea, măcar din când în când câte o batistă.

Am plecat cu râsul pe buze. Am ieşit pe cealaltă parte de sat şi am luat-o deadreptul peste ogoare spre Suceava. La ora zece fără zece minute am sosit în sala Congresului. Mă duc la D-l Iasinschi şi-i dau raportul despre cele observate. Dintr'un colţ camarada Kuntzel se uită cu ochi râzători la mine. Îi fac un semn de bun venit şi mă îndrept spre uşă ca să plec să mă schimb, dar un camarad îmi comunică că mă cheamă D-l Iasinschi. E în sală tocmai în faţă. Pe scenă vorbeşte Radu Gyr. Mă prezint. Mă aşează pe un scaun între el şi D-l General Cantacuzino. Generalul se apleacă spre mine, îşi lipeşte barba albă de urechea mea şi, pe şoptite, mă întreabă:

—Câţi soldaţi crezi că sunt în sat, copile dragă?

—O companie, D-le General; răspund eu, tot aşa de încet.

—Şi cum fac paza?

—Pe toate drumurile ce ies din sat sunt patrule, iar pe malul râului sunt sentinele.

—Dar prin grădini şi în jurul satului, nu sunt sentinele?

—Nu, D-le General. Numai pe drum sunt patrule.

—Bine, copile dragă. Ai făcut treabă frumoasă. Pentru asta capeţi un sărut de la mine, căci acum nu-ţi pot da decoraţii, că nu sunt activ.

Mă cuprinde pe după cap şi mă sărută cald pe frunte. Nu ştiu de ce, dar îmi vine a plânge şi nu pot spune nici o vorbă. Mă ridic şi plec urmărit de ochii D-lui General şi ai Bădiţei Iasinschi. În uşă stă Chirea Gheorghe —homo paius— slab ca o stafidă.

—Ce-i cu tine măi, ai sosit?

—Sosit, dară; şi din piept scap câteva oftături şi două lacrimi îmi brăzdează obrazul.

—Da ce-ai păţit?

—Nimic. M'a lăudat D-l General şi m'a sărutat pe frunte şi eu ca un tâmpit, în loc să-i mulţumesc, am început a plânge şi am fugit.

—Lasă că trece. Te-ai învăţat să capeţi tot lovituri, şi când îţi spune cineva o vorbă bună, nu te mai cuprinde pielea. Uite că vine şi camarada Cazacu. Îmi şterg repede lacrimele ca să nu mi-le vadă şi plec să mă schimb.

*
* *

E a treia şi ultima zi a Congresului. Ne pregătim să defilăm în onoarea D-lui General, dar autorităţile se opun. Prefectul Cojocariu nu e dispus la nici o concesie în plus. În faţă apar cordoane de jandarmi, din dosul cărora unii ofiţeri râd sarcastic. Vrem să rupem cordoanele, dar ne opreşte D-l General. Posteucă, ridicat pe umeri de camarazi, mulţumeşte orăşenilor pentru dragostea cu care ne-au adăpostit şi înfierează toate gesturile urîte ale prefectului Cojocariu. Apoi tot în cântece şi în coloană, plecăm

spre gara Burdujeni, ne suim în vagoane, agăţate de un tren de marfă şi ajungem a doua zi la Cernăuţi.

*

* *

O parte au rămas în Suceava. Noaptea, prin grădini, au pătruns în Tişăuţi, conduşi de Biceagă. Odată cu ieşirea soarelui, au început să cânte drept în mijlocul satului. Au fost înconjuraţi de jandarmi, arestaţi, aduşi la Suceava, şi puşi în libertate. În ori ce caz, Tişăuţul a văzut că legionarii au venit. Mulţi ani după aceea a mai durat până ce oamenii din Tişăuţi şi-au văzut biserica terminată.

TABĂRA DE PE RARĂU
(Publicată în „Pământul Strămoşesc", Serie Nouă; Nr. 4)

Căpitanul este unul dintre primii oameni politici din lume, dacă nu întâiul, care a introdus în sistemul de educaţie tabăra de muncă. Prima tabără a fost cea din grădina Doamnei Ghica din Iaşi. Au urmat apoi Unghenii, Rarăul, Carmen Sylva, Arnota, Dealul Negru, etc.

Scopul principal al taberelor era educaţia prin muncă. Munca te înnobilează, te înalţă sufleteşte. Afară de muncă, în tabere, domnea o disciplină strictă care te învăţa să fii ordonat în toate. Dragostea mare şi multele prietenii, ce se legau şi se cimentau în tabere, au rămas ceva de basm şi legendă. Aici se întâlneau, lucrând cot la cot, camarazi la bine şi la greu, mâncând din aceeaşi bucată de mămăligă şi ceapă, de la Vlădică la opincă. Aici îl vedeai pe inginer cărând pietriş pe targă cu un muncitor; mai colo un doctor în drept săpând un şanţ împreună cu un ţăran; şi în cealaltă parte un medic cu un negustor curăţind o potecă de pietre. Toată ţara era prezentă şi, înfrăţită, îşi urzea firul viitorului. Şi-apoi şedinţele seara în jurul focului subt cerul liber! Le mersese vestea din om în om şi din creastă în creastă, de cuprinseseră întreg neamul.

Era prin luna lui Iulie a anului 1935, când ne pregăteam şi noi de ducă spre tabăra de pe Rarău. Lucram la grădina studenţească a Căminului Universităţii din Cernăuţi. Soarele stă sus de tot, înţepând cu razele lui orice fiinţă ce îndrăzneşte să-l sfideze. Până acum am lucrat în lanul de roşii, dar căldura e prea mare, aşa că ne-am lăsat păgubaşi. Stăm cu toţii întinşi pe iarbă

la soare. Din baraca din mijlocul grădinii iese un sul de fum ce se urcă spre albastrul cerului, subţiindu-se mereu până se pierde. Nu se zăreşte nici un nor. La dreapta noastră se întinde lanul de cartofi ce a dat în floare. Mai încolo se văd căpşunele, mari şi roşii de-ţi iau ochii. E prea cald şi mi-e lene să mă mişc până la ele. În uşa barăcii apare bucătarul nostru, Costică Ignătescu şi ne strigă:

—Poftiţi la masă, domnişorilor.

—Ce ne dai, Costică?

—Supă de carne de vacă, şniţel şi salată de castraveţi cu ceapă.

Ne sculăm şi ne apropiem de baracă. În umbra ei stă masa gata aranjată. O faţă de masă albă ca zăpada, cu tacâmurile puse ne invită parcă cu insistenţă să luăm loc. Costică ne serveşte ca la restaurant, punând multă dragoste în tot ce face, din care cauză e considerat ca şi unul dintre noi.

—Ai pregătit sacul cu făina, ceapa şi grăsimea? îl întreabă Anchidim Uşeriu.

—Gata, D-le Uşeriu. Când vine Măru să-l ia?

—După masă imediat.

—Şi până unde îl duce?

—Până la Visticu Erhan în Capul-Satului. De acolo până la munte îl ducem eu cu Mardarie. În raniţă să pui de-ale mâncării şi schimburile noastre.

—Să nu pui prea multe, Costică, că D-l Beştea e cam slăbuţ şi mi-e frică să nu-l doboare raniţa, mă amestec eu în conversaţie.

—Cât staţi în tabără? întreabă Hrincescu.

—Vreo trei săptămâni şi după aceea plecaţi voi. Apoi Anchidim mai dă câteva îndrumări pentru lucrul care mai rămâne de făcut după plecarea noastră. El e şeful grădinii şi trebue să se îngrijească de toate.

După masă a venit Măru cu trăsura, a luat sacul şi a plecat. Soarele dă în asfinţit, înroşind cerul şi răcorind atmosfera. Costică ne dă de mâncat şi aranjează raniţa. Ne luăm rămas bun de la ceilalţi camarazi de muncă şi

plecăm.

—Câţi bani ai, Mardarie? mă întreabă Anchidim în drum spre Gara Mare.

—Treizeci de lei.

—Dar tu, Beştea?

—Eu am douăzeci şi unu.

—Eu am cincizeci. Va să zică dispunem de un fond de 101 lei. Cam mulţi, şi râdem toţi trei, strecurându-ne printre oamenii care au început să umple străzile.

Ajunşi la gară, ne interesăm de vreun tren de marfă ce pleacă spre Dărmăneşti. Aflăm că peste un ceas pleacă unul. Căutăm pe camaradul Vasiliu, fiul unui funcţionar de la C.F.R. care locueşte în gară. Cu ajutorul lui intrăm în graţiile unui frânar şi iată-ne plecaţi din Cernăuţi. Noaptea e frumoasă şi de după codrul Cosminului a apărut luna. Stele stau puzderie pe cer.

—Dar unde mergeţi D-vstră? vrea să ştie frânarul.

—La o tabără legionară ca să muncim, îi dă răspuns Beştea.

—Şi cât vă plătesc?

—Noi muncim pe gratis.

—De ce pe gratis?

—Pentrucă facem munca asta în folosul neamului românesc. Facem o casă unde să se poată îngriji cei bolnavi de plămâni.

Trenul merge încet; prin gări face manevre lungi şi deci înaintăm cu greu.

—D-vstră sunteţi tineri, zice frânarul, ia cântaţi ceva să ne mai treacă vremea. Îl ghiontesc pe Anchidim cu cotul şi râdem amândoi pe înfundate. Dar nu avem încotro. Trebue să cântăm că altfel ne e teamă că ne dă jos din tren. Cântă Anchidim, cânt şi eu, dar lui îi place mai mult cum cântă Beştea, lucru de care noi nu ne supărăm deloc.

Aşa, cu cântece, glume, poveşti şi conversaţii, am ajuns la Dărmăneşti. Aici din nou investigaţii prin gară, pentru un nou mijloc de transport. Cu părere de rău a trebuit să ne convingem că nu avem la dispoziţie decât

propriile noastre picioare, aşa că am pornit la drum pe lângă calea ferată. E răcoare şi rouă multă. Soarele nu a răsărit şi noi păşim voiniceşte schimbând, din când în când, raniţa. Când să răsară soarele, am ajuns la camaradul Avram în Liuzii-Humorului. Îl găsim dormind afară în fân şi ne aşezăm lângă el, povestindu-i cum am venit. Somnul ne-a prins pe nesimţite. După o vreme simt că cineva mă cheamă:

—Scoală măi!

—De ce vrei să mă scol? Şi tare aş mai dormi oleacă.

—Să mănânci, îmi zice camaradul Avram.

—Cât e ceasul?

—Nouă.

—Cât am dormit?

—Vreo patru ore. Hai scoală, că s'a înecat un pui în smântână şi trebuie salvat.

—Atunci mă scol. La aşa jertfă mare iau parte bucuros.

—Te cred. Nu trebuie să mă mai asiguri.

Ne-am trezit cu toţii de-a binelea şi râdem în soarele înălţat deasupra unui vişin plin de rod. Ne spălăm şi apoi o scăpăm pe D-na Avram de puiul înecat în smântână.

—Sărut mâna, D-na Avram, a fost bun de tot.

—Să vă fie de bine şi mai poftim.

Cu căruţa, însoţiţi de camaradul Avram, îi dăm drumul mai departe spre Cacica, un oraşel cu case mici răspândite pe marginea unei străzi. Alăturea stă maiestuoasă pădurea de brazi. Mai în fund se vede o casă mai mare.

—Ce casă e aceea din fund? îl întreb eu pe Avram.

—Salina.

—Hai s'o vedem.

În curtea salinei există un lac cu apă sărată, în care fac baie vreo câţiva cetăţeni din Cacica. Printre ei sunt şi cele trei fete ale inginerului ce administrează salina. Prezentaţi de către Avram şi însoţiţi de cele trei surori, mergem să vizităm salina. Prevăzuţi cu lămpi de carbit, începem să scoborîm în măruntaiele pământului. Aerul

e sărat, greu şi umed. Am trecut de pe scările de scânduri pe cele de sare, şi scoborîm mereu. După o vreme, ajungem într'o sală, săpată toată în sare. O fată ridică lampa sus şi în faţa noastră apare un altar tăiat întreg în sare.

—Cine l-a lucrat? întreb eu.

—Deţinuţii, răspunde fata. Înainte de vreme aici lucrau deţinuţii condamnaţi la muncă silnică.

E minunat. În special statuia Mântuitorului exprimă atâta bunătate şi mângâiere, că nu-ţi mai vine să-ţi desprinzi ochii de ea. Mai încolo dăm peste o sală de bal, toată tăiată în sare, cu un balcon ce ne uimeşte. Stâlpii balconului sunt sculptaţi, reprezentând diferite figuri şi arabescuri ce te fac să te gândeşti la artişti vestiţi. Colindăm prin galerii lungi, de sare, pe la diverse locuri de exploatare, călcăm peste şine de vagonete, ne strecurăm pe lângă acestea şi rătăcim mereu pe subt pământ, până ajungem la un lac pe care îl trecem într'o barcă ce se mişcă în lungul unei funii. Cristalele de sare, minunat aranjate, împodobesc marginea lacului. Luăm câteva din ele şi le băgăm în buzunare ca amintire. După vreo oră şi jumătate am ieşit din nou la lumină şi suntem invitaţi de către drăguţele noastre însoţitoare pentru seară la cină. Dar nu suntem singurii invitaţi. Mai e unul care ne priveşte cruciş. E maiorul Gheorghiu şeful legiunii de Jandarmi din Suceava, care face curte uneia dintre fetele inginerului. Dar ce ne pasă nouă de el? Râdem cu fetele şi părinţii acestora şi nici nu-l luăm în seamă. După vreo zece minute a plecat supărat. Noi ne-am distrat mai departe fără grijă. Pe la vreo 11 ore ale nopţii, cu un „mulţam frumos" şi „noapte bună", am pornit spre gară. Pe drum jandarmii, stârniţi de mânia d-lui maior, ne aţin calea.

—Cum îndrăzniţi să umblaţi în uniformă legionară? Nu ştiţi că este interzisă?

—Nu suntem în uniformă legionară, zice Anchidim.

—Nu? Dar cămaşa verde ce purtaţi, ce-i?

—Păi nu purtăm numai cămaşă verde, mai avem şi câte o cârjă groasă şi noduroasă fiecare dintre noi, îi răs-

punde tot Anchidim.

—Sunteţi arestaţi, D-lor. Vă rog să mă urmaţi la post.

—Arestaţi ori nearestaţi, noi ne-am pornit spre Rarău şi acolo mergem. Daţi-vă, vă rog, la o parte, dacă nu vreţi să faceţi cunoştinţă cu cârjele noastre. Eu mă şi pregăteam să-l muştruluesc pe un jandarm care îmi ţinea calea, când aud că şeful lor zice:

—Daţi-mi, D-lor, numele D-vstră, şi vă las în pace, dacă părăsiţi imediat localitatea.

I-am dat numele şi am pornit spre gară, prin noaptea senină şi răcoroasă. Aici am vorbit cu şeful unui tren de marfă şi cu toţi frânarii, dar niciunul n'a voit să ne ajute.

—Ce facem, Mardarie? se îndreaptă Anchidim spre mine.

—Eu zic să stăm niţel mai în umbră şi când porneşte trenul ne suim la o frână goală. Ce va fi după aceea vom vedea.

Zis şi făcut. Cum s'a pus trenul în mişcare, ne-am suit la o frână goală şi călătoria continuă. Nimeni n'a venit să ne stingherească. Spre ziuă am ajuns la Frasin. Trenul nostru nu merge mai departe. O luăm pe jos, pe marginea liniei. Din urmă începe să strige şeful trenului, care ne-a recunoscut:

—Ia staţi oleacă! Cum aţi venit până aici?

—Treaba noastră, îi răspunde Anchidim râzând şi arătându-i cârja, şi şeful s'a oprit respectuos, lăsându-se să ne urmăm drumul liniştiţi.

După puţin timp am dat în şosea şi am întins-o spre Vama. E răcoare şi aer bun. În jur munţii îşi desfată pădurile în purpuriul dimineţii. Bistriţa curge repede peste pietre mari. Intrăm în Vama odată cu primele raze ale soarelui. Eu rămân la casa camaradului Pircu şi Anchidim cu Beştea la a lui Niculiţă Baltag. Dorm până la amiază şi, când mă deştept, se repetă povestea cu puiul înecat în smântână de la casa D-nei Avram. Ce-or fi având puii ăştia de se îneacă în smântână unul după altul, mă gândesc eu, şi râd de atâta voie bună ce m'a cuprins. Părinţii

camaradului Pircu nu ştiu cum să mă ospăteze mai bine. Mă invită să mai rămân câteva zile la ei, însă eu refuz. Nu mi-a fost greu să-i conving de dorinţa de a ajunge cât mai repede la tabără, pentru că Legiunea e cunoscută pe aici şi Căpitanul respectat şi iubit de toţi. Le mulţumesc pentru primire şi din nou suntem pe drum. În căldura amiezii e mai greu de mers, dar muntele din faţă ne atrage şi, fără să vrem, zorim mereu. Pe la patru ajungem la Bădiţa Erhan în Capul- Satului. Înalt cât un brad, cu piept lat, cu cămaşă albă şi chimir cu mărgele, ne primeşte în poarta casei la care noi băturăm.

—Trăiască Legiunea şi Căpitanul, D-le Comandant. Noi suntem legionari şi mergem la tabără; n'a lăsat camaradul Măru un sac cu alimente pe aici?

—Nu ştiu nimic de nici un sac. Dealtfel eu n'am nimic de-a face cu legionarii.

Ne uităm unii la alţii şi nu ne vine a crede.

—D-ta eşti D-l Erhan?

—Eu sunt.

—Atunci aici trebuie să fie sacul nostru cu alimente. Poftim legitimaţiile noastre şi daţi-ne sacul. Bădiţa Erhan începe a râde; ne strânge mâna şi ne invită să intrăm în casă. Pe masă apare o mămăliguţă caldă, brânză, scrob şi ceapă verde.

—Voi nu trebue să vă supăraţi de primirea ce v'am făcut, că pe aici vin o mulţime de oameni şi printre ei mulţi agenţi şi eu trebue să ştiu cu cine am de-a face.

Râdem cu toţii şi el ne invită să rămânem până a doua zi, dar pe noi ne atrage muntele, aşa că hotărîm să plecăm imediat. Văzând că nu ne poate opri, ne arată drumul pe la „Cărarea Albă" şi plecăm. Munte, pădure, verdeaţă, flori şi urcuş greu. Beştea calcă înainte cu raniţa în spate, pe cărarea ce se încovoaie pe după copaci. Eu cu Anchidim am pus sacul adus de Măru pe un par şi, cu acesta pe umeri, păşim în cadenţă. Dar parul apasă din ce în ce mai greu şi taie tot mai adânc în carne. Mai punem câte o haină dedesubt dar nu ajută mult. Nici nu avem când

ne uita în jur, aşa de greu apasă sacul. Aproape ne pare rău că l-am luat. Facem popasuri din ce în ce mai dese.

În vale se vede Câmpulungul, resfirat în jurul unei singure străzi. Pe coasta muntelui apar oi şi vite păscând, puncte mici ce se mişcă neregulat. Când să asfinţească soarele, am ajuns şi noi sus pe munte, drept lângă „Pietrele Doamnei". Mari şi greoaie se răsfaţă în lumina soarelui dominând tot ce e în jurul lor. Razele purpurii le înconjoară cu un nimb de taină şi poveste. Brazii mari şi verzi îşi prelungesc umbrele ce au început să crească şi să devină compacte.

–Să mori şi să nu uiţi că ai văzut un asfinţit de soare lângă Pietrele Doamnei, zice Beştea pe gânduri. Tăcem. Aşa de mare e impresia ce mi-au produs aceste pietre cu înălţimea lor, încât nici nu ştiu ce aş putea spune.

Încet, încet, soarele a dispărut după un vârf de pădure. Stâncile au căpătat ceva şi mai a taină, şi un fior din copilărie, când aşezat cu capul în poala mamei ascultam poveşti, începe să mă cuprindă. Din dreapta noastră începe să cânte un acordeon.

–Să ştii că am ajuns, zice Anchidim, şi o luăm spre cel cu cântecul. Dar nu era tabăra, ci cabana de pe vârful muntelui. Afară, lângă o stâncă, arde un foc. Lângă foc, un cârd de nemţi şi nemţoaice se pregătesc de culcare. Îşi scot din raniţe câte o pătură, se învelesc în ea şi se culcă în jurul focului, lângă peretele stâncii.

–Bună seara, salutăm noi.

–Bună, da'ncotro? ne răspunde un neamţ.

–La casa legionarilor.

–Acu noaptea e cam greu s'o găsiţi.

–Greu, dar nu imposibil.

–Asta-i drept. Dacă o luaţi pe cărarea asta, pe la izvorul Căpitanului, într'un sfert de oră, cel mult douăzeci de minute, sunteţi acolo, ne îndrumează neamţul binevoitor. De lângă stâncă o nemţoaică ne priveşte curioasă şi se amestecă în vorbă:

–Eu cred că aţi face mai bine să rămâneţi aici până

mâne. O să vă rătăciţi prin pădure. Mâne mergem şi noi acolo.

–Noi mergem acum, răspund eu. Noapte bună şi mulţam frumos pentru bunăvoinţă. Şi, pe aici e drumul. Nemţoaica ne urmăreşte din ochi şi ne salută cu mâna. Ne pierdem în întunericul nopţii şi, mai mult simţind de cât văzând cărarea, dăm înainte cu zor. La un moment dat, nu mai simţim cărarea. La stânga pădure, înainte pădure, înapoi pădure, la dreapta râpă mare şi de-asupra noapte adâncă şi neagră.

–Ce ne facem? întreabă Beştea.

–Stăm, răspunde Anchidim, şi începem să râdem de încurcătura în care ne-am băgat singuri.

–Cred că îndată răsare luna şi atunci vom nemeri din nou cărarea, zic eu.

Ne aşezăm în iarba moale şi mirositoare. Din vale se aude vorbă de om.

–Care-i acolo, glăsuieşte Anchidim?

–Noi, răspunde cineva.

–Da unde sunteţi?

–Aici pe drum.

–Acolo-i drumul?

–Da.

–Aşteptaţi-ne că venim şi noi.

–Veniţi, că vă aşteptăm.

Cu sacii în spate ne dăm drumul pe râpa plină de pietre şi nisip la vale. Mai pe sac, mai de-a rostogolul, plini de nisip, am ajuns în drum unde dăm de doi ciobani cu căciuli în cap, sumane în spate şi bâte solide în mână.

–Noroc fraţilor.

–Să dea Domnul cât de mult. Da încotro vă duceţi?

–La casa legionară şi-am rătăcit drumul.

–Apoi dacă vreţi să mergeţi bine, ţineţi drumul ăsta tot în jos până se împarte în două. O luaţi pe cel de la stânga şi daţi la casă.

–Mai avem ceva de urcat? întreb eu, căci parul pe care ducem sacul intrase bine în umăr.

—Nu. Nu aveţi de urcat deloc. Scoborîţi tot la vale. Da ceva de fumat nu aveţi?

—Cum de nu.

După ce i-am aprovizionat cu ceva ţigări şi le-am mulţumit pentru că ne-au scos din încurcătură, am pornit-o la vale, spre casa legionară. Luna a ieşit de după Ceahlău şi se uită curioasă în jur. De pe o coastă de munte se îngână un bucium ca un fluer. Razele lunei poleesc copacii şi cărarea şi le dau lumină de basm. Călcăm tăcuţi, admirând frumuseţele din jur. De la o vreme observ că urcăm serios din nou.

—Cred că iar am dat-o de râpă, zic eu.

—Lasă că ieşim noi şi de aici, răspunde Anchidim. Cu toată răcoarea nopţii, am început să asud de greutatea urcuşului şi a sacului. De la dreapta, din pădure, se aude lătrat de câni.

—Unde sunt câni sunt oameni. Ce zici Anchidim, dacă am merge să întrebăm de drum?

—Mergem, răspunde el. Punem sacul jos la rădăcina unui pom, îl lăsăm pe Beştea de pază, luăm câte un par în mână şi ne îndreptăm spre lătratul cânilor. Când intrăm într'o poiană bătută de lună, de se vede ca ziua, dă la noi o haită întreagă de câni. În special unul voinic şi lăţos, care se pare că-i conduce pe toţi, pare că ar vrea să ne mănânce. Ne aşezăm aproape spate în spate şi, vânturând parii în jurul nostru, ne apropiem de stână. Din lăuntrul se aude o voce somnoroasă:

—Ho dihăniilor, mânca-v'ar naiba. Da ce vă aduce pe la noi oameni buni?

—Am rătăcit drumul bade, şi am vrea să întrebăm de el.

—Da încotro mergeţi?

—Spre casa legionarilor.

—Apoi rău aţi luat-o, dragii mei. Aici sunteţi pe Ceahlău. Trebue să mergeţi înapoi până în poiana aceea de unde începe drumul să urce încoace. De acolo o luaţi la dreapta în jos şi nimeriţi drept la casă. Vă duce drumul singur.

Da Căpitanul e acolo?

—Nu. Da-l cunoaşteţi?

—Cum de nu. Credeţi că numai odată am stat amândoi de vorbă şi am mâncat caş? Eh! Tare bun om e!

—Dar pe cânele ăsta rău cum îl cheamă? vrea să ştie Archidim.

—Burcuş.

—Apoi să trăieşti mulţi ani, bădie dragă, şi mulţam frumos pentru lămurire, că noi ne-om cam duce.

—Dumnezeu v'ajute, dragii moşului, şi să vă ţie cu bine.

Cânii au început din nou roata în jurul nostru. Moşul îi strigă ca să-i domolească şi Anchidim vorbeşte cu Burcuş care, auzindu-se strigat pe nume, nu prea dă aşa de tare la noi. După un timp, am scăpat de câni, l-am găsit pe Beştea, am luat bagajele şi am pornit-o înapoi spre poiana cu pricina. De acolo, spre dreapta în jos, şi iată-ne într'o poiană luminată de razele lunei ce se suise tocmai în mijlocul cerului. La vreo sută de metri mai la deal stă casa. Mare şi frumoasă cum numai o casă legionară mai poate fi.

—Frumoasă-i, se minunează Beştea.

—Frumoasă ca'n poveste, zice Anchidim.

—Hai la ea.

—Ba eu zic să ne culcăm în căpiţa asta de fân ce stă aici la doi paşi; să nu-i sculăm pe camarazi că or fi obosiţi.

Desfacem o pătură, ne facem un culcuş bun şi somnul ne fură imediat.

* * *

Ne trezim într'o ceaţă alburie de s'o tai cu cuţitul. Strângem bagajele şi o pornim în direcţia casei. Căutăm încoace, căutăm încolo, dar casa nu-i.

—Ce naiba! S'a evaporat? Sau am visat noi că am văzut-o?!

—Ba eu cred că am văzut-o, zice Beştea, şi am pierdut direcţia.

Ne învârtim mereu prin ceaţă ca orbeţii, de la o margine la alta a poienii. La urmă dăm peste un grajd gol. La uşa podului stă, în loc de scară, un prepeleag. Mă caţăr pe el şi dau cu ochii de Radu Zus care doarme fără grijă.

—Scoală Radule, că te vede soarele dormind şi râde de tine.

Se ridică şi când dă cu ochii de mine zâmbeşte.

—Tu cum ai ajuns aici?

—Pe picioare şi în bună ordine.

—Cu cine ai venit?

—Uite şi ai să vezi.

Radu se coboară din podul grajdului, salută pe Beştea şi pe Uşeriu, ne informează că tabăra o conduce Băd iţa Radu Mironovici, că mai sunt şi alţi camarazi acolo care dorm într'o casă de lângă schit. El doarme aici pentru că îi place să stea singur. Conduşi de Radu, după vreo câţiva paşi, de după o perdea de pomi, apare schitul. Mic şi de lemn, stă uitat într'o poiană. Un călugăr cu toaca în mână dă roata în jurul lui chemând lumea la rugăciune. Liniştea ce domneşte aici e impresionantă. În fundul poienii se văd două case mari cu etaj. În una, care e a părintelui Stareţ Ilisei şi dăruită nouă, dorm legionarii şi în cealaltă călugării. Galeriu, Cosmovici, Jitariu şi vreo câţiva camarazi se freacă somnoroşi la ochi, abia sculaţi. Ne prezentăm la Băd iţa Radu şi ne aranjăm bagajele lângă paturile ce ne-au fost destinate. După slujba religioasă, având în vedere că e Duminecă, că e soare mult, ne ducem peste dealul lui Constantinescu la o stână, unde stăm de vorbă cu ciobanii şi mâncăm caş până nu mai putem. După un timp am lăsat pe ciobani şi, după culmea unui deal, am tras un pui de somn în lumina soarelui. După aceea ne-am dus în satul Cojoci. Aici toţi îl cunosc pe Căpitan şi îl stimează foarte mult. Mereu ne întreabă ce face şi când vine pe acolo. Către sfârşitul zilei apucăm din nou cărarea spre schit; de data asta siguri că n'am greşit drumul. Ce impresie de înălţare şi putere îţi dă muntele! În poarta schitului dau cu ochii de nemţoaica de subt stânca lângă cabană. Înaltă, blondă, subţirică, cu ochi albaştri, se uită râzând la mine.

—Cum aţi ajuns?

—Bine, mulţumesc. Ne-am cam rătăcit dar am ajuns.

—Îmi pare rău că n'aţi rămas să veniţi cu noi.

—Şi mie, dar cred că e prea târziu.

—Poate că nu.

—Se poate. Mai ştii? Intrăm în curtea schitului unde ceilalţi camarazi stau în jurul unui nou venit.

—Mergem mâne să ajutăm la urcarea crucii lui Sterie Ciumetti pe Pietrosu, mă informează Jitariu vesel. Îi de piatră, are 1500 kg. şi o suim până pe vârf.

Nemţoaica mea se înnegurează.

—Nu te duce.

—Ba mă duc, şi încă vesel.

—Ai fost vreodată pe Pietrosul?

—Nu.

—Eu am fost şi ştiu ce înseamnă să te urci pe el. Nu o să puteţi sui crucea.

—Ba o suim.

—Ba nu.

—Ba da.

—Bine. Atunci stau aici până te întorci ca s'o văd şi eu. Dar nu cred.

—Crede şi te vei mântui. Cu o strângere de mână ne despărţim şi eu mă aştern pe somn, căci a doua zi o să fie muncă grea.

*
* *

Dimineaţa e răcoroasă şi pământul plin de rouă. În spate cu o raniţă, din care o mămăliguţă caldă îmi transmite căldura ei, tropăiesc în urma celorlalţi camarazi spre Pietrosu. Trecem prin Cojoci şi ajungem la râul Bis-

triţa. Apa e cristalină şi rece ca ghiaţa. Prin vad, cu apa până la brâu, trecem dincolo. Tragem apoi o fugă ca să ne încălzim şi, printre brazi şi fagi, urcăm pe Pietrosu în sus. După vreo oră îl aud pe Galeriu:

—Măi fraţilor, mie mi-e foame. Urcuşul ăsta şi apa Bistriţei m'au secătuit.

Ne oprim, scoatem mămăliga şi ceapa, o tăiem în felii şi ne aşezăm roată în jurul ei. Dar am uitat sarea. Noroc că Beştea are în buzunar câţiva din cristalii din Cacica. Îi spargem pe o piatră şi masa e gata.

—De ce o fi aşa de bună mămăliga cu ceapă şi sare? întreabă Cosmovici.

—Eu cred că foamea o face bună, răspunde Zus.

—Nu ştiu, foamea ori ce o face bună, dar ştiu că încă nici odată n'am mâncat cu atâta poftă, zice Măru înfulecând cu zor.

Masa s'a terminat repede şi după ce am fumat câte o ţigară, am pornit-o din nou spre vârf. Cărarea duce printre brazi, pe lângă râpi adânci şi peste stânci, unde trebue să ne întindem mâna unul altuia ca să le trecem. Panta e foarte grea. Pe cărare numai muşchi moale. Am ieşit dintre brazi. Nu mai cresc decât jnepeni, ienuperi şi afine. Urcăm mereu, ţinându-ne cu mâinile de afine ca să nu lunecăm la vale.

—Cine l-a botezat Pietrosu a ştiut ce face, zice Anchidim, icnind din greu peste o stâncă care nu-şi găsise alt loc decât în cărare.

—Ba bine că n'a ştiut, răspund eu abia trăgându-mi sufletul. Zus parcă n'ar simţi nimic, aşa de uşurel urcă cu o casma în mână şi cu un lanţ pus pe după brâu şi peste umeri.

—Tu, măi Radule, parcă ai fi haiduc, cu casmaua aia în mână şi cu lanţul după gât, îi zice Jitariu.

—Hm, răspunde el. Numai că nu cred că haiducii aveau haine civile ca ale mele.

—Mai e mult, camarade Creţu? mă adresez eu celui din Neamţ care venise după noi.

—Încă o bucăţică şi suntem acolo. Urcăm printr'un nor în sus. Abia se vede la doi paşi.

—Ce o fi cu ceaţa asta! se minunează Beştea.

—Nu e ceaţă, e un nor, îl lămureşte Zus.

După câteva minute am trecut norul şi un soare minunat ne încălzeşte spatele încovoiat de urcuş. La vreo zece metri în jos stă norul şi ascunde tot drumul nostru de până acuma. Ai impresia că de scapi de aici în jos, te rostogoleşti până la nor şi de acolo, o iei razna prin spaţiu ca o cometă; şi mâinile se crispează cu mai multă putere în afinele de care ne sprijinim la urcuş.

—Cum aţi dus crucea până aici? îl întreabă Măru pe Creţu.

—De la Neamţ am pornit-o cu trenul. Am urcat-o apoi într'un car cu patru boi, şi pe celaltă parte a muntelui, care nu e aşa de prăpăstioasă, am suit-o până la doi kilometri de vârf.

Urcăm mereu. De sus de undeva se aude un hee-ruup, ieşit din mai multe guri. Mai urcăm o stâncă şi dăm peste cei din Neamţ, în frunte cu D-l comandant Herghelegiu, care se chinuie cu o parte din cruce. Bărbos, cu cămaşa afară din pantaloni ca Lipovenii, bădiţa Herghelegiu îndeamnă mereu. Crucea e împărţită în trei părţi. Prima parte se afla deja sus pe vârf. A doua o duceau tocmai cei din Neamţ la sosirea noastră. Nu stăm mult de vorbă şi punem şi noi mâna. Bucata de cruce e aşezată într'o ladă de lemn. Lada, la rândul ei, e pusă pe patru pari lungi aşezaţi în curmeziş. De vârfurile parilor ne prindem noi şi, palmă cu palmă, împingem spre vârf. Dar e greu al naibii. Cărarea e mică. De abia poate merge un om pe ea. Cei de pe cărare trebuie să-i ţie şi pe cei ce merg prin râpă. La zece paşi trebue să trecem peste câte o stâncă ce stă ca proasta în cărare, şi asta costă sforţări uriaşe. Câte unul din cei ce merg prin faţă se împiedică, se dă de-a rostogolul de câteva ori la vale şi, prins de afine, iese din nou la cărare.

—Hai, băieţi, hai! ne tot îndeamnă bădiţa Herghelegiu. Încă odată şi mai cu inimă, că uite vârful e numai

la câţiva paşi. Ochii caută spre vârf, braţele se încordează şi crucea saltă mereu mai sus.

—Aşa băieţi, heeruup! încă odată, ş'apoi iară! Cine a slăbit să lase locul altuia mai tare. Nimeni nu se dă la o parte de lângă cruce. Eu împing cât pot lângă Zus şi Anchidim. Bădiţa Herghelegiu ne dă, din când în când, câte o bucăţică de zahăr.

—Încă odată băieţi, şi gata.

Cu o încordare mare, a doua bucată a fost aşezată lângă prima. Alături stau de veghe cele trei cruci de lemn.

—Pe asta de aici a adus-o Căpitanul, arată D-l Cdt. Herghelegiu spre cea mai mare. Pe celelalte le-au adus Strugariu şi Leaţu. Un fior rece mă străbate din cap şi până în tălpi. Îmi fac repede semnul crucii şi pornesc după ceilalţi ca să aducem şi ultima parte.

—Pe aici am trecut, măi Mardarie! se minunează Anchidim, oprit în mijlocul cărării la o stâncă.

—Cred că pe aici, că doar nu ne-om fi băgat prin râpă, răspund eu.

—Cum naiba am trecut crucea pe aici?

—Pe sus, peste stâncă.

—Dacă n'aş fi fost şi eu aici, n'aş crede-o.

—Atunci crede şi nu mai cerceta.

Pornim în jos sărind din stâncă în stâncă ca iezii. La locul unde stă ultima parte a crucii, lume nouă. Au venit vreo douăzeci de ţărani din Dorna, în frunte cu Cârjă, încărcaţi cu tot felul de bunătăţi. Se încinge o masă teribilă. Brânză, lapte, cârnaţi de casă afumaţi, mezeluri domneşti, pâne, mămăligă şi câte un gât de ţuică. Bunătăţile au dispărut repede; ţigările au fost fumate în linişte; şi iată-ne din nou pe cărarea stâncoasă, spre vârf. La început, treaba merge uşor. Crucea saltă câte zece şi cinsprezece metri dintr'o dată. Fiind mulţi, pentru a ne stimula, bădiţa Herghelegiu ne împarte în două echipe. Intelectualii de o parte şi muncitorii de cealaltă. Fiecare câte un salt. Aşa ajungem până la vreo 500 de metri de vârf. Muncitorii au slăbit. Deşi în număr mai mare ca noi, nu mai

pot duce crucea singuri. Ne unim din nou. Salturile au scăzut în lungime. Au ajuns până la un metru şi scad mereu. Toate încurajările şi îndemnurile D-lui Cdt. Herghelegiu nu ajută mult. Puterile s'au sleit. Cei din Neamţ sunt frânţi şi dornenii la fel. Ne mai ţinem noi cei de la tabără, dar suntem puţini.

—Hai băieţi, hai! Cine crede şi vrea, face orice. Numai cine şi-a pierdut credinţa nu mai poate, ne tot îndeamnă Bădiţa Herghelegiu. Crucea saltă palmă cu palmă. Uite vârful ici la câţiva metri, 20, 10, 5, 3.

—Încă doi şi gata flăcăi. Muşchii se încordează, feţele se crispează, dar crucea nu mai saltă. Zus şi un ţăran din Dorna s'au aşezat cu faţa la pământ, au îngropat capul în afine şi gem uşor. Le-a venit rău din cauza înălţimii. Cărarea în urmă e împestriţată cu camarazi, care mai mult se târăie decât urcă.

—Hai, fraţilor, că doar nu ne-om da bătuţi aici la doi metri, mă adresez eu lui Anchidim, Galeriu, Cosmovici, Beştea, Jitariu, Prisăcariu şi la încă vreo câţiva care erau aproape de cruce. Odată numai şi gata.

—Prindeţi voi din faţă, zice Anchidim, şi noi de la tabără din spate. Hee-ruup! Noi din spate ridicăm, dar cei din faţă nu pot. Ne împărţim din nou şi cu sforţări mari urnim crucea. Încă odată şi încă odată.

—Hai, fraţilor, că e numai o palmă, se aude vocea încărcată de bucurie a bădiţei Herghelegiu. Hee-ruup! Şi am ajuns.

Din toate piepturile, fără comandă, isbucneşte cântecul „Urlă duşmanii'n cărare..." De după un nor a apărut soarele şi ne mângâie feţele pline de sudoare. Jos, la poalele muntelui, Bistriţa şerpueşte ca o cureluşă argintie. Mă simt uşor ca o pană şi emoţionat enorm. Un şuvoiu de lacrimi mi se revarsă pe obraji în jos.

—Gardă, drepţi! În genunchi! răsună comanda. Un glas liniştit şi melodios se înalţă spre albastrul cerului. „Tatăl nostru care eşti în ce..." Mie îmi trece prin cap că aşa trebuie să se simtă unul când stă aproape de Dum-

nezeu.

Am iscălit apoi cu toţii două pergamente: unul pentru a fi îngropat sub cruce şi celălalt să fie trimis Căpitanului. Ne-am luat rămas bun de la dorneni şi de la cei din Neamţ şi, cum soarele da spre asfinţit, am pornit-o repegior spre tabără. Uzi ca nişte curci, pentru că începuse să ploaie, am ajuns pe la vreo zece la schit.

A doua zi, cum a ieşit soarele, ne-am dus cu toţii pe platoul de lângă casa legionară, ca să vedem crucea. Albă şi proiectată pe cerul albastru, crucea veghează de pe cea mai mare înălţime toate văile din jur, ca şi sufletul mare al lui Sterie Ciumetti.

—Minunată, exclamă Bădiţa Mironovici cutremurat. Mai încolo stă nemţoaica cu un binoclu la ochi.

—Ei! Ce zici, dudue, acum. Am suit-o ori nu? mă adresez eu bine dispus fetei.

—Eu am uitat ieri că vorbeam cu legionari, îmi răspunde ea, şi de aceea ziceam că nu se poate. Şi acum cred că, afară de voi, nimeni nu e în stare de aşa ceva.

—Şi de ce, mă rog, crezi matale acest lucru?

—Pentru că ceilalţi nu au atâta credinţă ca voi.

După o lungă şi frumoasă conversaţie cu simpatica nemţoaică, m'am băgat din nou în pat, ca şi toţi ceilalţi, pentru că încă eram rupt de oboseală.

*
* *

A doua zi am început lucrul la tabără. De dimineaţă tare, cu un cer roş ca sângele şi cu o ceaţă brumărie ce fuge pe pârâu în jos spre Bistriţa, bădiţa Mironovici, îmbrăcat cu un pulovăr gri şi cu cisme, comandă o coloană de vreo 20 de legionari în costume de baie. E ora de făcut gimnastică.

—Întindeţi mâinile bine şi cu o svâcnitură puternică deschideţi şi închideţi degetele. Unu... doi... unu... doi. Acum, ca ursul pe coastă la deal. La vale, fuga marş! Pornim

la vale în patru labe, ne împiedecăm, cădem, ne dăm de-a dura şi râdem unii de alţii.

—În pârâu, fuga marş!

Apa e rece ca ghiaţa şi cu multă greutate ne vârîm în ea. Câte unul se izbeşte de-a dreptul, sar în toate părţile, iar noi ceilalţi ţipăm ca fetele. După baie o fugă pe pârâu în sus, iar după asta, la bucătărie. D-na Mironovici şi cu camarada Galeriu ne servesc câte un pahar de lapte cald.

Terminat dejunul, pornim încolonaţi spre casa legionară şi cântecul trezeşte ecouri repetate în văile din jur. Soarele s'a înălţat deasupra Pietrosului şi ne încălzeşte binevoitor. Punem mâna pe târnăcoape, hârleţe şi alte unelte, şi ne apucăm să săpăm un şanţ în jurul casei, pentru a îndepărta apa ce vine de pe munte când plouă. M'am băgat în apă până la genunchi şi dau cu târnăcopul cât pot într'o stâncă ce ne stă în cale. Din partea cealaltă mă ajută Anchidim. Sar scântei şi aşchii de stâncă. Zus şi cu Bârleanu cară pământ cu targa. Beştea şi cu Coita asvârlă molozul din casă, pe geam afară. Cosmovici cu Jitariu şi cu Lucaci fac un uluc de lemn, pe care au intenţia să-l pună sus pe la streaşina casei. Bădiţa Mironovici trece din om în om, dând instrucţii şi împărţind glume şi vorbe bune. Ne-am împrietenit bine cu toţii şi toată ziua facem glume.

—Cum merge echipa „Cap Sec"? vrea să ştie Bădiţa Radu.

—Mulţumesc, bine. În special şeful echipei Cosmovici este la înălţime, răspunde Anchidim şi dă cu târnăcopul în stânca ce nu vrea să se dea la o parte din drum.

—Dar de ce l-aţi ales preşedinte pe el?

—Pentru că e cel mai sec la cap dintre noi toţi, şi râsul izbucneşte din toate părţile.

—Cine face parte din echipă?

—Cosmovici, Jitariu, Lucaci, Mardarie şi eu, urmează cu răspunsurile Anchidim.

—Dar pe Tonigariu nu-l primiţi?

—Cum să nu, râde Anchidim, dar mai întâiu trebue

să ştim dacă are calităţile necesare.

—Ce calităţi se cer? se dă Bădiţa dispus pe glumă.

—Apoi prima şi cea mai mare calitate este să fii, cum să spun, puţin cam sec la cap. Bădiţa râde de nu mai poate.

—Ei, şi mai departe, că pe asta cred că o îndeplineşte ca şi toţi ceilalţi din echipă.

—Să nu te superi niciodată. Să munceşti mult şi oriunde te pun. Să fii mereu vesel şi să râzi cu, sau fără motiv.

—Eu cred că aş putea face faţă şi eu, răspunde Bădiţa râzând. Un ura repetat din toate părţile şantierului isbucneşte şi Anchidim strigă cu voce de glumă: D-le Preşedinte „Cap Sec", am câştigat un nou membru.

—Eu sunt Preşedinte al echipei „Cap Sec", şi nu personal cap sec, răspunde Cosmovici.

—Îi tot una, zic eu, doar nu degeaba te-am ales preşedinte. Acum e vorba de ce funcţie îi dăm noului membru în echipa noastră.

—Eu propun să-l facem preşedinte de onoare, îşi arată capul Jitariu de după pervazul unei ferestre.

—Cine e contra să se ridice pe picioarele dindărăt, zice Cosmovici şi se uită după cei din echipă. Noi răspundem printr'un ura şi alegerea e terminată. Cu opinteli şi cu ajutorul câtorva pari, iese şi stânca din pârâu, dând drum liber apei.

De vreo câteva zile un tip îmbrăcat în costum naţional se tot uită la noi, când dintr'un colţ, când din celălalt al poienei unde stă casa. Acum a apărut din nou în dreapta poienei şi ne tot urmăreşte.

—L-ai văzut? îl întreb pe Anchidim.

—Pe cine?

—Pe cel ce ne spionează de vreo câteva zile din marginea pădurii.

—Mă tot uit şi eu de o bună bucată de vreme după el.

—Hai să-i spunem Bădiţei Radu.

Între timp tipul a ieşit din taina codrului şi se apropie nepăsător, cu ţigara în gură, de casă, cu intenţia de a trece pe alături, ca un om ce nu mai ştie cum să-şi omoare vremea şi, de plictiseală, a ieşit să se plimbe. Bădiţa Radu se uită o vreme la el, apoi zice:

—Ia întrebaţi-l ce vrea?!

Anchidim înşfacă un târnăcop în mână şi, înconjurând casa, se îndreaptă încetişor către oaspetele nepoftit. Când dă cu ochii de el, tipul se întoarce să o ia la sănătoasa, dar din spate apare Jitariu cu alt târnăcop în mână. Prins între două focuri, s'a fâstâcit de tot. Nici n'au ajuns bine Jitariu şi Anchidim la el şi tipul îi aştepta cu o legitimaţie în mână.

—Vă rog să nu-mi faceţi nimic, D-lor legionari; sunt agent de poliţie şi mi-au dat ordin să vin să vă spionez.

—Cine ţi-a dat ordinul? întreabă Jitariu.

—Cei de la poliţia din Câmpulung.

Are o mutră aşa de caraghioasă că ne umflă râsul pe toţi. A fost lăsat în pace, chemându-l să vadă ce facem. Nu a îndrăznit să vină. A plecat şi noi ne-am apucat din nou de lucru cu şi mai multă poftă. La masă, ceapă friptă în untdelemn şi mămăligă. S'au cam terminat alimentele.

—Închipuiţi-vă că mâncaţi un pui fript bine şi să vedeţi cum alunecă mămăliga în jos, ne spune Bădiţa Radu râzând.

Nu prea avem nevoie de închipuiri, căci mămăliga şi ceapa dispăruseră.

Seara ne adunăm în jurul focului, în liniştea nopţii, şi bădiţa Radu ne povesteşte din vremea luptelor studenţeşti alături de Căpitan, până ce somnul ne mână prin paturi. Zi cu zi, săptămânile trec şi vine vremea plecării. Ne pare rău, dar n'avem încotro. Aerul şi soarele, munca şi voia bună, camaraderia şi buna înţelegere, ne-au întărit şi reconfortat. Ne luăm rămas bun de la camarazii de muncă şi ne prezentăm la bădiţa Radu. Şi lui îi pare rău că plecăm. Se vede după ochii cu care ne măsoară şi după privirea tristă ce caută în jur.

—Rămânem tare puţini.

—Noi am mai sta bucuroşi, D-le Comandant, dar avem de lucru la grădină, şi camarazii ce-au rămas acolo vor şi ei să se ducă puţin în vacanţă.

Căpătăm fiecare câte o diplomă de lucru în tabără şi petrecuţi de către băditţa Radu şi ceilalţi camarazi până la marginea pădurii, ne pierdem printre copaci cu sufletele pline de jale că nu mai putem rămâne. Cu ajutorul băditţei Erhan ne îmbarcăm în un tren de marfă şi, plini de frig, ne scoborîm în gară la Dărmăneşti. Zus şi cu Prisăcariu nu se lasă delos convinşi să vină până la sora mea Rachila în Costâna. Pleacă pe jos spre Cernăuţi. Noi ceilalţi trei, după un somn bun la casa surorei mele şi o mâncare şi mai bună, ne întâlnim a doua zi, la gară, cu băditţa Bucur Orendovici, care nu se lasă până nu ne cumpără bilete de tren. Spre seară, ne întâmpină în poarta grădinii Costică, bucătarul nostru, şi ceilalţi camarazi. Obosiţi, ne întindem fiecare în patul lui, cu sufletul şi ochii plini de imaginile din tabără.

*

* *

CĂRĂMIDĂRIA DE LA STOROJINEŢ

Abia trecuseră vreo câteva săptămâni de la venirea din tabăra de pe Rarău, când într'o seară, după terminarea repetiţiei corului nostru, Bujorel Hoinic, şeful corului, ne ordonă:

—Mâne dimineaţă, la ora şase, ne întâlnim cu toţii la troiţa de pe şoseaua Storojineţului. Mergem să dăm răspunsurile la slujba religioasă din acel oraş, la care iau parte toţi cei ce lucră la tabăra de cărămizi de pe moşia D-lui Cdt. Flondor. Fiecare să aducă câte un pol pentru plata căruţei.

A doua zi suntem toţi în păr. Nu după multă vreme apare şi căruţaşul, un om bătrân cu faţă blândă, cu o căruţă platformă pentru mutat mobile şi cu doi cai buni. Ne încărcăm pe marginea platformei, cu picioarele spânzurând afară, şi pornim. De după dealul Ţeţinei apare soarele. Printre ogoare pline de rod, pe lângă sate cu case albe şi flori la fereşti, glumind şi cântând, ne apropiem de Storojineţ. În răcoarea dimineţii, caii merg în voie. La deal ne dăm jos şi ne fugărim unii pe alţii, plini de voie bună. Nu după mult timp ajungem pe dealul de deasupra Storojineţului. O tablă mare, prinsă de doi pari frumoşi, geluiţi, ne indică drumul spre tabără. La intrarea în aceasta, spre dreapta, stau două corturi frumoase, pentru grade. Mai încolo, într'o baracă lungă, stau paturile frumos aliniate pentru legionari. Alăturea de asta stă bucătăria şi o baracă micuţă pentru femei. În uşa bucătăriei, camarada Osatka roboteşte de zor.

—Trăiască Legiunea şi Căpitanul, camaradă Osatka, o salutăm noi. Cum stai?

—Bine, vă aşteptăm să mergem la biserică.

—Dar cărămidăria unde e, că pe aici nu se vede nici urmă de ea?

—Jos în pădure, lângă pârâu; şi arată cu mâna spre o poiană de fagi.

Ne prezentăm bădiţei Filon Lauric, comandantul taberei, şi salutăm pe ceilalţi camarazi ce lucrează acolo. Lauric, bucuros de venirea „cucilor" —cum ne botezase Căpitanul— ne prezintă D-lui Cdt. Neagoie Flondor. Se formează apoi frontul şi pornim spre oraş. Storojineţul se întinde pestriţ pe o vale, în formă neregulată; un clopot ne cheamă spre el. Răspundem cu cântece legionare şi lungim pasul spre biserică. Liturghia a fost minunată. Răspunsurile date de noi au încântat urechile parohienilor, care, din când în când, îşi şterg ochii cu batistuţele albe. După terminarea liturghiei, străbatem oraşul cântând şi ne întoarcem din nou la tabără. În soare, cu capetele descoperite, drepţi ca lumânările, cu fruntea spre cer şi cu mâinile împreunate, stau legionari şi legionare în timp ce corul cântă „Tatăl nostru carele eşti în cer..."

După masă ne întindem pe iarba verde la glume şi poveşti. Mai încolo cântă un camarad din fluer şi alţii, vreo câţiva, bat pământul în tact uşor. Se prind de mâini şi se învârt, şi iar frământă pământul, parcă mai cu foc şi mai apăsat.

Nu te da nici tu, nici tu,
Nici bădiţa, săracu...

Se aude vocea pornită pe veselie a unuia dintre jucători.

Vai de mine, bine mi-i,
Nu ştiu mâne cum mi-o fi.
Da mi-o fi şi mâne bine
Cu mândruţa lângă mine...

Nu se lasă altul şi chiuiturile isbucnesc când de ici, când de colea, ca nişte mingi albe asvârlite de la unul la

altul în joacă. De după pădure au început să se înalţe nişte nori mari şi negri. Lauric priveşte îngrijorat spre ei, îi măsoară o bucată de vreme, apoi bagă două degete în gură şi-i trage o fluerătură haiducească. Am amuţit cu toţii şi ne apropiem de el.

—Toată lumea în coloană de marş. Direcţia şantierului, înainte... marş.

Pornim spre poiana de fagi unde stau sorindu-se câteva mii de cărămizi verzi. În braţe, pe tărgi, care cum poate, cărăm cărămizile, le clădim în stive şi le acoperim cu scânduri. Zus mă ia cu el la o targă.

—Câte punem, Radule?

—Douăzeci, că's verzi şi grele. Ducem targa, dar ni se pare prea uşoară.

—Punem mai multe acum?

—Pune câte vrei. Dacă ţine targa, eu duc bucuros.

—Te cred. Şi parcă mă apucă invidia când mă uit la el şi văd cât e de voinic. Încărcăm vreo treizeci de cărămizi, dar când ridicăm targa, se rupe.

—Am făcut boacăna, Radule.

—Mă jabracilor, ni se adresează Nenati râzând, mi-aţi rupt targa.

—Rupt bădie, ce să facem. Vroiam să facem lucrul mai repede.

—Nu-i nimic. Se repară mai târziu. Acum căraţi cu braţele. Câte cinci, şase cărămizi fiecare, le-am adunat şi acoperit pe toate.

Spre seară ne luăm rămas bun şi, petrecuţi de ceilalţi camarazi până în şosea, plecăm spre Cernăuţi. Cu noi vine şi Mărioara Osatka. Cu un coşuleţ mic de papură subt braţ, din care iese mâneca unei rochiţe, îşi ia şi ea rămas bun plângând. Ghiţă Zelenschi se aşează lângă ea pe platforma căruţii şi începe să o necăjească:

—De ce plângi Mărioara?

—Îmi pare rău că plec din tabără; cine le va pregăti mâncarea băieţilor?!

—Puteai să mai stai.

—Am de pregătit nişte examene şi de aceea nu pot sta mai mult.

—Da parcă anul trecut ziceai că taberele legionare sunt nişte mofturi...

—Anul trecut nu le cunoşteam.

—Acum le cunoşti?

—Du-te dracului, mă Ghiţă, şi lasă-mă în pace. Se aşează pe platformă turceşte şi nu mai vrea să ştie de nimic. În zare a apărut Cernăuţul plin de lumini care marchează străzile. Cu buchete de flori în mână, culese de pe marginea drumului, ne despărţim mergând fiecare pe la casele cui ne are. Ce bine-i Doamne să fii tânăr şi pe deasupra student, mă gândesc eu în drum spre grădina studenţească.

*

* *

ARMATA

Ce greu îmi vine să mă despart de camarazii cu care am petrecut atâtea lucruri minunate! Mă doare inima şi mi-e greu. Un nod de lacrimi stă în gât gata, gata să isbucnească. În cameră, pe un pat cu faţa la fereastră, Anchidim Uşeriu urmăreşte cu ochii fetele de la Liceul Ortodox care merg spre casă. Roşca Dobre, în cămaşă de noapte, îşi scarpină spatele încovoiat.

—Te-ai sculat, mă ghebosule? i se adresează Anchidim.

—Da ţie ce-ţi pasă?

—Lasă-i în pace, Anchidim, mă amestec eu în vorbă, că a venit aseară târziu acasă.

—Da tu când mergi la cătănie? schimbă vorba Anchidim.

—Mâne dimineaţă. Şi simt cum o lacrimă fierbinte îmi brăzdează obrazul. O şterg repede şi mă plimb prin cameră.

—Mergi deseară la Armonia?

—Nu ştiu. Poate.

—Să vii, să bem un pahar de vin de rămas bun.

—Da nu plec de tot. Peste un an sunt înapoi.

—Măi Mardarie, râde Anchidim, să ne trimiţi o poză cu o servitoare. Ea să stea pe scaun lângă o masă; pe masă o vază mare cu flori; ea cu o mână în şold şi tu cu una sprijinit pe masă. Începem a râde cu toţii şi ne ducem la masă.

Artemiza e tristă că plec. Şi mie îmi pare rău. Prin ploaia înceată care face să lucească pietrele trotuarului la lumina becurilor, mergem încet spre Armonia. Sala e plină de studenţi şi studente. Sunt mulţi din contingentul 1936, ca mine, care se pregătesc de mers la cătănie. Se

plânge, se râde, se toastează, se danseaza. Mă amestec şi eu cu Artemiza în jocul care a început şi caut să uit de ziua de mâne. Ne-am distrat bine.

A doua zi, la fereastra trenului, urmăresc Cernăuţul ce se pierde în zare. Sunt trist ca o zi de toamnă ploioasă. Înspre amiază ajung acasă. Aici e hram. Căruţe cu ţărani şi ţărance, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, feciori cu hormuz şi năgară la pălărie şi fete cu catrinţe şi flori roşii la ureche, vin din toate părţile spre hora din mijlocul satului. Cumnaţii Leon, Toader şi Traian, caută să mă înveselească în jurul mesei cu rachiu şi fripturi.

–Apoi când vii înapoi eşti ofiţer, zice Toader.

–Nu se ştie. Dacă nu dau examenul la şcoală, nu sunt.

–Îl dai tu, zice Leon, doar ai mai dat şi altele.

–Da când pleci? mă întreabă Leliţa Ligheria.

–Mâne.

–Mâne mai poţi sta ca să treacă hramul.

–Nu mai stau. Plec.

–Da pe la tata nu te duci?

–La ce?!

–Să-ţi iei rămas bun.

–Da ce, mor?!

–Nu fi rău, Mardarie, se amestecă în vorbă leliţa Măriuca, abia intrată în casă pe uşa mică. Tu eşti doar copilul lui şi nu aştepta ca să vină tata întâi la tine!

–Bine; atunci mă duc; dar hai şi voi cu mine.

Pornim cu toţii. Drumul e plin de lume şi de praf cenuşiu. Domnica mă ţine de mână şi mă tot măsoară cu ochii.

–Ce te uiţi aşa la mine?

–Îmi pare rău că pleci, şi cu o batistă îşi şterge ochii.

–Iar ai început să plângi?

–Las-o măi, zice cumnatul Traian, aşa's femeile. Când cineva pleacă la catane ele trebuie să plângă.

–Da tu de ce nu plângi? mă adresez eu Leonţei, nevasta lui Traian.

–N'am vreme pentru aşa ceva.

Ajungem la hora din faţa casei noastre. Aici dăm peste Ileana, sora mea cea mai mică.

–Mai lipseşte Rachila, zic eu, şi familia e întreagă.

Intrăm în casă. Tata bărbierit proaspăt, cu mustăţile fuior, îşi cinsteşte hramarii din Scheia, Costâna şi Ilişeşti. Mama Maria, soţia a treia a tatei, cu catrinţă şi şorţ alb pe dinainte, cară de zor farfurii pline de friptură, plăcinte, orez cu lapte şi tot felul de supe şi ciorbe.

–Bună ziua, mamă, o salut eu.

–Ai venit măi! Şi se opreşte cu mâinile în poalele şorţului, ne mai ştiind ce să facă cu ele, şi cu ochii plini de lacrimi.

Tata ne-a zărit. Sare ca ars de pe scaun, ne iese înainte şi ne invită să intrăm. Ne dăm mâna pe rând; când ajunge la mine, mă priveşte cercetător din toate părţile, dar nu zice nimic. Am umplut casa. Râdem, bem, sfătuim. Nepoţii, în număr de vreo doisprezece, stau toţi în jurul meu şi mă tot trag de poalele mânecii:

–Hai, cântă-ne, uncheşule.

–Ce să vă cânt?

–Aia cu cucul şi pădurea, se înalţă peste toţi Ghiuţă, feciorul Măriuchii.

–Ba nu. Eu vreau ceea cu fata săracă, intervine Valeria, fata Rachilei.

–Şi eu vreau cea cu jăndariul, strigă Vasile, feciorul Domnichii.

–Până nu vreţi toţi una, nu vă cânt.

Se adună toţi grămadă şi începe o hărmălaie ca la bâlci. Surorile râd şi tata îi priveşte cu ochii umezi. Ileana, mătuşa lor cea mai mică, se amestecă printre ei şi, tot şopotind cu unul şi cu altul, îi convinge că cel mai frumos cântec este „Foaie verde spic de grâu". S'au unit cu toţii şi cererile încep din nou. Cânt, ca să le fac pe plac, cântecul cerut şi încă alte multe. Când să ieşim la horă, tata mă ia mai la o parte şi mă întreabă:

–Pleci la catane?

—Da.
—Unde ti-o dat?
—Nu știu.
—Da când pleci?
—Mâne.
—Ai tăt ce-ți trebue?
—Am. Mi-au pregătit surorile.
—Cufăr ai?
—Îl am pe al lui Toader.
—Da de Garda de Fier te-ai lăsat?
—Nu. Și nici n'am de gând să mă las.
—Atunci cum ai venit aici?

—Am venit în casa care nu e numai a matale, ci și a mamei. Credeam că ai să te bucuri. Văd că m'am înșelat. Te rog să mă ierți. Să știi că nu mai vin până n'o să mă cați.

Am plecat la horă unde Costică joacă de zor. Surorile m'au împins la mijloc și până seara am jucat de m'am frânt. Noaptea am petrecut-o la lelița Măriuca. A doua zi de dimineață s'au strâns toate rudele să-și ia rămas bun de la mine. Nu după multă vreme a sosit Costică cu căruța. Cufărul a fost așezat în fânul din fundul căruței și, cu lacrimi, strângeri de mâni și câteva rachiuri la botul calului, am pornit. De pe marginea drumului ne zâmbesc albăstrițele și florile de sărăcică și ne urează drum bun fete și flăcăi din satele vecine ce vin la horă. Mă întorc către Costică, care mână tăcut cu hărțurile în mâna stângă și cu biciușca în dreapta.

—Ce-a mai spus tata?
—Nimic... De ieri bea și tace într'una...
—Dar de căruță n'a zis nimic?
—Nici nu l-am întrebat!
—O să te certe când te întorci.
—Nu-i nimic. Iapa e total a mea și fac ce vreau cu ea.
—De când e a ta?

—De iarna trecută, când se îmbolnăvise de gută și-a vrut s'o împuște. Eu nu l-am lăsat și i-am cumpărat-o

cu 100 de lei.
—Atunci ești om bogat.
—Sigur.

Scociorăște prin chimir, scoate câteva sutare și mi le bagă în buzunar.

—Dar tu cu ce rămâi?

—Eu n'am nevoie. Ce mânca și ce îmbrăca am destul acasă. Ne-am despărțit la poarta Cercului de Recrutare.

—Să-i spui tatei să nu fie supărat de cele ce am vorbit ieri cu el, că nu e chiar așa de rău de mine cum crede el. Să caute numai puțin să mă înțeleagă și să nu creadă tot ce-i spune prefectul Cojocariu, și va fi bine.

—Bine. Îi spun eu, dar tu nu purta grija asta. Vezi-ți de treabă că îi trece lui. A dispărut după colțul unei străzi.

*
* *

Am fost repartizat la Regimentul 69 de Infanterie din Suceava de unde am fost trimis la Școala de Ofițeri de Rezervă nr. 2 din Bacău. După depunerea examenului de intrare, am fost dat la compania a 2-a de subt conducerea Căpitanului Zărnescu, în plutonul 2 al Locotenentului Boeriu. Înalt, subțirel, cu fruntea brăzdată de cute adânci, locotenentul se plimbă de colo până colo prin fața plutonului adunat în linie.

—Să nu vă speriați de ceea ce vine, că nu e cine știe ce. Puțină bunăvoință, mai multă sprinteneală, și treaba merge strună. Ca mâne să văd pe toți cu trese de aur pe umăr. Râde binevoitor spre șirul nostru ce stă cam acru că nu prea știm ce vine.

Trecem la baie și după aceea la magazie să ne luăm hainele militare. Plutonierul Dascălu, magazionerul companiei, tronează ca un mareșal pe scara de unde împarte efectele.

—O cămașă, o izmană, un pantalon, o capelă, etc., etc... și șirul de elevi se subțiază mereu.

—D-le plutonier, zice unul micuţ şi îndesat, mi-aţi dat o manta prea mare, vă rog să mi-o schimbaţi.

—Nu se poate. Mantaua e reglementară; d-ta eşti prea mic. Să mai creşti. Şi îşi vede liniştit de treabă înainte.

Cu râsete, trânteli, opinteli, pantaloni îmbrăcaţi pe dos, moletiere legate ca vai de mama lor, iată-ne elevi făcând instrucţie şi învăţând tactică şi strategie.

*
* *

Au trecut vreo şase luni. Iarna s'a dus cu tot frigul ei, şi noi ne-am deprins cu viaţa de cazarmă. Noi legionarii ne-am organizat pe cuiburi, companii şi şcoală. Şeful nostru e camaradul Caradan, student de la Facultăţile de Teologie şi Filozofie din Cernăuţi, şi şeful corului de elevi.

Azi e Duminecă. O parte au plecat încolonaţi la biserică. Noi legionarii am rămas acasă şi ne adunăm între grajduri, pe iarba verde, pentru şedinţă.

—Gardă... drepţi! comandă Caradan, pentru onor... înainte.

Mânile se înalţă spre cerul albastru şi din piepturi iese svâcnit formula de deschidere a şedinţei. Se discută despre felul cum trebuie să ne facem educaţia aici la şcoală, despre cântecele noastre şi frumuseţea lor. etc. Odată închisă şedinţa, aşa ca pentru despărţire, îi tragem o „Sfântă tinereţe legionară", cântec nou care ne place foarte mult. Când să terminăm, apare de după colţul grajdului locotenentul de serviciu, Purcaretti, şi cu şapca dată pe ceafă se apropie de noi.

—Ne-am ars Radule, îi şoptesc eu lui Zus, care se uită foarte calm spre locotenent.

—Nu cred. D-l Colonel Tulescu a fost şeful batalionului în care a luptat, în primul război mondial, tatăl Căpitanului şi Căpitanul. Nu ne face nimic. La un pas de noi s'a oprit locotenentul şi ne întreabă:

—Ce cântec aţi cântat?

—Sfântă tinereţe legionară, răspunde scurt şi răstit Caradan.

—Ia mai cântaţi-l odată.

Ne uităm uimiţi unii la alţii, dar, la un semn al lui Caradan, cântăm din nou cu şi mai multă energie. Pe la colţurile grajdurilor au apărut capete curioase de elevi, care nu se apropie din cauza locotenentului.

—Frumos cântec, zice locotenentul. Vreau să spun, frumos ca melodie, căci cuvintele nu le-am înţeles. Cântaţi prea cu gura închisă şi pe mine mă doare o măsea, aşa că mi-am pus vată în o ureche. De aceea nu prea ştiu ce aţi cântat. Ne zâmbeşte vesel şi pleacă mai departe. Ne împrăştiem şi noi pe la companiile noastre.

*
* *

În fiecare Vineri seara avem câte o şezătoare cu cântece, recitări şi câte ne mai trăznesc prin cap. Fiecare companie are săptămâna ei. Azi e la rând compania a 3-a. Sala geme de elevi. În faţă stă Colonelul Tulescu şi cu Maiorul Ciobanu, comandantul batalionului de elevi. Urmează apoi ceilalţi ofiţeri ai şcolii cu familiile lor şi câţiva ofiţeri invitaţi de la Regimentele 29 Dorobanţi şi 4 Artilerie grea. De pe scenă se aude o lovitură de gong şi sgomotul din sală amuţeşte. Deodată aud, parcă venind de undeva de departe, cântând „Urlă duşmanii'n cărare...". Mă ridic în picioare şi mă uit în jur speriat. Zus de lângă mine mă trage din nou pe scaun şi îmi şopteşte:

—Cântă cei de pe scenă.

S'a ridicat cortina. Scena prezintă un câmp de luptă. În jurul unei oale cu ciorbă, aşezaţi pe vine sau trântiţi pe jos, un pluton de soldaţi îşi mestecă încet cina. După aceea cântă cu toţi câteva marşuri vechi. La un moment dat se dă alarma. Toţi se reped spre partea stângă, unde e aşezată linia de rezistenţă. Pocniturile de arme de tot

felul umplu sala. Mulţi din apărători cad la pământ. Până la sfârşit duşmanul e respins. Cei patru rămaşi, din întreg plutonul, adună pe cei morţi în rând, îşi scot căştile din cap şi cântă lin trist:

Plânge printre ramuri luna
Nopţile's târzii,
Tu te-ai dus pe totdeauna
Şi n'ai să mai vii.

Am uitat că sunt la teatru şi o lacrimă grea se prăvale pe obraz la vale. A doua zi nu se discuta decât despre frumuseţea scenei de teatru şi cântecele auzite.

*
* *

Au trecut nouă luni de cătănie. Cursurile şi instrucţia s'au terminat. Acum ne stă înainte încercarea cea mai grea; manevra. Într'o dimineaţă, pe la orele cinci şi jumătate, am plecat spre Moineşti, echipaţi pentru răsboiu. Dimineaţa, pe răcoare, marşul era plăcut. Prima etapă, denumită „de încercare", cam de vreo şaizeci de km. trebuia făcută în marş neîntrerupt. După vreo oră de marş, a apărut soarele care începu să dogorească din ce în ce cu mai multă putere. Era doar luna Iulie. Sudoarea a apărut pe toate frunţile şi setea a început să facă victime. Mă apropii de o fântână ca să beau puţină apă. Mă simt tras de poala tunicii. Când mă întorc, dau cu ochii de Ilie Dorneanu.

–Ce-i Ilie, de ce nu mă laşi să beau niţică apă?

–Nu bea că o să-ţi facă rău.

–Dar mi-e uscată limba în gură de atâta sete.

–Hai, cu o bucăţică de zahăr şi alta de lămâie, setea se potoleşte mai uşor şi nu-ţi fac rău; şi mi le întinde pe amândouă.

În adevăr, lămâia mi-a astâmpărat setea. Coloana s'a cam deşirat. Nu se ţine cont de vreo formaţie. Fiecare

merge cum poate. Spre amiază se văd multe mutre slăbite rău. Căldura a devenit înăbuşitoare. Sunt complectamente ud de sudoare. În spate am puşca mitralieră, care trage destul de greu, iar în mâni patru arme de la patru camarazi care abia se mai mişcă. Locotenentul nostru, deşi fără nimic, e aproape gata să cadă. Fac vreo câţiva paşi mai mari şi îl ajung.

–Ţineţi-vă de umărul meu, D-le Locotenent, că de se întâmplă să nu ajungeţi la destinaţie, nu vă mai fac căpitan.

–Lasă Popinciuc, că ajung eu şi singur. Tu văd că duci destul de greu.

–Nu e chiar aşa de greu, D-le Locotenent. Vă rog faceţi-mi plăcerea şi sprijiniţi-vă de mine.

Mă ia de braţ, şi printre fâneţe, ogoare de porumb, grâu, cartofi, etc. înaintăm mereu. Nici o boare de vânt nu se simte. Vezi cu ochii cum joacă în aer căldura. Din vârful unui deluşor, zărim o moară aşezată pe marginea unui pârâu. Acolo este sfârşitul primei etape. Dar până acolo mai sunt vreo doi km. Şi soarele arde, nu altceva. Setea e aşa de mare că gura mi s'a uscat de abia mai pot scoate vorbele. Picioarele sunt ca de plumb. Capul parcă ar cântări sute de kg. Te trage la pământ. Marginea şoselei pe care mărşăluim e presărată de elevi cărora li s'a făcut rău şi nu mai pot merge. De la plutonul nostru a rămas pe drum Ilie Roşca. Locotenentul abia se mai mişcă. E galben ca ceara.

–Nu mai merg măi Popinciuc. Nu mai pot. Lasă-mă aici, că vin eu după aceea.

–Nu vă las nici mort. Pierdeţi gradul de căpitan.

–Dă-l Dracului de grad. Nu mai pot.

–Puteţi, numai să vreţi. Uite colea e moara şi s'a terminat calvarul.

Îl iau cu stânga pe după mijloc şi, mai cu voia lui, mai târându-l, înaintăm mereu. Cu greu am ajuns la moară. Sunt obosit mort şi mă doare spatele de raniţa cu mitraliera. Desfac pătura, o întind pe iarbă şi mă aşez lângă loco-

tenent.

—Măi Popinciuc, mi se adresează locotenentul, bun băiet eşti.

—Bun, D-le Locotenent, numai Dracu-i rău că nu mă ia.

—De ce să te ia măi?

—Să scape lumea de mine. Ar fi multe de povestit, dar mai bine mâncăm ceva.

—Nu am poftă, sunt prea obosit.

Lângă noi curge apa limpede ca lacrima pe lătoc la vale. Mă scol şi caut un loc unde să ne spălăm. În apropierea morii, lătocul e sus de tot şi o şuviţă de apă curge printre scândurile lătocului mâncate de ani. Mă întorc înapoi, scot chiloţii din raniţă şi subt şuviţa de apă îi trag un duş de mă simt ca nou născut. Cu multă greutate îl conving şi pe D-l Locotenent să facă o baie. Apoi mâncăm ceva şi spre seară am pornit spre un sat unde am dormit toată noaptea. A doua zi mersul e mai domol. Etapele sunt mai scurte. Drumul e bun şi pe margini plin de cireşi şi vişini. Setea nu ne mai chinueşte. Pe la orele patru după masă ajungem lângă Moineşti. Un târguşor ca un sat mai răsărit, aşezat pe o buză de deal, cu căsuţe mici şi albe, cu flori la ferestre, cu sonde de petrol răspândite în jur polog şi cu multe fete tinere şi frumoase. Ni se dă repaus şi ordin să ne curăţim ghetele, să ne bărbierim şi să ne pregătim de intrare în Moineşti. Pe la orele cinci, în perfectă ordine, cu muzica în frunte, intrăm în oraş. De prin case apare lumea. Babe bătrâne cu fuste lungi şi creţe şi cu şorţ alb, fete oacheşe şi cu flori în păr, bărbaţi cu frizurile răvăşite şi mustăţile răsucite şi copii cu picioarele goale ce se ţin cu cârdul după noi. De pe marginea drumului vin râzând prin aer, cu miros dulce, florile svârlite de fete cu ochi frumoşi şi zâmbitori. Ofiţerii noştri râd şi tachinează pe cele mai îndrăzneţe. În mijlocul oraşului ne primeşte primarul cu pâne şi sare, după cum e obiceiul din străbuni, şi ne urează bun venit. Urmează apoi defilarea şi împărţirea la cantonamente. Compania I-a şi a 2-a cantonează la Şcoala Primară din marginea Moineştiului. Pae pe jos, peste ele pături şi, somn, băiete!

* *

Instrucţia de războiu e frumoasă, tragerile la ţintă interesante şi serbările pe care le dăm noi în onoarea celor din oraş, atrăgătoare. Vremea trece văzând cu ochii. Seara luăm masa la bucătăria şcolii, care e tocmai în cealaltă parte a oraşului. În ordine şi cântând, ne prezentăm la bucătărie. Fiecare îşi primeşte porţia, apoi aşezaţi pe iarbă în grădina alăturată bucătăriei, o mâncăm Printre noi se învârt copii mici şi destui câni. Le dăm şi lor de mâncare. Printre copii e şi un pui de evreu cu perciuni. Unul dintre elevi îl întreabă:

—Ia spune mă urîtule, ai auzit tu de cuzişti?

—Am auzit. Mi-a spus acasă tata de ei.

—Şi ce ţi-a spus?

—Că nu sunt chiar aşa de periculoşi cum îi crede lumea.

—Dar de ce nu's periculoşi?

—Tata mi-a spus că printre ei sunt o mulţime cu care se poate face orice gheşeft.

—Dar de gardişti ce-ai auzit?

—Că sunt răi şi că, de ajung ei la putere, o să fie vai de capul nostru.

Evreii până şi pe copiii mici îi învaţă de cine nu trebue să se păzească şi pe cine să lovească. Ai noştri, Românii, chiar când sunt mari, habar n'au cine le este duşman şi care e prietenul. Pentru ei sunt toţi egali. Ce-i doare pe ei că literatura noastră e înstrăinată. Cui nu-i place să nu citească. Ce-i doare pe ei că aproape întreg comerţul e în mâna lor? Dacă ei sunt „deştepţi", n'au decât să profite. Numai aici în Moineşti, un mic exemplu, nu există nici o prăvălie de creştin; toate sunt evreieşti.

Cauzele conflictului dintre tineretul român şi evrei

sunt multe şi printre ele nu se numără „antisemitismul" de origine rasială, aşa cum ei şi politicienii pe care i-au corupt, susţin, ci lupta lor asiduă ca să stăpânească economia, comerţul, politica internă şi externă, să distrugă tradiţiile, religia şi cultura Poporului românesc. Până la apariţia Gărzii de Fier şi până la consolidarea ei în sufletul neamului, studenţii români erau insultaţi şi atacaţi violent de studenţii evrei; este firesc că studenţimea română, în pieptul căreia clocoteşte trecutul viteaz al neamului care l-a zămislit, acum se apără. Altfel, nu ar fi demnă de strămoşii care au izgonit glorios, de-a-lungul istoriei, toate lighioanele care au vrut să se pripăşească pe glia neamului românesc.

*

* *

Soarele s'a ascuns după pomi şi atmosfera s'a răcorit plăcut. Un miros de pere parfumate umple tot aerul. Masa s'a terminat şi rândurile s'au format. Compania strânsă pe cap, e gata de plecare spre cantonament. Iosef, elevul major al companiei, face numărătoarea, ş'apoi pornim prin praful şoselei spre casă. Străzile s'au umplut din nou de lume care respiră uşurată aerul răcoritor după zăpuşala zilei. Elevul major mă strigă:

–Popinciuc. Dă tonul la „Ştefan Vodă al Moldovei".

Dau tonul şi la comandă începe cântecul. Dar nu-l mai cântăm aşa cum îl mistificasem noi pentru şcoala militară, ci aşa cum îl făcuse cel ce i-a dat numele. Un fior străbate întreg oraşelul. Elevul major încearcă să ne oprească. Dar nimeni nu-l ascultă. Când vede că nu reuşeşte, lasă compania şi pleacă singur la cantonament pe o cale lăturalnică. Evreii au intrat în panică. Trag obloanele la prăvălii şi se închid în casă. Pe ici, colo, se văd feţe pline de bucurie. Sunt Românii noştri, săracii, care simt că asta e pentru dânşii, că lor nu le aduce nici un pericol, ci numai bucurie şi dreptate.

A doua zi, la raportul companiei, atmosfera e încărcată greu. Căpitanul Averescu, care înlocuise pe Zărnescu, se plimbă încruntat dintr'o parte în alta prin faţa companiei. La urmă ne întreabă:

–Cine a dat tonul la „Ştefan Vodă al Moldovei"?

–Eu. Fac doi paşi înainte şi mă opresc în poziţie de drepţi, cu ochii în ochii Căpitanului.

–De ce ai dat tonul?

–Eu îl dau întotdeauna şi la toate cântecele, D-le Căpitan.

–Cine ţi-a dat ordin să dai tonul?

–Elevul major Iosef.

–Să vie Iosef aici. Iosef se prezintă şi se aşează alăturea de mine.

–De ce ai ordonat să dea tonul, elev?

–D-le Căpitan, „Ştefan Vodă" e un cântec pe care noi l-am cântat foarte des, însă nu cu cuvintele cu care a fost cântat aseară.

–De ce nu ai oprit cântecul când ai auzit că nu se cântă aşa cum îl ştiai d-ta?

–Am încercat să-l opresc, dar n'am fost ascultat. Atunci am lăsat compania şi am venit singur acasă.

–Cine a cântat? mi se adresează din nou mie Căpitanul.

–Cred că toată compania.

–Cine n'a cântat? se adresează el companiei care stă smirnă în faţa lui. Nimeni nu se anunţă. Tăcere de mormânt.

–Va să zică aţi cântat cu toţii. Bine, d-lor. Dar de ce aţi cântat? Mi se adresează din nou mie.

–D-le Căpitan, vedeţi D-vstră, poate mutrele ăstea de străini, care ne taie drumul pe oriunde trecem, poate durerea din ochii Românilor săraci, care se văd lipsiţi de pânea zilnică aici într'un ţinut unde petrolul, cea mai mare bogăţie a ţării noastre, curge pe pârâie la vale, sau poate amândouă acestea şi multe altele ne-au îndemnat să cântăm. Nu ştiu dacă d-vstră ne puteţi înţelege. E ceva care te prinde aşa de suflet şi o faci chiar dacă ştii

că te costă viaţa.

—Ba, te înţeleg foarte bine. Şi parcă vocea lui nu mai e aşa de aspră. Apoi se adresează companiei.

—Elevi, D-l Colonel vă roagă să nu-l forţaţi ca să vă pedepsească înainte de a fi el pedepsit. El se bucură că voi, nădejdea acestui neam, voi tineretul, aveţi înţelegere şi simţiţi durerile neamului. Dar nu uitaţi că aici sunteţi la armată şi că armata nu face politică. Armata e a întregului neam românesc. De altfel e drept că evreii nu sunt Români şi deci n'aţi contravenit cu nimic.

Râde şi ne dă liber pentru a lua masa. Alături aburesc cazanele cu ciorbă şi cu macaroane. Mâncăm şi râdem bucuroşi că chestia s'a terminat fără multe dureri de cap. Între timp am aflat că rabinul ar fi cerut Colonelului nostru pedepsirea întregei companii şi că Colonelul l-a dat afară din birou. Tătuca Tulescu nu s'a desminţit nici de data aceasta.

*
* *

Într'una din Duminecele acestei lune de manevre, am luat masa pe câmp cu toată şcoala. Noi elevii stăm mai la o parte, iar ofiţerii cu nevestele lor într'o poiană de fagi şi aluni în jurul unei mese mari. Când masa era în toiu, apare pe coastă un ţânc de vreo 12 ani, cu pantaloni scurţi şi cu un braţ plin de ziare.

—Ce-i mă ţâncule cu tine aici? îl întreb eu.

—Ce să fie, D-le Ofiţer. Am venit să vând ziarele acestea şi să câştig şi eu un ban.

—Ia vino încoace. Dar să nu-mi spui D-le Ofiţer, că încă nu sunt.

—Nu-i nimica. O să ajungeţi.

Îi cumpăr un ziar şi încep să-l răsfoesc. In mijlocul lui dau de un titlu cu litere groase de o şchioapă: „Asasinarea lui Mihail Stelescu de către zece legionari". Bine că i-au venit de hac şi ticălosului acestuia, mă gândesc eu.

Trădarea ne-a sugrumat aproape toţi oamenii noştri mari. Trebuie să se termine odată cu ea. Căzuse primul trădător al Legiunii.

—Mă ţâncule.

—Da, domnule.

—Vrei tu să vinzi toate ziarele?

—Cum să nu vreau!

—Atunci du-te acolo în poiana unde stau ofiţerii şi strigă cât poţi: pedepsirea lui Stelescu de către legionari!

Zis şi făcut. În vreo câteva minute ziarele au fost vândute toate. Eu mă trag în umbra unei tufe de aluni în apropiere de masa ofiţerilor şi ascult. Doamnele sunt indignate de atâta barbarie.

—Cum să omori d-le un om în spital! E ceva nemaipomenit. Ş'apoi nu se ştie dacă nu cumva el a avut dreptate!

Colonelul Tulescu tace. O parte din ofiţeri e revoltată, iar alta e indiferentă. Deodată îl aud pe maiorul Ciobanu:

—Chestia nu e aşa de uşor de rezolvat. Gândiţi-vă D-vstră, unde am fi azi noi Românii dacă Avram Iancu, Horia, Tudor şi mulţi alţii nu ar fi fost trădaţi. Nu mă interesează dacă Stelescu a avut sau nu dreptate; sau dacă Legionarii au dreptate. Eu constat un lucru: Stelescu a trădat. Cred că asupra acestui punct suntem de acord cu toţii. Dacă e scuzabilă, ori nu trădarea lui, nu discut. Pentru mine un singur lucru contează: a trădat. Şi orice trădător trebuie să ia plata. De aceea cred eu că bine au făcut că l-au pedepsit. Printre elevi, fiind majoritatea legionari, bucuria e mare.

*
* *

În ultima săptămână de manevră se fac tragerile de concurs. Grupa 1. din plutonul nostru a luat premiul întâiu şi eu la fel, l-am câştigat cu tragerea la mitralieră. Zilele s'au scurs repede şi manevra s'a terminat. Cu trenul

ne-am întors înapoi la şcoală. De aici am plecat în concediu de vară pe care l-am petrecut la Leliţa Măriuca. După aceea a venit luna de stagiu la regiment. Aici l-am cunoscut pe Slt. Beldie, în exil se cheamă N. S. Govora, în al cărui pluton de mitraliere am stat o săptămână. Tot aici am luat contact direct cu soldatul român. Bun şi cu tragere de inimă, tare de virtute şi răbdător ca o vită. După luna de stagiu ne-am întors din nou la şcoală pentru examene. Nu mai facem instrucţie. Ne plimbăm dintr'un dormitor în altul, discutăm şi mai repetăm cele învăţate.

Examenul l-am trecut bine şi iată-ne din nou adunaţi tot batalionul ca să ne luăm rămas bun de la ofiţeri. Acum suntem toţi civili. Ne vorbeşte Colonelul, dându-ne sfaturi pentru viaţă şi îndemn la muncă rodnică pentru neam. Dă mâna cu fiecare. Eu sunt cu cămaşa verde.

–Nici n'ai ieşit bine pe poartă şi te-ai şi făcut legionar, îmi zice Colonelul.

–Eu şi aici tot legionar am fost, D-le Colonel.

–Bine, bine. Mă bucur că v'aţi simţit bine subt conducerea mea şi că plecaţi cu o impresie frumoasă despre armata română.

–Să trăiţi, D-le Colonel, şi Dumnezeu să vă ajute să învăţaţi şi pe alţii aşa cum ne-aţi învăţat pe noi.

Gara e plină de elevi care pleacă în toate direcţiile. Cântecele legionare nu se mai termină. Pe la ferestrele trenurilor se strâng mâni de prieteni făcuţi aici la şcoală. Soarele apune după dealul plin cu vie şi în zare apare trenul care ne va duce şi pe noi spre Cernăuţul nostru drag. Greu a fost anul petrecut la şcoala militară, dar şi frumos, îmi trece mie prin cap, în timp ce trenul fuge pe liniile ce se pierd în zare.

*

* *

MOŢA–MARIN

(Publicată subt titlul „La înmormântarea lui Moţa şi Marin"
în numărul 4 din „Pământul strămoşesc", Serie nouă.)

În Spania lui Ferdinand Catolicul şi a inchizitorului Torquemada, în Spania plină de turle bisericeşti, se trăgea cu mitraliera în obrazul lui Hristos. O luptă pe viaţă şi pe moarte se deslănţuise între forţele internaţionale ale comunismului ateu şi poporul spaniol. Mişcarea Legionară nu putea rămâne nepăsătoare. Un grup de legionari în frunte cu Generalul Cantacuzino pleacă spre Spania şi înmânează eroului apărător al Alcazarului, Generalului Moscardo, o sabie din partea Legiunii. Generalul Cantacuzino se întoarce acasă, iar ceilalţi, –Moţa, Marin, Alecu Cantacuzino, Gheorghe Clime, Părintele Dumitrescu-Borşa, Bănică Dobre şi Niculai Totu– se înrolează în Legiunea Străină Spaniolă pentru a lupta apărând credinţa şi cultura creştină.

Eu abia terminasem serviciul militar şi mă întorsesem din nou la Cernăuţi, unde studiam dreptul. Prietenii întrerupte un an şi încă nu uitata dragoste cu Artemiza au fost reluate. Serile erau minunate şi viaţa părea a fi numai o poezie. Şedinţele legionare mai frumoase ca oricând. Balurile şi duelurile, munca la cantină, unde fusesem numit econom, studiile la universitate, plăcute şi făcute cu drag. A trecut toamna anului 1936 cu toată splendoarea de culori şi a început iarna cu frig şi zăpadă. Aproape tot timpul îl petrec în casă citind. Când acasă nu e destulă căldură, mă duc la cantină, unde asta nu lipseşte niciodată. Crăciunul a trecut cu bine şi Anul Nou l-am primit

cum se cuvine. Se apropie mijlocul lunii Ianuarie. În camera mea de la cămin e frig. Iau o carte de drept și mă îndrept spre cantină. Afară ninge și fulgi mari se fugăresc unii pe alții. Fetele de la liceul ortodox, cu obrajii roșii și plini de sănătate, trec zâmbind fulgilor ce li se așează pe gene ca o mângâiere.

Când intru la cantină, aud plânset în bucătărie. Deschid repede ușa și dau de bucătarul nostru Costică, care frământă niște aluat pentru a face tăiței, și plânge de ți se rupe inima.

—Ce ai Costică? De ce plângi, îl întreb eu repede.

—D-vstră nu știți?

—Nu știu nimic.

—Au murit Moța și Marin în Spania! și plânge mai tare.

—Nu poate fi adevărat, zic eu, și simt că începe să mă doară tot pieptul. De unde știi?

—D-l Biceagă a primit o telegramă de la București.

*

* *

Moța și Marin morți! Asta nu poate fi adevărat. Cum să moară tocmai ei? Cei mai buni. Nu! Nu! trebue că e o glumă de prost gust. Ori o manevră politică. Mă adresez din nou lui Costică care, cu ochii plini de lacrimi, frământă aluatul mai departe.

—Unde e acum Biceagă?

—Cred că în Cămin.

Ies repede și fug spre Cămin. Intru în camera lui Biceagă fără să cer voie. El stă pe scaun lângă masă, cu o telegramă în față, cu capul sprijinit în palma dreaptă și cu șiroaie mari de lacrimi pe obraji. N'am mai întrebat nimic. Am înțeles tot. Adevărul a intrat în capul meu deodată. Și doare. Doare rău de tot. D-l Moța, omul acela tânăr și frumos, acela care anul trecut ne vorbise aici la Cernăuți, acela din ochii căruia se revărsa numai inteligență și bunătate, omul acela nu mai există. Inteligența aceea de care eram mândri toți legionarii și sufletul lui de moț, dârz ca muntele, nu mai sunt. Fratele și ajutorul Căpitanului a murit.

Și, odată cu el, s'a dus și Marin. Altă inteligență. Alt suflet de mărime neegalată. Au murit. Lacrimi mari și grele curg în neștire pe obraji la vale. Au murit. De azi înainte nimeni nu-i va mai vedea. Nu vor mai veni să ne vadă, să ne îndrumeze, să ne certe și să ne sfătuiască. Ne-au dat cel din urmă sfat, arătându-ne drumul ce avem de urmat. De acum vom merge călăuziți de amintirea lor sfântă. Și plâng mereu. Am impresia unui copil mic ce s'a rătăcit într'o pădure, ce nu mai știe pe unde să iasă la luminiș și speriat plânge. Biceagă plânge și el. Dar e datoria ce ne cheamă. Trebue vestită lumea de nenorocirea ce ne-a lovit. Printre sughițuri, Biceagă mă roagă să-l caut la cantină pe Bădița Buligă, ajutorul lui Costică, să preparăm o căldare mare de cocă de făină și să stăm gata pe când vor veni necroloagele de la tipografie, ca să le lipim în tot orașul. Încerc să-i răspund, dar mă înăbușă plânsul. Dau numai din cap în semn că am înțeles și mă duc spre cantină.

Aici plâng cu toții. Buligă stă într'un colț al bucătăriei, își șterge ochii într'o năframă cu floricele, lucrată de nevasta lui din Bălăceana și înjură pe înfundate: mama mă-sii de viață și a cui o mai dat-o! Costică taie aluatul pentru tăiței și lacrimi calde cad pe mâinile lui albe și harnice. Gheorghiță al Ilenei din Pârhăuți, în alt colț, geme svâcnit ca unul ce se sufoacă. Pe peretele dinspre răsărit pâlpâie candela de la icoana Arhanghelului Mihail, care cu sabia în mână ne străjuiește de când ne-am instalat aici.

—Bade Buligă, zic eu, fă te rog o căldare de cocă de făină și când ești gata, hai cu mine să luăm afișele mortuare și să le lipim pe străzi.

Fără o vorbă face coca, ia o perie și vine către mine ștergându-și ochii cu băsmăluța cu flori.

—Hai, D-le Popinciuc. Hai să-i facem şi ultimul serviciu D-lui Moţa. Parcă acum îl văd. Înalt, frumos şi ce bine vorbea! Şi acum nu mai este. Mama mă-sii de viaţă! Şi din nou îşi şterge ochii.

Am luat afişele de la Cămin şi ne-am dus pe străzi să le lipim. Abia punem unul şi lumea se opreşte la el. Îl citeşte odată, de două ori, se uită la noi şi iar îl citeşte. Adevărul crud refuză să intre în mintea şi în sufletul oamenilor. Apoi îi vezi pe majoritatea cum îşi trag pălăria pe ochi, ca să-şi ascundă lacrimile, şi pleacă cu capul în jos. În piaţa Unirii, un căpitan de la 8 Vânători se opreşte lângă un afiş, îl citeşte, îşi dă şapca pe spate, se uită zăpăcit când la noi, când la afiş, mai citeşte odată, lasă afişul, vine la mine, mă prinde de umeri, şi uitându-se drept în ochii mei mă imploră cu voce sugrumată:

—Camarade! Spune că nu e adevărat! Spune, camarade!

Ce să-i răspund? Mă uit la el şi lacrimi calde îmi fug pe obraz îm jos. A înţeles. Un sughiţ sugrumat, un sbucium ca de friguri l-a sguduit, ochii i s'au umplut de lacrimi. A tras şapca pe ochi şi a plecat cu paşi obosiţi şi încovoiat.

Cu greu am terminat şi cu lipitul afişelor. Când vin din nou la Cămin, mă întâlnesc cu Bujorel, şeful corului legionar, care mă aştepta.

—De azi înainte facem repetiţii zilnice, îmi zice cu voce tristă. N'am crezut că va trebui să-i cântăm şi D-lui Moţa la înmormântare. Azi la cinci după masă e prima repetiţie. A plecat apoi repede, probabil să anunţe şi pe alţii pentru cor.

Cu lucrul la cantină, cu repetiţiile la cor, cu organizarea primirii Căpitanului şi a gradelor legionare, vremea a trecut. La începutul lunei Februarie, a sosit Căpitanul şi mulţi gradaţi legionari. Au fost încartiruiţi cu tot dragul prin casele legionarilor şi, cei mai tineri, cu noi la Căminul studenţesc. Căpitanul a poposit în casa D-lui Prof. Ţopa, şeful judeţului. E prima dată când îl văd.

Un cap mai înalt decât ceilalţi. Supt la faţă şi cu brazde adânci pe obraz. Numai ochii sunt cei de pe fotografie. Ochii care ard în vâlvătăi. Străzile sunt albe de zăpadă şi, de ici şi de colea, se aud sunete de clopote şi zurgălăi de la săniile ce fără sgomot alunecă pe zăpada moale. Cu încă doi camarazi stau de veghe în jurul casei în care se odihneşte Căpitanul. La douăsprezece noaptea sunt schimbat şi mă duc la cămin să mă culc.

*
* *

A doua zi de dimineaţă tare, împreună cu Căpitanul şi gradele legionare, noi cei de la cor plecăm spre Ghică Vodă ca să primim trupurile lui Moţa şi Marin şi pe ceilalţi integranţi ai echipei ce luptase în Spania, pe care îi însoţea Generalul Cantacuzino, ca şi la plecare.

Gara din Grigore Ghica Vodă, gară de pe graniţa cu Polonia, pare speriată de mulţimea ce a inundat-o. Nori grei şi cenuşii umplu cerul şi zăpada scârţâie subt picioare. Câteva ciori rătăcite se învârt pe deasupra gării, speriate de prezenţa atâtor necunoscuţi. Şeful gării, în costum nou nouţ, cu mănuşi albe, aleargă dintr'o parte în alta a peronului, încercând să fie cât se poate de serviabil cu toată lumea. O atmosferă grea ne apasă pe toţi. Mai sunt vreo câteva minute până la sosirea trenului. În partea din dreapta, în semicerc, luăm loc noi cei de la cor; în mijlocul nostru ia loc Căpitanul, care cu pelerina lui de culoare neagră pare şi mai înalt; la dreapta noastră se aşează preoţii, toţi în odăjdii şi după ei gradele legionare. E linişte complectă. Numai răsuflarea noastră se vede din cauza frigului. Linia ferată se pierde cotind spre stânga după nişte răchiţi. Deodată se aude o sforăitură lungă şi de după perdeaua de răchiţi apare un ochiu mare şi roşu. E trenul. Trenul cu trupurile lui Moţa şi Marin. La apropierea lui toată lumea îngenunchiază. Din ochii Căpitanului se preling două lacrimi mari care se pierd în cutele obrazului

îmbătrânit.

Trenul s'a oprit. Corul cântă „Sfinte Dumnezeule, Sfinte tare, Sfinte fără de moarte, miluește-ne pre noi". Lumea plânge și salută. Generalul Cantacuzino apare în ușa unui vagon, cu barba în vânt, se uită cercetător peste mulțimea din gară și, dând cu ochii de Căpitan, pornește spre el. Ajuns în fața Căpitanului se oprește și raportează:

—Trăiască Legiunea, să trăiești Căpitane. Îți aduc doi morți, doi bolnavi și trei sănătoși. Vocea pare stridentă în tăcerea din jur și două lacrimi se ascund în barba albă a Generalului.

Căpitanul, după primirea raportului, salută pe General și pe toți cei veniți din Spania, sărutându-i. Alecu Cantacuzino, cu o pătură în spate, stă calm ca un englez. Totu, slab și tras la față, privește lumea cu ochi strălucitori de febră. Inginerul Clime, cu sprâncenele stufoase și ochii plini de lacrimi, se uită trist la noi. Părintele Dumitrescu Borșa stă cu capul descoperit și cu bărbuța în vânt. Bănică coboară din tren cu brațul în eșarfă. Pe peron au apărut Doamnele Moța, Marin, Vera lui Totu și celelalte soții ale celor ce vin din Spania. Totu a luat pe Vera în brațe și râde și plânge de bucurie, dar dând cu ochii de Doamnele Moța și Marin, tristețea îi cuprinde din nou fața. Se face o slujbă funebră la sicriile celor doi mucenici și se încarcă sicriele într'un vagon românesc. Corul cântă, lumea plânge și vântul spulberă zăpada în toate părțile. Ne suim cu toții în tren și plecăm spre Cernăuți.

*

* *

Gara Mare din Cernăuți e plină de lume de nu ai unde svârli un ac. Când trenul a intrat în gară, toată lumea a îngenunchiat. Plânsul a cuprins întreaga adunare. Profesori universitari, judecători, preoți, muncitori, negustori, funcționari, țărani, studenți, femei, copii, bătrâni și tineri,

plâng cu toții, înfrățiți prin durerea după cei doi mucenici ai neamului, Moța și Marin. Vagonul cu sicriile e desprins și tras pe o linie laterală, lângă un altul pe care mâini harnice de legionari și legionare îl împodobesc cu cununi de flori și brad. De departe, ca un zâmbet dulce, se aud clopotele bisericilor din Cernăuți care cheamă lumea la rugăciune pentru sufletele celor doi mucenici. Strada geme de lumea care, cu capul descoperit, neluând seama la zăpada ce cade neîntrerupt, urmărește cu smerenie slujbele ce se desfășoară lângă sicriile celor doi eroi ai neamului, săvârșite de către preoți de toate naționalitățile și religiile creștine, repetând mereu: „Dumnezeu să-i ierte".

La un moment dat Filon Lauric s'a suit pe un vagon și de acolo s'a adresat mulțimii:

—Camarazi și onorați prezenți. Am vrut să ducem trupurile acestor doi mucenici creștini și legionari la Catedrală, ca să se odihnească acolo până mâine, când vor pleca mai departe spre locul lor de odihnă veșnică, dar guvernul nu ne dă voie. De aceea trupurile lor vor rămâne aici.

—Ba vor fi duse la Catedrală, îi răspunde un preot bătrân cu barba albă, sutană neagră și încins cu un brâu roșu. Dacă pe D-vstră nu vă lasă să-i duceți, pe noi preoții nu ne pot opri. Acești copii ai neamului românesc au murit apărând Biserica creștină și pe Hristos, deci trebue să aibă loc în casa Domnului pentru care au murit.

S'a suit apoi într'o trăsură cu alți preoți și a plecat spre centrul orașului. Lumea așteaptă încordată răspunsul. După vreun ceas sosesc înapoi cu aprobarea.

Se formează procesiunea. În față praporii duși de legionari în cămăși verzi; după ei un șir lung de preoți în odăjdii, indiferent de naționalitate, confesiune ori credință politică, după preoți corul, deasemenea în cămăși verzi, urmau sicriile purtate pe umeri de către gradele legionare; iar după sicrie venea Căpitanul cu cei din Spania, gradele legionare și o mulțime nesfârșită de români bucovineni. Pe o parte și alta a convoiului pășeau lin și cu brațele încrucișate două rânduri de legionari în

cămăşi verzi. Clopotele trăgeau a jale, lumea îngenunchia pe stradă, îşi făcea semnul crucii şi se ruga plângând, preoţii cădelniţau şi se rugau, cerul îşi trimetea fulgii de zăpadă ce se alintau în toate părţile, peste adunarea cernită, şi corul cânta:

De-oi adormi curând
În liniştea serii,
Săpaţi-mi un mormânt
La marginea mării.

Şi ceteni verzi de brad
Mormântul să-mi alinte,
De dragii camarazi
Când mi-oi aduce aminte.

Sicriile au fost depuse în Catedrală. Legionari în cămăşi verzi făceau de gardă la căpătâiul lor. Lumea trecea pe o parte şi ieşea pe cealaltă. În ochii tuturor se vedeau lacrimi şi din piepturile pline de suspine se auzea mereu creştinescul „Dumnezeu să-i ierte".

A doua zi dimineaţă, după o slujbă religioasă, în aceeaşi ordine în care fuseseră aduse, sicriile au fost depuse în vagonul împodobit cu ghirlănzi de flori şi cununi de brad. Deasupra sicriilor stăteau multe cununi de flori: din Germania, Spania şi România. La capul sicriilor stăteau de gardă Comandanţii Bunei Vestiri cu lumânări mari de ceară în mână. În vagoane au luat loc Căpitanul, gradele legionare şi corul legionar din Cernăuţi şi trenul a plecat salutat de toată lumea ce plângea neîncetat. Doamne, câte lacrimi au mai curs la noi în Bucovina pentru sufletele celor doi mucenici legionari, Moţa şi Marin! Râuri întregi.

*

* *

Drumul cu sicriile a fost lung. Trei zile şi trei nopţi.

Dela Cernăuţi am plecat până la Adjud; de aici la Cluj, Orăştie şi Bucureşti. În fiecare gară unde oprea trenul, ne aştepta lumea cu preoţii în frunte, cu lumânări aprinse în mână, îngenunchiată, şi o mică slujbă era săvârşită pentru sufletele celor doi mucenici. Corul nostru, împărţit în trei cuartete, dădea răspunsurile. Un neam întreg se ruga pentru copiii lui. Cei bătrâni, ce nu puteau să-şi ducă anii până la gări, şi vecinii din jurul localităţilor în a căror gări trenul nu oprea, ieşeau pe câmp la linia ferată şi, în genunchi, cu capul descoperit, cu lumânări în mână, salutau trenul cu cei doi mucenici. Prin văzduhul ţării româneşti colinda glas de clopote şi miros de tămâie. Doamne, Doamne, cum să redau tot ce am văzut cu ochii şi am simţit în acele trei zile şi trei nopţi? Nu eram pregătit pentru cronicar şi mintea nu mă mai ajută să-i pomenesc pe toţi.

Ofiţeri activi, ce nu îndrăzneau să apară prin gări de frica guvernului satrap al lui Carol II, ieşeau afară pe câmp, unde nu erau decât ei cu Dumnezeu, ca să dea drumul lacrimilor şi rugăciunilor. Fetele satelor veneau despletite, aşa cum e obiceiul la noi când ne moare cineva din familie, şi depuneau flori pe sicriile celor doi mucenici, pentru că acum ei făceau parte din familia tuturor, familia neamului românesc. Flăcăi îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, cu capul descoperit, veneau şi depuneau leul lor muncit din greu pe sicriile celor doi eroi, căci aşa ştiau ei de la cei bătrâni că e creştineşte şi trebue făcut. Şi toţi plângeau de ţi se rupea inima. De la o vreme mă întrebam de unde mai aveam atâtea lacrimi.

*

* *

Noi cei din tren nu am mâncat în aceste trei zile decât pâne şi apă. Dar nimeni nu se gândea la mâncare. De dormit, dormeam pe băncile din tren, care cum puteam. Într'una din nopţi, aproape toţi dormeau în vagonul nostru

cu picioarele întinse de pe o bancă pe alta, de credeai că nu e posibil ca cineva să parcurgă vagonul. Eu stăteam într'un colţ, mă gândeam la cele văzute, la mărturiile de dragoste ce se aduceau celor doi eroi şi Legiunii şi sufletul mi se înduioşa din ce în ce mai mult şi ochii mi se umpleau din nou de lacrimi. Deodată mă pomenesc cu Căpitanul în faţa mea. Înalt şi slab, trist şi obosit. Mă ridic şi încerc să dau la o parte picioarele celor ce dorm ca să-i fac loc să treacă. Mă opreşte cu un gest blând. Se uită la mine, îmi mângâie părul răvăşit cu mâna şi mă întreabă:

—De unde eşti, camarade?

—Din Mihoveni, Judeţul Suceava, Căpitane, răspund eu repede.

—Cum te chiamă?

—Popinciuc Mardarie.

—Da de ce plângi?

—Mă gândesc la cele văzute pe acest drum, la jalea întregului popor românesc, şi plâng pentru că nu pot face altceva. Mi-a mângâiat faţa şi a plecat îndoindu-se şi săltând peste picioarele celor adormiţi.

*
* *

La Sibiu, adunare mare, prapuri îndoliate, discursuri şi lacrimi multe. O primire demnă de jertfa celor doi mucenici.

La Cluj, D-l Banea, mic şi îndesat, în costum bucovinean, cu căciulă neagră pe cap, dă raportul Căpitanului. Se întoarce apoi spre sicriile ce pe umeri de grade legionare stau gata să meargă în dosul gării, unde multă lume aşteaptă pe D-l Moţa pentru ultimul salut, şi încearcă să vorbească...

—Frate Moţa! Ionele dragă!... Şi se îneacă în lacrimile ce-i curg şuvoiu pe obraz la vale. Din dreapta se aude corul studenţesc clujean:

Voi trăiţi între noi,
Sunteţi ai Patriei eroi.
Moţa-Marin legionari
De strajă sfântă la hotar
Duşmanul să nu-şi facă drum
La-al Patriei altar...

D-l Iasinschi, sus pe estradă ia jurământul tuturor celor prezenţi:

Moţa-Marin. În numele jertfei voastre sfinte, jurăm să trăim în sărăcie —să rupem din noi tot omenescul ce ne leagă de acest pământ— şi să ne închinăm întrega viaţă patriei şi numai ei – jurăm.

Aceasta a fost în esenţă jurământul ce l-au depus toţi legionarii pe întregul cuprins al ţării, deşi nu pot asigura că textul este exact.

La D-l Moţa acasă, la Orăştie, e jale mare. O mamă sbuciumată, un tată bătrân şi cu barba albă, abia se mai ţin pe picioare când sicriul cu Ionel al lor drag, purtat pe braţe legionare, vine pentru ultima lui vizită.

—Ionel! Ionel dragul mamei! Ai venit să-ţi iai sănătate bună de la noi. Şi-ai venit aşa că mama nici nu poate să te vadă. Ionel! Ionel! De ce nu mă ia şi pe mine cu tine, Ionel dragă! Şi mult încercata mamă cuprinde sicriul cu braţele şi plânge amarnic, nelăsându-se dată la o parte. Cu multă blândeţe o desprinde Căpitanul de lângă sicriu, şi după o mică liturghie, Ionel pleacă în drumul lui mai departe.

*
* *

La Bucureşti lume multă de tot. Şiruri lungi de legionari şi legionare dau salutul lor camaraderesc celor doi mucenici, de la Gara de Nord şi până la biserica Ilie-Gorgani.

Sunt zeci de mii. Clopotele sună, preoţii se roagă, lumea stă îngenunchiată şi Părintele Andrei Mihăilescu îşi primeşte oaspeţii pentru ultimul lor popas până la lăcaşul de veci.

Noi, cei de la cor, suntem încartiruiţi pe la căminele studenţeşti. Abia ne mai ţinem de oboseală. Şi totuşi, a doua zi, în căminul studenţilor de la medicină, se face o repetiţie cu toate corurile ce încercau să câştige onoarea de a cânta la slujba înmormântării. D-l Scalat, conducătorul nostru, încearcă să ne scoată din competiţie. La sfârşit Căpitanul hotărăşte că slujba va fi acompaniată de corul studenţesc legionar din Bucureşti, şi va fi terminată cu „veşnica pomenire" de către corul nostru.

Din toate părţile ţării vin trenuri încărcate de legionari care vor să asiste la înmormântare. E atâta lume, cum nu s'a văzut niciodată de când există ţara românească. Pe toate drumurile, numai legionari. Nimeni nu le ştie numărul. Mulţi susţin că ar fi vreo două milioane. La biserică, unde odihnesc cei doi mucenici, intră şi ies printre cordoanele de legionari oameni din toate părţile ţării, fără întrerupere, ziua şi noaptea. Şi toţi plâng.

Şi iată şi ziua înmormântării, zi de 13 Februarie 1937. Plouă în două cu lapoviţă. Plânge şi cerul. Străzile în jurul sediului legionar din Gutemberg sunt pline de coloane verzi de legionari. Se formează convoiul. În faţă o cruce vie de legionari în cămăşi verzi. După ea praporii cu năframe negre, aşa cum e obiceiul din bătrâni. După prapori, şirul nesfârşit de preoţi, de toate gradele şi vârstele, îmbrăcaţi în odăjdii. Sunt mii. Vine apoi catafalcul pus pe două maşini şi tras de către Moţii D-lui Moţa, îmbrăcaţi în costumele lor tradiţionale, cu cioareci, cămăşuţe şi sumane albe. Urmează apoi Căpitanul cu Generalul Cantacuzino şi cu D-l Prath y Soutzo, reprezentantul Spaniei în România. După ei merg ceilalţi componenţi ai echipei din Spania, îmbrăcaţi în uniformele cu care au luptat acolo. Urmează familiile eroilor căzuţi, gradele legionare şi coloanele de legionari care pare că nu mai au

sfârşit; încolonaţi păşesc în urma celor doi mari învăţători legionari şi mucenici creştini.

O mulţime de coruri, ca şi al nostru, presărate printre coloanele legionare cântă: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pre noi" ploaia cu lapoviţă cade neîncetat, clopotele bisericilor trag a jale, lumea de pe trotuare îngenunchiază la trecerea sicrielor şi coloana înaintează către Casa Verde.

La Casa Verde se face ultima slujbă religioasă pe care o încheie corul nostru cântând „veşnica lor pomenire", aşa cum ordonase Căpitanul. Vorbeşte apoi Alecu Cantacuzino, dar nu-mi mai aduc aminte ce a spus din cauza oboselii şi a plânsului. După aceea trupurile atât de chinuite a celor doi martiri au fost scoborîte în măruntaele pământului, pentru odihna veşnică.

Uzi până la piele, obosiţi, am plecat spre sediul din Gutembreg, ne-am luat paltoanele şi ne-am dus imediat la gară, unde într'un colţ de vagon, făcut ghem, am adormit strivind o lacrimă care, ca şi acum când scriu aceste rânduri, se varsă în veşnica pomenire a lui Moţa şi Marin.

*
* *

PRIMA ÎNCHISOARE

Abia sosit la Cernăuţi de la înmormântarea lui Moţa-Marin, prin faţa ochilor îmi colindă icoanele de ţărani cu părul alb şi ţărănci despletite, cu lacrimi în ochi. Cernăuţul îmi pare pustiu. Îmi lipseşte ceva. Am un gol în suflet care doare. Nici munca şi nici dragostea Artemizei nu-mi pot umple golul din suflet. Sunt trist. Seara a venit pe furiş şi întunericul a oblonit geamurile. Dau ultimele instrucţiuni pentru masa de a doua zi la cantină şi, cu o carte sub braţ, plec spre cămin. În coridorul căminului dau de câţiva camarazi de la cor: Bujorel Hoinic, Mircea Hoinic, Cezar Scalat, Liviu Vişan, Ghiţă Zelenschi, Ion Nemţanu, Spiridon Jitariu, etc. Sfătuiesc şi povestesc din drumul făcut prin ţară cu osemintele lui Moţa şi Marin.

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul! Dar de ce aţi barat drumul măi fraţilor?

Îmi răspund cu toţii la salut şi Mateescu adaugă:

–Are dreptate Mardarie că am barat drumul. Eu aş propune să mergem la mine în cameră, că este alăturea.

Intrăm cu toţii în camera cu două paturi de fer, un dulap, o masă, două scaune, o sobă şi câteva fotografii legionare pe pereţi. Luăm loc fiecare pe unde putem; icoanele din timpul drumului prin ţară cu sicriile lui Moţa şi Marin sunt subiectul de conversaţie obligată. Trăim încă subt impresia celor văzute şi simţite. Mai la o parte Ghiţă Zelenschi răsfoieşte nişte ziare. La un moment dat Ghiţă sare în picioare şi, indignat, zice:

–Mama mă-sii de porc. Cum e posibil să facă aşa ceva?

–Ce, Ghiţă?

–Citiţi aici şi-ţi vedea şi voi. Ne asvârle un ziar, format

mic, în patru pagini, care cade jos la picioarele mele. Mă reped după el, îl ridic şi văd că e „Cuvântul ţărănimii". Când am văzut de ce ziar e vorba, m'a furnicat pe şirea spinării şi mă aştept la toate relele din lume. Ziarul acesta ne înjură de multă vreme. Pe pagina a doua a ziarului apare, cu litere mari, un articol al studentului Parascan, care zice în esenţă următoarele: Moţa şi Marin nu sunt eroi cum ar vrea să-i scoată legionarii. Ei nu au mers dintr'o convingere lăuntrică să lupte contra comunismului. Sunt doar două spirite de aventurieri, care de dragul aventurii au ajuns în Spania, unde au avut nenorocul să fie păliţi de o grenadă comunistă...

Prin faţa ochilor îmi trec rapid imaginile de iubire şi de credinţă aduse de întregul popor românesc celor doi mucenici creştini şi eroi legionari, şi gândul că se mai găseşte încă un om în România care să ia în glumă această jertfă, mă face aproape nebun. Acelaş lucru se petrece şi cu ceilalţi camarazi prezenţi aici. Toţi stau încruntaţi. O tăcere grea ne-a cuprins pe toţi. Parcă nu îndrăsnim să ne uităm unul în ochii celuilalt. După un timp, Ghiţă zice:

–Cine ştie unde locuieşte Parascan?

–Mi se pare că aici în cămin, îi răspunde încetişor Mateescu.

–Ia vezi în care cameră.

Mateescu pleacă să se intereseze şi tăcerea se lasă din nou grea şi apăsătoare. După vreo cinci minute se întoarce şi ne comunică:

–E în vizită la Suceveanu, chiar vizavi de camera asta.

–Atunci vino Liviu cu mine să-l aşteptăm aici afară şi să-l invităm să ne facă o vizită, se adresează Ghiţă lui Vişan, şi părăsesc amândoi camera.

Noi începem să discutăm despre pedeapsa ce trebue aplicată acestui specimen care n'ar trebui să fie înrolat în genul omenesc. Toţi sunt de acord că trebue să-i administrăm 25 la spate. După vreo zece minute se deschide uşa şi în cameră intră Parascan, împins din spate de Zelenschi şi Vişan. E un tip de statură potrivită, gras, cu hai-

ne gri, pantofi negri, palton negru cu blană, păr blond dat peste cap, nasul puţin cam cârn, urechi mari, puhav la faţă şi cu doi ochi mici căprui, ce se uită speriaţi la feţele noastre încruntate.

—Ce vreţi, Domnilor, de la mine?

—Aproape nimic, i se adresează Zeleschi; şi îi pune ziarul dinainte. Cunoşti această fiţuică? Porcăria asta care numai venin varsă?

—O cunosc.

—Eşti corespondentul ei?

—Da. Mai scriu şi eu din când în când câte un articol. Sunt băiat sărac şi trebuie să-mi câştig singur existenţa.

—Dar articolul acesta despre Moţa-Marin nu ştii cine l-a scris? Tace.

—Spune, mă ticălosule. Mama mă-tii de derbedeu. Şi palmele lui Niţucă Nemţanu se lasă greu pe obrajii puhavi de grăsime ai lui Parascan. Acesta tremură tot şi începe să strige:

—Ajutor... ajutor! Săriţi oameni buni că mă omoară! Cu o palmă bună îi închid gura. Ghiţă îl apucă de umeri şi îl apasă din nou pe scaunul de pe care se ridicase.

—Spune, mă porcule, că te ia mama Dracului.

—Eu l-am scris.

—Şi câţi bani ai luat pentru aceasta? se amestecă în vorbă Mircea Hoinic.

—Zece mii de lei.

Iată cum cea mai mare jertfă este batjocorită în ţara românească pentru zece mii de lei! Şi cenzura românească, care lucrează de zor când nu trebuie, guvernul ţării româneşti, permit acest lucru!

—Desbracă-te repede, i se adresează Ghiţă, şi suie-te ici pe masă, să-ţi dăm şi noi plata ce ţi se cuvine. El stă indecis şi tremură, dar când vede că Nemţanu se apropie din nou de el, îşi dă jos paltonul, haina, se descinge la pantaloni şi îi lasă să-i cadă pe vine, şi se uită rugător spre Zelenschi.

—Şi ismenele să le dai jos şi apoi, ici pe masă.

Ceea ce nu mă aşteptam, a făcut. Şi-a dat jos ismenele şi s'a suit pe masă cu faţa în jos. Mi s'a făcut o scârbă de aproape îmi vinea să debordez. Uite, domnule, cine are curajul să svârle cu noroiu în amintirea lui Moţa şi Marin. Un om care nu are măcar nici atâta demnitate ca să nu se desbrace singur în faţa noastră.

Bine, bine, ar zice poate cineva, nu putea face altfel, pentru că voi eraţi mulţi şi el era singur.

Dar să fi fost sute de mii, eu tot nu m'aş fi desbrăcat; să mă fi desbrăcat ei!

Cezar, lângă robinet, udă o frânghiuţă luată din storurile de la fereastră şi împletită. Ghiţă şi Zelenschi, Liviu Vişan, Hoinic Bujorel şi Spiridon Jitariu încep să-i administreze cele 25 la spate lui Parascan. Mateescu a ieşit din cameră, pentru că nu putea suporta situaţia. Toma Victor îmi cere stiletul, ca să-i taie nasu lui Parascan. Bine înţeles, vrea să-l sperie mai mult.

La un moment dat Parascan sare după masă, se repede cu capul pe fereastră şi cade afară în zăpadă. Mircea Orendovici, ce tocmai intra în cămin, îi taie drumul spre stradă şi Parascan se refugiază în biroul Directorului Căminului, Prof. Vrânceanu. Dar a doua zi e iar pe drum, căci afară de câteva sgârieturi ce şi-a făcut sărind prin fereastră, nu are nici o rană. Cele câteva vânătăi de pe partea dorsală nu sunt deloc periculoase.

* *

Sâmbăta următoare (răsplata fu administrată Joi), am plecat cu Artemiza şi încă mulţi alţi camarazi, la un bal la Coţmani, un orăşel la vreo 40 de km. Aici dau de un fost coleg de liceu, Teleagă Ion, acum agent la poliţia din Cernăuţi, care începe să-i facă Artemizei o curte nebună. Artemiza nu mai poate de fudulă, lucru ce mă distrează destul. Spre ziuă Teleagă s'a cherchelit şi îmi caută pricină.

–Tu ce te ţii aşa fudul mă, crezi că e mare lucru de tine?

–Mă Ioane, de ce nu eşti băiet deştept? De ce vrei să te cerţi cu mine?

–Crezi că dacă ai bătut pe atâţia, poţi să mă baţi şi pe mine?

–Ioane dragă, eu n'am de gând să mă bat cu tine. N'am pentru ce.

–Crezi că Artemiza se uită la tine pentru că eşti băiat frumos?

–Asta-i treaba ei. Întreab-o pe ea.

–Dracu' ştie ce a văzut ea la tine, că frumos nu eşti.

–Tu nu ştii că femeile sunt cam ciudate în privinţa gusturilor?

–Da ce te uiţi aşa de sus la mine, crezi că mi-e frică?

–Vezi-ţi de treabă Ioane. Eu am venit aici să petrec, nu să mă cert. Lasă-mă dracului pe mine cu Artemiza cu tot şi distrează-te şi tu.

Dar Ion al meu, în loc să mă lase dracului, îşi bagă arătătorul mânii drepte după gulerul cămăşii mele şi începe să mă strângă de gât. Încerc să-i desfac mâna, dar el nu lasă deloc.

–Măi Ioane, fii cuminte, că ne facem de râs. Se uită lumea la noi, măi frate.

El nici că aude. Strânge înainte. Cum a început să mă apuce şi de haină, o desbrac, căci e singura pe care o am şi mi-e frică să nu mi-o rupă. Nu apuc să dau haina jos şi el îmi rupe o mânecă a cămăşii. E singura cămaşe de sărbătoare ce-o am şi acum s'a dus şi asta naibii. Dar el nu se lasă numai cu atât. Îmi izbeşte un pumn în cap. Asta a fost prea mult. Cu o palmă între ochi îl trimit tocmai în uşa unui dulap care se rupe şi Ion, cu gulerul şi cravata mea în mână, cade în el. Din nasul lui Ion sângele a năpădit pe mine de mi-a umplut cămaşa şi obrazul. Artemiza mă cuprinde speriată de după gât şi mă roagă:

–Fii cuminte Mardarie. Hai acasă. Hai cu mine, că de nu vii, mor de frică.

Simt cum mânia se duce ca luată de vânt şi cu Artemiza de braţ ies afară din sala de dans, mă îmbrac şi ea îmi pune şalul ei la gât, ca să acopere cămaşa mea plină de sânge.

–Să ştii că de te mai baţi, te las.

–Mai bine ai face să nu mă bagi tu, cu ochii tăi, în buclucuri.

–Da, Joi seara cu Parascan, tot eu te-am băgat?

–Aia e altă chestie.

–Mardarie, tare mi-e frică să nu ţi se întâmple ceva pe chestia aceea. Şi se face mică, mică, lângă trupul meu, cuprinşi amândoi de după mijloc.

Aşa uniţi, am pornit încetişor spre casa lui Bădiţa Renowicz. Soarele a ieşit de după un plop ce stă de straje la poartă şi mie mi se lipesc ochii de somn. Artemiza se uită în jur fudulă, că din cauza ei m'am luat de gât cu un fost coleg de liceu. Johan (Tusiu), flăcăul casei, îmi aduce o cămaşă şi o cravată de a lui în locul celor rupte de pe mine. După un somn bun, o masă îmbelşugată, pe la orele patru după masă plec spre Cernăuţi împreună cu Artemiza şi Marta, soţia vărului meu Ion Popinceanu şi verişoara actualei mele neveste. Ajuns la Cernăuţi şi abia coborît din tren, dau cu ochii de Costică Ignătescu, bucătarul nostru de la cantină, care îmi face semn că vrea să-mi vorbească. Mă scuz un moment de la însoţitoarele mele şi mă duc spre el.

–Ce-i Costică?

–D-le Popinciuc, vă caută poliţia.

–Ce vrea poliţia de la mine?

–Mi se pare că chestia aceea cu Parascan nu prea ştimuieşte.

–Hm! Te-a trimis cineva să mă cauţi?

–Nu. Am venit eu singur.

–Bine Costică. Mulţam frumos pentru toată grija ce mi-o porţi. Lasă că văd eu ce fac. Dau mâna cu el voiniceşte şi mă duc spre Marta şi Artemiza ce mă aşteaptă. Până să ajung la ele îmi fac socoteala că de pe drum nu mă

iau. Sigur că la noapte vor încerca să mă ia de acasă. Să vedem dacă voi fi acolo. Cum ajung, Artemiza mă întreabă:

–Ce ai avut atât de vorbă?

–Nimicuri. Chestii de la cantină. Tu știi doar că în calitatea mea de econom, sunt cel care dispune de toate alimentele ce se consumă acolo.

Marta s'a urcat într'un tramvaiu, iar eu cu Artemiza o luăm încetișor pe jos spre căminul studentelor.

–Mardarie, nu știu de ce, dar îmi pare că tu ascunzi ceva. Nu ești așa ca întotdeauna. Nu mai râzi și nu mai faci glume. Sau poate nu-ți mai plac.

–Nu fii copilă, Artemiza. Nu pot să râd mereu. Azi am toane rele, dar tu știi că trec repede.

Am ajuns la căminul de fete și eu încerc ca ea să intre înăuntru, dar nu vrea deloc.

–Azi pleci tu întâi. Vreau să stau aici să văd cum te duci.

Am plecat și ea m'a urmărit cu ochii până ce am cotit la colțul străzii spre cantină. În ușa cantinei mă întâlnesc cu Biceagă.

–Trăiască Legiunea și Căpitanul, Bădie.

–Noroc, frate Mardarie. Ce mai e nou?

–Aproape nimic. Am auzit că mă caută poliția.

–Da. Știu. Am vorbit eu cu chestorul poliției și i-am promis că mâne la ora nouă vă prezentați la tribunal, la Judecătorul de Instrucție, așa că nu vă mai caută.

–Câți suntem?

–Nouă.

–Și cât crezi matale că stăm închiși?

–Eu nu cred că vă vor închide. Așa pleașcă nu cred să aveți.

–Ba eu cred că ne închid. Nu că noi am fi cine știe de periculoși, sau spatele lui Parascan ar fi în mare cinste la guvern, ci pentru că acum au motiv să sară iar pe noi.

–Atunci sunteți eroi și n'ai ce-i face, răspunde el surâzând.

–Mai mulțam de așa eroi. Dar ceilalți știu că mâne trebue să se prezinte la Tribunal?

–Știu toți.

–Cine sunt?

–Lasă că îi vezi mâne. Acum mă duc să mănânc, că am o foame de lup.

–Poftă bună.

–Mulțam frumos. Asemenea. Și a dispărut pe ușa cantinei.

Mă plimb o bucată de vreme prin fața cantinei. Aerul e rece, zăpada scârțâie subt picioare, și mă simt ușurat. Un zâmbet fugar îmi cutreeră fața. De mult mă tot gândeam că o să vină și rândul meu să fac cunoștință cu închisoarea și iată, că ziua a sosit. O lună, două, trec repede. Dar de durează mai mult?! O pierd pe Artemiza; și inima începe să mă doară. Cum o vrea Dumnezeu. Nici eu nu pot pretinde ca ea să-și lege viitorul ei de soarta mea și să umble plângând, căutându-mă de la o închisoare la alta. Am mâncat și apoi m'am dus la cămin și m'am culcat.

*
* *

A doua zi la orele nouă fix mă prezint la Tribunal. Urît și pustiu mai e coridorul Tribunalului. În fund stau de vorbă și râd Ghiță Zelenschi, Liviu Vișan, Spiridon Jitariu, Toma Victor, Mateescu Valerian, Mircea Orendovici, Hoinic Bujorel și Nemțanu Ion.

–Haide măi, că numai tu lipseai, mi se adresează Ghiță râzând.

–Păi iacă am sosit și eu! Și, uitându-mă în jur la coridorul acela pustiu, mai zisei: dar știi că nu e deloc plăcut pe aici?!

–Așa e. Dar lasă că ne obișnuim noi și cu asta, îmi răspunde Ghiță, și toți încep să râdă. Din fundul coridorului se aud pași. Vine Cezar Scalat.

–Da tu ce cauți aici, mă habatiucă? i se adresează Bu-

jorel Hoinic.

–Păi n'am bătut și eu cu voi? Dacă e vorba de plată, atunci să plătesc și eu partea mea.

–Du-te mă acasă și nu fii prost.

–Nu mă duc nici mort.

–Du-te mă, că o să fie rău de tine. Du-te până nu e prea târziu.

–Cred că nu va fi mai rău decât de voi.

Cu toate rugămintele noastre, Cezar a rămas neclintit. După vreo jumătate de oră suntem invitați într'o cameră, de unde câte unul pe rând trecem în camera Judecătorului de Instrucție Alaci. După interogatoriu suntem trecuți în altă cameră. Râdem, facem glume și așteptăm să ne vină rândul. Prin camera noastră trec o mulțime de oameni care ne măsoară bănuitori. Cam al cincelea îmi vine și mie rândul. Intru pe ușa larg deschisă într'o cameră mare și goală, unde la o masă, pe care stă o cruce, Judecătorul Alaci răsfoiește de zor niște acte. Lângă el pe un scaun, stă o dactilografă tânără cu obrajii rumeni.

–Bună ziua, D-le Judecător, sărut mâinile duduie, salut eu. Duduia îmi răspunde foarte cordial pe când judecătorul stă încruntat. După puțin timp se întoarce spre mine și-mi zice:

–Ia loc, și-mi arată cu mâna un scaun din fața lui.

–Mulțumesc, D-le Judecător, și mă așez pe scaunul indicat.

–Cum te numești?

–Mardarie Popinciuc.

–De unde ești?

–Din Mihoveni, Județul Suceava.

–Câți ani ai?

–Douăzeci și trei.

–D-ta te-ai asociat cu alții pentru a-l pedepsi pe Parascan.

–Eu nu m'am asociat cu nimeni. M'am întâlnit întâmplător cu ceilalți camarazi când am aflat de mârșăvia comisă de Parascan și, cum imediat l-am găsit, l-am pedepsit.

–Dar de ce nu-ți vezi, Domnule, de carte?

–Cine v'a spus că nu-mi văd de carte, D-le Judecător? Nu vreau să mă laud, dar cu greutățile cu care eu lupt pentru a-mi câștiga existența, cred că sunt unul dintre studenții buni.

–Bine, Domnule, dar de ce-ți faci singur bucluc pe cap, ce-ți trebuie d-tale politică?! Crezi că d-ta vei mântui țara românească?

–Nu cred că eu pot să mântui țara românească, dar cred că Garda de Fier o poate face și eu pentru ea lupt.

–Și altfel nu poți lupta decât bătându-te?

–D-le Judecător, arată-mi D-ta un singur caz în care legionarii au atacat cu lovituri de bâtă un adversar ce luptă contra lor cinstit, și eu vă promit că renunț la Garda de Fier.

Judecătorul tace și se uită încruntat, iar dactilografa îmi zâmbește încurajator.

–Bine, D-le Popinciuc, să revenim la chestia Parascan.

–Vă rog, D-le Judecător.

Întrebările și răspunsurile cad unele după altele cu promptitudine. Se învârt în jurul unui punct, ca două mingi elastice în jurul unei găuri prin care ar trebui să treacă. D-l Judecător vrea să găsească numaidecât dovezi că noi am fost înțeleși de mai înainte ca să-l pedepsim pe Parascan; că deci eram asociați pentru a comite o faptă interzisă de legile țării și eu nu pot furniza aceste dovezi pentru că nu corespund adevărului. Aproape o oră ne tot jucăm așa de-a prinselea.

–Dar d-ta citiseși și acel articol înainte de a intra în camera lui Mateescu.

–Nu-l citisem, D-le Judecător. Abia acolo am luat cunoștință de el. Dacă îl citeam mai înainte, mă luam după Parascan singur.

–Și dacă îl găseai în Piața Unirii?

–Îl pedepseam singur acolo. Cu asemenea ticăloși

care nu au respect nici de cei morţi, eu nu fac multă judecată.

—Judecată nu aveţi drept să faceţi d-vstră, ci noi judecătorii, că pentru asta suntem plătiţi.

—Te rog să mă ierţi, D-le Judecător, dar eu am o părere foarte proastă despre judecătorii noştri.

—Asta e o insultă.

—Nu, Domnule judecător. Adevăr curat.

—Şi care e acest adevăr?

—Dacă vreţi numaidecât să-l ştiţi, adevărul e că judecătorii români au uitat că sunt funcţionari supuşi numai legilor şi s'au transformat în slugi ale guvernului, de frică să nu fie daţi afară sau mutaţi din loc în loc. De aceea am preferat să ne facem singuri dreptate.

—Ieşi afară.

—D-le Judecător, vă rog să vă adresaţi ceva mai frumos, că altfel nu plec.

—Te rog să părăseşti imediat această cameră.

—Aşa da. Bună ziua, D-le Judecător, sărut mâna duduie.

Cu capul sus şi pasul apăsat am trecut în camera celor interogaţi, lăsându-l pe Judecător să-şi şteargă liniştit sudorile. Cum intru, trebue să povestesc din fir în păr toată discuţia mea cu Judecătorul.

—Hei, tu ai fost domn cu el, zice Nemţanu; eu când am văzut că vrea să mă încurce în întrebări şi să scoată de la mine că am fost asociaţi, l-am băgat în mă-sa şi am venit direct aici. Râdem cu toţii de năsbâtia lui Niţucă şi ne tot întrebăm ce va urma. Târziu noaptea, când toţi am fost interogaţi, apare secretara judecătorului plângând.

—Ce se întâmplă duduе? o întreabă Liviu Vişan.

—M'a pus să vă scriu mandatele de arestare şi eu nu vreau; şi un sughiţ cu lacrimi îi sguduie umerii rotunzi şi frumoşi.

—Scrie-le, duduie. Ne faci un serviciu. Aşa ajungem mai repede într'o celulă, căci nu ne mai ţinem de somn, o încurajează Orendovici.

—Nu le scriu nici moartă.

—Te dau afară din serviciu, duduie.

—Să mă dea. Mă duc servitoare, dar asta n'o fac.

—Dacă nu le scrii d-ta, le scrie alta, şi noi tot acolo ajungem. După multă insistenţă, s'a dus să le scrie.

*
* *

De sus de la primul etaj am fost duşi la parter, la închisoare, care se află în acelaş edificiu cu Tribunalul. Aici încep formalităţile. Suntem înscrişi într'un registru mare, al răufăcătorilor, măsuraţi care cât e de lung, capul cât de gros, urechile cât de mari; ni se iau amprentele digitale şi dracu, îşi mai aduce aminte câte nu au mai făcut cu noi. Îndurăm în tăcere acest martiraj care ţine până aproape la ora unu noaptea. Ne ia apoi în primire un gardian şi ne conduce pe un coridor, ce răsună la fiecare pas ca o tavernă pustie, spre celula ce ne-a fost destinată ca locuinţă gratuită de către guvernul român. Atmosfera e foarte apăsătoare şi plină de tot felul de miasme. Ne urcă la primul etaj şi ne bagă într'o celulă cu două geamuri sparte. Prin spărtura geamurilor intră zăpadă. Vântul se joacă ca la el acasă spulberând-o în toate părţile, sau cu o răbufnire, adunând-o lângă perete. În urma noastră uşa a căzut grea şi un lacăt mare a fost pus de pază la ţiitori. Lângă peretele din fund, un pat de scânduri mare, gol de ori ce fel de aşternut, ne va servi de loc de odihnă. Pe pereţi câteva policioare goale. Lângă uşă o sobă mare de tuci, dar rece ca ghiaţa. Lângă sobă, în colţ, un hârdău mare, acoperit cu un capac de lemn şi cu puţină apă îngheţată în el. Ne uităm unul la altul tăcuţi şi puţin cam trişti. De prin celelalte celule se aud gemete şi zăngănit de lanţuri, care ne cam dau fiori prin şira spinării. Îmi trag cu o smuncitură căciula mai adânc pe cap şi mă întorc spre ceilalţi, încercând să rup atmosfera asta grea.

—Da, hârdăul ăsta ce însemnătate o fi având?

—Mare de tot. Acesta e closetul nostru de azi înainte. Aici mănânci, aici te ...faci, aici e întregul nostru univers, îmi răspunde Zelenschi.

—Asta s'o creadă ei. Sparg uşa când mă apucă nevoile şi ies afară, dar pe hârdău nu mă aşez. Mai ales că e incomod.

—Nu fii prost, mi se adresează Bujorel, nu zice şi nu încerca imposibilităţi. Uite ici, pe ăsta te aşezi, şi-mi arată un „ce" în formă de cerc pe care îl descoperise după hârdău. Au ştiut ei că tu eşti domn şi că la asemenea nevoi îţi trebuie comoditate.

Începem să râdem cu toţii şi ne întindem pe patul comun vârtos, îmbrăcaţi cum suntem. Dar somnul se sperie de frigul din celulă şi nu vrea să ne îmbrăţişeze deloc. Ne strângem cât putem unul de celălalt, dar vântul tot găseşte loc printre noi. Şi n'ar fi nimic dacă numai vântul ar găsi locul liber, dar îl găsesc şi ploşniţele.

—Ce mă-sa o fi asta ce se tot învârte pe obrazul meu, zice Orendovici.

—Ia, vreo ploşniţă ca la închisoare, îi răspunde Jitariu.

Eu tac şi mă uit în tavanul celulei format din vreo şase pereţi ce se adună la un loc, unde se află un cârlig solid luminat de razele lunei.

—Am găsit fraţilor, mă adresez eu celorlalţi.

—Ce-ai găsit? mă întreabă Mateescu.

—Loc de spânzurat pentru cei ce nu se pot împăca cu gândul că vor fi eroi; şi le arăt cârligul.

—Ba mai bine spânzură vreun Judecător de Instrucţie, zice Nemţanu.

—Eu n'am nimic contra, dacă prindem vreunul cumva pe aici.

Cu tot frigul şi foamea ce ne chinuie, spre ziuă aţipim ceva. Ne trezim aproape îngheţaţi şi cu toţii începem a sări pentru a ne mai încălzi. Geamurile celulei noastre dau în grădina interioară a închisorii, unde se află capela închisorii. Din jur, prin gratiile celorlalte fereşti, ochi

curioşi se uită după noi. Aici se ştia încă de ieri de după masă, când noi nici nu presimţeam, că vor fi închişi zece legionari. De pe ici, colea, câte unul mai glumeţ ne urează „bun sosit". Noi răspundem pe acelaş ton de glumă. Ne este foame şi frig. Lipim geamurile cu hârtie, curăţim celula cum putem şi, cam pe la ora zece, soseşte o oală de lapte cald, din care ies aburi şi pâine, trimise de D-na Hoinic, mama lui Bujorel. Până seara ne-au adus aşternutul de la cămin, mâncare, tutun şi cărţi de citit. Începem să ne aranjăm noua gospodărie. Zelenschi e neîntrecut. Găseşte deslegare pentru orice nevoie. Bujorel e cel mai norocos. Capătă şi o mătraţă, ca să aibă pe ce îşi chinui oasele; motiv pentru care toţi îl numesc Stelescu. Ba mai aflăm şi istoria celulei. Aici au stat închişi Ciprian Porumbescu şi cu camarazii lui pentru telegrama trimisă Regelui din România înainte de primul războiu mondial. Tot aici a stat închis Totu. Şi acum eram noi la rând. Ghiţă trebăluieşte de zor. A destinat o poliţă pentru tutunul ce a început să sosească de la cei de afară. A lipit o etichetă deasupra poliţei şi a scris cu litere mari C.A.M. Alte poliţe sunt destinate pentru alimente şi câteva pentru cărţi. A confecţionat la repezeală un cuier pentru haine, a trimis vorbă celor de afară pentru o lampă; în fine toată grija celor ce ne lipsesc o încarcă pe umerii lui.

—Tu, măi Ghiţă, parcă ai fi o „mămică", aşa te îngrijeşti de toate, îl persiflează Bujorel din capul patului nou făcut, cu comănacul tras până deasupra ochilor. De atunci Ghiţă a rămas cu numele de „mămica".

După masă ne-au sosit lemne de foc; o căruţă întreagă. Le cărăm pe toate într'o celulă goală alăturată de a noastră şi îi tragem un foc, de soba se transformă în soare, de roşă ce e. Un deţinut de drept comun ne este destinat ca ordonanţă. E un ardelean dezertor, pe care Nicuţă îl porecleşte Giula; şi aşa a fost numit cât a stat între noi.

—Ce dată avem astăzi? întreabă Cezar dintr'un colţ.

—18 Februarie 1937, îi răspunde Vişan. Dar de ce-ţi

trebue data aşa de precisă, ori vrei să scrii vreun jurnal ca să ne treci pe toţi la nemurire?

—Scriu de toate, da, tu nu trage nădejde, că pe tine nu te pomenesc.

Cu glume, ploşniţe, cărţi de citit, şedinţe şi drumuri pe la Judecătorul de Instrucţie, zilele trec. În una din ele se anunţă că vom fi chemaţi pentru confruntare cu Parascan. Noi nu prea avem chef să-l vedem. De acest bucluc însă ne scapă Nemţanu. Când am intrat în sala unde Parascan stă de vorbă cu Judecătorul Alaci, Nicuţă se repede să-l apuce din nou la bătaie. El se ascunde după spatele Judecătorului. A trebuit să intervină gardianul ce ne însoţea, să-l scoată pe Parascan afară. Confruntarea se terminase şi mandatul de arestare confirmat fără această formalitate.

*

* *

După vreo câteva zile aflăm că Tribunalul civil s'a desesizat şi că am fost daţi în competenţa Consiliului de Răsboiu. Începe iar instrucţia de la capăt. Iar suntem suciţi pe faţă şi pe dos cu o mie şi una de întrebări. Şi Căpitanul Dumitrescu, Judecătorul de Instrucţie militar, vrea acelaş lucru de la noi: asociaţie contra liniştei publice. Şi cu el nu o mai terminăm decât atunci când ne certăm.

—De ce nu vreţi domnilor să recunoaşteţi că v'aţi înţeles de mai înainte ca să-l prindeţi pe Parascan şi să-l bateţi?

—Cum să recunosc, D-le Căpitan, lucruri ce nu sunt adevărate? Nu vedeţi că v'am spus şi ceea ce nu mi-aţi cerut? Nu pricep ce urmăriţi. V'am spus doar că l-am bătut pe Parascan. Ne puteţi condamna. Ce mai doriţi?

—De veţi fi condamnaţi sau nu, nu e treaba mea. Dar eu vreau să stabilesc adevărul. Şi acesta e că v'aţi consfătuit.

—De unde reiese acest lucru?

—Din declaraţiile D-vstră.

—Dacă aveţi deja proba, de ce mă mai chinuiţi pe mine?

—Eu nu chinui pe nimeni. Îmi fac datoria cum îmi dictează conştiinţa.

—Conştiinţa, ori ordinul, D-le Căpitan?

—Te rog să nu fii obraznic, că te dau afară.

—M'a mai dat şi celălalt Judecător de Instrucţie, aşa că nu e ceva nou.

—Cu d-vstră, unul nu se poate purta bine pentru că nu vreţi acest lucru.

—Aveţi dreptate. Nouă nu ne plac sucirea după deget şi minciunile. Noi suntem învăţaţi să spunem adevărul omului în faţă, şi ăsta doare.

—Te rog să părăseşti imediat camera, că nu ştiu ce fac cu d-ta.

—Nu e nevoie să faceţi nimic, că eu plec bucuros.

Am ieşit frânt de oboseală şi, însoţit de un gardian, am plecat spre celula noastră. Cine n'a avut de lucru cu un Judecător de Instrucţie, nici nu-şi poate închipui cât e de obositor un ceas de discuţie cu un asemenea om. Fiecare vorbă ce o spui trebuie cântărită bine, căci de ea poate atârna viitorul tău. Şi răspunsurile trebuiesc date repede, căci altfel susciţi neîncrederea judecătorului. Când mai pui la socoteală că are ordin să găsească că ai făcut ceea ce nu-i adevărat, îţi trece pofta de toate. După un interogatoriu de acest fel, trebuie să dormi câteva ore pentru a-ţi reveni.

La confruntarea cu Parascan, Căpitanul Dumitrescu a fost mai şmecher ca Judecătorul Alaci. Ne-a chemat pe toţi deodată. Noi ne-am aşezat în coloană şi subt conducerea lui Zelenschi am pornit pe coridoarele Tribunalului cântând. De prin toate uşile apar capuri de funcţionare, frumos coafate, şi de funcţionari care ne zâmbesc încurajator. Am fost băgaţi într'o cameră şi când s'a deschis uşa spre cealaltă, vedem o masă aşezată chiar în-uşă şi

după ea pe Căpitanul Dumitrescu şi pe Parascan. Noi stăm tăcuţi şi nici nu ne uităm la ei.

—Ia spune, D-le Parascan, i se adresează mieros Căpitanul Dumitrescu, ăştia sunt cei ce te-au bătut?

—Ăştia, D-le Căpitan. Afară de Mateescu, cel cu palton negru de lângă geam; Popinciuc, cel cu fularul creţ şi Orendovici, cel cu fularul cenuşiu ce se uită pe geam.

—Popinciuc şi Orendovici zic că şi ei au dat în d-ta.

—Se poate, dar eu nu i-am văzut. Ştiu însă că Popinciuc avea un stilet.

—Unde e stiletul, d-le Popinciuc? Tac şi mă fac că nu înţeleg nimic.

—D-le Popinciuc. Te-am întrebat ceva. Mă uit la el, îl măsor de sus şi până jos, apoi întorc capul spre geam şi mă uit afară.

—Binee. Binee. Om mai vorbi noi mai târziu; dar n'a mai revenit. Mai pune câteva întrebări lui Parascan şi confruntarea e gata.

Ni se anunţă că procesul nostru a fost fixat pentru data de 13 Martie 1937; că suntem daţi în judecată pentru asociaţie contra liniştei publice, prevăzută de art. 315 din Codul Penal şi sancţionată de la 3 la 15 ani de închisoare; şi ni se cere să propunem martorii şi să ne organizăm apărarea. Înaintăm o listă de martori, în general aproape toţi studenţi şi profesori universitari, şi apoi ne ocupăm de viaţa noastră de închisoare.

* * *

Universităţile au fost închise. Căminele şi cantinele studenţeşti desfiinţate. Studenţii şi studentele svârliţi în drum. Guvernul s'a supărat rău pe studenţi. Ca motiv suficient, bătaia lui Parascan. Ce neomenie!

Masa ni se aduce în fiecare zi din oraş. Sunt o serie întreagă de familii, legionare şi altele mai puţin, care trec pe la sediu şi anunţă când să vină camarazii de serviciu

să ia masa. Cum cercetările s'au terminat, s'a permis rudelor şi prietenilor să ne viziteze. Dar nu a durat mult această bucurie. Într'o zi vine în vizită Dr. Milcoveanu, Preşedintele Uniunii Studenţilor Români. De la noi pleacă direct la o adunare studenţească care critică aspru politica românească şi pe Rege. Milcoveanu e arestat şi nouă ni se interzice orice contact cu lumea din afară, pe motiv că noi am fi instigatorii de la care pornesc toate iniţiativele din ţară. Iată-ne deci lipsiţi de singura bucurie ce mai aveam: contactul cu cei dragi. Ce e de făcut?

E seară şi noi stăm în celulă, în jurul sobei calde, şi ne gândim care unde poate şi unde îl trage inima. Într'un colţ spre răsărit arde o candelă subt icoana Arhanghelui Mihail, care e străjuită, de o parte şi de cealaltă de fotografiile lui Moţa şi Marin. Pe mine mă tot duc gândurile spre Artemiza şi cum aş face să o văd. În ultimul timp e tare nu ştiu cum. De câte ori vine pe aici e nervoasă şi nu are timp.

—Ce facem fraţilor? Cât mai stăm fără să vedem faţă de om pământean?

—Tocmai la asta mă gândeam şi eu, zice Ghiţă, mămica noastră.

—Ai vreun plan? mă întreabă Cezar Scalat.

—Am pe dracu! Ce fel de plan să am!

—Eu am unul, zice Victor Toma, dar nu ştiu de e bun.

Toţi am ciulit urechile.

—Ia să-l auzim, zice Ghiţă.

—Să-i anunţăm pe cei de afară, care vreau să vină, să fie la poarta închisorii la orele 11 fix. Punct la ceas, dăm o fugă până jos, imobilizăm pe gardianul de la uşă, luăm cheilel din cui, invităm lumea să intre şi, după aceea, vedem cum o scoatem la capăt.

—Planul nu e rău, zice Ghiţă, şi e uşor de pus în practică. Bujorel, ia scrie un bileţel Tantei Silvia şi spune-i că cine vrea să ne vadă să se prezinte aici mâne la orele 11 fix.

Bileţelul a fost scris şi trimis imediat printr'un func-

ţionar de la închisoare, prieten şi camarad de-al nostru. A doua zi, la 11 fix, dăm cu toţii o fugă până la uşa închisorii. Gardianul a rămas cu gura căscată când Niţucă l-a dat la o parte de la uşă. Aceasta a fost deschisă şi lumea invitată la vorbitor. Mircea şi cu Liviu s'au postat la uşa vorbitorului şi au întors înapoi pe toţi funcţionarii ce veneau să ne ia oaspeţii. Li s'a spus categoric că facem şi mai mari trăsnăi de nu lasă lumea să ne viziteze. Până la urmă ordinul prin care se dispuse izolarea a fost ridicat. Şi zilele trec mereu. Mai sunt numai vreo două până la proces. Ni se anunţă că vom fi transportaţi cu duba. Noi îl avertizăm pe Directorul închisorii, că nu mergem cu duba şi că dorim să se pună acest lucru în cunoştinţa Comisariului Regal al Consiliului de Răsboiu, Căpitanul Burada. A doua zi ne pomenim cu el la noi.

—Bună ziua, D-lor.

—Bună D-le Căpitan, îi răspunde Ghiţă.

—Am auzit că nu vreţi să mergeţi la proces cu duba.

—Aşa e, d-le Căpitan.

—De ce, D-lor?

—Nu vrem. Stăm aici destul în capcană. Şi pe drum tot în capcană vreţi să stăm? Vrem şi noi să respirăm ceva aer curat.

—Nu se poate. E ordin să vă transport cu duba şi n'am ce face.

—Veţi fi având D-vstră ordin, dar noi nu mergem.

—Atunci vă forţez.

—Tare aş fi curios să ştiu cum. Pe mine numai mort mă suiţi în dubă.

—Cum, D-lor, D-vstră nu recunoaşteţi nici o ordine?

—Cum de nu, D-le Căpitan. Poţi să spui că Garda de Fier nu e ordine? Noi nu recunoaştem însă ordinea ce vreţi să ne-o impuneţi D-vstră, pentru că nu e normală, nici dreaptă. De frică că ne va vedea lumea şi se va face legionară, cereţi să mergem cu duba, şi mai doriţi încă ca noi, bucuroşi, să vă facem gustul. Nu credeţi că cereţi prea mult?!

—Vom vedea dacă e prea mult, ori nu.

A plecat supărat. Noi însă am rămas bucuroşi. Ne îngrijim de haine, ca să apărem în faţa Tribunalului cât se poate mai bine. Zilele trec repede, frigul a mai lăsat, şi zăpada s'a topit aproape toată. Printre pietrele din curtea închisorii, câte un fir de iarbă îşi scoate capul sfios la lumină şi într'un prun de sub fereastră se ceartă două vrăbii gureşe.

*

* *

PROCESUL DIN CERNĂUŢI 1937

Pe data de 13 Martie 1937, proaspeţi bărbieriţi şi îmbrăcaţi cu cele mai bune haine ce avea fiecare, ne scoborîm de la etaj la poarta închisorii, pentru a merge la proces. Aici ne aşteaptă 20 de poliţişti în uniformă, ca să ne însoţească până la Consiliul de Răsboiu, care se află la vreo 500 de metri mai la vale de închisoare. Suntem daţi fiecare în sama a doi poliţişti, şi, la distanţă de două minute unul de altul, plecăm. Strada e plină de lume care aleargă în toate părţile, fiecare după treburile lui. Cerul e senin şi albastru. De la Şcoala Normală, fetele, care stau la geamuri, ne fac semne de simpatie.

Am ajuns imediat la Tribunal. Aici aflăm că Preşedintele Consiliului de Răsboiu, un Colonel Comandant al Regimentului 11 Roşiori, a fost înlocuit cu Colonelul Teodorescu, zis „Ciubotă", comandantul Regimentului 8 Vânători de Munte. În sala mare şi goală încă nu e nimeni. În fund se află o masă, prezidată de o cruce, cinci scaune împrejurul ei, şi mai la o parte o măsuţă mică cu un singur scaun alăturea. Doi soldaţi aduc o masă ceva mai mare ca cea din fund şi o aşează în faţa celei existente, pentru a fi utilizată de apărare. Spre dreapta, între masa Consiliului şi cea a apărării, e boxa acuzaţilor, unde suntem băgaţi noi.

Pe rând au început să sosească o serie de martori şi avocaţi. De pe uşa din fund a apărut şi Consiliul în frunte cu Colonelul „Ciubotă". Înalt, voinic, cu părul cărunt şi cu mustăcioara à la Hitler, Teodorescu ne măsoară încruntat. În faţa noastră, avocaţii apărării, Ionel Ţurcan, Negură, Suceveanu, Tarasevici, Galan, un fost Preşedinte

al Consiliului, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, şi încă mulţi alţii, ne despart aproape complect de Consiliul de Judecată.

Se deschide şedinţa şi ni se iau datele formale. Se dă apoi citire ordonanţei de dare în judecată. Pe presumţii, presupuneri şi credinţa procurorului, suntem daţi în judecată pentru „asociaţie contra liniştei publice", prevăzută în art. 315 din Codul Penal şi sancţionată de la 3 la 15 ani. Ni se ia primul interogatoriu. Noi declarăm acelaş lucru ca la instrucţie: l-am bătut pe Parascan indignaţi de mârşăvia comisă de el, în mod spontan şi fără nici o înţelegere sau consfătuire anterioară.

—Păi, Parascan spune că d-ta nu ai dat în el; şi Teodorescu se uită cu ochi mari de pasăre nocturnă spre mine.

—Poate că nu mai ţine minte, dar eu am dat şi nu-mi pare rău.

—Dar de ce purtai un stilet?

—Stiletul îl port mereu cu mine, fiindcă nu vreau să mor aşa cum a murit studentul Gligor, ucis cu o baionetă de un comunist în grădina publică.

—Şi crezi că cu stiletul scăpai de moarte?

—În orice caz nu muream pe gratis. Mai dădeam şi eu înainte de a muri. Mă măsoară de sus în jos, probabil să vadă de aş fi în stare să fac cele ce spun, apoi se îndreaptă spre Bujorel Hoinic:

—Acuzat Hoinic. Parascan susţine că ai dat în el cu o botă.

—Nu-i adevărat, D-le Preşedinte. Eu am dat în el cu o sfoară împletită din storurile de la fereastră.

—Crezi că Parascan nu ştie ce spune când susţine că ai dat în el cu bota? El trebuie doară să fi simţit cu ce dădeai în el.

—D-le Preşedinte. Nu cred să Parascan e atât de simţitor. Preşedintele se uită la Bujorel, apoi în jur la Procurorul Burada ce stă tăcut, şi la ceilalţi ofiţeri din completul de judecată. Probabil nu ştia dacă să se supere ori nu, de

răspunsul lui Bujorel. Văzând că nimeni nu face nici un semn, se întoarce spre Nemţanu.

—Dar de ce l-aţi bătut, acuzat?

—D-le Preşedinte şi onorat Consiliu, când vezi cum guvernele ţării nu se interesează...

—Lasă, D-le, lucrurile astea, că sunt prea mari pentru D-stră, i-o retează Colonelul.

—Tragedia e că cei ce ar trebui să se ocupe de lucrurile mari se ţin de fleacuri, şi aşa ne obligă pe noi cei mici, să ne ocupăm de ele.

—Te rog să nu fii obraznic.

—D-le Preşedinte, cred că părerea mea despre un lucru oarecare nu poate fi calificată drept obrăznicie.

—Ba eu o calific obrăznicie.

—Treaba D-vstră.

Colonelul Teodorescu s'a roşit tot de ciudă. Un maior de cavalerie, ce stă în dreapta lui, îl măsoară cu coada ochiului şi zâmbeşte dispreţuitor. Căpitanul Buruiană de la 8 V. M., se uită cu ochi luminoşi la noi şi apoi, oarecum mirat, în jurul lui. Probabil nu înţelege cum a ajuns să facă parte din acest complet de judecată.

Cu chiu şi vai, cu întreruperi şi isbucniri de mânie din partea Preşedintelui, se termină interogatoriul nostru şi începe audierea martorilor. Profesori bătrâni, cu părul alb şi sprincene stufoase, se perindă prin faţa Consiliului. Toţi au cuvinte de laudă pentru noi şi toţi povestesc cum în viaţa lor de studenţi au fost nevoiţi, în anume cazuri, să pună la punct câte un coleg care se abătea de la regulele morale şi etice academice. Despre Moţa şi Marin au numai cuvinte de laudă şi îşi exprimă indignarea pentru fapta lui Parascan. Preoţi bătrâni povestesc, cu lacrimi în ochi, cum întregul norod pe care ei îl păstoresc a plâns la moartea lui Moţa şi Marin. Un preot mai tânăr—Zaharie—cu ochii plini de flăcări, răspunde cu voce tare:

—D-le Preşedinte, eu mă rog lui Dumnezeu, ziua şi noaptea, pentru aceşti zece băieţi, şi în fiecare liturghie ce o ţin, îi pomenesc. Acum le mulţumesc în formă directă

şi din tot sufletul că au pedepsit pe Parascan, căci de nu se găseau ei, trebuia să venim noi preoţii ca să-i apărăm pe cei ce au luptat şi murit pentru Biserica creştină.

—D-ta ce politică faci? îl întrerupe Preşedintele.

—Nici una, D-le Preşedinte. Eu fac politica lui Dumnezeu, rugându-mă pentru cei păcătoşi.

Un zâmbet a înflorit pe feţele celor din completul de judecată şi a apărătorilor noştri, dar Preşedintele nu simte împunsătura şi îşi vede de treabă mai departe. Câţiva dintre martorii principali, mai îndepărtaţi de Cernăuţi, n'au putut veni deoarece nu li s'a trimis citaţia la vreme. Bădiţa Grigoraş-Suceveanu cere amânarea procesului pe motiv că sentinţa devine casabilă, deoarece nu se îndeplinesc toate formele legale. Consiliul refuză amânarea. Se cere însemnarea în procesul verbal a acestui incident, lucru ce se admite. Şi martorii încep din nou să se perinde prin faţa Consiliului.

Profesori de la Facultatea de Drept, ai căror elevi suntem majoritatea dintre noi, dau relaţii strălucite despre munca noastră ca studenţi şi despre înţelegerea ce le-o arătăm în atâtea şi atâtea probleme şi greutăţi cu care au de luptat zilnic. Apare apoi, bătrân şi cu părul alb, directorul şcolii primare de la mine din sat, D-l Butnariu.

—D-le Director, i se adresează Preşedintele, spune-mi ce impresie a făcut în satul D-vstră vestea bătăii lui Parascan şi închiderea unuia din studenţii de acolo?

—D-le Preşedinte şi onorat Consiliu. Noi ne-am bucurat cu toţii când am aflat că cei ce au gura mârşavă şi-au găsit naşul care să le-o închidă. Dar ne doare că a fost închis unul dintre băeţii noştri. El e iubit şi respectat tare în sat. De aceea v'am adus o cerere iscălită de oamenii din comuna mea, prin care vă roagă să-l puneţi în libertate că vin Paştele Domnului şi am vrea să-l avem atunci acasă.

Îi înmânează Preşedintelui o coală de hârtie plină de iscălituri şi mă caută cu ochii printre cei din boxă. Eu îmi ascund faţa plină de lacrimi după spatele lui Oren-

dovici şi cu greu îmi reţin suspinele; satul cu uliţele lui pline de praf şi feţele celor dragi îmi colindă pe dinaintea ochilor. Câte lacrimi nu vor mai fi vărsând surorile mele acum şi câtă jale nu trebuie că există în familia mea!

—D-ta ce politică faci? se îndreaptă Preşedintele spre D-l Butnariu, care nu-şi mai ia ochii umezi de dragoste de pe feţele noastre.

—Eu sunt liberal, D-le Preşedinte, că aşa am apucat de pe vremea tinereţii. Dar am de gând să mă las de politică, că văd că nu e bună pentru oamenii bătrâni ca mine. Acum a venit vremea celor tineri să o facă.

Atmosfera e încărcată greu. Se vede clar că Preşedintele caută să ne înfunde. Noi suntem pregătiţi de orice. Ne aşteptăm la condamnare. După terminarea ascultării martorilor apărării, vine singurul martor al acuzării: Parascan. Intră alene pe uşă, se duce lângă procuror, se sprijină de perete şi interogatoriul începe:

—Spune, D-le, cine dintre acuzaţi nu te-a bătut?

—Mateescu, Orendovici şi cu Popinciuc.

—Ce ai de răspuns, acuzat Mateescu?

—E drept, D-le Preşedinte, că eu nu am dat în el, dar vă mărturisesc foarte sincer că acum îmi pare rău.

—Şi d-ta, acuzat Orendovici?

—Eu am dat în el, dar se vede că nu am dat destul de bine şi m'a uitat.

—Şi d-ta, acuzat Popinciuc?

—După cum am mai spus, eu am dat în el. Se vede însă că era zăpăcit şi nu ştie cine a dat şi cine nu.

—Bine, D-lor. Şi se întoarce din nou spre Parascan.

—D-ta spui că în camera în care ai fost bătut era unul cu ochelari care îşi însemna într'un notes toate întrebările care îţi erau puse şi răspunsurile pe care le dădeai. Ai putea să-l recunoşti?

—Cred că e acesta de aici; şi arată cu mâna spre Cezar Scalat.

—Cu ce scop ţi-ai pus ochelari, acuzat Scalat?

—Nu mi-am pus nici un fel de ochelari, D-le Preşedinte. Eu nu port ochelari niciodată. Apoi vă rog să nu uitaţi că eu m'am prezentat de bună voie şi nechemat să dau socoteală de faptele mele. N'am deci nimic de ascuns.

Şi aşa, cu suceli şi învârteli pe toate părţile, se termină şi cu Parascan. Vine la rând procurorul. Rechizitorul lui, făcut aşa cum avea ordin, ducea spre acuzarea noastră de asociaţie contra liniştei publice şi, deci, cerea condamnarea. Nu conţinea nici un cuvânt injurios la adresa noastră, după cum nu conţinea nici laude. Omul îşi făcuse datoria după cum putuse, fără ură sau patimă. Toată lumea credea că vom fi achitaţi, numai noi nu.

Cu toate acestea, trecuseră două zile. Venea acum rândul apărării. Grigoraş-Suceveanu s'a ocupat de partea juridică a procesului, arătând că din nicio parte nu reiese că am fost asociaţi. Nici declaraţiile martorilor şi nici ale noastre nu conţin vreo urmă care să poată fi folosită ca probă în acest sens. Ionel Ţurcan a vorbit foarte frumos despre însemnătatea jertfei lui Moţa şi Marin pentru poporul românesc, de curăţenia noastră sufletească şi atitudinea de jertfă ce am avut-o când l-am pedepsit pe Parascan. Ionel Negură a făcut un istoric splendid asupra organizaţiilor studenţeşti din Bucovina, remarcând autonomia academică şi dreptul la judecarea studenţilor care prin atitudinea lor periclitau etic grupul studenţesc.

Pe uşa din spate a intrat în sală D-l general Cantacuzino, însoţit de Cotigă şi Vergatti. Şedinţa se suspendă. D-l General cu barba albă, cu monoclul în ochi, cu o haină verde format militar şi cu pantaloni negri, se uită cu ochi blânzi peste şirul nostru ce în poziţie de drepţi îl salută. Dă mâna cu fiecare şi ne bate pe umăr prieteneşte.

—Copii dragă. M'a trimis Căpitanul să vă apăr şi să vă transmit salutul lui. Mi-a mai spus Corneliu să vă îmbărbătez, dar văd că degeaba a spus-o. Voi sunteţi destul de bărbaţi.

Au luat şi ei loc la masa apărării, şi procesul continuă. Tarasevici, Galan, fostul Preşedinte al Consiliului al cărui nume din păcate nu mi-l mai amintesc —fac expuneri

foarte frumoase despre studenţimea românească ca factor naţional şi Mişcarea Naţională ca stavilă de neînlocuit în contra bolşevizării ţării. Ia apoi cuvântul Vergatti:

—D-le Preşedinte şi onorat Consiliu. D-vstră nu sunteţi obligaţi să judecaţi după vreo lege oarecare. Legile sunt pentru D-vstră numai un îndreptar pentru cazul când găsiţi pe cineva vinovat, spre a-i fixa quantumul pedepsei. D-vtră aveţi toată libertatea să judecaţi după cum vă spune conştiinţa şi eu nu pot crede că puteţi găsi vreo vină acestor băieţi pentru că au apărat amintirea unor morţi. Gândiţi-vă că s'ar putea găsi cineva care să murdărească amintirea părinţilor D-stră şi oameni de inimă le-ar lua apărarea; ar veni apoi guverne ca cel ce avem astăzi şi ar face din acest gest un act politic, şi acei „oameni de inimă" ar ajunge în faţa Tribunalului. Aţi putea să-i condamnaţi?...

După mutra încruntată pe care o are Preşedintele, se vede că degeaba e tot sufletul ce-l pun avocaţii în pledoariile lor. Mai vorbesc încă o altă serie de avocaţi cernăuţeni. Toţi tineri şi plini de avânt. Toţi cu suflet mare şi plini de căldură. Dar Preşedintele e ca o casă pustie la care baţi în uşă şi în geamuri şi nimeni nu-ţi răspunde, pentru că nu e nimeni înăuntru. În sufletul Preşedintelui se pare că nu a rămas nimic de preţ. Stă pe scaun şi se uită nepăsător pe geam afară. Cotigă se întrece pe el vorbind, numai Preşedintele nu-l vede, nu-l aude şi nu-l pricepe. Ca ultimul ia cuvântul D-l General Cantacuzino.

—D-le Preşedinte şi onorat Consiliu,

D-vstră aveţi aici de judecat azi zece băieţi. Zece legionari. Dar nu pe ei îi judecaţi, D-lor! Eu sunt cel care voiu fi astăzi condamnat ori achitat. Pentru că aceşti copii care stau astăzi în faţa D-vstră şi vă privesc cu încredere, sunt copiii mei. Copiii sufletului meu, care şi-au apărat pe fraţii lor, pe ceilalţi doi copii ai mei care au murit în Spania luptând pentru Biserica lui Hristos. Ce găsiţi D-vstră de rău în asta?! V'ar părea bine ca fraţii să vă înjure,

în loc de a vă apăra când alţii vă calomniază?

Eu, bătrânul General Cantacuzino, pe care lumea mai are probabil obiceiul de a-l numi erou, stau cu sufletul gol şi desbrăcat în faţa armatei române, la a cărei temelie am pus şi eu o cărămidă şi munca anilor mei tineri şi aştept verdictul. Şi ştiu că acest verdict nu poate fi decât achitare, dacă judecaţi după conştiinţa D-vstră şi nu după alte lucruri.

Ne acuză lumea că suntem tineri şi nebuni şi ne facem singuri buclucuri. Uite te rog, D-le Preşedinte, la barba mea albă. Uite la părul cărunt al lui Brăileanu şi spune şi D-ta dacă ne mai poate face cineva nouă un asemenea compliment?!

Pe mine un singur lucru mă doare. Că armata românească, armata pentru care eu am făcut atâtea şi la care îmi e tot sufletul şi gândurile mele dragi, a fost pusă să mă judece. Să-mi judece sufletul meu şi pe copii mei dragi. Dar eu nu mă tem. Armata a fost întotdeauna la înălţime şi cred că şi de data aceasta îşi cunoaşte menirea şi simte imperativele dictate de către sufletul acestui popor, care trebuie să-i fie singura hrană sufletească.

D-l General vorbeşte neasemuit de frumos, dar Preşedintele Teodoreanu nu-l aude. Se uită pe geam, prin sală, şi cască plictisit. Pentru el noi suntem o chestiune încheiată. Când Generalul vede că degeaba bate în uşa casei pustii, se înfurie şi, întorcându-se spre noi, ne zice:

—De ce nu l-aţi omorît măi, mama voastră de ticăloşi?

Se aşează pe scaun şi suflă din greu, ca omul care vede că nu mai e nici un drum de scăpare. Ni se dă ultimul cuvânt, la care noi renunţăm în mod ostentativ. Consiliul se retrage spre a „delibera", iar noi suntem duşi într'o altă cameră, separaţi total de cealaltă lume, cu sentinelă la uşă, în aşteptarea sentinţei.

După vreo jumătate de oră intră în cameră Căpitanul Burada şi ne comunică că opt dintre noi am fost condamnaţi la câte trei ani de închisoare corecţională şi la plata

unei amenzi şi a cheltuielilor de judecată, iar Mateescu şi cu Orendovici la un an. Ne salută strângând din umeri a „nu ştiu şi n'am ce face”, şi pleacă. Noi ne uităm unul la altul şi zâmbim, căci ceea ce credeam s'a îndeplinit. În noi, guvernul lui Carol II condamna toată studenţimea pentru că era legionară. Trebuia să fim oarecum mândri şi eram. În cameră au început să-şi facă apariţia gardienii care trebuiau să ne însoţească din nou până la închisoare. Toţi sunt amărîţi. Unul dintre ei dă cu şapca pe pământ şi înjură:

–Ceara mă-sii de aşa ţară şi aşa dreptate! Dacă şi asta e dreptate, atunci mai bine să se spânzure! Auzi, domnule, pentru câteva palme pe spatele unui porc, trei ani de puşcărie! Şi iar dă cu şapca de pământ.

Încadraţi fiecare de câte doi gardieni, ieşim în stradă. Aici comedie. De la Consiliul de Răsboiu şi până la închisoare, de o parte şi de alta a drumului, cordon de soldaţi care dau cu patul armei în lumea ce se adunase să ne vadă, încercând să o împrăştie. Asta a fost prea mult pentru indignarea noastră, care îşi căuta drum de isbucnire. Ne-am rupt fiecare dintre gardienii lui şi ne-am adunat în mijlocul drumului, direct în faţa Consiliului. Cântecul nostru a început să urce vâlvătaie spre cer şi semn de protest spre cei de pe pământ faţă de atâta lipsă de omenie.

Geme Jilava, trista'nchisoare,
Ce-a fost făcută pentru Români,

Chestorul Bolocan, gras şi burduhos, se apropie, pe picioarele scurte şi groase, ca o butie pe roate, şi ne strigă:

–D-lor, vă rog să plecaţi imediat la închisoare, că altfel dau ordin... N'a mai putut continua. Mie mi se urcase sângele la cap. M'am repezit să pun mâna pe el şi să-l învăţ a da ordine, dar am fost oprit de şirul de soldaţi după care dispăruse chestorul, mai repede decât credeam eu că îl pot duce picioarele. M'am întors şi am cântat cu ceilalţi:

Haite de bestii, crude, flămânde,
Au năpădit al nostru pământ.
Pui de năpârcă, goniţi de-oriunde,
Sug trupul ţării, sug sânge sfânt.

În fine a apărut în pragul Consiliului Procurorul Burada.

–Ce-i, D-lor? De ce nu vă vedeţi de treabă?

–Să dispară soldaţii, D-le Căpitan, dacă vreţi să ne vedem de treabă, îi răspunde Zelenschi, şi mâinile îi tremură de nervos ce e.

–Să dispară imediat, strigăm cu toţii, în aclamaţiile mulţimii din jur.

Ce-a făcut Burada, nu ştiu. Ştiu însă că soldaţii au dispărut imediat. Lumea a dat năvală spre noi şi, cuprinşi pe după cap, ţinându-ne de braţe, amestecaţi cu toţii, am plecat spre închisoare. Cântecul creşte năvalnic, şi mulţimea sporeşte mereu. Pe marginea drumului, o doamnă bătrână stă în genunchi, îşi face semnul crucii şi zice:

–Doamne nu uita pe cei ce luptă pentru neamul nostru chinuit şi ajută-i!

Am fost cu toţii enorm de impresionaţi şi ochii ni s'au umplut de lacrimi. Fetele de la Şcoala Normală au umplut ferestrele şi ne salută cu mâna ridicată. În faţa închisorii ne luăm rămas bun de la toată lumea şi, petrecuţi de lacrimile, salutul şi urările de bine, intrăm pe poarta grea şi masivă, ce se deschide aşa de uşor la intrare, dar tare greu îţi mai dă drumul să ieşi.

*
* *

VIAŢA LA INCHISOARE

Pe coridoarele închisorii ne întâmpină Directorul ei, Gurielli, fost Colonel în armata ţaristă şi acum refugiat de urgia bolşevismului şi devenit Român. Ne priveşte cu ochi trişti şi ne strânge mâna. Ne spune că el credea, date împrejurările, că vom fi condamnaţi, dar nu credea că la atâţia ani. Puşcăriaşii îşi exprimă, vădit, simpatia pentru noi. Tuturora le pare rău de soarta noastră. Ne adunăm cu toţii în celula tristă şi mohorîtă, unde Mateescu ne vorbeşte:

—Dragi camarazi. Astăzi trăim una dintre cele mai frumoase zile ale noastre. Când toată lumea se bucură de binefacerile soarelui şi de libertate, noi suntem nevoiţi să stăm în această celulă mică şi neagră şi să ne jertfim poate cele mai frumoase zile ale noastre. Dar să nu fim trişti. Jertfa noastră va da roade. Roade bune şi mănoase pentru poporul românesc. Dea Domnul ca fiecare dintre noi să fie perfect convins de menirea ce-o avem pe drumul pe care am apucat.

Mai sunt câteva ceasuri până la cină şi ieşim în curte să ne facem plimbarea. Fetele de la normală au umplut geamurile. Sunt curioase, căci încă nu ştiu ce s'a întâmplat cu noi. Când află, se retrag toate şi ne lasă în pace. După cină ne culcăm repede, că suntem obosiţi de greul zilei ce a trecut peste capetele noastre.

*
* *

Presa din Sărindar a sărit ca la comandă asupra noastră şi ne descrie în cele mai urîte culori. Nici un pic de omenie nu e respectată. Parascan e dat drept mort iar noi ca cei mai feroci ucigaşi ce s'au văzut cândva. Pare că un asemenea exemplar a căzut în mâna tatei, care stă bolnav în pat, căci mi-a scris o scrisoare lungă, deşi de doi ani de zile nu ne-am mai văzut. Săracul tata! Câte cuţite înveninate nu i-au străpuns inima. Acum însă nu e decât un tată care îşi vede copilul la greu şi îl doare inima. Nici un fel de reproş pentru cele ce am făcut, pentru necazurile ce i le-am cauzat. Numai vorbe de dragoste şi îmbărbătare.

—Tu să nu-ţi faci gânduri, că trei ani trec ca trei zile. Acu sunt, şi acu nu's. Dacă nu ai ce citi, scrie-mi ce să-ţi trimăt. Să te rogi lui Dumnezeu zilnic şi să vezi cât de uşor trec toate. Iar când scapi de acolo vii acasă. Să nu te îngrijeşti că ţi s'au luat toate drepturile muncii tale pe la şcoli. Dă-le dracului. Mintea din cap nu ţi-o poate lua decât Dumnezeu. Acasă e pământ destul ca să lucrăm cu toţii. Ba mai deschidem o dugheană. Tu ai să o conduci şi seara ai să ne spui ce scrie prin cărţi. Ai să vezi ce frumos are să fie...

Mi s'au umplut ochii de lacrimi. Săracul tata. Câte dureri trebuie că l-a costat scrisoarea aceasta. El care toată viaţa lui a fost obişnuit să dea ordine, să impună punctul lui de vedere, s'a frânt acum în două recunoscând dreptatea altuia. Ce nu face dragostea unui părinte!

*
* *

La două zile după terminarea procesului sunt chemat jos la cancelarie. Un comisar de la poliţie, cu haină de piele şi mutră de buldog, mă ia la o parte.

—Ce aveţi, D-lor, cu mine? Nici aici nu mă lăsaţi în pace? Mă pregătesc eu de ceartă; dar omul nu are chef de aşa ceva.

—Nu te supăra, D-le Popinciuc; n'am ce face. Îndepli-

nesc şi eu ordine.

—De ce ordine e vorba?

—Apoi sunteţi acuzat că aţi vrut să-l asasinaţi pe Bratu, Rectorul Universităţii din Iaşi.

—Eu? Mă uit la el să văd dacă glumeşte, dar omul e foarte serios.

—Da. D-vstră.

—Cum aşa?

—Iacă bine. La Iaşi a fost arestat, pe peronul gării, Popescu Andrei şi, la perchiziţia ce i s'a făcut, s'a găsit o cămaşă cu mânecile rupte şi plină de sânge, pe care el o dă drept cămaşa D-tale.

Ca fulgerul trec gândurile prin capul meu. Să ştii că Popescu, cu care locuiam la cămin, a luat cămaşa cu el ca să o spele şi ca să o cârpească şi ăştia i-au găsit-o.

—Cămaşa e, în adevăr, a mea.

—Şi de unde e sângele pe ea?

Mie îmi arde de glume şi mi-ar părea tare bine dacă aş putea să încurc poliţia, care şi din această chestie caută să scoată un capăt de acuzaţie contra legionarilor. De aceea răspund:

—E sângele lui Bratu.

Comisarul s'a albit la faţă şi suflă greu.

—D-le Popinciuc, vrei să-mi dai o declaraţie asupra acestei chestiuni?

—Cum de nu, D-le Comisar.

Se duce la o masă vecină, ia o foaie de hârtie şi scrie sus, cu litere caligrafice: „Declaraţie". Se opreşte însă imediat, îşi dă cu palma peste frunte şi mă priveşte necăjit.

—Tare mai sunteţi ai dracului, D-le.

—De ce, D-le Comisar?

—Apoi iacă aşa. Şi noi proştii ne lăsăm duşi de nas. Ia, acum două minute credeam că m'am învârtit de un premiu gras. Bine că mi-a venit mintea la vreme că altfel mă făceam de râs. Cum vrei să cred eu că D-ta ai încercat să-l asasinezi pe Bratu, când eşti închis din 18 Februarie

şi chestia cu Bratu a avut loc la începutul lui Martie.

—Poate că am evadat şi tot aşa pe ascunse am venit înapoi.

—Acestea sunt poveşti bune pentru copii. Acum te rog însă serios să-mi spui ce e cu cămaşa aceea, că altfel cred că Popescu nu va ieşi aşa de uşor la lumina zilei. A trebuit să-i povestesc chestia cu Artemiza şi Teleagă, să-i dau o declaraţie, pentru ca bietul Andriuşa să scape de la răcoare.

* * *

După vreo săptămână de la proces, a venit Bădiţa Ionel Ţurcan şi ne-a cerut să iscălim o coală de hârtie pentru pregătirea recursului de casaţie. Noi nu prea aveam chef de a face recursul, dar la ordinul lui Ghiţă, am iscălit cu toţii hârtia.

* * *

Nu după multă vreme a venit în vizită tata lui Mircea Orendovici. Bătrân şi cu sumanul pe umeri, dar drept încă, se uită zâmbind la noi. Mircea îi sărută mâna şi este cuprins şi îmbrăţişat cu multă dragoste.

—Mă, da bine arăţi, i se adresează tata. Se vede că nu-ţi merge rău la puşcărie.

—De ce să meargă rău? Mâncare avem, lucru nimic, şi de dormit care cât vrea. Tatăl râde, îl lasă pe Mircea şi ne dă mâna nouă celorlalţi.

—Noroc, măi flăcăi şi să dea Dumnezeu mult noroc.

—Noroc să dea Dumnezeu, îi răspundem noi strângându-i mâna voiniceşte.

—Tot unu şi unu. Numai băieţi voinici ca brazii. D'apoi cum aţi încăput să daţi toţi la un loc în Parascan?

—Am dat pe rând, îi răspunde Toma.

Bătrânul ne priveşte surâzând, apoi se întoarce spre Mircea:

–Măi Mirciulică, ia vino tu încoa la tata. Ia spune mă copchile, aşa te-am învăţat eu să faci lucrurile? Nu ţi-am spus că atunci când dai, apoi să dai cu inimă? L-ai sgâriat şi tu oleacă pe Parascan şi hop, la închisoare. Mi-ai făcut de râs obrazul. De ce nu l-ai omorît, măi?

Pe feţele noastre care începuseră să se îngrijoreze, a răsărit din nou râsul. Aproape toţi părinţii şi rudele, ne fac acelaş repros: „de ce nu l-aţi bătut mai bine?".

* * *

Mâncare aveam destulă. Pe toate poliţele stăteau cârnaţii de la Podsudek, trimişi de unchiul lui Bujorel, şi caşii mari de brânză de oaie, aduşi de Badea Vasile, fratele mai mare al lui Nemţanu. Nu mai vorbesc de mâncarea ce zilnic venea din oraş şi de coşurile cu trufandale şi damigenele de vin pe care ni le trimitea Ionică Orzaru, proprietarul localului „La calul bălan". Nu pot lăsa la o parte amintirea oalelor de sarmale ale D-nei Scalat şi tortele duminicale ale tantei Lala, mătuşa lui Bujorel.

–Să mor, D-nă Scalat, dacă nu am visat azi noapte o oală de lut smălţuită şi cu aureolă, se jură Nicuţă către D-na Scalat în vorbitor.

–Lasă, D-le Nemţanu, că săptămâna asta vă mai trimit o oală.

–Se poate, D-nă Scalat?! Vă rog să ne credeţi că nici nu ne-am gândit la aşa ceva. Totuşi, dacă ar fi posibil, cred că aureola oalei ar putea fi formată de o mămăligă mare de tot. Aţi mai putea adăoga, alăturea, şi o căniţă cu smântână acră. Totul, dacă e vorba să ne ofensaţi, să fie ca lumea. D-na Scalat râde şi e voioasă că ne poate face o bucurie.

În curte chinuim toată ziua o minge de football şi facem băi de soare. Între doi copaci am legat o sfoară,

fabricată de „mămica" şi Cezar şi jucăm volley. Ba am descoperit şi o distracţie mult mai plăcută. Din când în când, batem mingea pe acoperişul închisorii şi câte cinci deodată, fiecare pe câte un burlan de scurgere a apei de ploaie, ne urcăm după ea. De acolo de sus se vede foarte bine tot oraşul şi asta ne dă sensaţia unei clipe de libertate.

Într'o zi de vară, cu un soare ce luceşte vesel de după gardul de scânduri al închisorii şi cu rândunele sprintene ce se fugăresc în zbor sglobiu pe deasupra noastră, citim în ziar că Duminică după masă are loc un meeting de aviaţie. Acrobaţi şi sburători celebri vor delecta publicul. Dar noi cum facem să-l vedem? Chestia s'a rezolvat repede şi într'un mod satisfăcător. Când am auzit sburând avioanele, ne-am suit pe burlane sus pe puşcărie, privind de aici exhibiţile aviatorilor. Am uitat de ora de închidere şi n'am luat în seamă lumea de pe stradă care se uită la noi şi râde. Jos, gardienii ne caută peste tot fără rezultat. De unde să le vină bieţilor oameni în cap că noi suntem sus pe închisoare? „Mămica" şi cu Mateescu stau rezemaţi de statuia Justiţiei, ce cu ochi legaţi şi cu balanţa în mână stă tăcută şi roasă de ploi la marginea acoperişului dinspre stradă. Fac şi ei acum parte din statuie. În fine, atras de râsul mulţimii din stradă care creştea mereu, primul gardian îşi aruncă ochii în sus şi ne descopere. Nu ştie săracul ce să facă, să se supere ori să râdă. Până la urmă începe şi el să râdă când priveşte mai bine la poziţia lui Zelenschi şi Mateescu care, numai în chiloţi, stau cu câte o mână rezemată de statuie.

–Daţi-o naibii, D-lor şi scoborîţi-vă, că ora închiderii a trecut de mult.

–Aveţi dreptate, D-le Prim. Vă rog să scuzaţi. Tot uitându-ne la comediile astea sburătoare, am uitat de închisoare.

Pe burlane ne-am dat repede jos în curte şi de aici fuga în celulă. Arşi de soare şi obosiţi ne-am întins pe patul comun. Mateescu se stropeşte cu apă ca să-şi astâmpere căldura. Tot turnând apă pe el, îl stropeşte pe Vişan.

Acesta ia o cană cu apă şi o svârle pe Mateescu, udându-l şi pe Nemţanu. Niţucă ia o cană şi o asvârle pe Vişan şi apoi amândoi încep să ne ude pe toţi ceilalţi, care pe unde ne prinde.

–Na. Ca la potop. Toate animalele Domnului să fie scăldate, zice Mateescu.

Râdem şi ne uscăm suindu-ne pe pat şi pe scaune, căci, cum podeaua celulei e de ciment, apa stă pe jos de un lat de palmă. Apoi ne întindem din nou pe pat şi începem a vorbi despre cele văzute afară şi câte şi mai câte despre aviaţie şi aviatori. Numai Cezar stă singur pe un scaun şi se uită gânditor la apa de jos.

–Ce faci Cezare? îl întreabă Toma, care se sculase să-şi răsucească o ţigară din cutia de tutun ce stă îmbietătoare pe masă.

–Stau pe faleză şi mă uit la valurile mării, îi răspunde Cezar cu mutră serioasă; şi râsul ne-a cuprins pe toţi. După un timp am adormit visând că suntem liberi de a merge unde ne place.

*
* *

Să nu-şi închipuie însă cineva că la închisoare e aşa de bine de nu-ţi mai vine să o părăseşti. Ceea ce povestesc eu aici sunt ceasurile plăcute, bucuriile, care sunt rare, nu şi greul şi mizeria care sunt normalul la închisoare. Şi iarăşi să nu îşi închipuie cineva că toată vremea ne ţineam numai de drăcii. Aveam şi ocupaţii serioase. Cursurile de la Universitate şi o mulţime de cărţi interesante au fost studiate şi cetite de noi toţi. Cezar îşi aranjase un atelier întreg de traforaj şi se specializase în pregătirea şi transformarea oaselor mari de la bucătărie în cruciuliţe. Atelierul de lemnărie al închisorii era des vizitat de către noi şi o mulţime de cutiuţe, bastoane, table de şah, etc., au ieşit din mâinile noastre.

Un timp destul de important însuma ajutorul moral

şi material ce am dat deţinuţilor. Când nu aveau un ban cu ce să scrie acasă, când le lipsea o bucată de pâine, când nu aveau ce fuma sau când aveau nevoie de vreun sfat, hai la „domnii legionari”, căci ei au de toate şi dau. În special Spiridon Jitariu îşi câştigase toată dragostea lor învăţându-i cum să-şi caute dreptatea. Numai ce te pomeneai cu câte unul bătând în uşa celulei.

–Bună ziua D-lor Legionari. D-l Doftor Jitariu nu este? Căci am avea să-l rugăm de ceva.

Spiridon îşi poftea oaspetele înăuntru, îl îndruma cum se pricepea el, îi scria cererea sau îi dădea bani pentru timbre ori alte nevoi.

Printre aceşti nevoiaşi bătuţi de soartă erau şi figuri interesante prin gradul de perversitate la care ajunseseră sau prin concepţiile lor de a vedea lucrurile. Într'o zi vine unul şi se roagă să-i dăm o ţigară. Zelenschi îi umple pumnul cu tutun şi foiţe şi-l întreabă:

–Da d-ta de ce stai închis?

–Apoi tot ca şi d-vstră, am bătut şi eu pe unul şi m'au închis. Numai că al meu a murit.

Am râs cu multă poftă toţi.

În altă zi vine unul cu mâna cioantă, tot după o ţigară.

–Da D-ta ce ai făcut de stai aici?

–Am furat nişte pături.

–Şi cât ţi-au dat?

–Doi ani şi şase luni.

–Cum naiba aşa de mult pentru nişte pături?

–Apoi să vedeţi cum. Când m'au dus la Tribunal să mă judece, i-am zis judecătorului că aşa să aibă el parte de mama lui cum am furat eu păturile şi mi-o mai dat un an în plus pentrucă l-am ofensat. Când am văzut cum merg lucrurile, i-am mai tras o înjurătură pentru care am primit încă un an. Aşa la un loc, am primit doi ani şi şase luni.

–Vezi ce se întâmplă dacă nu taci?

–Nu-i nimic. Şi aşa n'am unde sta afară şi nimeni nu mă ia la lucru când aude că vin de la puşcărie. De aceea,

cum îi dau drumul de aici, sunt nevoit să fur ceva ca să mă aducă înapoi.

Iată cum un amărît de aceştia, ce are nenorocul să fie odată închis, devine locatar sigur al închisorii. Se pare că Societăţile de Patronaj se ţin numai de baluri şi relaţii sociale în favoarea membrilor şi nu a celor în numele cărora îşi datorează existenţa.

În altă zi, Nicuţă vine cu un om bătrân şi gârbovit, pe care noi l-am poreclit „Omega" din cauza ceasurilor de această marcă ce le fură cu predilecţie. A fost condamnat de vreo 22 de ori, la pedepse de o lună până la un an de închisoare. Pe data de 8 Mai a fost liberat şi pe data de 11 a fost adus din nou. Spune că a fost afară numai pentru ca să ia parte la serbarea de 10 Mai. A murit după vreo câteva săptămâni, uitat de toată lumea. Noi i-am luminat puţin ultimele ceasuri ale vieţii.

*
* *

Pe lângă aceste ocupaţii, am înjghebat un cor şi Dumineca dăm răspunsurile la slujba ce are loc regulat la capela din închisoare. Din când în când, îi mai tragem câte un cântec şi D-nei Hoinic când vine la vorbitor. Pe Nolly Scalat, conducătorul corului studenţesc legionar, l-am strecurat într'o zi până sus la noi în celulă.

—Păi, voi staţi ca boierii, măi?!

—N'ai vrea să te faci şi tu oleacă boier? i se adresează Bujorel.

—Ba zău că aş vrea. Să dorm şi eu o lună întreagă fără întrerupere.

—Crezi că o să te lase ploşniţele să dormi?

—Ce? Aveţi ploşniţe?

—Câte vrei. Stau ca furnicele pe muşuroiu. Le-am dat foc cu gas, am dat cu terebentină, dar n'ai chip să scapi de ele.

—Şi hârdăul ăla din colţ pentru ce e?

—E oala de noapte a noastră.

—Apoi, după cum se vede, nu sunteţi chiar aşa de boieri cum am crezut eu.

—După câte se vede ţi-o cam trecut pofta de a sta o lună aici?!

—Ce-i drept, mi-a trecut de tot.

Înaintea sărbătorilor Paştelui, ca ori ce bun creştin ne-am dus şi noi la parohul închisorii, Părintele Birău, şi ne-am spovedit. Părintele e foarte mişcat. De când suntem la închisoare ne vizitează zilnic şi ne-am împrietenit cu el. Ne spovedeşte pe toţi, apoi aduce Sf. împărtăşanie şi ne zice cam următoarele cuvinte:

„Dragii mei, pentru jertfa voastră mare şi pentru chinul ce-l înduraţi apărând pe cei ce au luptat şi murit pentru Biserica creştină, eu vă aduc în dar mângâierea Sf. Împărtăşanii. Dea Domnul ca jertfa celor doi şi suferinţa d-vstră să dea roade frumoase şi bune pentru neamul românesc".

Starea de emoţie ce ne-a cuprins pe toţi, nu poate fi descrisă, am plâns cu preotul destulă vreme aşa cum plâng şi acum când scriu aceste rânduri.

Săptămâna patimilor a trecut în post şi rugăciuni şi iată şi noaptea Învierii. Lumina s'a stins în cameră, dar nimeni nu doarme. E primul Paşti ce-l petrecem la închisoare, despărţiţi de ai noştri, în o celulă neagră şi mohorîtă. Fiecare colindă cu gândurile departe. Pe dinaintea ochilor mi se perindă casa cu părinţii, fraţii, surorile şi tot satul e cu mine în celulă. Oare cum vor serba anul acesta acasă? Şi ce vor zice ai mei, aşezaţi ca de obiceiu în jurul mesei, cu tata în frunte, când vor băga de seamă că cel mai zurbagiu din familie lipseşte? Trist va fi şi Paştele lor, ca şi al nostru de aici. Pe la unu noaptea se aud împuşcături de la Catedrală. Acolo lumea serbează învierea Domnului. Aprindem o lumânare şi zicem şi noi „Hristos a înviat". Pe peretele celulei se prelinge umbra capelei cu crucea în vârf, proiectată de rachetele trase la catedrală. La orele patru dimineaţa, se face slujba învierii şi la noi

la închisoare. Noi dăm răspunsurile şi cântăm „Hristos a înviat" de răsună toată închisoarea. Din ochii câte unui deţinut înăsprit de rele cade câte o lacrimă amară. Câte o coardă simţitoare a acestor suflete a fost atinsă. Apoi, toată ziua stăm singuri în celula mică şi tristă. Încercăm să ne veselim cu nişte cărţi de joc, dar nu prea reuşim. Gândurile iau mereu drumul casei. Vizitele nu se permit azi; şi e trist, enorm de trist.

A doua zi e plin de lume la vorbitor. Nu mai încap. Toţi şi-au lăsat acasă Paştele şi au venit încărcaţi de bunătăţi să ne vadă. Rude, prieteni, cunoscuţi şi mai puţin cunoscuţi, vin grămadă. Ne-am mai veselit şi noi puţin. Ba râsul a ajuns la culme când Larisa Munteanu ne-a povestit cum a căpătat biletul de voie de la Căpitanul Burada.

–Să vedeţi: intru în biroul lui şi îi cer un bilet de voie ca să pot vizita pe cei de la închisoare. Dudue, îmi zice el, nu pot da voie decât la rude. Eu sunt logodită cu Popinciuc, îi răspund eu. S'a uitat la mine, a zâmbit, a luat un bilet de voie, l-a complectat, mi l-a înmânat şi mi-a zis: băgaţi de seamă, duduie, bietul băiat e condamnat la trei ani de puşcărie şi D-vstră o să-l băgaţi într'un bucluc mult mai mare. O să fie sigur condamnat pentru bigamie. D-ta eşti a treia care îmi spune că eşti logodită cu el. Nu ştiu ce i-am spus. Nici nu ştiu de i-am mulţumit. Am ieşit repede pentrucă mă roşisem toată.

Către amiază, Zelenschi şi cu Bujorel au fost chemaţi la poartă, unde o mulţime de ţărani legionari din jurul Cernăuţului au venit să ne viziteze. Şi după cum e obiceiul românesc, fiecare a adus cu el ouă roşii, pască, cârnaţi, slănină, rachiu şi mai ştiu eu câte altele. Zelenschi e de părere să nu primim nimic.

–Avem şi aşa destule lucruri aici, de nu mai ştim ce să facem cu ele. Când mă uit numai la lădoiul pe care l-a trimis Bădiţa Iasinschi, mă apucă groaza. A pus în el de putem trăi o lună numai de acolo.

–Dar nici nu-i poţi refuza, îi replică Jitariu. Gândeşte-te că oamenii şi-au lăsat acasă Paştele, hora, familia, şi

unii dintre ei au venit kilometri şi kilometri pe jos, numai să ne aducă nouă pască şi ouă de ale lor. Cu ce inimă se vor întoarce acasă când noi n'am vrut să primim ceea ce ei au adus cu atâta bucurie?!

–Spiridon are dreptate. Trebue să primim. Consecinţă: celula s'a umplut de pască, ouă, cârnaţi, etc., de abia avem unde ne mai învârti. Am împărţit noi la puşcăriaşi destule lucruri dar totuşi a rămas o grămadă destul de mare. Am încercat să-i oprim pe cei de afară ca să nu mai aducă de mâncare vreo săptămână-două dar nici n'au vrut să audă. În special Andronic, de care Niţucă râde că i s'a rupt sumanul în spate cărându-ne de mâncare, e foc şi pară.

–Norocul hoţilor şi al meu, îl aud pe Orendovici dintr'un colţ de celulă. Nu vă faceţi sânge rău fraţilor, că noi vom curăţi tot, până la ultima fărâmitură. E adevărat că Mircea mănâncă cantităţi industriale, dar e şi voinic.

*
* *

Soarele a început a încălzi destul de bine şi frunza verde a acoperit toţi copacii. Noi ne căutăm de lucru prin curtea închisorii, căci aşa putem sta de vorbă cu fetele de la normală. Numai Mateescu stă de vorbă mai serios cu Marioara Osatka la vorbitor. Şi într'o bună zi, Vălucă al nostru pleacă însoţit de un funcţionar al închisorii la Registrul Civil şi se căsătoreşte cu Marioara. Noi ceilalţi, curăţim celula, ne îmbrăcăm care cu ce are mai bun, facem rost de un buchet de flori, şi când vine Mateescu, Ghiţă îi dă buchetul şi-i zice:

–Vălucă dragă. Noi camarazii tăi cei mai apropiaţi, şi în special eu, „mămica", îţi dorim din toată inima noroc şi multă sănătate şi fericire, ţie şi soţiei tale Marioara. Noi ne grăbim să-i strângem mâna, dar Ghiţă mai are ceva de spus. Pe noi ne bucură faptul că unul dintre noi,

chiar şi în situaţia grea în care ne aflăm a avut curajul să întemeieze o familie. Mai ales ne bucură gândul că, dacă nu ne-a fost dat să jucăm la nuntă, vom juca la cumătrie.

—Ura! Strigăm cu toţii svârlindu-l în sus pe Ghiţă.

—Nu pe mine, mă prostănacilor. Pe Vălucă. Şi Mateescu stă şi el pe umerii noştri.

—Oricum, zice Ghiţă, cu, ori fără mireasă, noi sărbătorim nunta.

„Mămica" făcuse rost de toate. Rachiu, licor, vin, coniac, pui fripţi, salate de tot felul, prăjituri şi cafeluţă, au fost servite cu multă îndeletnicire tot de „mămica". Râdem şi facem glume pe spinarea noului „pater familiae".

—Da, tu când te însori? mă întreabă Mircea Orendovici.

—Eu? Odată cu tine. Ne căutăm amândoi două surori frumoase şi ne facem cumnaţi (Şi aşa s'a întâmplat în realitate mult mai târziu).

—Trăiască şi cu noroc să fie! Şi râdem plini de voie bună în jurul mesei domneşti ce s'a rătăcit în celula noastră.

Într'una din zile ne pomenim cu un deţinut de la Aiud, care ne aduce salutări de la Nicadori. Am rămas cu toţii foarte surprinşi şi emoţionaţi. Trei oameni condamnaţi pe viaţă ne trimit nouă, condamnaţi numai la trei ani, cuvinte de îmbărbătare!

*

* *

Prin luna lui Iulie ni s'a judecat recursul şi sentinţa a fost casată. Am fost trimişi spre o altă judecată la Consiliul de Răsboiu din Craiova. Nu mult după aceea s'au transformat Consiliile de Răsboiu în Tribunale Militare. Deosebirea e foarte importantă. La Consiliile de Răsboiu, trei din completul de judecată erau ofiţeri de front, care

judecau după conştiinţa lor, pe când la Tribunalele Militare trei din complet trebuiau să fie magistraţi de carieră, iar judecata trebuia făcută după legile existente şi sentinţa fundată. Iată deci că ajunsesem şi motiv pentru schimbarea legilor în Ţara Românească. Săraca ţară, săracă!

Tata, cum a auzit că ne duc la Craiova, a lăsat patul şi a venit să mă vadă.

—Mă bucur că arăţi bine şi eşti sănătos.

—Lasă, tată, că necazurile mele nu sunt aşa mari cum crede lumea. Uite, sentinţa ne-a fost casată. Acum mergem la Craiova şi peste câteva luni vin acasă liber şi pot să studiez mai departe. Mie îmi e mai mult grijă de matale. Ai fost la doctor?

—Am fost. Nu e aşa de grozavă boala mea.

—Ce ţi-a spus că ai?

—Ulcer la stomac. A zis doctorul că a comandat de la Paris nişte medicamente noi care, în vreo câteva săptămâni, o să mă facă bine.

Pe faţa îmbătrânită a tatei s'a lăsat o umbră de tristeţe şi ochii cu sprâncenele albe şi stufoase privesc trist pe micul geam al celulei la pata de cer albastru, despărţită în părţi egale de gratiile groase ale celulei. Văd eu că tata nu-mi spune tot adevărul, pe care fratele Emilian mi-l comunicase. Are cancer şi ştie bine ce i se întâmplă, dar tace. Abia acum ne-am regăsit şi, din nou, ne pierdem unul de altul. Un nod de lacrimi grele îmi apasă pieptul, dar le înghit ca să nu-i măresc durerea. Suferă el destul că eu stau închis. El încă nu pricepe bine cauzele ce m'au dus pe mine la închisoare. Pentru el, a sta închis e egal cu a fi dezonorat. Şi el, care nu s'a plecat niciodată, în faţa nimănui, trebuie acum să-şi plece capul alb la gândul că unul din feciorii lui stă la închisoare, la un loc cu toţi răufăcătorii. Ceea ce o viaţă întreagă n'au putut face nici Austriecii, care ne-au stăpânit până în 1918, şi nici Românii după aceea, reuşisem să fac eu: să-i rup mândria; să-şi uite de vorba spusă şi să recunoască fătiş, deşi în sinea lui încă nu era convins, că ceea ce eu făcusem nu era rău.

Câte nu îndură, Doamne, un părinte! Încerc şi eu să iau altă vorbă şi, ajutat de ceilalţi camarazi, care l-au înconjurat pe tata şi-l întreabă câte în lună şi stele şi-i povestesc glume, ceasurile trec ca nevăzute.

—Cât o fi ceasul? mă întreabă tata după un timp, privindu-mă cu dragoste şi tristeţe.

—Patru fără vreo câteva minute, îi răspunde Toma privind ceasul de pe mână.

—Atunci trebuie să plec, că altfel pierd trenul, şi mă aşteaptă Costică cu căruţa la gară.

S'a ridicat încetişor de pe scaun, şi-a răsucit cu dreapta mustaţa albă, şi-a îndreptat cele câteva fire de păr ce îi acoperă chelia, a dat mâna cu ceilalţi camarazi, urându-le noroc, şi apoi mi-a întins mâna mie. Eu i-am prins-o cu amândouă mâinile şi i-am sărutat-o fierbinte. Am vrut ca prin acel gest să simtă toată dragostea ce i-o port. Să vadă că uitasem toată neînţelegerea dintre noi. Când mi-am ridicat capul, tata m'a sărutat pe amândoi obrajii, unindu-şi lacrimile cu ale mele. Apoi mi-a zis:

—Tu, dragul tatei, să fii tare, aşa cum te-am învăţat eu de mic. Poate că nu am avut prea multă înţelegere cu voi şi poate, câte odată, am fost prea aspru. Să ştii însă că toate le-am făcut gândindu-mă numai la fericirea voastră. V'am iubit mult pe toţi, şi tot ce-am muncit al vostru rămâne. Tu să mă ierţi că nu m'am purtat cu tine aşa cum tu ai fi vrut şi, din când în când, să-ţi aduci aminte şi de mine.

M'a mai sărutat odată pe obrajii uzi de lacrimi şi, îndoit de ani şi de durere, s'a mistuit după uşa închisorii afară. Am rămas în faţa uşii plângând, mai singur ca nici odată. Nu-i doresc nimănui să trăiască asemenea momente, când toată fiinţa ta te mână după o fiinţă scumpă şi o uşă încuiată îţi taie calea. Abia acum simt cât de grea e închisoarea şi toată pustietatea ei. M'am dus într'un colţ din curte şi mi-am descărcat amarul plângând şi înjurând. Apoi, cu ajutorul celorlalţi camarazi, am început să facem haz de propriile noastre dureri.

*

* *

Trebue să plecăm la Craiova pentru un nou proces. Căpitanul Burada a primit ordin să ne transporte cu duba. Dar, în luna Iulie, când zidurile închisorii de 1,5m de lăţime abia ne mai apără puţin de căldură şi încă într'un vagon de fier, nici nu ne gândim să acceptăm şi aşa i-am spus şi procurorului. Până la urmă, după ce am promis că pe parcursul drumului nu vom face nici un fel de manifestaţie, până la ajungerea în Craiova, s'a hotărît să fim trimişi cu trenul.

Şi iată aşa, într'o bună dimineaţă, însoţiţi de trei Sergenţi de la Regimentul 4 de Jandarmi şi de cunoscuţi, rude şi prieteni, am ajuns la Gara Mare din Cernăuţi. Am un fel de impresie stranie; parcă mi-ar veni să îmbrăţişez străzile, casele, pomii, firmele, ca pe nişte prieteni buni pe care îi revezi după multă vreme. Ni se pune la dispoziţie un vagon, care în câteva minute e umplut de bagajele şi de coşurile cu mâncare şi băutură aduse de rude şi camarazi. În ultimul moment soseşte şi D-na Ciurlă, gâfâind şi trăgând după ea un coş cu pere moi şi dulci ce se topesc în gură.

—Băieţi, mâncaţi perele când veţi avea sete pe drum.

—Dar cu coşul ce facem? o întreabă Ghiţă.

—Svârliţi-l, că eu n'am nevoie de el.

Trenul fluieră, lumea de pe peron cântă „Ştefan Vodă al Moldovei" şi ne salută aşezată în linie şi iată, aşa am părăsit Cernăuţul. Lanuri mari de grâu şi secară se alintă în valuri-valuri în bătaia vântului iar porumbul înflorit stă de vorbă cu câţiva haldani, în timp ce câteva fasole, drăgăstoase, se caţără pe el în sus. Un stol de grauri sboară speriaţi de chiotele maşinei, iar pe marginea unui părâu, un cocostârc plescăie din cioc a pagubă. Noi nu ne mai săturam privind. După atâtea luni de închisoare, unde singura privelişte era un pic de cer, mereu acelaşi, când albastru, când cu nori şi când cu stele, acum peisajul

fuge prin faţa ochilor şi se schimbă în fiecare moment. Garda noastră, flăcăi de la ţară curaţi şi mari la suflet, aşa cum e Românul, au văzut dintr'o uitătură cu cine au de-a face. Au rezemat armele într'un colţ, s'au descins de centuri şi iau parte frăţească la bucuriile, băutura, ţigările şi masa noastră. Aproape nu se ştie dacă ei ne duc pe noi, ori noi pe ei. Mai degrabă îţi vine a crede că toţi suntem fraţi buni şi că facem o călătorie de plăcere. Nu după multă vreme ne-am împrăştiat peste tot trenul şi Garda ne păzeşte bagajele. Prin toate gările ne dăm jos şi ochii ne fug după prieteni şi cunoscuţi, de care am găsit destui. Pe la zece şi jumătate seara, am ajuns la Gara de Nord din Bucureşti. Poliţia gării vrea să ne bage în sala circumscripţiei poliţieneşti din gară, dar noi nici nu vrem să auzim. Bujorel se întoarce spre comisarul cu ochelari şi chipiu alb şi-i zice:

—Du-te, D-le şi vezi-ţi de treabă. Ce te amesteci în lucruri ce nu te privesc şi îţi complici existenţa? Fă-te că n'ai văzut nimic şi aşa ieşi mai bine.

Dar comisarul nu se lasă deloc. Se întoarce spre unul dintre sergenţii noştri şi îi spune cu voce autoritară:

—Sergent, bagă de seamă şi nu-ţi uita de datorie. Ordinul e că până la venirea celuilalt tren arestaţii trebuie să stea închişi aici.

—O fi ordinul d-tale, dar eu n'am primit asemenea îndrumări. Ş'apoi eu răspund dacă am pierdut vreunul pe drum, nu d-ta. Comisarul supărat se roşeşte tot şi ţipă la el:

—Sergent, să execuţi imediat ordinul şi să-i bagi în sala comisariatului.

—Ordine să dai tu la mă-ta şi nevestei tale, dar nu mie. Apoi se întoarce foarte calm cu spatele la comisar şi ne întreabă:

—Ce facem, Domnilor?

—Eu zic să mergem undeva şi să mâncăm ceva cald, îşi dă părerea Toma.

—Ba, eu aş fi de părere să mergem până la sediu să

vedem ce mai e nou pe acolo, îi răspunde Vişan.

—E prea târziu pentru mers la sediu. Cred că e închis la ora aceasta, le răspunde Ghiţă. Hai să mergem să mâncăm ceva.

Am pus bagajele în depozitul gării şi cu sergenţii amestecaţi printre noi, o luăm pe stradă către centru căutând un restaurant. Lume multă, atrasă de vorba noastră bucovineană şi de sergenţii ce ne însoţesc, s'a luat după noi. Într'un restaurant destul de mare şi gol, ne-am aşezat la o masă mare, am comandat de mâncare şi ne-am pus la povestit cu sergenţii lucruri de pe acasă. N'au trecut nici cinci minute de la venirea noastră, şi restaurantul s'a umplut complect. Toţi se uită curioşi spre masa noastră. Prin nu ştiu ce minune, află că suntem legionari, că suntem arestaţi şi câte unul mai îndrăzneţ, ne întreabă una şi alta. Le răspundem şi noi tot aşa. De la o vreme, restauratorul, începe să înşire pe masă sticle cu vin, coniac, lichior, vermut şi alte drăcii. Ghiţă îl opreşte.

—Stai, D-le. Cine ţi-a comandat toate astea?

—Stimate Domn, sunt comandate de lumea din restaurant pentru d-vstră.

Ne uităm cu toţii unul la altul, apoi la lumea din restaurant. Toţi ne privesc cu multă simpatie şi ne salută ridicând paharele. Destupăm şi noi o sticlă de lichior şi una de vermut şi le răspundem la fel. Ghiţă cheamă chelnerul şi cere socoteala. Se prezintă patronul.

—Plata, vă rog.

—Nu-i nimic de plătit.

—Cum aşa?!

—Simplu. Băutura au plătit-o ceilalţi meseni, iar masa e un cadou al meu.

—Nu se poate. Trebuie să plătim ceva.

—D-lor, vă rog lăsaţi-mi bucuria de a fi făcut şi eu ceva pentru nişte Români care suferă pentru binele nostru al tuturor.

—Atunci mulţam frumos şi te rog să transmiţi mulţumirile noastre celor ce ne-au arătat atâta dragoste trimi-

ţându-ne băutura la masă.

Salutăm pe patron şi lumea din sală şi ne pregătim de ieşire, când apare patronul cu un pachet făcut din sticlele nebăute subt braţ. Ghiţă refuză categoric de a-l primi. Atunci patronul se întoarce spre unul din sergenţii ce ne însoţeau:

—Te rog, ia-l d-ta. O să vă prindă bine. Sergentul se cam codeşte, dar până la urmă îl ia. Noi nu ne putem amesteca. E treaba lor. Ne întoarcem înapoi la Gara de Nord. Ne plimbăm cu toţii pe peron uitându-ne la afişe, ca buni provinciali ce suntem. Dintr'un colţ vine Bujorel şi ne zice:

—Mi se pare că sunt ceva arestaţi de vază aici în comisariat că tare e straşnică paza.

—Hai să vedem, zice Niţucă şi o porneşte înainte. Noi ne luăm după el. La uşă ne opreşte un sergent cu mustăţi stufoase.

—Nu-i voie de intrat aici.

—Cum nu-i voie? Noi suntem arestaţi şi deci avem voie, îi zice Niţucă.

—N'are voie să intre nimeni.

—De ce?

—Sunt aici înăuntru doi legionari periculoşi; de aceea.

Atât i-a trebuit. Fără multă vorbă l-am împins la o parte şi am dat buzna înăuntru. Într'un colţ, pe o bancă, cu lanţuri la mâini şi la picioare, păziţi de patru soldaţi cu baionete pe arme şi un subofiţer cu un Mauser la gât, stau Caratănase şi Fani Georgescu.

—Trăiască Legiunea şi Căpitanul, îi salutăm noi năvălind spre ei.

—Înapoi D-lor. Înapoi că trag; se repede spre noi subofiţerul, iar soldaţii încearcă să ne oprească cu baionetele. Dăm baionetele la o parte cu mâinile, iar pe subofiţer ne facem că nu-l vedem, dar el nu se dă încă bătut.

—Nu e voie de vorbit cu arestaţii. Am ordin să trag.

—Trage în mă-ta şi nu ne mai bate la cap, îi zice Jitariu enervat. El se uită în jur zăpăcit, dar dând cu ochii

de feţele senine şi surâzătoare ale celor trei sergenţi ce ne însoţeau pe noi, se mai linişteşte şi se duce să vorbească cu ei. Între timp noi am luat legătura cu Caratănase şi Georgescu îmbrăţişându-i.

—De numele vostru am auzit —ne zice Caratănase— le ştim pe de rost, dar nu vă cunoşteam faţa. Ne-am bucurat mult când am auzit de voi şi cum l-aţi judecat pe Parascan. Şi toţi sunteţi unul ca unul. Flăcăi voinici ca brazii de pe Rarău. Să vă ţineţi bine fraţilor, că biruinţa legionară stă în noi. E drept că închisoarea e cam grea, dar trece, şi apoi, să vezi ţara legionară!

Cam aşa ne-a vorbit Caratănase, titanul acela condamnat pe viaţă, fără speranţe imediate de scăpare şi care caută să ne îmbărbăteze pe noi, cei ce mergem spre o achitare aproape sigură. După vreun sfert de oră de vorbă cu ei, am ieşit din nou pe peronul gării, aşteptându-ne trenul. Cum stăm aşa de vorbă, se apropie de noi o fată tânără, negricioasă, cu nişte ochi ca două mure, cu o rochiţă verde şi ne tot dă târcoale. Vişan o întreabă:

—Ce te uiţi aşa la noi, duduie? Ori ai băgat de seamă că suntem provinciali şi te amuză felul nostru de a vorbi?

—Nu, D-lor. Nu. Eu aştept zece camarazi de la Cernăuţi.

—Şi nu i-ai găsit?

—Încă nu; dar sper să-i găsesc repede că, de nu, vai de capul meu cu Nicoleta.

—Nu-ţi mai bate capul duduie. Noi suntem.

Bucuria camaradei noastre a fost mare, la fel ca şi a noastră. Ea venea trimisă de Căpitan cu un coş de mâncare şi cu zece sticle de vin alese direct de el. Cu ele sub braţe şi cu gândul la Căpitan, am plecat spre Craiova.

*

* *

PROCESUL DIN CRAIOVA

Spre răsăritul soarelui am ajuns în gara din Craiova. Ne-am dat jos încărcaţi cu bagajele şi în dosul gării am tocmit o birjă care să ni le ducă până la Tribunalul Militar. Apoi încolonaţi şi încadraţi de către sergenţii de pază (ne-a costat multă discuţie până să-i convingem cum să mergem, ei vroind să ne lase să mergem singuri), am pornit spre Tribunal. Soarele s'a înălţat cam de-o suliţă peste capetele noastre şi ne încălzeşte binişor. Pomii de pe marginea drumului sunt verzi şi plini de rod şi şoseaua pietruită e proaspăt udată. Cântecele legionare scot lumea la geamuri şi pe la uşi, iar un cârd de copii se ţin după noi îngânând câte o notă din cântecele noastre.

La Tribunalul Militar, fierbere mare. Magistraţi, plutonieri, furieri, toţi îşi caută de lucru prin curtea în mijlocul căreia stăm noi grămadă povestind câte şi mai câte. La poartă sentinela are de lucru cu lumea, ce în număr tot mai mare se opreşte împiedicând circulaţia. Cu greu, din lumea curioşilor îşi face loc un negustor rotofeiu, cu mustaţa neagră ca pana corbului, şi se apropie de noi.

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul, camarazi. Bine aţi venit. Eu sunt Ionescu-Butoiu, legionar de aici însărcinat cu primirea d-vstră. Noi vă tot aşteptăm de vreo două săptămâni.

Îi răspundem la salut şi ne prezentăm şi noi. Apoi vorbim despre noutăţile survenite şi despre stările de lucruri din Craiova. Nu după mult timp camaradul nostru a organizat o masă pentru noi în una din sălile Tribunalului. Între timp, un domn cu părul cărunt şi cu servietă la subţioară, ce stă mai la o parte, ne tot priveşte. Se apropie apoi de grupul nostru.

–D-lor. Daţi-mi, vă rog, voie să mă prezint: Dr. Sgoanţă, avocat şi Decanul Baroului din Craiova. Mă tot uit de o bucată de vreme la d-vstră şi aş dori să ştiu de unde sunteţi?!

–Din Bucovina, D-le Doctor. Suntem legionari şi stăm aici în calitate de arestaţi.

–Atunci d-vstră sunteţi acei de care se vorbeşte atâta aici.

–Probabil. Îi răspunde Ghiţă.

–D-lor, aş avea o mare rugăminte. Eu nu sunt legionar; dar, dacă îmi permiteţi, aş dori să mă înscriu în apărarea d-vstră.

–Bucuroşi, D-le Doctor. Noi vă vom fi foarte mulţumitori.

–Mulţumirea e de partea mea. Voi fi fericit să fi putut aduce şi eu un serviciu neamului, dacă reuşesc să vă pun în libertate. (Dr. Sgoanţă a fost unul din avocaţii cari au avut curajul să-l apere pe Căpitan în procesul din 1938).

Mai târziu a venit Şeful Legionar al Judeţului, Cdt. Aj. Roşulescu şi alţi mulţi camarazi şi camarade. Tot atunci am înaintat Tribunalului o cerere de punere în libertate, după cum ne-au sfătuit D-nii Sgoanţă şi Vergatti. Apoi, în aceeaşi ordine şi în sunetul cântecelor legionare, am plecat spre închisoarea militară care se află la o margine a Craiovei, în dosul Parcului Bibescu. Pe tot drumul lumea ne salută cu bucurie şi ne urmăreşte cu ochii până dispărem la vreo cotitură sau după o perdea de pomi. Închisoarea e mică şi curată. Comandantul închisorii, un Maior cu mustăcioară neagră al cărui nume l-am uitat din păcate, ne primeşte cu multă bunăvoinţă.

–Îmi pare rău, D-lor, că trebuie să vă primesc în cocioaba asta. Dacă ar fi fost după mine, închiriam un hotel de lux.

–Lăsaţi, D-le Maior –îi răspunde Ghiţă– că noi suntem obişnuiţi deja cu altele şi mai rele.

Maiorul ne conduce personal până la celula noastră

ce dă direct în curtea închisorii.

—Aveţi, Domnilor, o celulă istorică. Aici a stat închisă Ana Pauker.

Celula e cam mică pentru noi zece, dar ce să-i faci. Se zice că celula e tocmai bună, dar noi suntem prea mulţi. Ne aranjăm cum putem mai bine. Pentru mâncare, Maiorul ne pune la dispoziţie sala de mese a gărzii. Masa ni se aduce de la sediul legionar din Obor, un sector al Craiovei condus de camaradul Ionescu-Butoiu. Legionarele s'au împărţit în echipe sub conducerea Cdt. Leg. Nicoleta şi au grijă de mâncarea noastră. După masă vine din nou Maiorul cu un borcan de dulceaţă în mână, însoţit de feciorul lui, un băieţaş de vreo 13 ani.

—D-lor, soţia mea vă trimite un borcan de dulceaţă, ca să vă mai îndulciţi amarul, şi, aici, vă prezint pe fiul meu.

—Vă mulţumim foarte mult, D-le Maior, şi vă rog să transmiteţi soţiei D-vstră mulţumirile noastre cele mai calde, îi răspunde Ghiţă.

—Aşa voiu face, îi răspunde Maiorul întinzându-ne mâna de plecare. Apoi se întoarce spre feciorul lui şi-i zice:

—Tu, mă copile, rămâi aici şi învaţă de la aceşti domni a fi Român.

După plecarea Maiorului ne-am adunat cu toţii în jurul feciorului său, ce ne tot întreba o mulţime de lucruri despre Bucovina şi Garda de Fier. Îi răspundem cu drag şi vremea trece uşor. Soarele a dat după copacii din parcul Bibescu şi întunericul a început să se strecoare pe furiş în închisore. Odată cu el a venit şi Maiorul şi şi-a luat feciorul acasă, urându-ne „noapte bună".

*
* *

Într'o altă zi, o maşină elegantă s'a oprit în faţa închisorii. Din ea se dau jos Vergatti şi un domn mic rotofeiu.

Intră în curtea închisorii şi vin direct la noi. Vergatti ne prezintă însoţitorului lui.

—Camarazi. Vă prezint pe D-l Dr. Mitică Constantinescu, avocat renumit prin Oltenia noastră şi mare proprietar. D-lui a dorit să vă vadă personal şi să vă ceară permisiunea de a se înscrie în apărarea d-vstră.

Îi strângem mâna voiniceşte şi răspundem la ploaia de întrebări ce ne pune cum putem mai bine.

—D-lor. Eu nu sunt legionar şi nici nu cred că voi putea fi vreodată. Eu am fost ţărănist, căci aşa mi-au dictat interesele personale. Dar când am auzit că un student ţărănist a fost în stare să-şi ridice vocea contra lui Moţa şi Marin, care, indiferent de politica ce au făcut, au adus cinste întregului neam, am socotit că e o datorie de onoare a mea, şi ca ţărănist, să mă înscriu în apărarea d-vstră. Multe alte lucruri frumoase ne-a mai spus atunci Dr. Constantinescu. A plecat cu regretul că nu mai poate sta, dar cu mângâierea că ne vom mai vedea.

*
* *

E vreo săptămână şi ceva de când stăm în Craiova şi pe mine mă tot necăjeşte ideea că sunt bolnav de plămâni. Ghiţă vorbeşte cu Maiorul şi, însoţit de un soldat cu baioneta la armă, sunt dus la Spitalul Militar. Un Colonel medic, prietenos şi bun ca pita cea de grâu, mă asigură că n'am nimic. Când ne întoarcem, trecem exact prin faţa sediului legionar din Obor. Camaradele care pregătesc mâncarea pentru noi, cu şorţuri pe dinainte şi vesele de mama focului, ies în calea noastră şi mă iau la sediu. La început soldatul s'a cam speriat, dar l-a domolit imediat camaradul Ionescu cu câteva păhăruţe de vin.

—Ia spune, camarade, mă întreabă una dintre fetele cu şorţuri, cum vă simţiţi aici la închisoare?

—Ca'n sânul lui Avram, dar din păcate, fără Eva.

—Lasă gluma şi spune-ne serios dacă vă lipseşte ceva.

—Serios, nu ne lipseşte nimic. Cel puţin aici nu avem ploşniţe ca în Cernăuţi.

—Şi cum vă place mâncarea? se amestecă alta în vorbă.

—Hei, despre acest lucru, atunci când voi fi mai bătrân şi-mi voi scrie memoriile am să scriu un capitol special, cu toate reţetele mâncărilor pregătite de mânuţele D-vstră şi cu numele fiecăreia lângă mâncarea ce a pregătit. Aşa, o să se afle de o masă bogat încărcată şi de un obraz de fată rumen ca un măr domnesc. Asta numai dacă îmi daţi reţetele şi numele.

—Mă, dar al naibii mai eşti la vorbă. Pe la voi în Bucovina toţi sunt aşa?

—Eu îs nimica toată. Să-i vezi pe ceilalţi şi apoi să spui. Dar aici, în cale, ce aveţi? Certat de camaradele care nu mai pot de fudule că mă interesez de lucrul lor, eu ridic capacele şi miros aroma îmbătătoare ce iese din ele. Ele râd cu poftă de felul meu de a vorbi şi de răspunsurile ce dau. Printre cele de care îmi mai aduc aminte erau Naty Cojocariu, Nineta Săndulescu, Cărămidă, Irinel, o soţie a unui locotenent. Toate şi-au fript degetele pregătindu-ne de mâncare. Pentru tot acest necaz eu le păstrez o amintire duioasă eternă.

* * *

Cam pe la mijlocul lui August, ni s'a fixat termenul de judecare a cererii noastre de punere în libertate. Cotigă, Vergatti, Sgoanţă şi Popescu Nae, avocaţii noştri în această ocazie, asigură Tribunalul că noi ne vom prezenta ori de câte ori vom fi chemaţi, pe lângă alte argumente ca: timpul petrecut în închisoare, etc. Ni se acordă libertatea la şase dintre noi; patru socotiţi periculoşi, trebuie să rămână mai departe închişi: Cezar Scalat, Ion Nemţanu, Ghiţă Zelenschi şi Liviu Vişan. Noi ceilalţi vrem să renunţăm la punerea noastră în libertate, dar avocaţii nu ne lasă.

—Domnilor, ni se adresează Dr. Sgoanţă profund mişcat de dragostea ce ne leagă, eu vă înţeleg destul de bine, şi ce n'aş da să am şi eu pe cineva care să prefere să meargă pe un drum mai greu numai să nu se despartă de mine, dar nu se poate. Şi eu am dorit să vă văd pe toţi afară. Ascultaţi-mă pe mine că sunt bătrân şi cunosc toate uşile şi pe toţi oamenii de la acest Tribunal. Primiţi sentinţa aşa cum e, că pe ceilalţi îi scoatem data viitoare.

Deşi ne doare sufletul, trebue să ne supunem. Lacrimi amare au început să-mi curgă pe obraz la vale. Nicoleta, care se uită zâmbind la mine, îmi zice:

—Ce ai mă? Eşti muiere?

—Du-te dracului Nicoleta. Ce ştii tu ce înseamnă să stai atâta vreme împreună şi acum să te despartă, în fiecare moment să-ţi zici că tu eşti liber şi ei nu.

—Ai dreptate. Te rog să mă ierţi; şi se uită aşa de nostim la mine că aproape îmi vine să râd.

—După câte văd, mie mi-a trecut. Dar se pare că vrei să începi tu.

—Nu vreau să încep, dar mă gândesc cât de uşor judecăm lucrurile. Când te-am văzut plângând, imediat mi-am zis: uite muierea, fără să mă gândesc la toată dragostea ta pentru ceilalţi şi la faptul că, stând aici în boxă, gândul meu urît se invalidează singur.

—Ia să lăsăm discuţia asta. Bate palma aici şi dă-le naibii de necazuri. Ne necăjesc destul alţii ca să nu trebuiască să ne mai necăjim şi noi.

Ne-a trecut necazul şi am plecat cu toţii spre închisoare. Pe drum ne întâlnim cu Comandantul închisorii, care ne întreabă:

—Ei Domnilor, pe când plecarea acasă?

—O parte azi, iar restul ceva mai târziu, D-le Maior, îi răspunde Cezar, care e mai aproape de el.

—Cum, nu sunteţi toţi puşi în libertate?

—Nu. Patru am mai fost reţinuţi.

—Destulă ruşine pentru obrazul nostru de olteni.

A plecat întristat pierzându-se printre lumea de pe

stradă.

Ajunşi la închisoare, nouă celor liberaţi ni se dau foi de drum, dar noi nu ne dăm duşi de lângă cei patru. Abia la închidere, noaptea, am plecat. Cu primul tren apoi, am luat drumul spre casă.

*

* *

În Suceava, pe stradă şi pe ori unde mă învârt, lumea se dă la o parte din calea mea făcându-mi loc larg, salutându-mă şi privindu-mă cu foarte multă curiositate. Până şi foştii mei profesori de liceu mă salută. Când îl întreb pe câte unul ceva, îmi răspunde binevoitor, dar sfios şi parcă cu prea mult respect. Ce dracu vor fi având, mă tot gândesc eu. La un colţ de stradă dau peste Octavian Dârja, prieten din cea mai fragedă copilărie, însoţit de Doctoriţa Wesckerna, dragostea mea platonică, care când mă vede mă îmbrăţişează cu multă căldură.

—Bine că măcar voi aţi rămas aşa cum vă ştiam, că altfel nu-mi mai venea să dau pe aici.

—Da ce s'a întâmplat? mă întreabă Dârja.

—Tu nu vezi? Toată lumea cunoscută, toţi colegii, prietenii, se feresc de mine ca de un ciumat.

—Nu fii prost măi. Au respect de suferinţa ta, de aceea se dau la o parte, şi te salută.

—Dă-l naibii de respect. Aş fi fost mai bucuros să fie mai primitori, mai calzi.

—Nu merge Marda. Tu nu te vezi, dar eu când mă uit la tine văd cum închisoarea a lăsat urme pe obrazul tău. A fost greu?

—Oleacă. Dar a fost frumos. Am învăţat multe despre mine. Acum mă cunosc oleacă mai bine. Îmi cunosc mai bine păcatele.

—Când vii să te consult, mă întreabă doctoriţa?

În una din zilele ce vin, când oi avea ceva vreme.

—Cred că nu mai ai chef să stai închis, îmi zice Tavucă.

—Chef n'am. Dar de va fi nevoie, nu mă dau înapoi.

—Tu tot nebun şi cu sufletul după himere ai rămas, intervine Octavian.

—Să lăsăm asta. Tu ştii că în această privinţă nu ne înţelegem. Mai bine povesteşte-mi ce e nou pe acasă.

—Ştii că aş vrea să merg cu tine? Cred că are să fie frumos. Tot satul te aşteaptă. Au de gând să te sărbătorească; eşti doar eroul nostru.

—Nu fii nebun. Cine naiba a avut ideia asta? Lasă că le-o iau eu înainte. Astă seară plec acasă.

Vestea sosirii mele a ajuns însă înaintea mea. În faţa casei, pe islaz e plin de rude şi prieteni. Toţi mă îmbrăţişează şi mulţi ochi sunt plini de lacrimi. Însoţit de câţiva moşnegi şi cuprins de după mijloc de moşul Gheorghe Ţurcan, mă îndrept spre casă. În curte stau toate surorile. Mă strâng în braţe, mă sărută şi plâng.

—Vă pare rău că mi-au dat drumul de la închisoare şi de aceea plângeţi?

—Da du-te măi la naiba şi nu te mai ţine de şotii, mă ghionteşte Leliţa Măriuca şi râde printre lacrimi. Ileana mă ia de mână şi mă duce la tata în camara mică unde el stă culcat în pat. E slab şi parcă mai bătrân. Se uită la mine cu ochi plini de durere. Lângă el stau vreo câţiva moşnegi ce au venit cu mine.

—Sărut mâna, tată.

—Bine mă copile c'am trăit să te mai văd odată. Credeam că nu te-oi mai vedea.

—Lasă tată că te faci bine şi o să-i tragem un chef cu tot satul de să-i meargă vestea în toată ţara.

—Hm... Numai să mă fac bine. Da tu, nu-i fi flămând? Tu, femeie, ia pune ceva de mâncare băiatului.

Mama se cam supără şi îi răspunde necăjită:

—Lasă, omule, că ştiu eu de ce are nevoie băiatul mai bine ca tine.

Masa s'a întins mare, însoţit fiind de surori care mă tot întreabă lucruri de la închisoare.

—Da de mâncat aveaţi destul?

—Nu vezi obrajii ăştia? Crezi că se ţin aşa fără mâncare?

—Da l-aţi bătut rău pe ăla?

—Nu prea.

—Păcat, zice Costică, dacă eram eu acolo îl băteam de-l stingeam.

—Şi era frig la închisoare?

—Nu, că făceam foc.

—Da lemne de unde aveaţi?

—Din oraş, de la legionari.

—Da, amu, cred că ţi-o trecut pofta de stat închis?!

—Trecut dară; numai să nu mă prindă din nou.

—Măi, tu să fii cuminte şi să nu te mai amesteci. Tu ţi-ai făcut rândul tău, acum să facă şi ceilalţi pe al lor. Şi Leliţa Măriuca îmi tot mângâie părul şi nu se mai satură privindu-mă.

—Crezi matale că ceilalţi nu au surori ca mine care le spun acelaşi lucru? Ia gândeşte că toţi am luat-o de bună şi n'am mai face nimic. Nu s'ar duce toate naibii? Cum mi-o fi norocul. Dacă vine ceva ce trebuie să fac eu, mă bag din nou la apă şi gata.

Cei câţiva bătrâni vorbesc cu tata.

—Mândru şi deştept fecior ai, măi Vasile! Dumnezeu să ţi-l ţie mulţi ani.

—E bun el, da-i prea aprig la mânie, le răspunde tata.

—Apoi aşa-i bun omul. Bun la suflet şi aprig la mânie. Ce n' aş da eu să am un flăcău ca ăsta! Ce's eu fudul acum, atunci nici n'aş sta de vorbă cu voi, zice moş Ţurcan.

—Apoi nici mie nu-mi pare rău că îl am, zice tata, dar de multe ori copiii fac multe necazuri.

—Da cu cât e mai mare bucuria după un necaz? Când e prea multă vreme bună, nu zici şi tu mă Vasile: dă Doamne o ţărucă de ploaie? Ce vrei, copiii fac şi bune şi rele.

—E drept, se dă bătut tata şi, cu o mână ce e numai piele şi oase, îşi răsuceşte mustaţa albă şi stufoasă. Moşul Gheorghe se întoarce spre mine.

—Mă Mărdălucă, hai cu mine că lelea Domnica trebuie

să fi scos plăcintele din cuptor.

—Da mai lasă-ni-l şi nouă, se sburlesc surorile la moşul Gheorghe.

—Voi sunteţi mai tinere şi aveţi vreme de a-l vedea, dar noi, cine ştie. Hai Mardarie că moşul are ceva frumos pentru tine.

—Dacă-i aşa merg, moş Gheorghe.

Moşul Gheorghe n'are copii şi de mic mă duc cam destul de des la el acasă. Moşul m'a învăţat a cosi, a încărca carele cu fân şi a face stogul. Mai ales mă trăgeau perele ascunse prin perinele de zestre şi prin fânul din şură. Lelea Domnica scosese plăcintele din cuptor, a fiert lapte, a destupat o putinică cu brânză de oaie şi tocmai se pregăteşte să răstoarne pe fund o mămăliguţă.

—Sărut mâna, lele Domnică, cum merg treburile pe acasă?

—Bine Mărdălucă. Da mare şi frumos te-ai mai făcut!

—Nu-i aşa, lele Domnică? Şi când te gândeşti că tot satul plânge că am stat închis, în loc să se bucure că Statul m'a crescut mare şi frumos?!

—Mă Mardarie, mă! Ia spune tu lelei când ai să te laşi de şotii?

—Când oi îmbătrâni, lele Domnică. Atunci nu le mai fac. Le scriu pe cele ce am făcut, şi gata.

—Şi pomeneşti tu şi de lelea acolo?

—Şi de lelea şi de moşu şi de plăcinte, dar mai ales de pere nu uit nici mort.

—Nu te uita femeie la pezevenchiul ăsta, că te duce cu vorba. Nu-l vezi cum râde?

Moş Gheorghe se apropie de mine şi pe sub masă îmi arată o tabachere lucrată de el din lemn de nuc, cu înflorituri, plină de tabac fin, amestecat cu flori de sulfină care îi dau un parfum foarte frumos.

—A ta-i, dacă nu-l uiţi pe moşu.

—Nu uit nici pe moşu şi nici pe lelea.

Am povestit, am râs cu ei, am mâncat şi apoi am venit acasă, unde am stat de vorbă până noaptea târziu. Cele trei

zile câte am mai stat în sat, am trebuit să intru în multe case şi să răspund la multe întrebări repetate. Am făcut-o cu drag, căci cu drag şi suflet curat erau puse întrebările.

În Septembrie a fost o nouă şedinţă la Tribunalul din Craiova, dar cum nu s'au putut aduna toate probele, s'a amânat. Cu această ocazie au fost puşi în libertate şi cei patru ce mai rămăseseră închişi. Dr. Sgoanţă ne-a invitat să vizităm Baroul. Aici erau prezenţi toţi avocaţii din Craiova. O sală mare şi frumos mobilată, serveşte de sală de şedinţe. Într'un colţ al sălii, o bibliotecă juridică vastă stă la dispoziţia avocaţilor.

–Păcat că n'am avut aşa ceva cu noi la închisoare. Acum am şti şi noi ceva drept, îşi exprimă părerea Jitariu.

Dr. Sgoanţă ne face cadou fiecăruia câte un exemplar din „Îndreptar pentru tinerii avocaţi", întocmit şi tipărit de Barou. Îi mulţumim şi îl rugăm să ne pună semnătura lui pe carte. Îndemnat de gestul nostru, un avocat tânăr scoate o carte din geantă şi ne roagă să i-o semnăm noi. Imediat, toţi ceilalţi au găsit câte o carte, o ilustrată, ori o simplă coală de hârtie, şi noi, pe mese, pe colţuri de dulapuri şi chiar în picioare, iscălim de zor. După aceea plecăm la sediul legionar, unde camarazi şi camarade ne aşteaptă. Pe drum Mircea se apropie de mine şi-mi zice:

–Mă jabracule! Ai crezut tu vreodată că ai să ajungi să dai autografe?

–Drept să-ţi spun, nu.

La sediu ne primeşte Nicoleta cu onor şi alte de acestea. În jurul nostru s'a strâns toată Cetăţuia de legionare din Craiova, care s'a triplat de când am sosit noi prima dată aici, şi ne tot apucă de mâneci şi poalele cămăşilor, costumele noastre naţionale ca să vadă puii de pe ele. Cu glume şi vorbe bune a trecut ziua, şi seara am plecat cu un autobus la Jiu. În seara senină, printre tufele de răchită şi arini, Jiul curge liniştit la vale, povestind luncilor de pe margini păţaniile lui de mai încolo. Doi fluturi mari dau târcoale unei flori de sulfină, iar dintr'un plop se aude guruitul unei turturele care îşi cheamă tovarăşul la cuib. Aşezaţi

în iarba verde şi mirositoare, cântăm şi povestim de unele şi altele până târziu. Când să plecăm spre casă, se prezintă la Roşulescu un puştiu de vreo 12 ani şi-i zice:

–Trăiască Legiunea şi Căpitanul, D-le Comandant. Sunt şeful unui mănunchi din Frăţia de Cruce de la Liceul Central şi am venit cu oamenii mei, pe jos, ca să-i salutăm pe camarazii din Cernăuţi.

Roşulescu îi dă mâna, îl laudă pentru iniţiativa luată şi îndeplinită, apoi îl cheamă pe Zelenschi, care la rândul lui ne cheamă pe noi, şi în câteva minute suntem cu toţii printre puşti. Eu mă pun la vorbă cu unul ce pare mai şmecher.

–Ce vrei să fii, camarade, când vei fi mai mare?

–Legionar.

–Nu în acest sens. Ce vrei să studiezi?

–Medicină.

–De ce?

–Pentru ca atunci când voi ajunge la închisoare să-i pot ajuta pe camarazii bolnavi.

–Şi dacă n'ajungi la închisoare?

–Atunci o să ajut pe oamenii săraci.

–Foarte bine. Aşa o să fii un bun legionar. Întotdeauna să te gândeşti cum poţi ajuta pe un sărac, că cel bogat se ajută singur.

–Dar, ia spune-mi, camarade, a fost greu la închisoare? mă întreabă puştiul.

–Depinde cum o iei. Dacă crezi că e bine ceea ce ai făcut, atunci nu e aşa de greu. Dar dacă cumva crezi că e rău ce ai făcut, atunci e grea al naibii. La închisoare nu te omoară atâta greul ei, cât faptul că, fiind singur, te gândeşti mereu la tine şi la ceea ce te-a dus acolo. Nu ştiu de mă înţelegi ce vreau să spun, dar nu văd cum aş putea-o face mai clar.

–Vă înţeleg foarte bine şi cred că d-vstră v'aţi simţit foarte bine la închisoare, pentrucă ceea ce aţi făcut e foarte bine. Dar acum ce faceţi?

–Mergem acasă la noi, în Bucovina.

—Acolo în munţi, de unde e originar Căpitanul?

—Nu chiar acolo; oleacă mai încoace.

—Când voi fi mare am să merg să văd munţii Căpitanului; în special Rarăul.

—Să vii, că e tare frumos. Dar acum hai la maşină că, de nu, rămânem pe jos.

Ne-am suit cu toţi în maşină şi, ajunşi în oraş, am fost cartiruiţi la diverşi camarazi, pentru somn. A doua zi plecăm spre casele noastre, salutaţi de toată garnizoana legionară din Craiova, care, în linie şi cu mâinile ridicate spre cer, ne urmăreşte cu ochii până dispărem după lanurile de grâu şi secară ce inundă câmpul şi stau gata să dea pe linia ferată.

*

* *

A doua zi dimineaţă am ajuns la Bucureşti. Ne-am dus la sediu. Îmbrăcaţi în costum naţional, cum suntem, grupul nostru bate la ochi. D-l Cdt. al B. V. Radu Mironovici, care ne cunoaşte aproape pe toţi, ne strânge lângă el şi ne întreabă despre închisoare şi de Bucovina lui dragă. De pe geam ne-a văzut Căpitanul şi vine în curte. Noi îl salutăm şi ne prezentăm.

—Ia spuneţi-mi, cum a fost la închisoare?

—Bine, Căpitane.

—A fost greu?

—Nu prea.

—Mai aveţi chef de ea?

—Chef, chef, nu prea avem, dar la nevoie om merge din nou în ea.

—Hei, dragii mei, asta nu a fost nimic. Aceea ce mai vine o să fie grea de tot.

Şi cum e vremea prânzului, Căpitanul îl strigă pe Totu şi Bănică Dobre şi ne dă în seama lor ca să ne ducă la masă. În restaurantul legionar aproape nu se mai găseşte loc, aşa e de plin. Cu greu se face liberă o masă pentru noi.

Totu face comanda şi începem masa răspunzând la întrebările celor doi Comandanţi Legionari despre închisoare, proces şi starea de lucruri de la noi din Bucovina. La sfârşitul mesei vine Căpitanul şi ne serveşte personal câte un pahar de vin la fiecare. Când să plătim, nimeni nu vrea să ia banii.

—Lăsaţi lucrurile aşa, ne zice Totu, cine vine de la închisoare mănâncă gratis.

—Dar noi avem bani, bădiţă Niculai.

—Ţine-i bine, că-ţi vor fi de folos.

—Dacă ştiam că aşa e vorba, nu mă apucam de atâtea bunătăţi, zice Niţucă mai mult pentru el, dar Totu îl aude.

—Bagă de seamă, camarade Nemţanu, să nu te audă Căpitanul, că dai de naiba.

Eu ascultând la discuţia din jurul mesei, încerc să-mi pun pardesiul, dar în locul acestuia, iau de pe spătarul scaunului meu haina lui Bănică şi mi-o pun pe umeri. Arăt în ea ca un pui de bogdaproste. Lungă, largă şi mâinile nici nu se zăresc. Când au dat cu ochii de mine, au început cu toţii a râde cu poftă. Bănică e cel mai vesel.

—Camarade Popinciuc, dacă n'ai palton, îţi dau o haină de a mea pentru iarnă.

—Ideea nu e rea, D-le Comandant, dar aş avea nevoie de un croitor care să mai scurteze cel puţin mânecile, că altfel sunt ca într'o cămaşă de forţă.

Mulţumim celor doi Comandanţi Legionari pentru onoarea ce ne-au făcut-o luând masa cu noi, salutăm pe Căpitan ce stă de vorbă cu tejghetarul, şi ne vedem apoi de treburile noastre. Cam pe la orele patru, Stelian Stănicel, secretarul particular al Căpitanului, ne invită să mergem să vedem Casa Verde. Acolo ne primeşte Căpitanul, însoţit de soţia lui, şi ne arată toată casa. La sfârşit ne omeneşte cu un păhăruţ de vin. Cu această ocazie Doamna îi spune Căpitanului, uitându-se la mine:

—Cornel, te-ai uitat bine la flăcăul ăsta? Parcă ţi-ar fi frate, aşa de bine îţi seamănă.

—L-am remarcat încă din Cernăuţi. Sper să nu mă facă

de râs.

M'am roşit tot şi nu ştiu unde să mă ascund. Am fost foarte bucuros când am plecat; dar întâmplarea aceasta m'a urmărit toată viaţa. Seara am plecat spre casă.

*

* *

A doua zi, sosit în Suceava, aflu că tata stă internat în spital. M'am dus repede acolo. Am intrat încetişor în camera albă unde, întins pe patul şi mai alb, stă tata şi se uită fix în tavan şi vorbeşte mereu: Nu mai vine. Lui nu-i dau drumul. Se tem de el. Lângă pat stă mama pe un scaun plângând şi întrebându-l:

—Cine nu mai vine mă omule?

—Cine? Cine? Mardarie. În acest moment mama mă vede.

—Uite, mă omule, a venit Mardarie.

Tata se uită la mine, apoi se întoarce spre mama răzând:

—Tare eşti proastă mă femeie. Nu vezi că ăsta e unul de-al lui Cojoc şi nu Mardarie al meu?

E slab de nu mai ai ce vedea din el. Se da jos din pat, se duce la dulap, îl deschide, ia un strugure de poamă în mână, ciupeşte o bobiţă şi o bagă în gură, pune strugurul înapoi, închide dulapul, se duce la fereastră şi încearcă să se suie pe ea. Pe mine m'au lăsat picioarele lângă uşă. Capul mi-e greu şi mă doare. Tata se întoarce spre mine şi-mi zice:

—Hai mă şi mă ajută să mă urc aici sus.

—Da ce vrei să faci acolo sus?

—Să mă uit afară şi să prind fluturi.

—Nu-s fluturi, tată, pe aici.

—Cum nu-s? Eu am văzut unul.

—Lasă-i, tată. Hai mai bine de te aşează în pat.

Se duce la pat şi se aşează. Mama plânge mereu.

—Tu nu ştii cât este de greu să-l păzeşti. Când doctorii îi dau injecţii de morfină, nu mai ştie ce face şi nu vrea să asculte de nimeni. Mă mir că te-a ascultat pe tine şi s'a dus în pat. Toată ziua vorbeşte numai de tine şi zice mereu că nu vii. Mereu vrea să se suie pe fereastră şi să sară afară.

—De ce îi dau injecţiile?

—Ca să-i astâmpere durerile.

—De ce nu l-au operat?

—Nu pot. Cancerul e tocmai la furca pieptului, la intrarea în stomac. Apoi e prea slab pentru a suporta o operaţie. Şi mama plânge de nu mai poate. Moare aici în spital şi Directorul nu mă lasă să-l duc acasă; şi nici nu-l poate ajuta.

Tata se joacă cu cearceaful pe care îl strânge boţ şi îl întinde din nou. După un timp, când i-a trecut efectul injecţiei, îmi zice:

—Slavă D-lui că ai sosit, măi copile. Acum sunt sigur că voi merge acasă.

—Bine, tată. Dar ai să ai mari dureri.

—Şi aici nu le am? Eu sunt învăţat a suferi. Tu du-mă acasă şi nu te preocupa de rest.

—Dacă asta e voia matale, diseară cred că dormi acasă.

În salonul de primire al Directorului Bonna, nu e nimeni. Îmbrăcat în halat alb, Directorul stă la masă şi scrie ceva într'un registru.

—Bună ziua, D-le Doctor.

—Bună, D-le Popinciuc. Ce mai e nou cu procesul?

—E bine, D-le Doctor. S'a amânat. În Noembrie trebuie să merg din nou acolo.

—Sper că veţi fi achitaţi.

—Sper şi eu, D-le Doctor, dar acum vreau să vă fac o rugăminte.

—Despre ce este vorba?

—Aş vrea să-l duc pe tata acasă şi v'aş ruga mult să-mi permiteţi a o face.

—Nu se poate. Tatăl D-tale e grav bolnav şi nu pot

consimţi la acest lucru.

—Îl puteţi salva, D-le doctor?

—Nu cred. E aproape imposibil, mai ales că nu-l putem opera.

—Atunci la ce vreţi să-l ţineţi aici? Cred că e mai bine dacă moare acasă, aşa cum doreşte el. N'aveţi greutăţi d-vstră şi e mai uşor pentru noi.

—Dacă d-ta îţi iai răspunderea, eu n'am nimic contra.

—Ce fel de răspundere D-le Doctor?

—Răspunderea în caz că moare.

—Aici nu moare?

—Ia-l, dacă ţii numaidecât! se uită de după ochelari enervat la mine.

—Mulţumesc, D-le Doctor. Şi-am plecat destul de supărat şi eu.

Până ce l-am găsit pe fratele Emilian şi am angajat o maşină, s'a făcut întuneric. Ajunşi la spital, l-am îmbrăcat pe tata cu hainele lui, în timp ce el tot povesteşte de un loc ce vrea să-l cumpere prin „Valea Ursului" şi de Mardarie al lui care nu mai vine. L-am luat apoi cu mâna pe după mijloc şi am ieşit în curtea spitalului. E uşor ca o pană. Ne urcăm în maşină şi pornim. Tata urmăreşte cu ochii şoseaua luminată de farurile maşinii şi tace. Acasă s'au adunat toţi vecinii şi privesc tăcuţi; doar câte o femeie îşi şterge ochii cu colţul năframei. Sora Domnica îmi zice că ea ştia că eu o să-l aduc pe tata acasă. Pentru surori am ajuns un fel de zeu care poate tot. Pe încetul, lumea a plecat la culcat. Din deal de la stână cântă dulce un fluier ciobănesc şi de după şura acoperită cu paie a lui Ion Hriţuc a apărut luna. Povestind cu tata, ori cu D-l Butnariu, sau stând la vorbă cu ceilalţi oameni din sat, vremea a trecut ca nevăzută.

*
* *

În Noembrie ne înfiinţăm din nou la Craiova. 150

de martori sunt prezenţi şi vreo 60 de avocaţi stau gata să se ia la trântă cu Tribunalul Militar pentru liberarea noastră. Tot baroul din Craiova, fără deosebire de culori politice, s'a înscris în apărarea noastră. Avocaţii legionari din Cernăuţi şi Bucureşti, sunt toţi prezenţi. D-l Cdt. Lg. Polihroniade conduce apărarea aşa cum a ordonat Căpitanul. Sala geme de lume. Ziarişti români, francezi şi germani, stau cu notesurile pregătite şi în pauze, prin curte, ne fotografiază cum ne prind. Ba unul din Germania ne roagă să facem un grup şi toţi ne fotografiază. Costumele noastre naţionale bat la ochi şi ne diferenţiază de restul lumii. Toată Craiova şi-a dat întâlnire la Tribunal. Funcţionari, muncitori, ţărani, negustori, sunt cu toţii prezenţi. Curtea Tribunalului e plină şi, pentru ca cei de afară să poată auzi ceva, au fost deschise geamurile sălii de judecată. Nouă ni s'a dat o gardă compusă din trei sergenţi de la Regimentul 1 de cavalerie, conduşi de un lct. Procesul începe subt preşedenţia Colonelului Popescu-Cetate, fotoliul public fiind ocupat de către Căpitanul Procuror Băluţă-Dumitrescu. Orendovici şi Vişan lipsesc, pentru că se află încorporaţi ca elevi la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă nr. 2 din Bacău. Tribunalul e dispus să amâie din nou procesul, dar noi ne opunem. La sfârşit se decide să fie chemaţi printr'o telegramă şi procesul îşi urmează cursul. Ne sunt luate datele formale, se dă citire ordonanţei de dare în judecată şi ni se dă cuvântul nouă, acuzaţilor. În rezumat am spus cam următoarele:

D-le Preşedinte şi onorat Tribunal,

Majoritatea dintre noi, acuzaţii, am fost cu trenul mortuar ce conducea trupurile lui Moţa şi Marin prin toată ţara. Am fost martori personali la toate scenele de dragoste şi de credinţă pe care neamul românesc le-a adus celor doi eroi. Am plâns cu cei ce veneau să-i salute, am cântat cântecele în care ei sunt preamăriţi, ne-am rugat cu neamul întreg pentru sufletele lor şi am jurat cu neamul întreg

să le urmăm crezul. Credem că fiecare dintre D-vstră vă puteți închipui impresia cu care am ajuns acasă. Când am ajuns însă, ne-a fost dat să citim într'o fițuică obraznică cum că Moța și Marin, care au mers la moarte pentru că „SE TRĂGEA CU MITRALIERA ÎN OBRAZUL LUI HRISTOS", sunt niște aventurieri.

D-le Președinte și onorat Tribunal,

Credem că nu mai este nevoie să povestim ce s'a întâmplat în sufletele noastre. Cum ne-a durut ofensa făcută celor ce muriseră pentru apărarea Bisericii creștine. Suntem acuzați că ne-am asociat ca să-l pedepsim pe Parascan. Credeți D-vstră că pentru a-i da o lecție unui asemenea individ aveam nevoie să ne asociem? Eram adunați în Cămin ca în toate zilele și de aceea l-am pedepsit mai mulți. Recunoaștem deci că l-am bătut și suntem gata să ne primim pedeapsa pentru acest fapt; dacă, bine înțeles, merită să fim pedepsiți. Dar negăm în mod categoric orice fel de asociere anticipată pentru a-l pedepsi pe Parascan. Așteptăm cu multă încredere înțelegerea D-vstră.

Acum începe șirul martorilor. Profesori, funcționari, muncitori, țărani, studenți, preoți, tineri și bătrâni, se perindă prin fața Tribunalului, își fac depoziția și apoi se așează pe băncile din sală. Toți au cuvinte de laudă pentru noi și fapta noastră. Mihuță, Diaconul Catedralei din Cernăuți, răspunde senin la întrebările ce i se pun:

–D-le martor, D-ta care trăiești într'un centru preoțesc mare, ai putea să ne spui ce impresie a produs în rândurile preoților bătaia lui Parascan?

–D-le Președinte și onorat Consiliu. Bătaia lui Parascan nu poate fi judecată fără a avea în vedere moartea lui Moța și Marin și impresia lăsată de acest fapt, pentru că, apărând memoria acestor doi, băieții aceștia tineri și plini de avânt l-au pedepsit pe Parascan. La noi în Bucovina, care atâta amar de vreme a stat subt dominație străină, moartea lui Moța și Marin a lăsat o urmă de neșters. De aceea, când am auzit de nemaipomenita cutezanță a lui Parascan, noi ne-am bucurat de pedepsirea lui.

–Bine, D-le martor, dar nu s'a discutat între preoți că a fost bătut prea rău?

–Ba da, D-le Președinte. Dar nu că a fost bătut prea rău, ci că a fost bătut prea puțin.

După o altă serie de martori este chemat D-l Iasinschi, șeful legionarilor din Bucovina. Cărunt și în poziție cuviincioasă, stă în fața Tribunalului și așteaptă întrebările.

–D-le martor, D-ta în calitatea de îndrumător spiritual al acestor tineri, ai putea să ne spui de ce s'a ajuns la pedepsirea lui Parascan cu bătaia și nu s'a ales alt mijloc, de exemplu justiția?

–D-le Președinte și onorat Tribunal. De o bună bucată de vreme toate partidele din țara românească și-au dat mâna și luptă unite împotriva noastră. Toți ne vor pieirea. D-vstră mă întrebați de ce nu s'a ales un alt mijloc de pedepsire a lui Parascan în locul bătăii? Eu n'am fost acolo și nici n'am știut că băieții mei îl vor bate pe Parascan, dar vă întreb, dacă îmi permiteți, ce fel de pedeapsă i se poate da unui om care n'are respect nici măcar de cei morți? Să fi sesizat justiția, ziceți D-vstră. Dar când s'a sinchisit justiția de durerile noastre? Nu vedeți că și acum, Consiliile de Răsboiu au fost transformate în Tribunale Militare, ca nu cumva să se găsească oameni cu inimă de români și să ne dea dreptate?

Și șirul martorilor defilează mai departe prin fața Tribunalului. D-l Cdt. al B. V. Radu Mironovici, își așteaptă rândul.

–D-le martor, D-ta ca unul dintre întemeietorii Legiunii, ai putea să ne spui dacă în sistemul D-vstră de educație e prevăzută și bătaia?

–D-le Președinte. Noi nu avem în Legiune oameni așa de nesimțiți ca să avem nevoie de bătaie pentru a-i educa.

–Eu când am întrebat mă gândeam că dacă nu-i educați ca să bată ei pe alții?

–D-le Președinte, eu când merg pe drum și un bou vrea să mă împungă, îi dau în cap cu bastonul ori cu ce am

la îndemână, căci oricât m'aş trudi cu cuvântul să-l fac să mă înţeleagă, el tot nu mă pricepe. Tot aşa sunt şi între oameni, unii care trec peste anumite limite obişnuite oamenilor şi deci se pun în rândurile animalelor. Pe aceştia nu-i poţi face să te înţeleagă decât ca pe animale: cu bota.

Vine apoi la rând Preşedintele Uniunii Studenţilor Creştini Români, Milcoveanu. Slab şi negricios, cu faţa lunguiaţă şi potrivit de statură, se uită cu ochi inteligenţi spre Tribunal şi aşteaptă să fie întrebat.

–D-la martor, D-ta ai putea să ne spui ceva despre felul cum au înţeles studenţii moartea lui Moţa şi Marin?

–D-le Preşedinte şi onorat Tribunal. Ţara românească a fost cunoscută în străinătate prin o mulţime de pezevenchi şi prin o femeie fatală, Lupescu. Moţa şi Marin sunt singurii care au dus în străinătate cu ei vitejia şi curajul românesc. Singurii care ne-au apărat aşa cum suntem noi Românii: credincioşi lui Dumnezeu şi gata oricând a ne da viaţa pentru El. E singura dată în istoria românească modernă, când noi Românii ne-am prezentat în faţa străinătăţii ca europeni, ca oameni care nu sunt indiferenţi la cele ce se petrec în Europa şi mai ales ca latini care nu uită că au şi fraţi de sânge în această lume.

Dar cea mai mare senzaţie a stârnit-o tatăl lui Parascan, care cu bondiţa lui de piele de miel cu floricele cusute de mână, aşteaptă liniştit întrebările.

–D-le Parascan, ia spune, ce ţi-ai zis când ai auzit că feciorul D-tale a fost bătut?

–D-le Preşedinte, eu când am auzit că feciorul meu a fost bătut, nu m'am bucurat, pentru că, vedeţi D-vstră, pe orice tată îl doare când aude că copilului lui i s'a întâmplat ceva. Da eu mă aşteptam să ajungă aici. Eu i-am spus de multe ori să se lase de politică, dar el n'a vrut să mă asculte. Ba, odată, luându-mă la sfadă cu el pe chestia asta, m'a bătut rău de tot.

–Cine te-a bătut?

–Feciorul meu, D-le Preşedinte.

–Şi de ce?

–Apoi, cum v'am spus. Eu i-am zis să se lase de politică, pentru că politicienii nu-s oameni buni şi stau în cârdăşie cu Evreii. El, în loc să mă asculte, m'a bătut.

–Dar de Moţa şi Marin ai auzit?

–Auzit dară. Am fost şi eu la gară când au trecut cu trupurile lor pe la noi şi am zis şi eu ca tot Românul: Dumnezeu să-i ierte. Cum a ajuns feciorul meu să se lege de aceşti oameni, nu mai pricep. Se vede că i-a luat Dumnezeu mintea.

–Bine, D-le Parascan. Mai ai ceva de spus?

–Aş avea o rugăminte, D-le Preşedinte. V'aş ruga, dacă se poate, să daţi drumul acestor băieţi, şi se uită spre boxa noastră, că stau pe gratis închişi. Eu îmi cunosc feciorul şi ştiu ce spun.

După o altă serie de martori ai apărării, vine la rând şi singurul martor al acuzării, Parascan. Gras, neliniştit, se uită mereu la lumea pe lângă care a trecut, apoi se adresează Procurorului:

–D-le Procuror, vă rog să trageţi atenţia publicului ca să nu mai scuipe şi bată.

–Cine te-a bătut?

–Lumea din sală pe lângă care am trecut.

–Păi văd că ai trecut numai pe lângă doamne şi domnişoare.

–Ele m'au scuipat şi au dat cu pumnii în mine.

–Cum de au dat şi eu nu le-am văzut?

–Aşa... pe subt mână; şi în acelaş timp face semnul corespunzător.

–Ce vrei să fac dacă nu le eşti simpatic, să le arestez? Mie mi-ar fi ruşine să declar că m'au bătut femeile.

Râsul s'a întins peste întreaga sală. Trebuie să intervină Preşedintele ca să restabilească ordinea. Apoi începe interogatoriul. Parascan, rezemat de gărduţul de lemn ce desparte completul de judecată de lumea din sală, face o impresie deplorabilă.

–D-le Parascan, spune-ne cum ai ajuns D-ta să scrii articolul despre Moţa şi Marin?

—D-le Preşedinte, eu sunt băiat sărac. Trebuie să-mi câştig singur existenţa. Mi s'a cerut acel articol de către conducerea ziarului, şi l-am scris.

—Foarte sărac băiet, D-le Preşedinte, sare Cotigă ca ars de pe scaun, şi a tras la cel mai elegant hotel, unde stau şi eu.

—D-le avocat, vă rog să nu întrerupeţi depoziţia, i se adresează Preşedintele.

—Povesteşte-ne, D-le Parascan, cum ai fost bătut.

—D-le Preşedinte, eu tocmai ieşeam din camera unui prieten, când am fost luat cu forţa de pe coridor de către Zelenschi şi Vişan şi dus în camera nr. 1. Acolo se aflau ceilalţi acuzaţi. Am fost întrebat despre articol şi bătut de către Nemţanu şi Popinciuc.

—Mi se pare că data trecută a declarat că Popinciuc nu l-a bătut, intervine Dr. Sgoanţă.

—Atunci nu îmi aminteam bine de cele întâmplate.

—D-le Preşedinte, vă rog să-l întrebaţi cum de nu a ţinut minte cele întâmplate, la câteva zile după bătaie şi îşi aduce aminte aşa de bine acum? se adresează foarte politicos Polihroniade.

—Răspunde la întrebarea D-lui apărător, D-le Parascan. Răspunsul e tăcere. Preşedintele face semn Grefierului şi acesta notează ceva în hârtiile ce are în faţă.

—Povesteşte mai departe, i se adresează din nou Preşedintele.

—Am fost desbrăcat şi suit pe o masă.

—D-le Preşedinte, se ridică din boxă Vişan, care sosise împreună cu Orendovici în urma telegramei dată de Tribunal, vă rog să vă uitaţi în prima declaraţie a lui Parascan, în care spune că singur s'a desbrăcat şi suit pe masă, ceea ce corespunde adevărului.

—E drept, D-le Preşedinte, că m'am desbrăcat şi suit singur pe masă. Ce era să fac! Altfel mă băteau mai rău... Odată suit pe masă, am fost legat de picioare cu nişte centuri şi priponit de masă.

—Şi ce-ai făcut cu picioarele de dinainte? i se adresează direct Cotigă.

Râsul cuprinde din nou sala. După restabilirea ordinei, Parascan povesteşte cum a fost bătut cu sforile şi cu o centură. Preşedintele vrea să ştie precis cine a dat cu centura. Jitariu, văzând că chestia cu centura nu se mai termină, se ridică şi zice:

—Eu am fost, D-le Preşedinte; numai că la Cernăuţi Parascan susţinea că a fost bătut cu o botă de către Hoinic şi nici n'a pomenit de vreo centură.

Cu chiu şi vai, cu întreruperi şi puneri la punct, se termină şi cu Parascan. Începe rechizitoriul Procurorului, Căpitan Magistrat Băluţă-Dumitrescu, care după ce arată în mod magistral că procurorul nu ocupă fotoliul public pentru a acuza, ci pentru a stabili adevărul, trece la chestia noastră zicând, în rezumat, cam următoarele:

—Eu am cercetat actele şi declaraţiile acuzaţilor şi ale martorilor cu toată seriozitatea dar n'am putut găsi nimic care să dovedească că aceşti băieţi au fost asociaţi când l-au bătut pe Parascan. Nu-i asociaţie, cum nu's eu popă. Singurul lucru pentru care au de dat socoteală e bătaia lui Parascan. Aici intervine însă altă chestie. Tribunalul, de acord cu legea, nu poate să judece altă faptă decât cea care i-a fost trimisă prin Ordonanţa de dare în judecată, sau fapte conexe. Ordonanţa de dare în judecată se referă numai la asociaţia contra liniştei publice. Despre bătaia lui Parascan nu zice nimic. Dacă onoratul Tribunal totuşi crede că e competent să judece bătaia lui Parascan, atunci cer ca acuzaţii să fie condamnaţi la şase luni de închisoare corecţională.

Începe acum să-şi spună cuvântul apărarea. Nu pot vorbi toţi cei ce au fost înscrişi, timpul nepermiţând aceasta. Vorbesc numai vreo cinsprezece. Toţi vorbesc cu suflet mult. Fiecare latură a procesului e cu de-amănuntul bătută. Starea socială şi culturală, politica românească, învăţătura şi sufletul românesc sunt sucite pe toate părţile. Succes mare a avut pledoaria lui Posteucă. Cu costumul lui

naţional, cu vorba lui bucovineană şi gesturile largi, cu figurile poetice cu resonanţe romantice, Posteucă Vasile a smuls lacrimi până şi completului de judecată. În rezumat a zis:

—D-vstră aveţi norocul să trăiţi într'o parte a ţării care are cei mai puţini străini, şi de aceea poate vă vine greu să ne înţelegeţi pe noi care mai sărim câte odată în sus, mai ales când ne sunt înjuraţi fraţii. La noi oraşele sunt complect străine, domnilor. Eu am umblat o zi întreagă prin Cernăuţi să caut o prăvălie de manufactură creştină, nu românească, ca să-mi cumpăr nişte haine, şi m'am întors acasă seara plângând pentrucă n'am găsit-o. La noi fiecare ţăran e conştient de pericolul înstrăinării care ne paşte de aproape, şi mamele noastre, atunci când aud numai că ne cârdăşim cu străinii, nu ne dau de mâncare şi nu ne primesc în casă la culcat. La noi şi acum aşteaptă tot neamul ca să audă sunând clopotul „buga", clopotul ce s'a scufundat la moartea Domnului Ştefan şi care, se zice, sună la vremuri grele dând alarma. De aceea la noi toată Bucovina stă cu inima strânsă şi aşteaptă, urmărind ziarele, să le sosească din beznele închisorilor feciorii ce le-au apărat moşia de venetici. La noi şi morţii fac parte din moşia noastră. Gândiţi-vă numai la surorile şi rudele acestor băieţi, care pe fiece minut fug cu gândurile la ei, şi cu inima strânsă de durere aşteaptă deslegare de la D-vstră. Gândiţi-vă că în pragul unei case bătrâne stă o mamă tristă şi-şi şterge ochii cu o batistuţă cu floricele, tot cercetând drumul prăfuit că doar, doar, şi-o vedea venind feciorul drag acasă...

Şapte zile au trecut de când stau pe banca acuzaţilor şi ascult mereu cum ne este pusă viaţa la cântar, cum e sucită pe toate părţile. Şapte zile lungi şi grele. Şapte zile de când D-na Stănculescu, cu Nineta şi Nelu, fata şi băiatul ei, la care sunt încartiruit, se dau peste cap ca să-mi facă gusturile. Masa o luăm la sediul din Obor, dar D-na Stănculescu nici nu vrea să audă că am stat la masă şi trebuie să cinez şi cu ei. Câtă omenie am găsit la Olteni!

* * *

Tocmai s'a terminat şi ziua a şaptea a procesului şi pornim spre Obor, amestecaţi cu lumea şi cu Lct.-ul şi cei trei sergenţi de gardă ai noştri. Un puşti mititel, cu un braţ de ziare sub braţ, se repede spre noi strigând:

—Procesul celor zece legionari din Bucovina. Ediţie specială. Cumpăraţi Domnilor cât mai am ziare. Nelu Săndulescu, care e mereu lângă mine, îi zice, arătând cu capul spre noi:

—Ăştia sunt, mă, cei zece legionari din Bucovina.

—Nu-i nimic. Să cumpere ca să vadă ce zice lumea despre ei. Râdem cu toţii de inteligenţa puştiului şi îi cumpărăm câte un exemplar, după care se depărtează strigând „ediţie nouă, ediţie specială"...

La sediu ni se serveşte masa, la care ia parte şi Lct.-ul cu cei trei sergenţi. Lct.-ul mănâncă gânditor. Mateescu, care stă lângă el, îl întreabă: La ce vă gândiţi, D-le Lct.?

—Mă gândesc şi eu la cât de curioasă e de multe ori soarta. D-vstră nici nu vă trece prin cap cum am ajuns eu comandant al gărzii care vă păzeşte, dragă Doamne.

—Într'adevăr, nu ştim.

—Am avut o mică neînţelegere cu comandantul meu de batalion şi drept pedeapsă am fost trimis aici. Dacă ar şti el cât sunt de mulţumit că am putut auzi şi vedea tot ce s'a întâmplat în aceste zile, şi-ar da seama că un asemenea lucru înseamnă răsplată şi nu pedeapsă. Zău, trebuie să-i mulţumesc Maiorului, şi nu ştiu cum.

După masă, Mircea Orendovici se tot suceşte pe lângă mine.

—Ce vrei mă?

—Nimic. Da ce-ai zice să dormi astă noapte la mine. Mi-e urît singur şi am putea să mai povestim.

—Nu merge. Se supără D-na Săndulescu. S'a purtat aşa de frumos cu mine că pe nici un preţ din lume n'aş vrea s'o supăr.

—Nu se supără. Vorbesc eu cu ea.

—Ba să-ți vezi de treabă. Nu merg și gata.

Îl las pe Mircea și trec într'o odaie vecină, pregătindu-mă să-i scriu tatei. Între timp intră Spiridon Jitariu și mă întreabă ce fac. Când îi spun că vreau să-i scriu tatei, iese din cameră ca fugărit de stafii. N'am vreme să mă gândesc ce-i cu el, căci vine Orendovici și îmi spune că D-l Ionescu trebuie să plece și să închidă casa. Deci trebuie să plecăm și noi. Toți zic că ar vrea să plece la dormit, dar eu vreau să mă plimb prin parcul Bibescu și, ca unul, toți își schimbă părerea. Curioasă treabă, mă gândesc eu. Nineta Săndulescu cu o verișoară a ei, stau tot timpul lângă mine, tăcute. Le întreb ce au, dar se fac că nu aud. Ajunși în parc, eu mă sui într'o barcă și mă plimb nițel gândindu-mă la toate cele petrecute, dar mai ales la tata și la forma curioasă în care se comportă acum toată lumea cu mine. Când mă dau jos din barcă, văd că ceilalți camarazi discută ceva foarte aprins cu avocații noștri. Din grupul lor se desprinde Orendovici și vine spre mine.

—Măi Mardarie, cum l-ai lăsat pe tata când ai plecat de-acasă?

M'am oprit ca prins de pământul pe care stam. Fulgerător mi-am dat seama de ce Mircea vroia să dorm la el; de ce Spiridon a fugit din cameră; de ce Nineta și verișoara ei tac; de ce toți își schimbau părerea după a mea. Mă doare inima și ceva greu de tot îmi apasă pieptul. Mă uit cu ochi tulburi în jur și văd numai fețe triste. Nineta și verișoara ei mă prind de brațe și plâng. Cu greu, parcă mă doare să vorbesc, îl întreb pe Mircea:

—Când a murit?

—Acum trei zile.

—De ce nu mi-ați spus?

—Tot nu puteai pleca acasă. Ș'apoi, chiar dacă îți permiteau, nu ajungeai la vreme.

—Dă-mi o țigară, Mircea.

D-l Cdt. Polihroniade îmi întinde repede o regală. Când văd marca, o strivesc între degete și o asvârl. Mircea îmi dă o națională. Parcă mă simt mai ușurat după primele fumuri. Îmi dau seama de lipsa de politeță săvârșită față de D-l Polihroniade și-i cer scuze.

—Nu-i nimic, camarade Popinciuc. Pe mine mă doare numai inima pentru nenorocul D-tale.

—Lăsați că trece, D-le Cdt.

Sprijinit de Nineta și verișoara ei și urmat de toți ceilalți, plecăm spre casă. Când ajung, D-na Săndulescu fuge din cameră plângând. Mă așez pe pat și încerc să dorm, dar nu merge. Tata e pretutindeni acum. Casa, surorile, frații, rudele, vecinii, tot satul e în camera mea. Sunt așa de vii, încât de multe ori îmi vine să întind mâna și să-i ating...

*

* *

A doua zi, când am apărut în sala de judecată cu doliul negru pe mâneca cămășii albe, toată lumea s'a uitat înduioșată. Căpitanul Vlădescu de la masa de judecată se uită trist la mine și cu colțul batistei își șterge o lacrimă ce vrea să se furișeze pe obraz la vele. Cei nouă camarazi din boxă, plâng nestăpâniți. Aș vrea să pot plânge și eu, dar nu pot. Apărarea își spune mai departe cuvântul. Cotigă, profund impresinat de moartea tatei vorbește:

—D-le Președinte, eu sunt om matur, dar mă doare inima de-mi vine să țip când mă gândesc că acasă frații și surorile camaradului Popinciuc stau în fața gropii proaspete a tatălui lor și el stă aici pe banca acuzării. Și pentru ce, D-le Președinte? Pentru că a avut curajul să apere memoria unor morți. Unor frați de luptă și credință ai lui. Și pentru acest lucru trebuie să îndure ceea ce nici dușmanului nu-i dorește nimeni, să nu poată lua parte la înmormântarea părintelui său. D-le Președinte, chiar de îl condamnați, dați-i posibilitatea să meargă să se roage la mormântul tatălui său. Stau eu pentru el aici.

Toată lumea din sală plânge. Ședința se suspendă.

Ies afară şi mă plimb singur prin grădina Tribunalului. De după un pom apare fetiţa cea mai mică a D-lui Ionescu, de vreo patru ani, cu cârlionţi şi nişte ochi dulci ca de miere, şi-mi zice:

—Camarade Mardarie, nu fii trist, că mie îmi vine a plânge. Uite aici ţi-am adus ceva. Şi-mi pune în mână o fotografie a ei. O iau în braţe şi abia acum lacrimile încep să-şi facă vad pe obraz. Ea mă cuprinde cu braţele ei micuţe pe după cap, îşi lipeşte obrazul de al meu şi-şi amestecă lacrimile cu ale mele.

* *
*

E a doua zi a procesului. Ziarele duc cu ele în întreaga ţară fotografii de-ale noastre şi coloane întregi despre proces. Vorbeşte D-l Dr. Sgoanţă, ca ultimul dintre apărători. Trei ore a învârtit fapta noastră pe toate părţile; broboane mari de sudoare îi curg pe obraz. Istovit de putere, dar cu fruntea senină ca omul ce şi-a făcut datoria pe deplin şi cu speranţa că munca lui va da roade bune, îşi termină pledoaria.

Ni se dă ultimul cuvânt. Ghiţă Zelenschi mulţumeşte Tribunalului pentru felul frumos în care a înţeles să conducă procesul, îşi exprimă toată încrederea în imparţialitatea judecăţii şi promite, în numele nostru, că vom lupta şi mai departe pentru dreptatea neamului nostru, sărac în cea mai bogată ţară din lume. Noi ceilalţi renunţăm la cuvânt.

Tribunalul se retrage spre a delibera, iar pe noi ne duc în Grefă, unde trebuie să aşteptăm sentinţa. După vreo oră un urrraa formidabil sparge liniştea nopţii; „Ştefan Vodă al Moldovei" taie brazde adânci în liniştea întregului oraş. Uşile Grefei sunt date la o parte şi, din mulţimea ce cântă, apare Căpitanul Băluţă-Dumitrescu. Noi îl aşteptăm în linie şi în poziţie de drepţi. Se face linişte şi Căpitanul Băluţă-Dumitrescu ne zice:

—Domnilor... aţi fost achitaţi! Tribunalul a considerat că nu există asociaţie, şi cum bătaia nu face parte din aceeaşi „familie" de delicte cu asociaţia care i-a fost dată spre judecare prin ordonanţa de trimitere în judecată, aţi fost achitaţi.

Ghiţă comandă pentru onor şi-i mulţumeşte Procurorului pentru imparţialitatea din timpul procesului. Apoi întorcându-se spre lumea ce stă să dea buzna în Grefă, mulţumeşte tuturor pentru dragostea cu care am fost primiţi şi ajutorul ce ne-au dat.

Când ieşim în curte, suntem aruncaţi în sus, strânşi în braţe şi sărutaţi, de aproape nu mai ştim unde ne aflăm. Toată lumea e veselă. La familia Săndulescu acasă, veselia e mai potolită, din cauza mea. Ceilalţi camarazi au mai rămas prin Oltenia pentru propagandă, pentru că se apropiau alegerile din 1937. Eu cu Niţucă, Spiridon şi Mircea, însoţiţi de familia Săndulescu până la gară, am plecat spre casă să îngenunchiez la mormântul proaspăt a celui ce mi-a fost tată bun şi drag.

*
* *

DIN NOU LA CERNĂUŢI

Pentru luna Decembrie a anului 1937 au fost fixate alegeri generale. Perioada electorală a fost neasămuit de plină de patimi. Toate partidele, afară de ţărănişti, cu care Căpitanul făcuse un pact de neagresiune, îşi dăduseră mâna şi luptau contra Gărzii de Fier. N'a fost judeţ, comună, ori sat mai răsărit, unde legionarii să fie lăsaţi în pace. Peste tot locul apăreau jandarmii, sprijiniţi de adepţii celorlalte partide, şi încercau să împiedice, sau cel puţin să zădărnicească adunările legionare. Până şi cuziştii, care, vezi Doamne, erau naţionalişti ca şi noi, luptau cu aceaşi înverşunare contra noastră. Se ajunsese aşa de departe încât Robu, deputat cuzist din Rădăuţi, a atacat sediul legionar din Siret şi a omorît pe camaradul Ţurcan care se opusese violării sediului. Cu toate acestea, ceea ce nu se întâmplase încă în ţara românească –partidul guvernant să piardă alegerea– s'a întâmplat acum. Guvernul Tătărăscu nu a reuşit să întrunească numărul necesar de voturi pentru a putea guverna mai departe.

Moţa şi Marin nu muriseră în zadar. Sufletul poporului român fusese zguduit puternic, încât nici rachiul şi nici banii împărţiţi aşa de darnic de către politicienii români, nu l-au putut duce pe căi lăturalnice. Afară de Liberali, cele două partide mai puternice erau acum Garda de Fier şi Ţărăniştii D-lui Iuliu Maniu. Dar Regelui nu-i convenea nici unul din ele, pentru că amândouă erau contra metresei lui, evreica Lupescu. Pentru a zădărnici sforţările naţionaliste şi cu scopul de a înfrunta şi de a degrada în faţa poporului pe naţionalişti, Regele cheamă la guvern pe cuzişti împreună cu partidul agrar de subt conducerea

poetului Octavian Goga, printre care amestecă, ca ministru, pe omul de încredere şi piaza rea a ţării, Armand Călinescu.

Cuziştii fixează luna Martie a anului 1938 pentru noi alegeri. Legea electorală este retuşată de aşa manieră ca totul să fie în favoarea guvernului. Se începe propaganda electorală, care ameninţă să fie şi mai pătimaşă ca cea din 1937. Goga are o întrevedere cu Căpitanul, în care îi cere să nu fie combătut. Căpitanul dă ordin de încetare a propagandei electorale tuturor legionarilor. Dar nu se mai ajunge la ţinerea alegerilor. Regele şi cu Armand Călinescu dau o lovitură de Stat, instaurând dictatura regală, sprijiniţi pe armată. Toate prefecturile sunt ocupate de ofiţeri. Gradele legionare sunt arestate şi închise în Mânăstirile Dragomirna şi Tismana. Căpitanul, dat în judecată de Iorga pentru o scrisoare ce îi trimisese, înfierând felul neuman în care se procedase la închiderea comerţului legionar, este condamnat la şase luni de închisoare şi închis la Jilava. Nu după mult timp, cei din Mânăstiri sunt închişi în lagărele de la Ciuc şi Vaslui. Închisorile româneşti se umplu de suflete legionare. Pentru cel mai mic lucru, pentru o vorbă scăpată în vânt, sau un simplu denunţ al unui „binevoitor", ajungi la închisoare sau în lagăr. Legile se schimbă toate şi altele noi iau fiinţă. Anumite drepturi de până acum, spre exemplu cel de a te aduna şi consfătui, ori cel de a protesta, devin delicte. Lumea se uită îndurerată şi se roagă la Dumnezeu prevăzând timpuri grele pentru ţara românească. Patriarhul ţării, Miron Cristea, ia conducerea guvernului. Crucile puse pe margini de drumuri, la umbră de pomi şi şopot de izvoare, de către legionari, sunt tăiate din ordinul guvernului prezidat de Patriarhul ţării. Regele încearcă să ne pună în conflict cu Biserica, dar legionarii îndură fără murmur şi fără şovăire, aşa cum ordonase Căpitanul.

Căpitanului i se înscenează un alt proces, de „înaltă trădare de neam", pentrucă era în posesie a nişte copii de ordine electorale emise de către Ministerul de Interne,

ordine pe care le putea obţine orice partid, şi e condamnat la zece ani de temniţă grea. Iorga i-a deschis calea spre mormânt. O parte dintre comandanţii legionari, în frunte cu D-l Clime, sunt condamnaţi pentru delicte imaginare şi închişi la Râmnicul-Sărat. Armand Călinescu —chiorul, cum este poreclit din cauza că îi lipseşte un ochi, se laudă peste tot că Garda de Fier este distrusă.

Cine dintre legionari vrea să scape de închisoare, ajunge să dea o declaraţie în scris că renunţă la Garda de Fier şi principiile ei, şi este imediat pus în libertate, i se dă un post bine plătit, i se fac tot felul de favoruri, numai ca să uite că a fost legionar. Se încearcă omorîrea morală a Gărzii de Fier. Dar sufletul legionar e de cremene şi rezistă. Din atâtea mii, care îndură calvarul strângând din dinţi, numai preotul Cristescu şi cu Prof. Dragoş Protopopescu, care nu este înscris în Mişcarea Legionară, dau declaraţii. Căpitanul, ca să le ia guvernanţilor atuul din mână, dă ordin tuturor celor închişi, afară de cei de la Râmnicul-Sărat, să dea declaraţii.

În aceste vremuri de mizerie românească, eu mă aflam la Cernăuţi, la Universitate. Îmi tot făceam socoteala: merg acasă la Mihoveni, mă arestează şi mă bagă în lagăr. Aici la Cernăuţi nu sunt aşa de cunoscut şi mă mai pot strecura. Spre marele meu noroc mi-am câştigat un bun prieten, Otto Renowicz, cumnatul vărului meu Ion Popinceanu, la care dorm şi mănânc când nevoia mă strânge cu uşa.

Se începe reorganizarea Centrului Legionar Studenţesc subt comanda lui Ion Nemţanu, pe mai multe grupe, după nevoi. Eu primesc ordin să-i organizez pe simpatizanţi, deoarece de vreo câteva săptămâni sunt luat la ochi de poliţie pentru a fi trimis îm lagăr; deci, dacă vreunul mă vinde, sunt şi aşa descoperit. Afară de asta mi s'a dat în grijă aprovizionarea cu alimente a celor de la închisoare. Sunt cam vreo trei sute. Banii necesari mi-i dă Bădiţa Tarnavschi, casierul judeţului Cernăuţi. Multe, nu le pot trimite, mai ales că nu mă pot arăta pe la închisoare. În

general le trimit pâine, slănină, ceapă, usturoiu şi roşii, prin Costache Zus şi Nicu Antonovici, doi fraţi de cruce de la Liceul Aron Pumnul.

Cuibul nostru vechi de subt conducerea lui Radu Zus, îşi mai ţine şi acum şedinţele prin câte un cotlon ascuns. La una din acelea, Radu ne spune:

—Camarazi, am primit ordin să facem din fiecare cuib un mănunchi voluntar de luptă şi moarte. Cine vrea să facă parte din acest mănunchi, să spună.

—De unde vine ordinul? întreabă Modrea.

—De la Comandamentul Legionar din Bucureşti.

—Ordinul acesta, zice Trebiş, nu se contrazice cu cel dat de Căpitan de a intra la şapte metri subt pământ?

—Aşa se pare, dar cum e o chestie voluntară, rămâne la voinţa fiecăruia de a-l executa ori nu.

Până la urmă ne-am înscris cu toţii, şi după alte îndrumări necesare, şedinţa este închisă şi fiecare se strecoară pe uşă afară, văzându-şi de treburile lui. Zus îmi face semn să mai rămân. După ce au plecat cu toţii, îşi lasă trupul mare şi puternic pe patul unde stau eu şi-mi zice:

—Măi Mardarie. Pe mine tot mă bate un gând de când am primit ordinul de a constitui echipa asta de luptă şi moarte. Mateescu e însurat şi are un copil. N'aş vrea să-l amestec în nimic. Modrea şi cu Trebiş, cred că ar veni la o adecă, dar sunt sigur că după aceea le-ar părea rău. Ce-ai zice dacă am constitui unitatea numai noi doi?

—Bine Radule. Aşa să fie, îi răspund eu uitându-mă la statura lui de uriaş, care ar fi în stare să doboare un om cu o singură mână; aşa să fie, dacă va fi nevoie.

Cu un oftat greu ne despărţim şi noi.

* * *

Afară e soare cald şi bun ca prin luna Septembrie. Pomii au început să-şi coloreze frunzele în ruginiu şi vântul le aruncă în joacă, pe cele căzute, dintr'o margine a

străzii în cealaltă, sau le saltă prin câte o cameră cu geamurile deschise. Căruţe încărcate cu varză şi alte legume trec scârţâind din roatele neunse spre piaţa Daciei, iar în josul străzii un oltean cu cobiliţa în spate strigă: Hai la poamă, struguri buni şi ieftini. În poarta Palatului Naţional a apărut Bădiţa Grigoraş-Suceveanu, şeful Regionalei Bucovina. Grăsuţ şi roş la faţă, trece repede spre Primărie, dar când dă cu ochii de mine, se opreşte şi mă cheamă cu mâna.

—Bună ziua, bădie. Ceva nou?

—Bună, camarade Popinciuc. Aproape nimic. Aş vrea să te trimit până undeva dacă ai vreme.

—Vreme am destulă.

—Bine. Atunci iată cinci sute de lei, ia un bilet şi pleci la Câmpulung la Nemţanu. El să te ducă la şeful Judeţului, căruia îi comunici că am dat eu ordin să ţină lumea în stare de alarmă, să aibă mereu pregătite arme şi muniţii şi să trimită la centru patru mii de lei. Înţeles?

—Înţeles, bădiţă. Da ce se pregăteşte?

—Asta îi afla-o la vremea potrivită. Acu pleci fără a mai întreba nimic.

—De acord. Când mă întorc?

—Imediat ce ai împlinit ordinul. Îl aduci şi pe Nemţanu aici.

Am făcut stânga împrejur, m'am suit într'un tramvaiu, am mers la gara Grădina Publică, pentru că aici nu prea stă poliţia de pază, şi de aici cu trenul la Câmpulung. Acolo am ajuns noaptea, dar habar nu am unde locuieşte Niţucă. Spre norocul meu, cum ies din gară dau peste un ţăran ce merge spre casă.

—Bună seara, bade.

—Bună, domnişorule; da'ncotro?

—Apoi tocmai asta vroiam să te întreb pe D-ta. Nu ştii unde stă Vasile Nemţanu?

—Ba cum nu. Ia-o pe drumul Dornei drept înainte şi la primul drum la dreapta o iei pe el, treci peste un podeţ şi dai drept în poarta lui Nemţanu.

—Mulţam frumos, bădie şi noapte bună.

—Noapte bună domnişorule.

Pornesc pe drumul Dornei tot uitându-mă la dreapta să văd drumul cu pricina. În fine am ajuns la drum şi la podeţ. Dar sunt multe casele de lângă drum de cealaltă parte de podeţ. Drumul nu duce nici într'o poartă, ci trece ca prostul pe lângă ele că să-mi încurce mie socotelile. Până la urmă, bat într'o poartă. Un câine răguşit se răsteşte furios la mine şi un glas de femeie somnoroasă se aude, din casa luminată puţin de razele lunei:

—Pe cine cauţi D-ta?

—Pe Vasile Nemţanu. Nu te supăra leliţă, că te-am sculat din somn şi spune-mi unde stă.

—Uite casa aia nouă cu etaj de colo; o vezi?

—O văd.

—Aia îi a lui Vasile Nemţanu.

—Mulţam frumos, leliţă; şi să mă ierţi că ţi-am stricat somnul.

—Da nu-i nici o pagubă. Dorm eu, că slavă Domnului, încă n'a trecut noaptea.

—Atunci noapte bună, leliţă.

—Noapte bună.

La badea Vasile nu se vede nici un pic de lumină. Nu se simte nici un fel de mişcare. Intru în curte şi bat la primul geam. Nimic. Mai bat odată. O lumină puternică, provenind de la o baterie îmi orbeşte ochii şi de după ea se aude vocea lui badea Vasile:

—Camarade Popinciuc, stai oleacă că îţi deschid imediat. Uşa a sărit la o parte şi în ea apare, înalt ca bradul şi cu o cămaşe de noapte lungă şi albă ca ghiocul, badea Vasile.

—Bună seara, bade Vasile. Ai crezut că sunt hoţii?

—Bună, camarade Mardarie; da hai, intră. Cât despre hoţi, încă n'am auzit de nici unul care să bată la geam înainte sau după ce-a furat.

—Da, asta cam aşa e.

—Da ia spune, ce te poartă noaptea pe drumuri?

—Îl caut pe Nițucă. Am venit să-l iau cu mine că avem nevoie de el.

—Voi iar aveți ceva în cap, și tare mă tem că va trebui să merg din nou cu desagii plini la vreo închisoare, ca anul trecut.

—Cum o vrea Dumnezeu, bade Vasile, și cum ne-o fi scris. Da pe Nițucă unde îl găsesc?

—Stai oleacă, bre, că nu arde. Hai să pregătim amândoi ceva de mâncare și după aceea te duc la Nițucă.

Ne-am dus amândoi la bucătărie și pe încetișorul, ca să nu trezim pe nevasta lui badea Vasile și pe copii, am făcut foc, am pus de mămăligă, am spart vreo opt ouă pentru scrob, am scos niște brânză de oi și ne-am ospătat boierește; mai ales că eu nu mâncasem de vreo 24 de ore. Între timp am tot povestit de pe vremea când eram închiși și badea Vasile venea cu desagii plini de plăcinte, de caș în două cu unt și ne vizita. Tot timpul încearcă să afle de ce vreau eu să-l iau pe Nițucă cu mine și ce avem de gând să facem, dar ori cât aș dori eu să-i satisfac curiozitatea, nu pot, că nici eu nu știu de ce trebuie să se prezinte Nițucă la Cernăuți.

—Ce zici, să rămâi vreo câteva săptămâni aici la mine?

—Aș fi tare bucuros, dar nu merge. Mâine plec înapoi.

—Da ce arde?! Ori nu-ți place aici?

—Nu arde și de plăcut îmi place, dar trebuie să mă întorc, am de lucru.

—Ce lucru?

—Mă pregătesc de examene.

—De învățat, poți învăța și aici. Cred că mai bine ca la Cernăuți. Aici ai mai multă liniște, aer curat și, numai la doi pași, în fundul grădinii, curge pârâul cu apă limpede ca lacrima, unde poți face baie cât te trage inima.

—De ce mă chinui, bade Vasile? Nu de examene de astea este vorba. Pentru examenul la care mă refer, eu n'am nevoie de liniște și aer curat.

—Lasă că o să ai tu nevoie de amândouă după examen. Numai să vă ajute Dumnezeu să ieșiți cu bine din el.

—Atunci vin aici pentru o lună întreagă și ai să te rogi de mine să plec și n'am să vreau. Numai de comedii o să mă țin.

—Să dea Dumnezeu să vii, că atunci vine și Nițucă. Și acum, hai la el.

Badea Vasile a înșfăcat un felinar micuț și-a pus pălăria pe cap, un suman între umere și am ieșit afară. Călăuzit de el, am trecut prin grădină direct la fereastră din spate a casei bătrânești și l-am sculat pe Nițucă.

—Ce-i Mardarie?

—Îți spun eu când intru în casă.

—Apoi eu vă las, zice badea Vasile, dar să vii cu Mardarie mâine la masă la mine. Și s'a dus încetișor înapoi la casa lui.

Odată intrat în casă, i-am spus lui Nițucă pentru ce am venit, am stabilit planul de acțiune și pe marginea patului, i-am mai tras un pui de somn. A doua zi Nițucă m'a dus la o casă din Câmpulung, m'a prezentat unui om foarte dârz, căruia i-am spus cele ordonate de către Bădița Grigoraș-Suceveanu. La amiază am luat masa la badea Vasile și după aceea ne pregătim de plecare spre Cernăuți. Nițucă apare din camera vecină cu două pistoale în mână.

—Mardarie, îmi zice, tu ai să iei pistoalele cu tine, că eu sunt prea cunoscut pe aici și s'ar putea să mă perchiziționeze. Nu mergem împreună. Tu pleci înainte și eu vin pe urmă.

—Gara e păzită? întreb eu.

—Mi se pare că sunt vreo doi agenți care se uită regulat la toată lumea.

—Și dacă mă prind?

—Nu te lași prins.

—Bine. Atunci le iau cu mine. Dacă văd că n'am încotro, trag în ei și fug la munte, căci pădurea e doar la câțiva pași de la gară. Dacă se întâmplă așa ceva, să nu pleci. Mâine ne întâlnim pe Rarău, la Pietrele Doamnei, ca să aranjăm cum voi fi aprovizionat cu arme, muniții și mâncare.

—Bine, bine. Să sperăm că nu se întâmplă nimic.

Mi-am luat rămas bun de la toţi şi, cu câte un pistol în fiecare buzunar, cu mâna pe cocoaşe gata pentru ori ce, am plecat spre gară. Aici un agent, se vede cât de colo meseria lui, îmi tot dă târcoale. Vedeam cu groază clipa când va încerca să mă perchiziţioneze, şi mă tot uitam pe unde ar trebui să o şterg spre munte. Spre norocul meu tocmai atunci intră în gară un fost coleg din clasa patra a liceului, acum şef de Post. M'a recunoscut şi e foarte bucuros de întâlnire. Eu, mai puţin. Agentul văzând prietenia mea cu jandarmul, m'a lăsat în pace. Aşa am scăpat cu bine din Câmpulung. La Cernăuţi a luat pistoalele Niţucă şi s'a dus la Căminul Studenţesc Xenopol, iar eu la Dacia.

*

* *

Noi Bucovinenii n'am uitat niciodată că, pe deasupra atâtor alte lucruri suntem fraţi de sânge şi de-o mamă şi că trebuie să ne ajutăm unii pe alţii. Fie că unul e liberal, altul ţărănist ori gardist, nu se trece peste o anumită limită. De aceea, ordinele guvernului nu sunt aşa de aspru executate şi deci, supărările sunt mai mici. Când se dădea ordin de a face perchezitie la cei presupuşi că deţin material de propagandă de la Garda de Fier, numai ce auzeai pe stradă: mâine seară percheziţie generală; şi când venea percheziţia, bine înţeles că nu găsea nimic. Cei ce erau urmăriţi erau anunţaţi ca să se bage la adăpost. Aşa fusesem anunţat şi eu că aveau de gând să mă bage în lagăr. Pentru a nu mi se da de urmă, dormeam la Otto Renowicz, la Caliceanca.

Într'o Duminecă după masă, cu soare mult şi cer albastru, mă duceam spre Caliceanca, dar parcă mă ţinea cineva de picioare şi îmi tot zicea: „nu te du că te prind". Ajunsesem la vreo 200 de metri de casa lui Otto şi, fără nici un gând precis, fără să-mi explic de ce, m'am întors

şi am plecat la Dacia. Noaptea m'am culcat pe masă, am pus albumul de fotografii şi ceva ziare subt cap şi m'am învelit cu faţa de masă care, fiind de lână, ţinea bine căldură. A doua zi, când am ieşit în Piaţa Unirii, m'am întâlnit cu Tusiu (Otto). El, cum mă vede, se repede spre mine şi îmi scutură mâna foarte bucuros.

—Credeam că n'am să te văd aşa de repede.

—De ce?

—Credeam că te-au arestat. Azi noapte a fost poliţia la noi şi te-a căutat. Erau mulţi. Înconjuraseră toată casa.

—Aţi spus că am dormit la voi?

—Nici nu ne-am gândit. Am spus că ai fost de câteva ori în vizită.

—Acum văd de ce ieri nu mă trăgea inima să viu la voi. Am fost până la vreo două sute de metri de casă şi m'am întors. De acum nu mai pot veni ca să nu intraţi în bucluc. În orice caz, te rog să treci pe aici regulat. Dacă două zile la rând nu mă vezi, să ştii că m'au prins.

—Da tu unde dormi acum?

—Sus la Dacia. Acolo nici nu le trăsneşte prin cap că ar putea dormi cineva pentru că nu-i nici pat şi nici aşternut.

—Şi tu pe ce dormi?

—Pe masă şi mă învelesc cu faţa de pe ea.

—Vrei să-ţi aduc o pătură?

– Vezi-ţi de treabă. Unde o s'o ţin ziua?!

—Atunci o să-ţi aduc mâine un pulover.

—Un pulover poţi să aduci. Şi acum hai noroc, că mai am ceva de lucru. Sărutări de mâini mamei, tantei Ştefi şi Martei.

Sus la Arboroasa mă aşteptau Gherman şi Mocanu, ca să tragem nişte manifeste la şapirograf. Doi lucrăm şi unul stă de pază la uşă, ca să nu fim surprinşi. Dar nu ne stinghereşte nimeni. Şi aşa, cu organizarea simpantizanţilor, cu aprovizionarea celor de la închisoare, cu manifeste, cu şedinţe, cu de-a v'aţi ascunselea cu poliţia, a trecut vara şi iată-ne aproape de sfârşitul toamnei, în luna Octombrie

a anului 1938.

În 24 Octombrie trebuia să se facă serbarea de deschidere a cursurilor de la Universitate. Noile legi interziceau orice fel de manifestaţie. Societăţile noastre studenţeşti, născute în luptă pentru neam şi glie, fuseseră desfiinţate. Doream să facem ceva pentru ca moartea lor să fie eroică aşa cum le-a fost viaţa. Niţucă era Preşedintele Daciei, dar cum el era ocupat cu conducerea Centrului Studenţesc Legionar, m'a delegat pe mine cu conducerea Daciei.

În una din aceste zile, când tocmai ieşeam de la Dacia, unde Şefii Grupurilor F. D. C. ţinuseră o şedinţă, mă întâlnesc cu Niţucă.

–Noroc, Niţucă. Ce mai e nou? Aşteptăm mereu?

–Acum nu mai aşteptăm, facem.

–Ce facem?

–Manifestaţie.

–Din ordinul cui?

–Din ordinul comandamentului Legionar din Bucureşti.

–Hm. Asta nu se prea potriveşte cu ordinul Căpitanului de a intra şapte metri subt pământ. Ce zice D-l Prof. Brăileanu?

–Zice s'o facem, dar să nu avem la noi nici lame de bărbierit. Să protestăm contra stării de lucruri actuale şi să aşteptăm să ne aresteze.

–Când o facem?

–Le serbarea de deschidere a cursurilor de la Universitate. Mă Mardarie, mai adaugă, data trecută când te-au închis, ai pierdut-o pe Artemiza. Ce se va întâmpla acum cu Lala? Vezi de ce eu îţi ziceam să nu te amesteci încă cu vreo fată?! Cred însă că Lala e fată bună şi te va aştepta.

–Sigur, îi răspund eu, ca şi Artemiza. Amarul e că mi-e dragă tare şi dacă nu aşteaptă n'o pot învinui. Viaţa are şi ea legile ei, ce pot să fac. Radu Zus e şi el cu noi?

–Nu. Radu e ţinut pentru alte lucruri.

–Atunci, eu nu merg.

–Ba, tu mergi. E ordin. Crezi tu că eu bucuros mă duc? Dar e ordin. Eu, tu şi Spiridon trebuie să mergem. Ştim cum e la închisoare. Acum o să fie mai greu ca data trecută. Trebuie să-i ajutăm pe cei noi. Acum, hai sus la Arboroasa că vin şi ceilalţi şefi de grupuri ca să ne sfătuim cum o facem.

Sfatul a fost scurt. Mocanu va vorbi în numele studenţilor şi va cere liberarea Căpitanului şi a celor închişi. Eu, cu Iliuţ Manole, vom duce pentru ultima dată eşarfele Daciei şi vom avea grijă de Mocanu, în special trebuia să fim atenţi la militarii prezenţi. Niţucă va conduce manifestaţia care se va deslănţui când Mocanu va termina de vorbit.

Până la 24 Octombrie mai sunt trei zile. Sunt zilele care m'au apăsat foarte greu în viaţa mea. Pe fiecare stradă pe unde treci, pe fiecare cunoscut pe care îl întâlneşti, fiecare pom ce străjuieşte drumul, fiecare piatră pe care o calci, la fiecare te uiţi şi prin cap îţi trece „N'am s'o mai văd". Cât e de uşor să te arunci aşa dintr'o dată în vâltoare şi cât e de greu să te arunci în vârtej ştiind dinainte ziua şi ceasul când va trebui să te rupi de libertate, de flori, de soare, de tot ce ţi-e drag şi scump, şi să intri între patru ziduri de celulă, reci şi mohorîte! Şi pe Lala cui o las?! Mă doare mult durerea ei. Nu odată mi-a venit în gând, parcă şoptit de cineva: şi dacă nu te duci? Dar am svârlit imediat asemenea gând.

La ora trei fix, Tusiu, ca de obiciu, mă aşteaptă în Piaţa Unirii. Cum îl văd, scobor şi eu.

–Servus mă iuzule (băiet cu bani). Nu te-au prins încă?

–Încă nu, dar nu e mult până atunci. Ce mai e nou pe acasă?

–Nimic. Totul aşa cum ştii.

–Ascultă Tusiu, tu vii mâine la serbare la deschiderea cursurilor?

–Sigur că vin. E doar primul an când sunt student. Vrei să lipsesc la prima serbare?

—Mă Tusiule, tu îmi ești prieten ori nu?

—Frate, măi, nu prieten. Dar nu văd de ce mă întrebi.

—Dacă îmi ești frate, atunci promite-mi că ai să-mi îndeplinești o rugăminte.

—Promit. Și se uită curios la fața mea.

—Nu veni mâine la serbare.

—De ce să nu vin?

—De dragul meu. Pentru că mi-ai promis că-mi vei satisface rugămintea.

—Bine. Dacă așa vrei tu, nu vin. Dar spun drept că nu pricep nimic.

—Lasă că o să pricepi mâine. Și acum altă rugăminte. Mâine seara du-te la Lala acasă și stai puțin de vorbă cu ea.

—Da tu ce ai să faci?

—Eu o să fiu nițel cam ocupat și n'o să pot merge.

—Bun. S'a făcut și asta. Mai ai ceva?

—Nimic, decât salutări mamei, Martei și tantei Ștefi.

—Țigări ai?

—Cred că am ceva.

—Uite ici zece. Mai adineaori am cumpărat un pachet.

Săracul Tusiu. Tot banul ce-l are, îl împarte cu mine. Mâine, când va vedea de la ce l-am împiedicat, poate se va supăra pe mine. Dar e așa de slab, că o încercare de acest soiu l-ar nenoroci pentru totdeauna.

—Acum noroc, Tusiule dragă și mulțam frumos pentru toată frățietatea ce mi-ai acordat. Mă duc la Lala că știu că tare m'o fi așteptând.

—Noroc bun și mâine să te prezinți la ceas aici.

—Sigur, Tusiule. Salutări la cei de-acasă.

Am plecat pe Flondor în sus urmărit de ochii lui Tusiu, care a uitat de ploaia măruntă ce cade neîncetat și nu se dă dus. Plouă mărunt și des, plouă încet. Cerul e acoperit tot cu nori grei și plumburii, și ploaia asta parcă mi-ar cădea pe suflet, așa mi-e de greu. După vreo zece minute ajung în grădina publică. Aleele sunt toate pline cu frunze căzute, care, udate de ploaie ce se încăpățânează

să țină într'una, dau un aspect trist locului. Ochii îmi fug și o mulțime de amintiri mă asaltă. Uite pe alea de colo m'am plimbat cu Lala și pe banca de dincolo am stat cu ea când cânta privighetoarea. Și toate acestea, toate, vor rămâne doar ca o amintire încântătoare. Grăbesc pasul și după câteva minute ajung la Lala. Îmi aranjez o față cât mai veselă posibil și bat la ușă. Lala îmi deschide imediat. Azi pare mai frumoasă ca de obiceiu.

—Servus, Lulu.

—Servus, Luc.

M'a cuprins cu brațele pe după cap, se uită cercetător în ochii mei și mă sărută încetișor. Apoi mă întreabă:

—Luc... spune drept, mă iubești nițel?

—Mai ai încă îndoieli?

—Dacă mă iubești, atunci de ce nu-mi spui ce ai de vreo câteva zile?

—N'am nimic. Ce să am.

—Tu îmi ascunzi ceva și asta mă doare. Mă face să mă gândesc că tu nu ții la mine.

Din fundul camerei alăturate, prin ușa deschisă, se aude vocea Calistei, sora Lalei. Țigancă mititică, dulce și bună la suflet ca zahărul.

—Lasă, Lală, băiatul în pace, că vreau să-l sărut și eu.

—Ba să-ți vezi de treabă. Azi nu-l dau nimănui ca să-l sărute. Azi e numai al meu.

Ca întărire a celor spuse mă cuprinde cu brațele și mă ține pe loc, cercetându-mă cu ochii ei mari și frumoși.

—Lulu. Hai să-i dăm bună ziua Calistei și după aceea mai vorbim noi.

—Da, să n'o săruți.

—Nu. Azi te sărut numai pe tine. Azi sunt numai al tău.

Calista stă lungită pe divan și se uită la fotografiile ei cu Nidu, omul care îi adusese D-lui Moța revolverul la închisoare, cu care a tras în Vernichescu.

—Servus, Calista. De ce nu lași amintirile să doarmă?

—Servus, Mardarie. Ia loc aici lângă mine și povestește-

mi ceva frumos.

–Nu te supăra, dar azi nu stau decât lângă Lala. Cât despre povestit, nu-mi aduc aminte de nimic frumos.

–Ce faci azi?

–Nimic. Ce se poate face când afară plouă de parcă s'a spart cerul?

Cu toată silința ce ne dăm, tăcerea dintre noi devine din ce în ce mai persistentă. Fără să vreau, gândurile mi se duc mereu la ziua de mâine, și Lala e din ce în ce mai neliniștită. În cele din urmă Calista ne scoate din încurcătură, propunându-ne să mergem la cinema.

Nu știu ce film am văzut. Gândurile nu-mi erau deloc la ceea ce se vedea pe ecran. Mereu mă gândeam la manifestația ce va urma, la închisoare și la urmările ei. Din când în când simțeam mâna mică și nervoasă a Lalei strecurându-se între ale mele; reveneam la realitate. La ora unsprezece și ceva am venit din nou acasă. Calista ne aștepta citind o carte. Se apropia ceasul despărțirii. Cum să spun Lalei ce va urma? Cum s'o pregătesc? M'am așezat pe divan lângă Calista și o rog pe Lala să se așeze pe genunchii mei.

–Ce ți-a venit? mă întreabă mirată.

–Vreau să-ți spun ceva. Ceva trist de tot și vreau să te simt aproape.

S'a așezat surâzând ca de o glumă și m'a cuprins pe după cap, lipindu-și obrazul catifelat de al meu.

–Ce-ai zice dacă, întâmplător, mâine m'ar aresta?

–Dar de ce să te aresteze?

–Tu știi că mă caută de multă vreme și s'ar putea să mă prindă.

–Nu! Să nu te prindă că eu mor. Își înfundă obrazul în umărul meu și un suspin amar îi frământă pieptul.

–Și totuși mâine mă vor aresta.

–De ce?

–Pentru că mâine facem o manifestație și vom cere eliberarea Căpitanului și a celor din lagăre și închisori. Ochii ei mari și dragi s'au umplut de lacrimi, care curg

acum șiroi pe obraz. Calista s'a întors cu spatele la noi și își face de lucru cu un nasture de la o pernă. Din colț se aude tic-tacul pendulei care măsoară, întrerupându-le suspinele Lalei. Eu stau ca prostit. Nu mai știu ce să zic. Din miile de cuvinte ce pregătisem să i le spun, nu-mi mai amintesc acum niciunul. Și totuși mi-e mai ușor la suflet. Greutatea ce-l apăsa a fost ridicată. În fine, știe și ea. Printre lacrimi, Lala îmi zice:

–Eu nu te las să te duci.

–Cum nu mă lași?

–Așa, bine. Te încui și te țin aici până mâine seară; până trece manifestația.

–Foarte bine. Stau aici până mâine seară. Poimâine ne ducem amândoi de braț pe lângă închisoare și le facem din mână camarazilor închiși. Ce zici, mergem?

–Nu. De ce să mergem tocmai pe acolo?

–Așa, sunt doar camarazi de ai mei. E Nițucă, e Spiridon, cu care am stat la închisoare anul trecut. Sunt atâția cărora eu le-am predicat credința și fapta legionară. Cum crezi că se vor uita ei la mine și la tine? Vei mai avea tu același respect pentru mine? Mă vei mai iubi tot așa ca până acum?

Lala tace! Calista tace! Doar ceasornicul își bate tictacul regulat. Cu un suspin greu, Lala își îndreaptă fața spre mine și-mi zice:

–Du-te, Luc dragă, du-te. Dumnezeu să-ți ajute să vii cu bine înapoi, că eu te aștept și o să te iubesc și mai mult.

Pe obrajii ei curg lacrimile potop și din fundul canapelei se aude plânsul Calistei. Am stat o vreme până s'au mai potolit și-am plecat. De după geamul de sticlă al ușii, Lala îmi face ultimul semn cu mâna. La Dacia, în cabinet, am adormit cu capul pe masă, cu lacrimi în ochi și cu imaginea fetei de după geam.

* * *

De cum m'am trezit a doua zi, nu mă mai interesează decât manifestaţia. Să meargă toate bine. Puse toate la punct, dau o fugă până la birou, la Calista, unde îl întâlnesc şi pe camaradul Orest Balaneţchi, şi-i rog pe amândoi să aibă grijă de Lala. La ora zece îmi pun pe piept eşarfa Societăţii Dacia şi, însoţit de Iliuţ Manole, care duce cealaltă eşarfă şi Zvanciuc cu steagul, plecăm la Universitate. Aici, lume multă. Pe podium au luat loc Rectorul Universităţii Nistor, profesorii universitari, Rezidentul Regal Alexianu, Generalul Comandant al Diviziei din Cernăuţi, însoţit de un adjudant, Mitropolitul Visarion Puiu, Primarul şi Prefectul oraşului şi cei cu steagurile societăţilor studenţeşti. În primul rând de bănci stăm noi, reprezentanţii societăţilor. În urma noastră, lumea din oraş, în urma acesteia, studenţi şi studente.

Serbarea se începe cu un mic serviciu religios. După aceea Rectorul Nistor face o descriere scurtă a mersului Universităţii. Lecţia tradiţională o dă Prof. Tarangu. După aceea Alexianu se adresează studenţimii, rugând-o ca orice reclamaţie va avea, să fie adresată lui. Anunţă că a plănuit zidirea unui nou cămin studenţesc şi înfiinţarea unei cantine cu preţuri foarte reduse. Aceeaşi politică dintotdeauna. Noi vrem suflet, vrem dreptate pentru neam, şi ei ne promit cămine şi cantine, numai să tăcem din gură.

E aproape ora unu, şi delegatul nostru încă n'a ajuns să vorbească. Mi-e frică să nu se plictisească băieţii şi în loc de manifestaţie să facem un fiasco. Dar, cu ajutorul Domnului, vine la cuvânt şi Mocanu. Uscat, subţirel, cu brazde adânci pe obraz, duce cu el, în suflet şi pe faţă, toată durerea Moţilor lui. Vorbeşte răspicat despre felul cum înţelegem noi studenţii să ne facem studiile, apelând la înţelegerea profesorilor pentru nevoile noastre spirituale. Când pomeneşte de Regele Carol II, studenţii conduşi de Ghermán cântă „Trăiască Regele", lucru ce nu se mai întâmplase de vreo patru ani. După aceea Mocanu se adresează Residentului Regal Alexianu în termenii următori:

—Excelenţă, profit de ocazie şi, ţinând cont de cele spuse de D-vstră acum vreo câteva minute, eu vin în numele studenţimii creştine româneşti de la această universitate, rugându-vă să transmiteţi celor în drept că noi cerem libertatea Căpitanului nostru Corneliu Zelea Codreanu şi a tuturor celorlalţi legionari din lagăre şi închisori.

Un aplauz asurzitor a izbucnit din fundul sălii şi cântecul legionar a început să sguduie pe toţi cei din sală.

Garda, Căpitanul,
Ne preschimbă'n şoimi de fier.
Garda, Căpitanul,
Şi Arhanghelul din cer.

Rectorul Nistor îşi frânge mâinile şi îndrugă disperat: Ce mi-ai făcut, D-le Mocanu... Ce mi-ai făcut, D-le Mocanu. Generalul cu adjudantul lui pleacă liniştiţi. Eu cu Iliuţ ne postăm alături de Mocanu. Rezidentul Regal Alexianu, cu mâinile prinse de cap, trece pe lângă noi clătinându-se pe picioare ca un bolnav. Când ajunge în dreptul meu, parcă mânat de o forţă din afară, mă aplec spre urechea lui şi strig: Trăiască Legiunea şi Căpitanul. Parcă ar fi căpătat o lovitură în cap, aşa s'a ferit într'o parte, şi o grimasă de spaimă i-a încreţit faţa.

Au fugit toţi din sală. Am rămas numai noi studenţii legionari, şi cântăm. Ne cântăm tot necazul din suflete, ţinut atâta vreme încătuşat. La comanda lui Nemţanu, se scoboară toată lumea jos în faţa Universităţii, se face frontul şi, în sunetele cântecului legionar, pornim spre Căminul Xenopol. În faţa clădirii Universităţii vechi, coloana e oprită şi Preşedintele Centrului Studenţesc din Cernăuţi, Gheorghiese, se urcă pe un gard şi vorbeşte:

Români! A început revoluţia legionară pentru dreptatea neamului românesc. Nu staţi şi priviţi. Încolonaţi-vă subt steagurile verzi ale neamului şi daţi o mână de ajutor. Azi nu mai există „eu nu mă amestec". Cine nici astăzi nu pune mâna să ajute acestui neam dus la pierzare

de o clică ticăloasă de politicieni, nu se va mântui, căci nu va primi binecuvântarea neamului. De aceea strigaţi cu toţii: Trăiască Legiunea şi Căpitanul.

Întreaga coloană răspunde într'un glas. Lumea de pe drum se uită la noi ca la fiinţe venite de pe altă lume. Câte unii se opresc mai la distanţă şi ne urmăresc din ochi. alţii o iau la picior, speriaţi de îndrăsneala noastră. Într'un colţ, dau cu ochii de Lala, care nu s'a putut stăpâni să nu vadă manifestaţia. Coloana porneşte mai departe spre cămin şi cântecul răsună şi mai avan:

Tot aşa tu Căpitane
Urcă pe-ale Putnei Văi,
Şi-ţi vom da batalioane
De legionari flăcăi.

În curtea căminului coloana se opreşte scurt, la comandă, se descopere, şi din faţă se aude vocea răsbită a lui Nemţanu:

—Gardă, drepţi! Pentru onor, înainte! Să ne rugăm lui Dumnezeu, să ne ridicăm cu gândul la sufletele martirilor noştri Moţa, Marin, Sterie Ciumeti. Să credem în învierea României Legionare şi în sfărâmarea zidului de ură şi de mişelie care o împresoară. Moţa, Marin, Sterie Ciumeti, General Cantacuzino Grănicerul şi întregul şir de morţi legionari e chemat să asiste la şedinţa noastră. Coloana murmură cuvinte rostite de Nemţanu şi răspunde „present" la apelul morţilor.

Apoi îngenunchiem. Din coada coloanei se aude o voce de bas melodioasă: Tatăl nostru carele eşti în cer... şi rugăciunea pătrunde în suflete ca un balsam nesperat. Din jur se văd femei şi fete ce ne privesc plângând. După rugăciune se încheie şedinţa şi intrăm în cămin. La uşă, Prof. Vrânceanu încearcă să ne oprească:

—Staţi, D-lor. Sunteţi încă tineri. De ce vă nenorociţi?

—Noi nu ne nenorocim, D-le Profesor, când ne facem

datoria faţă de neamul nostru, faţă de camarazii noştri care gem în lagărele şi închisorile supraîncărcate, îi răspunde Nemţanu.

—Dar gândiţi-vă, Domnilor, la părinţii D-vstră, nu se dă bătut Vrânceanu.

—Părinţii noştri o să fie mulţumiţi când vor afla că ne-am făcut datoria, îi răspunde Mocanu.

Am intrat în cămin, ne-am instalat la primul etaj, am baricadat intrarea, am pus steagurile în geamuri şi cântăm cântecele noastre de jale şi luptă. Lume multă, curioasă, se plimbă în sus şi în jos prin faţa căminului. În cămin au rămas 75 de studenţi. O oră şi jumătate am aşteptat până poliţia şi jandarmeria s'a desmeticit şi ne-au înconjurat. Imediat am fost somaţi de poliţie să ne predăm, dar noi nu avem de gând să facem cunoştinţă cu tendoanele de gumă ale poliţiştilor.

Între timp soseşte Procurorul Militar şi încep tratativele cu el. E acelaş din procesul de la Craiova, Băluţă-Dumitrescu, care fusese transferat la Cernăuţi. Ne-am predat lui după ce ne-a asigurat că nu vom fi daţi pe mâna poliţiei. Am desfăcut baricada, ne-am scoborît la parter şi, câte unul, suntem perchiziţionaţi, ni se ia tot ce avem prin buzunare, suntem suiţi în nişte maşini de transport câte 20 şi, păziţi de jandarmi, suntem duşi la Spitalul Militar de ochi care fusese transformat în închisoare pentrucă, în acea existentă, nu mai aveau loc. Când îmi vine şi mie rândul, dau cu ochii de un fost coleg de liceu, Traian Bădeliţă, acum Sublocotenent de Jandarmi.

—Ce-i, Traiene?

—Şi tu aici, mă Mardarie?

—După cum vezi.

—Mă, te rog să nu-mi faci vreo boboroaţă şi să fugă vreunul.

—N'avea nici o frică. Noi mergem de bună voie la suferinţă.

—Pot să fac ceva pentru tine?

—Scrie dacă vrei fratelui Emilian că iar îmi merge

bine. Spune-i să mă aprovizioneze cu ceva haine de iarnă, bocanci, ciorapi de lână şi spune-i cum a fost pe aici.

—Asta o fac numaidecât.

*

* *

DIN NOU LA ÎNCHISOARE

La Spitalul Militar de ochi suntem instalaţi în primul ctaj, unde suntem singuri. De pază fac cu schimbul câte un pluton de la Regimentul 8 Vânători de Munte şi 3 Grănicieri subt conducerea câte unui ofiţer. La fiecare 24 de ore, când se schimbă, noi suntem număraţi. Rămaşi singuri, am început să ne organizăm viaţa. Sala cea mare a fost destinată dormitorului. Una mai mică declarată sală de şedinţe şi o cămăruţă, sală de consfătuiri unde, noi cei mai în vârstă, ne adunam din când în când, pentru a încerca să rezolvăm nevoile noastre.

Chiar de a doua zi, Nemţanu, Mocanu, Gherghiese şi Jitariu au fost duşi la închisoarea militară. Ca şef al nostru a rămas Caradan.

De două ori pe săptămână ţineam şedinţe, şi de alte două ori şezători la care luau parte şi ofiţerii ce ne păzeau. Cântece populare, poezii, glume şi epigrame ocazionale formau repertoriul nostru. Locotenenţii Fonea, de la 3 Grăniceri, şi Coaje, de la 8 V. M. erau nelipsiţi de la aceste manifestări. În general, toţi ofiţerii ce ne-au păzit, au fost foarte binevoitori cu noi. Ne aduceau ziare pe care, după ce le citeam, le ardeam; ne expediau scrisorile pe care le trimiteam fără intervenţia cenzurii. Era armata română care ne simţea aproape, pentru că era călăuzită de acelaş ideal: dragostea de neam.

Spitalul Militar era aşezat cam în mijlocul Cernăuţului. Lângă el era o piaţă de zarzavaturi unde, în fiecare dimineaţă, veneau ţăranii din împrejurimi şi-şi vindeau marfa. De aceea, în fiecare dimineaţă, când piaţa era plină de lume, noi deschideam geamurile şi le ofeream

un concert de cântece legionare ca să aibă ce povesti când se vor întoarce acasă.

Pe lângă spital se plimbau toată ziua cunoscuţi de-ai noştri, drăguţele noastre, printre care Lala mea era nelipsită şi agenţi de la poliţie în civil.

*

* *

Instrucţia a fost foarte scurtă. Într'o zi a venit Maiorul Turtureanu, am fost duşi în sala de mese a spitalului, ni s'a pus fiecăruia dinainte o coală de hârtie albă îndoită în două şi un toc. Maiorul ne dictează câte o întrebare, pe care noi o scriem pe o jumătate de coală, iar pe cealaltă jumătate dăm răspunsul. Întrebările sunt foarte sumare: dacă ai luat parte la manifestaţie; dacă ai cântat cântece legionare; dacă ai strigat Trăiască Legiunea şi Căpitanul; şi încă vreo câteva. Noi răspundem la toate afirmativ şi iscălim declaraţia. Cu asta instrucţia s'a terminat.

Se fixează data procesului şi se iau măsuri de siguranţă. Tot cartierul unde se află Tribunalul de Răsboiu şi cel unde este Spitalul Militar e presărat de patrule militare. Toate regimentele din Cernăuţi, şi erau multe, sunt puse în stare de alarmă. Tribunalul stă subt pază dublă. Suntem încărcaţi în maşini de cursă, cam câte 25 şi excortaţi de soldaţi, printre cordoane formate de alţi soldaţi, suntem duşi la Tribunalul Militar. Aici, la intrare, stă instalată o puşcă mitralieră care să apere strada din faţa Tribunalului. Mai sus, pe coridor, sunt alte puşti mitraliere şi soldaţi de abia te învârţi de ei. Şeful pazei este Lct. Coaje care salută foarte bucuros de revedere şi poate mai bucuros că are ocazia să asiste la proces.

Suntem introduşi cu toţii în sala de judecată. Sală mare şi plină de bănci, despărţită în două printr'un mic gărduţ. În faţă, dincolo de gard, este un podium pe el o masă şi câteva scaune. Pe masă o cruce de lemn neagră. Boxa noastră e aproape sala întreagă pentrucă suntem

mulţi. Ocupăm aproape trei sferturi din sală. Câteva bănci, pe marginea dinspre geamuri, sunt rezervate publicului, care e foarte redus. Abia au putut răsbate câteva rude de ale noastre şi câteva fete care s'au dat drept logodite cu câţiva dintre noi. Printre ele şi Lala. Mă priveşte cu ochi umezi de dragoste, dar şi cu un fel de mândrie.

Începe procesul. Suntem mutaţi într'o sală alăturată şi câte unul, după cum ne strigă un grefier fornăit, intrăm în sala de judecată. Primul chemat e Anchidim Uşeriu. Printre cei rămaşi se plimbă ofiţeri de toate gradele şi ne tot întreabă de una şi de alta. Morariu Ştefan râde cât poate de toţi. E un tip mucalit, slăbuţ, potrivit de statură şi cu nişte ochi care îi joacă în cap ca argintul viu. Tocmai s'a apropiat de el un Maior de la II Roşiori şi-l întreabă:

—Ei, D-le student, o făcurăţi?!

—O făcurăm, dară.

—Păi, de ce vă ţineţi, Domnilor, de nebunii?

—De! Aşa ca oamenii, D-le maior. Am strigat şi noi să le dea drumul la cei închişi. Mai mult n'am făcut. Ori d-ta crezi că n'aveam dreptul să protestăm?

—Rău aţi făcut.

—Rău, D-le Maior?

—Dar de ce eşti aşa slăbuţ, eşti bolnav?

—Nu, D-le Maior, nu sunt bolnav şi nici slăbuţ de felul meu. Se întâmplă că ăştia, şi arată cu capul spre santinelele de la uşă, au frică de mine şi mi-au luat muşchii la percheziţie.

Un hohot de râs l-a forţat pe D-l Maior să plece grăbit ditre noi. Fănică se uită în urma lui dispreţuitor. În sfârşit îmi vine şi mie rândul să intru în sala de judecată. Mai mult de jumătate e plină cu de-ai noştri şi ceva ascultători. Pe banca apărării stau avocaţii Horia Cosmovici de la Cernăuţi şi Radu Ghenea, venit de la Bucureşti. Mă opresc în faţa completului de judecată în poziţie de drepţi, cu un salut scurt din cap. Colonelul, făcut magistrat militar de câteva zile, Cristescu, mă măsoară scrutător.

Procurorul Băluţă-Dumitrescu îmi zâmbeşte ca unui bun şi vechiu cunoscut. Preşedintele începe interogatoriul:

—Cum te chiamă?

—Popinciuc Mardarie.

—Câţi ani ai?

—Douăzeci şi patru.

—Ce meserie ai?

—Student în anul al patrulea la Facultatea de Drept din localitate.

—Ultimul domiciliu?

—Căminul Xenopol.

—Ia loc lângă ultimul acuzat.

Formalităţile continuă mai departe fără incidente, până ce este chemat Fănică Morariu. Cum intră în sală, în loc să se adreseze completului de judecată, salută sala şi în special pe cele vreo câteva fete care formează publicul nostru.

—Aici trebuie să te adresezi! se răsteşte Cristescu la el.

—Da?! Mulţumesc.

—Cum te chiamă?

—Fănică Morariu.

—Păi aici stă scris Ştefan şi nu Fănică.

—Ştefan, atunci; dar pe mine toată lumea mă desmiardă Fănică.

Un zâmbet a înflorit pe obrazul tuturor şi Preşedintele nu ştie dacă să se supere ori nu.

—Ultimul domiciliu?

—Spitalul Militar de ochi.

—Acuzat, îţi baţi joc de noi?

—Nu, D-le Preşedinte.

—Atunci spune care ţi-a fost ultimul domiciliu.

—Spitalul de ochi. De acolo m'au adus azi cu soldaţi mulţi pentru că le e frică de mine.

Sala râde şi Preşedintele scutură enervat clopoţelul ca să restabilească ordinea.

—Unde ai locuit înainte de a fi arestat?

—Aa, asta era. La Căminul Junimea.

—Treci la locul d-tale.

Fănică se aşează lângă ultimul acuzat apoi se adresează Preşedintelui cu o mutră foarte nevinovată:

—Aici, D-le Preşedinte?

—Stai jos acuzat şi taci din gură.

Sala râde din nou, Procurorul zâmbeşte, Preşedintele sună clopoţelul şi Fănică îngână o înjurătură la adresa lui. Apoi întrebările continuă până suntem cu toţii în sală.

După terminarea primelor formalităţi se dă cetire Ordonanţei de dare în judecată. Aproape toate delictele prevăzute de Legea Apărării Ordinei Publice, lege făcută de regimul lui Carol II şi contrară prevederilor constituţionale, deci fără valoare juridică, le înfăptuisem noi.

După aceea începe audierea noastră asupra delictelor comise. Preşedintele Cristescu a excelat în a nu ne permite să ne apărăm. Cuvântul „Căpitan", rostit în faţa Tribunalului era motiv de condamnare aparte. Dar nici noi nu ne-am lăsat. Totuşi —trebuie să o spun— s'au găsit cinci dintre noi care au negat că au făcut manifestaţie şi că au cerut şi ei eliberarea celor închişi. Numele lor? N'au importanţă. Nu scriu aici pentru a acuza pe nimeni, ci pentru a da mărturie de cei ce au ştiut să se sacrifice pentru Legiune şi Neam.

Iliuţ Manole, cremene cum îl ştiam, aşa a fost şi în faţa Tribunalului.

—Ai fost în aulă? îl întreabă Preşedintele?

—Da.

—Ai cântat?

—Da.

—Ai strigat „Trăiască Legiunea şi Căpitanul"?

—Am strigat şi o să strig cât voi trăi.

—Să nu strigi, că e delict.

—Ba strig: „Trăiască Legiunea şi Căpitanul", pentru că nu cunosc decât un Dumnezeu în cer şi un Căpitan pe pământ.

Imediat i s'a făcut proces pentru delict comis în fața Tribunalului și Iliuț capătă din nou cuvântul în calitate de acuzat;

—Mai ai ceva de spus, acuzat? i se adresează Președintele.

—Da. Trăiască Legiunea și Căpitanul.

A fost condamnat la șase luni de închisoare. După alți vreo câțiva care au fost foarte scurt interogați, pe Președintele neinteresându-l decât motivele de acuzare, vine la rând Dobrin.

—D-le Președinte și onorat Tribunal, tata a murit judecat de tribunalele ungurești pentru lupta lui românească din Ardeal. Dacă m'ați trimite pe lumea cealaltă, eu v'aș fi mulțumitor, căci m'aș întâlni cu el și...

—Să-ți fie rușine obrazului —sare de pe scaun Președintele— să ne compari pe noi cu tribunalele ungurești. Noi, în timpul acela, am mâncat gloanțe pentru desrobirea Ardealului.

—Ați mâncat un rahat! nu se lasă Fănică Morariu.

—Dă-l afară, ordonă Cristescu unui soldat de pază.

—Mulțam frumos —zice Fănică— tocmai aveam poftă de fumat o țigară și părăsește radios sala. Vine la rând Jitariu.

—D-le Președinte și onorat Tribunal vă rog să-mi dați voie să vă fac o mărturisire de credință.

—N'avem nevoie de ea.

—D-le Președinte, pentru a înțelege situația noastră morală, motivele care ne-au determinat la facerea manifestației...

—Nu mă interesează. Treci de iscălește protocolul.

—D-le Președinte, d-vstră aveți dreptul să ne judecați. Eu vă rog să-mi dați și mie dreptul să mă apăr.

—Treci de iscălește, că trece vremea.

—D-le Președinte, pentru numele lui Dumnezeu, dați-ne voie să vorbim, să ne apărăm.

—Nu vă dau voie, pentru că sunteți prost crescuți.

—De ce, D-le Președinte? Pentru că ne cerem drepturile noastre?

—Treci de iscălește, ori ieși afară, îi răspunde Cristescu foarte enervat.

—Nu iscălesc și nici nu ies afară.

—D-vstră sunteți obraznici.

—Și d-vstră răi și necinstiți.

I s'a făcut proces și lui și a fost condamnat la șase luni de închisoare corecțională. Trece la interogatoriu Pârvu. Mic dar bine legat, cu păr negru creț, cu fața osoasă și ochi inteligenți, Pârvu așteaptă liniștit întrebările.

—D-ta ai cântat?

—Da, D-le Președinte.

—Ce-ai cântat?

—Trăiască Regele, Ștefan Vodă al Moldovei, Sfântă tinerețe legionară și așa de unul singur, într'un colț.

—Mai ai de spus ceva?

—Aș avea o dorință. Dacă pe Hristosul neamului românesc, Corneliu Zelea Codreanu, aveți de gând să-l răstigniți, atunci vă rog să mă răstigniți și pe mine, dar cu capul în jos, căci eu sunt mic și nu merit atâta onoare.

Rând pe rând, fiecare încearcă, într'un fel oarecare, să-și exprime în fața Tribunalului, credința lui legionară. Acum e chemat Nemțanu Ion. Înalt, în portul lui câmpulungean cu cămășuica ca ghiocul, Nițucă e în adevăr bine.

—Ai cântat?

—Am cântat și o să cânt pentru că...

—Să nu cânți...

—Ba am să cânt ca să știți voi ticăloșilor că sufletul acestui neam s'a trezit și vă stigmatizează pe toți.

Imediat proces pentru insultă și alte șase luni au fost date.

Vine la rând Pânzariu. Înalt, lat în spate cât o sobă țărănească, cu niște mâni ca două căușe, Pânzariu se uită zâmbitor la completul de judecată.

—Mai ai de spus ceva, acuzat?

—D-le Președinte, se vede că d-vstră aveți de gând să ne trimiteți la închisoare. Dar să știți că noi de acolo

vom ieşi, la nevoie, cu zidurile închisorii în spate şi atunci va fi vai şi amar de cei ce ne-au nedreptăţit.

Nimeni n'a zâmbit şi nici Cristescu nu l-a dat în judecată pentru insultă; poate pentru statura lui uriaşă.

Mi-a venit şi mie rândul. Preşedintele mă măsoară de sus şi până jos şi începe interogatoriul:

—Ai fost în aulă?

—Da.

—Ai cântat?

—Da.

—De ce?

—Eu cânt întotdeauna. Îmi place cântecul.

—Ce-ai cântat?

—Trăiască Regele, Ştefan Vodă al Moldovei, Urlă duşmanii'n cărare, Sfântă tinereţe legionară...

—Ai strigat Trăiască Legiunea şi Căpitanul?

—Da.

—Treci şi iscăleşte protocolul.

—D-le Preşedinte aş mai avea de spus ceva...

—Să nu spui nimic. Treci de iscăleşte.

—D-le Preşedinte, e dreptul meu de a mă apăra şi vă rog să mi-l daţi.

—Nu-ţi dau nimic. Treci de iscăleşte.

—Atunci nu iscălesc.

—Eşti obraznic.

—Ce fel de obrăznicie am comis?

—Te uiţi obraznic.

—Ce, sunt eu vinovat dacă nu vă plac ochii mei? În orice caz, cred că acest lucru nu constituie un delict.

—D-vstră sunteţi bolşevici. Vreţi să uzurpaţi ordinea din Stat. Să introduceţi anarhia.

—Nu noi uzurpăm ordinea din Stat, D-le Preşedinte, ci d-vstră, care la catedră propovăduiţi dreptul şi aici faceţi exact pe dos, neţinând cont nici de cele mai elementare noţiuni de dreptate. Nu noi suntem bolşevici, ci mai degrabă d-vstră.

Imediat proces de calomnie şi şase luni mi-au fost

date ca nimica. Cu chiu şi vai s'a terminat şi cu audierea noastră. A început acea a martorilor. Din cei propuşi de noi, majoritatea sunt în lagăre şi închisori şi e de la sine înţeles că guvernul nu avea niciun interes ca să-i aducă la proces, să producă vâlvă şi poate o achitare forţată a noastră şi chiar a celorlalţi legionari. Corneliu Zelea Codreanu, Gheorghe Clime, Vasile Iasinschi, Bănică Dobre, Alecu Cantacuzino, Niculai Totu, Ilie Gârneaţă, Radu Mironovici, Traian Cotigă, etc. sunt strigaţi pe rând de către Grefier; de fiecare dată uşierul răspunde, după o clipă de aşteptare, „lipsă". După un timp se aude de afară din coridor şi un prezent. Constantin Biceagă e introdus în sală. Îmbrăcat în portul nostru bucovinean, Biceagă, Cdt. Aj. legionar, ia loc în faţa Tribunalului. După câteva întrebări formale, Preşedintele îl întreabă:

—D-l martor, ce ne poţi spune despre acuzaţii aceştia?

—D-le Preşedinte şi onorat Tribunal, eu îi cunosc pe toţi. Mulţi din ei îmi sunt colegi de universitate şi toţi de aici sunt camarazi de-ai mei. Sunt cei mai buni studenţi ai Universităţii. Sunt elita studenţimii cernăuţene. Dacă D-vstră condamnaţi pe aceşti oameni, condamnaţi neamul românesc care de atâtea veacuri se chinuie să se ridice din noroiul în care ticăloşi şi parveniţi de toate soiurile îl aruncă mereu...

—Taci D-le, îl întrerupe Preşedintele, d-ta faci aici apologia crimei.

—Nu fac nici o apologie a crimei. Îmi apăr camarazii şi neamul şi voi vorbi ca să audă până şi cei ce şi-au pus ceară în urechi.

A fost imediat judecat pentru apologia crimei şi condamnat la şase luni şi o zi de închisoare. A părăsit sala urmat de un soldat cu arma în mână şi petrecut de privirile noastre pline de dragoste şi recunoştinţă. A mers drept la închisoare.

Urmează la rând Prof. Univ. de teologie Reli.

—D-le Preşedinte, zice Cosmovici, avocatul nostru,

vă rog să întrebaţi pe D-l martor dacă în calitatea d-sale de profesor de teologie ştie că o cruce aşezată într'un anumit loc cu sobor de preoţi, nu poate fi mutată din loc, de acord cu canoanele bisericeşti, decât tot cu acelaş ritual?

—Nu văd ce legătură are această întrebare cu manifestaţia făcută de acuzaţi.

—Are multă legătură, D-le Preşedinte. Manifestaţia a fost făcută pentru că oameni nevinovaţi stau închişi, alţii omorîţi, alţii arşi de vii, crucile se taie ca lemnele de foc şi casele se calcă de poliţie şi jandarmerie ca orice fel de local public.

—Bine, zice Preşedintele. apoi adresându-se martorului: Ce aveţi de răspuns la cele întrebate?

—Nu m'am ocupat cu această chestie, aşa că nu ştiu care e procedeul.

—Mulţumim D-lui martor pentru curajul civic de care a dat dovadă, îşi termină Cosmovici intervenţia.

Profesorul de muzică de la liceul din Câmpulung, Bogza, care abia de vreo două săptămâni a scăpat de la închisoare, cu frizura ca a lui Eminescu, cu mâna stângă în unghi drept alăturea de trup, înalt, cu o mutră dârză şi foarte expresivă, domină întreaga sală. După întrebările formale, Prşedintele îi zice:

—Ce meserie ai?

—Fost profesor de liceu, actualmente destituit datorită unei sentinţe a acestui onorat Tribunal. Şi cu ochi de flăcări măsoară pe cei din completul de judecată.

—D-le, d-ta joci aici teatru? i se adresează enervat Preşedintele.

—Nu, D-le Preşedinte. Sunt prea mic artist ca să joc teatru în tragedia neamului românesc.

Avocatul Popovici, speriat că şi acesta va merge din nou la închisoare, renunţă la depoziţia lui. Cu capul sus, tot aşa de semeţ ca şi la intrare, Prof. Bogza a părăsit sala. În locul lui a intrat fostul Prefect al Cernăuţului, Gheorghe Vântu, care singur s'a anunţat ca martor.

—D-le Preşedinte şi onorat Tribunal, începe Vântu, eu am condus acest judeţ o serie întreagă de ani. Pe aceşti studenţi, care acum stau în faţa d-vstră în calitate de acuzaţi, îi cunosc aproape pe toţi. Sunt băieţi buni şi mai ales, ceea ce e foarte rar, oameni de caracter. Dacă eu nu am ajuns cu ei la conflicte acute, se datorează faptului că eu am respectat o anumită limită impusă de necesităţile sociale şi de evoluţie naţională. D-vstră, prea aţi început a le pune zăgazuri în toate direcţiile. Aţi distrus libertatea academică. Aţi negat dreptul acestor tineri de a-şi spune liber părerile, lucru ce nici monarhiile absolute din Evul Mediu n'au făcut. Şi acum vă miraţi că nu mai pot răbda şi au început să strige?

Intervenţia lui, valorată enorm de noi, nu ajută cu nimic. Torturarea noastră continuă în formă sistematică. Nici de aici înainte nu ni se dă voie să ne spunem durerile. Se face o pauză şi ni se dă ceva de mâncat, şedinţa trebuind să dureze şi noaptea, fără întrerupere. Noi stăm pe nişte bănci lungi şi ne sfătuim. Caradan e de părere să-i tragem un cântec chiar în mijlocul şedinţei. Acesta ar fi singurul mijloc de a ne apăra.

Când s'a reînceput şedinţa, Procurorul Băluţă-Dumitrescu se limitează la semnalarea articolelor din Legea de Apărare a Statului călcate de noi şi ne cere pedepsirea. Ia cuvântul apărarea. Dr. Ghenea demonstrează că Legea de Apărare a Statului nu e constituţională. Că în Constituţie stă înscris dreptul de a protesta contra oprimărilor. Că deci noi nu am contravenit la niciun fel de lege constituţională şi, în consecinţă, nu suntem pasibili de nicio pedeapsă. Dar toate sunt zadarnice. N'am contravenit la Constituţie, dar am contravenit la legile lui Carol II şi deci, trebuie să fim pedepsiţi. Sperăm că cel puţin la ultimul cuvânt ne vor da voie să vorbim. Dar ne-am înşelat. Cristescu vrea să termine procesul repede şi, cum se apropie de ziuă, nu ne permite să vorbim.

—Acuzat Uşeriu, mai ai de spus ceva?

—D-le Preşedinte şi onorat Tribunal, noi încă din

August...

—Las-o, D-le, cu Augustul. Ia-o mai de dincoace.

—D-le Preşedinte şi onorat Tribunal, o ia Uşeriu de la capăt; dar Preşedintele îl întrerupe din nou:

—Nu ne mai domni atâta şi spune mai repede ce ai de spus.

Uşeriu s'a aşezat pe bancă fără a mai zice nimic. Cu al doilea şi al treilea chestia a fost cam la fel. Acum e la rând Gherman.

—D-le Preşedinte, d-vstră de ieri...

—Lasă-mă, D-le, cu politeţele.

—D-vstră de ieri vă chinuiţi să vedeţi unde stă dreptatea în această chestie.

—Zii, D-le, zii, îl încurajează Preşedintele, crezând că în sfârşit unul dintre noi îi va da dreptate. Şi Gherman continuă:

—Dar ştiţi d-vstră cum zice poetul:

Unde eşti tu Ţepeş Doamne,
Ca să pui mâna pe ei,
Să-i împarţi în două cete,
În smintiţi şi în misei,
Şi în două temniţi largi,
Cu de-a sila să-i aduni,
Să dai foc la puşcărie
Şi la casa de nebuni.

Şi vă asigur că în situaţia de astăzi nu noi suntem smintiţii şi mişeii, ci d-vstră guvernanţii.

—Taci! Taci că te bag la închisoare pe viaţă, strigă Cristescu disperat.

Strigătul Preşedintelui s'a pierdut în tumultul general. Sufletele noastre chinuite de aproape 24 de ore şi-au vărsat năduful în cântecul legionar care învăluie întreaga sală ca un biciu de foc apocaliptic peste capetele ticăloşilor asupritori.

Moartea, numai moartea legionară,
Ne este cea mai scumpă nuntă dintre
. nunţi...

În câteva minute a dispărut şi completul de judecată şi poliţia. În sală a rămas doar Lct. Coaje, care, suit pe o masă, dirijează cântecul radiind de bucurie. Şi-au pierdut cu toţii capul. Ne-au suit în câteva maşini, cu un sergent de la poliţie în fiecare din ele şi ne-au trimis din nou la Spitalul de Ochi. Noi cântăm de răsună oraşul şi noaptea de afară.

După două zile vine Procurorul Băluţă-Dumitrescu şi ne anunţă că am fost condamnaţi la câte doi ani de închisoare, douăzeci de mii de lei amendă, cinci ani degradare civică şi cinci mii de lei cheltuieli de judecată. Pentru o simplă manifestaţie în care noi dovedisem credinţa şi onoarea noastră în luptă, guvernul ne-a onorat cu 25.200 zile închisoare, şi o amendă de 1.400.000 de lei. Uşori mai sunt guvernanţii la dat ani de închisoare!

În definitiv, au fost condamnaţi următorii:

1.	Alaci Bogdan	student la farmacie
2.	Andronic Sebastian	student la drept
3.	Andronic Ioan	student la teologie
4.	Avram Constantin	student la teologie
5.	Bărăscu Marin	student la teologie
6.	Bruja Aurel	student la drept
7.	Caloianu Constantin	student la teologie
8.	Caradan Ion	student la teologie
9.	Cazaciuc Ion	student la litere
10.	Crâşmaru Ion	student la drept
11.	Diaconu Ion	student la teologie
12.	Dobrescu Manolache	student la teologie
13.	Dobrin Dumitru	student la teologie
14.	Dracinschi Constantin	student la litere
15.	Gheorghe I. Vasile	student la teologie
16.	Gherghiese Nicolae	student la drept

17. Gherman Aurel student la drept
18. Gorcea Anton student la drept
19. Gradin Dan student la drept
20. Grigore Vasile student la teologie
21. Holvate Radu student la academia comercială
22. Ilieş Petru student la teologie
23. Iliuţ Manole student la drept
24. Iliuţ Teodor student la litere
25. Ivan Ilie student la drept
26. Jitariu Spiridon student la drept
27. Lică Gheorghe student la litere
28. Lucaci Eugen student la drept
29. Macovei Ion student la teologie
30. Macoveiciu Andrei student la drept
31. Maftei Vasile student la teologie
32. Mălinaş Nicolae student la drept
33. Mocanu Sebastian student la filosofie
34. Moldovanu Gheorghe student la teologie
35. Moloce Sava student la teologie
36. Morariu Nicolae student la drept
37. Morariu Ştefan student la teologie
38. Nagacevschi Constantin student la litere
39. Nemţanu Ion student la drept
40. Niculescu Dumitru student la teologie
41. Niculescu Virgil student la teologie
42. Niculiţă Simion student la drept
43. Niţă Chirică student la teologie
44. Paraschiv Vasile student la teologie
45. Păunescu Nicolae student la teologie
46. Pânzariu Eugen student la litere
47. Pârnac Mircea student la matematici
48. Pârvu Traian student la teologie
49. Petrică Nicolae student la drept
50. Popa Pavel student la teologie
51. Popa Valer student la teologie
52. Popescu Andrei student la drept

53. Popescu Ilarion student la teologie
54. Popinciuc Mardarie student la drept
55. Preuţescu Alexandru student la drept
56. Raia Petre student la drept
57. Râsnic Ion student la teologie
58. Rei Dumitru student la drept
59. Rusu Vladimir student la drept
60. Sauciuc Liviu student la drept
61. Spânu Roman student la filozofie
62. Staicu Vasile student la teologie
64. Şoltuz Teodor student la drept
64. Tărăbuţă Radu student la drept
65. Uşeriu Anchidim student la teologie
66. Vlad Gheorghe student la teologie
67. Zavloschi Adrian student la teologie
68. Zelea Nicolae student la teologie
69. Zob Gavril student la teologie
70. Zubcov Benedict student la drept

Se punea acum problema dacă facem ori nu recurs. Eu pierdusem orice speranţă în cinstea justiţiei româneşti şi de aceea eram contra facerii recursului. Dar majoritatea învinge şi recursul se face, însă fără rezultat; rămânem condamnaţi definitiv.

*
* *

Mâncarea ni se servea în sala de mese a spitalului, care se găsea în subsolul clădirii. De aceea, în fiecare zi eram conduşi de trei ori prin curte la acea sală. Cum la mergerea la masă nu se lua nicio măsură suplimentară de pază —noi mergeam încolonaţi subt conducerea ofiţerului de serviciu legionar— a început să încolţească în noi gândul evadării. Prea ne părea că ajunsesem pe gratis la închisoare şi prea ne ispitea libertatea, ca să nu încercăm şi evadarea. Mii de planuri ne umblau prin cap. În fine s'a stabilit unul

şi s'a fixat ziua evadării.

Planul era simplu. Pânzariu, cu forţa lui de uriaş, trebuia să sfarme poarta dintr'o singură isbitură. Zubcov, nu mai puţin voinic, trebuia să imobilizeze santinela de la intrare. Pârvu cu încă vreo doi aveau în seamă santinela de lângă gard. Eu trebuia să conduc restul de băieţi şi, la momentul potrivit, să ies cu toţii pe poarta deschisă de Pânzariu. Odată afară, fiecare o lua încotro putea.

Toţi erau de acord, afară de Ştefan Morariu. Fănică nu vroia nici în ruptul capului. Eu nu mă duc, zicea el, o să tragă soldaţii şi o să fie o baie de sânge ne mai văzută.

În ziua hotărîtă, o zi plină de nori plumburii şi vânt rece de toamnă, ieşim afară, gata pentru orice. Fănică se declarase bolnav şi a rămas culcat în pat. Dar, ori că se aflase planul nostru, ori că fusese numai o prevedere a comandantului trupei de pază, am găsit santinelele dublate şi două puşti mitraliere care flancau poarta. La vederea acestor obstacole şi la comanda mea, mai răstită ca de obiceiu, toată lumea a înţeles inutilitatea încercării, şi ne-am văzut de treabă, ca şi cum nimic nu s'ar fi pregătit. Veniţi din nou înapoi, l-am găsit pe Fănică mai mult mort decât viu. El auzise împuşcături şi vaiete şi ne credea pe jumătate din noi morţi.

Gherman însă nu are odihnă deloc. Inspectează etajul, unde stăm închişi, prin toate colţurile şi-şi tot face planuri cum să evadeze. În sfârşit descopere intrarea în coşul central de fum al edificiului, care are o lărgime cam de vreo jumătate de metru. Într'o seară, îşi trage peste haine o cămăşă veche şi o pereche de izmene lungi şi se bagă în coş ca să-l încerce. Nu s'a mai întors. A ieşit pe acoperiş, apoi pe cealaltă parte de la clădire s'a dat jos ajutat de un burlan pentru scurgerea apei, şi dus a fost. (Un an mai târziu am aflat că a fost împuşcat de către poliţie la Bucureşti împreună cu Iovu, Vucu, Nadoleanu, Dragoş, Popovici şi încă vreo câţiva, învinuiţi că încercau să atenteze contra lui Călinescu.)

A doua zi se pune problema ascunderii fugii lui Gherman, pentru a-i da timp să se adăpostească bine. Pentru aceasta am recurs la următorul şiretlic. Cum frontul nostru, când se face numărătoarea, este pe coridor, drept în faţa uşii dormitorului şi cum aproape regulat câte doi, trei dintre ai noştri sunt bolnavi şi deci rămân în pat în dormitor, şi cum Rey cade în front în dreptul uşii dormitorului, după ce este numărat în rând, se strecoară pe după spatele ofiţerului de serviciu care însoţeşte pe ofiţerul şef al trupei de pază, în dormitor, unde este numărat din nou. Aşa numărul nostru este mereu complect. Aşa l-am ţinut ca prezent până la jumătatea lui Decembrie 1938, când au venit să ne transporte la închisorile din Ardeal.

*

* *

Ce zi a mai fost şi aceea! Afară era ceaţă groasă, alburie, umedă şi rece de ţi se făcea frig numai când o vedeai prin geam, necum s'o simţi. Cam pe la orele două după masă vine Lct. Ciucă, Comandantul închisorii Militare, şi ne anunţă că vom fi transportaţi la alte închisori, şi ne ordonă să ne facem bagajele. Noi deschidem geamurile şi ne aşezăm în ele şi îi tragem un cântec de să se ducă vestea. Apoi Caradan ne ordonă să mergem cu toţii în sala de şedinţe. Dar Ciucă nu ne lasă. A ocupat uşa cu vreo doi soldaţi şi nu ne dă drumul să ieşim. Printre băieţii care se îmbulzesc la uşă, Caradan îşi face loc cu coatele şi, când ajunge lângă Ciucă, îi zice:

—D-le Lct., nu uita că noi suntem condamnaţi şi că nu mai avem prea mult de pierdut; lasă-ne drumul liber, altfel nu garantez de cele ce vor urma.

Ciucă a simţit că nu ne poate stăpâni multă vreme şi ne-a lăsat drumul liber. Sala noastră de şedinţe, altădată goală complect, acum însă cu ceva mobilă ne primeşte în sânul ei, ca şi de atâtea ori în trecut. Lct. Ciucă a băgat în sală, în jurul nostru, soldaţi cu baioneta la arme, iar el

s'a postat în uşă. Formăm frontul şi Caradan deschide şedinţa; apoi ne zice:

–Camarazi. Azi e cea din urmă şedinţă a noastră, a tuturor la un loc. Mă doare sufletul că ne despart, dar trebuie să ne supunem loviturilor sorţii. De ori unde om fi, sufletele noastre vor fi mereu împreună. Zidurile închisorilor nu vor fi un obstacol, ci mai degrabă o legătură. Dar, să ştiţi că cea mai bună legătură este rugăciunea. De aceea să ne rugăm împreună lui Dumnezeu. Camarade Moldoveanu, spune te rog rugăciunea.

Pe faţa lui Caradan se preling două şiroaie de lacrimi, în timp ce rugăciunea se ridică peste capetele noastre. Soldaţii s'au descoperit şi ei, numai Ciucă din uşă priveşte nepăsător.

După aceea suntem scoşi în curte. La uşă suntem număraţi. Nu ştiu cum se face, dar lipsa lui Gherman nici acum n'a fost descoperită. Abia am ajuns în curtea plină de ceaţă alburie, că suntem iar aduşi sus. Aici suntem chemaţi fiecare pe nume şi împărţiţi la cele patru închisori din Ardeal, unde vom fi transportaţi: Deva, Satu-Mare, Zalău şi Alba Iulia. Abia acum se descoperă lipsa lui Gherman.

–Unde-i Gherman?

–Nu ştiu, răspunde Caradan. Când am ieşit afară eram toţi.

–Nu se poate. Afară curtea e aşa de păzită că e imposibil să se fi strecurat cineva.

–Poate că are poliţia vreo socoteală cu el şi l-a luat. Daţi-ni-l, D-lor, pe Gherman.

Dar Gherman nu apare şi noi nu putem fi făcuţi răspunzători de dispariţia lui. Suntem împărţiţi, perchiziţionaţi până la piele şi suiţi în trei camioane mari de cursă. Locurile libere din camioane sunt ocupate de poliţişti. În faţa camioanelor stă o maşină mică în care iau loc Chestorul Poliţiei din Cernăuţi Bolocan, Colonelul Comandant al Regimentului 4 de Jandarmerie şi încă unul care este Comandantul Jandarmilor din Bucovina şi

acum Şeful trenului ce ne va transporta pe noi. În urma camioanelor stă o maşină mare, deschisă, prevăzută cu două mitraliere şi pline de jandarmi.

Pornim. De o parte şi de alta a străzilor pe unde trecem, ordonanţe de soldaţi, iar prin mijloc patrule mobile, până la Gara Grădina Publică. Aici tot terenul e ocupat de soldaţi şi poliţie. Suntem daţi jos din maşini câte unul şi conduşi direct în dubă. Sunt două, una lângă alta, la mijlocul trenului. Cei ce trebuiau să meargă la Deva şi Alba Iulia suntem încărcaţi în una, iar cei de la Zalău şi Satu-Mare în alta. Restul trenului a fost ocupat de soldaţii din Regimentul 4 de Jandarmi, subt paza căruia eram transportaţi. La intrarea fiecărei dube stă postată câte o mitralieră grea, lângă care câte un Sergent şi doi soldaţi stau gata s'o puie în funcţie contra noastră.

La Zalău au fost duşi: Alaci, Andronic Ioan, Avram, Dobrescu, Gheorghe I. Vasile, Gradin, Ilieş, Iliuţ Toader, Moldovanu, Morariu, Niculescu, Niţă, Paraschiv, Pârnac, Petrică, Popa Valer, Sauciuc, Spânu, Tărăbuţă şi Vlad. La Satu-Mare: Caradan, Diaconu, Dobrin, Dracinschi, Gheorghiese, Holovate, Iliuţ Manole, Jitariu, Mălinaş, Mocanu, Morariu Nicolae, Nemţanu, Pânzariu, Popescu Ilarion, Preuţescu, Raia, Uşeriu şi Zavloschi. La Alba-Iulia: Bărăscu, Bruja, Calcianu, Cazaciuc, Crâşmariu, Gorcea, Grigore Vasile, Ivan, Macoveiciuc, Moloce, Niculiţă, Râsnic, Rei, Şoltuz şi Zelea. La Deva: Andronic Sebastian, Lică, Lucaci, Macovei, Maftei, Nagacevschi, Păunescu, Pârvu, Popa, Pavel, Popescu Andrei, Popinciuc, Rusu, Staicu, Zob şi Zubcov.

Ajunşi în dube, ne îndreptăm cu faţa spre răsărit şi, descoperiţi, spunem cu toţii un „Tatăl nostru...". Trenul porneşte. E noapte. Prin suflet îmi colindă tot felul de sentimente şi mă doare enorm când în zare dispar ultimele lumini ale Cernăuţului. Oare o să-l mai văd vreodată? Stăm tăcuţi. Fiecare îşi trimite gândurile spre cei dragi al lui. Nu avem unde ne aşeza cu toţii şi de aceea stăm cu schimbul. Când trecem de Dărmăneşti, văd printre

gratiile dese ale dubei, satul meu Mihoveni. Acoperit de noapte, îmi dă impresia unui basm din copilărie. Aici m'am născut şi crescut mare. De aici am pornit în lume cu idealuri mari, înălţătoare, şi acum merg spre o celulă mică şi neagră, într'o dubă urîtă şi rece. O lacrimă caldă se furişează încet peste gene şi fuge pe obraz la vale. O şterg repede şi mă aşez într'un colţ de dubă, ca să nu mai văd şi să nu mai simt nimic. La Vereşti, Păunescu se uită printre gratii afară, apoi se întoarce spre noi cu un gest de dispreţ;

—Nu-i nimic de văzut. Doar o evreică pistruiată care se plimbă pe peron.

—Jos Lupeasca! strigă din colţul dubei Crăşmariu, trăgându-şi căciula mai îndesat pe cap.

Ca un chibrit aprins în un butoiu cu praf de puşcă a fost strigătul lui Crăşmariu. Din cealaltă dubă se aude o voce ascuţită şi puternică:

—Vrem capul lui Chioru! Parcă treziţi din nou la viaţă, fără comandă şi fără vreun alt semn, începem cu toţii a cânta:

Geme Jilava, neagra'nchisoare,
C'a fost făcută pentru Români.

Şi cântecul se pierde în ropotul de roate pe şine al trenului care s'a pus din nou în mişcare. S'a făcut iar linişte în dubă. Doar aerul încărcat de cântec şi entuziasm nebun nu se dă dus. Deodată aud bătând la uşa dubei şi un glas zicând încetişor:

—Camarade... Camarade...

—Ce-i, D-le? întreb eu tot aşa de încetişor.

—Lucaci e aici?

—Dar, d-ta cine eşti?

—Eu sunt fratele lui, soldat la Regimentul 4 de Jandarmi. Aş vrea să vorbesc cu el.

L-am strigat pe Lucaci şi i-am lăsat singuri. Iată unde am ajuns. Frate contra frate. Unul condamnat şi altul păzitorul lui. N'aş vrea să simtă nimeni cum mi-e mie

în acest moment la suflet. Cât necaz şi câtă jale mai poate suporta un suflet de om!

La Bacău, în gară, e plin de lume pe peron. Deodată auzim glasul lui Ilarion Popescu, ori părintele Taroacă cum l-am poreclit noi, din duba de alături:

—Fraţi Români! Aici în dubele aceastea suntem 70 de studenţi de la Cernăuţi, care pentru dragostea noastră de neam şi dreptate, mergem acum în fundul ocnelor să ne mâncăm tinereţea. Dacă mai aveţi dragoste pentru acest neam, dacă vă mai doare inima pentru viitorul copiilor voştri, puneţi mâna pe arme, pe coase, pe topoare şi daţi în asupritori. Daţi să simtă că ţara s'a trezit, nu doarme. Daţi fraţilor, că a început revoluţia legionară. Strigaţi cu toţii: Jos Lupeasca, piaza neagră a neamului nostru, şi aliatul ei Călinescu-Chioru.

Lumea de pe peron se uită speriată în toate părţile şi apoi, pas cu pas, se retrage de nu mai rămâne nimeni. E aşa de mare frica că se tem să audă despre asemenea lucruri, necum să le mai facă. Dar noi suntem porniţi ca şuvoiul de munte când vin apele mari şi nu mai ţinem cont de nimic. Nu ne interesează ce se va alege de noi şi nici unde vom ajunge. Ştim doar că trebuie să strigăm până vor auzi şi surzii; să se trezească neamul. Un cântec svâcnit ia locul vorbelor părintelui Taroacă. Deodată se deschide uşa dubei şi un maior, lângă care trei soldaţi cu o mitralieră stau gata de tragere, strigă la noi:

—Încetaţi imediat cântecul, că altfel vă curăţ pe toţi!

Nu ştiu ce mi-a venit. Prin cap nu-mi colindă niciun gând. Înaintea ochilor nu văd decât gura neagră din ţeava mitralierei care mă atrage ca un magnet. Într'un moment am svârlit de pe mine mantaua şi haina şi cu pieptul gol am pornit spre mitralieră strigând:

—Trage, mama mă-tii de porc. Trage să se termine cu toate, ori te termin eu.

Dar n'am putut face decât doi paşi, pentrucă uşa dubei s'a închis cu un sgomot direct în nasul meu. Cânte-

cul răsună acum mai cu foc și trenul merge mai departe. Toată noaptea mergem fără să oprim. Și mă mir de ce nu ne fac nimic. De ce ne lasă să strigăm și nu trag în noi. Această enigmă am deslegat-o mult mai târziu, când am aflat că, odată cu plecarea noastră, au început să ia foc fabricile și sinagogile din Bucovina.

A doua zi am fost ținuți toată ziua într'o gară mică, în munți, prin Ardeal. Copii mici încercau să se apropie de noi, dar erau imediat alungați de sentinele din jurul trenului. Flăcăi și fete stăteau mai la distanță și ascultau cântecele noastre. O nuntă a trecut pe drum, în căruțe, cu caii împodobiți cu cununi de flori și năframe albe la urechi, cu muzică și multă voie bună.

—Uite cum unii petrec și alții suferă, mi se adresează Cazaciuc, trăgându-și mânios căciula pe urechi. Apoi ca prins de un fel de nevoie de a-și ușura sufletul, se postează în fața gratiilor dubei și începe să le vorbească celor de afară:

—Frate române și creștine, stăi un moment și ascultă vocea pământului. Pământul acesta pe care îl calci și care te hrănește; care acum strigă de durere pentru că oameni haini la suflet și străini de neam îl pângăresc. Nu vezi măi frate cum se duc pădurile, puterea și avuția neamului românesc, culcate la pământ de mâna hrăpăreață a Evreilor? Nu vezi cum Iuda își râde de toate sforțările acestui neam de a se ridica din noroiul în care oameni fără suflet și fără Dumnezeu îl țin mereu? Nu vezi cum tineretul acestui neam înfundă închisorile și îngrașă pământul cu sângele lui tânăr? Trezește-te frate cât mai e vreme. Trezește-te și scutură-te de putregaiul ce amenință să te ducă la pierzare!

Nunta s'a oprit în loc și oamenii stau și ascultă ca la un glas venit din străfundurile pământului. Jandarmii sar din tren și, cu înjurături și paturi de pușcă, o împrăștie. Ș'am rămas iar singuri în duba rece și mohorîtă.

Seara am plecat din nou mai departe. În gară la Gheorghieni, o mare mulțime de oameni umple tot peronul.

La auzul cântecului nostru, niciunul nu dă semne de spaimă și nici nu se retrage. Când jandarmii încearcă să-i gonească, se opun cu atâta vehemență că sunt lăsați în pace. Aici e altă lume; e Ardealul; sunt Moții; e sufletul neamului românesc.

Apoi am fost rupți în două. O jumătate de tren cu o dubă a plecat spre Zalău — Satu-Mare, iar noi ne-am continuat drumul spre Alba Iulia — Deva. La Alba Iulia au fost debarcați 20 și duba, cu noi cinsprezece, a plecat mai departe.

* * *

ÎNCHISOAREA DIN DEVA

Cam pe la ora patru dimineaţa am ajuns la Deva. O dimineaţă de toamnă mohorîtă şi rece, cu o gară înegrită de funingine şi neprimitoare. În tot cuprinsul gării nici un civil; numai jandarmi. Şefi de Post cu pistoale în mâini şi cu degetul pe trăgaci. Suntem strigaţi câte unul şi scoşi din dubă afară. La uşa dubei trei Şefi de Post, voinici cât urşii, îl iau pe fiecare în primire. Unul te înşfacă de mâna stângă, altul de cea dreaptă, iar al treilea de după gât; şi trei pistoale îţi sunt puse în tâmple şi ceafă. Aşa aranjat, fiecare e trecut pe lângă bagajele ce stau înşirate pe peron şi fără a avea voie să se aplece, trebuie să arate care e al lui. Un soldat îl transportă la maşina ce stă în dosul gării. Apoi eşti trecut printre două coloane de soldaţi care te urmăresc cu ochii şi cu ţeava pistoalelor mitraliere. În fine eşti depus într'o maşină de cursă, care şi ea stă înconjurată de jandarmi înarmaţi până la dinţi. După ce termină cu unul, cei trei jandarmi vin de-l iau pe următorul.

Cam pe la mijloc mi-a venit rândul şi mie. Cei trei vlăjgani mă duc aproape pe sus. Toate au decurs normal până în maşină. Aici, un Căpitan de jandarmi pe care în viaţa mea nu l-am văzut, mă ia în primire, fulgerându-mă cu ochii şi-mi zice:

—Stai jos. Să nu cânţi că vă împuşc pe toţi. Să nu mişcaţi nici unul că dau ordin să tragă imediat.

Ţipă într'una ca scos din fire. Mă aşez pe locul designat şi privesc la Căpitanul ce strigă mereu. Un plutonier aşezat lângă uşă cu un pistol-mitralieră în mână, se uită zâmbind de la mine la Căpitan. După mine intră în maşină

Andrei Popescu. Înalt, cu cisme, plete mari şi ochelari, Andriuşa şi-a adus din dubă o pâine şi se tot joacă cu ea ca şi cum ar cântări-o. Căpitanul începe să ţipe la el, dar Andrei se face că nu-l aude şi cântăreşte pâinea mai departe.

—Lasă, Domnule, pâinea în pace; şi să nu vorbeşti că dau ordin să tragă.

—D-le Căpitan, mă adresez eu niţel enervat către omul ce strigă mereu, de ce nu ne lăsaţi în pace? De ce strigaţi mereu, când nimeni nu scoate o vorbă? Ori poate doriţi în adevăr să nu stăm binişor?

—Taci că te împuşc.

—Împuşcă-mă, Domnule, dar nu ne tortura atâta, încep eu să strig la el.

În acel moment a venit un Maior de Jandarmi şi l-a luat cu el pe sbuciumatul Căpitan. Am fost aşezaţi cu toţii pe bănci, în mijlocul maşinii, iar pe margini, în faţă şi în spate, au luat loc Plutonieri de Jandarmi cu pistoalele în mână. Eu stau tocmai în fund, cu Lică, Zubcov şi Popa Pavel. În spatele nostru, patru Plutonieri ne-au pus pistoalele în ceafă şi la fiecare sgâlţâitură ţeava pistoalelor bate în capul nostru, parcă ar vrea să ne aducă aminte cât de ieftină a devenit viaţa în vremurile ce trăim.

Am ajuns la închisoare. O poartă mare şi grea se deschide scârţâind. Un coridor întunecos şi lugubru duce pe lângă cancelarii spre celule. Un aer greu şi pestriţ, aer de închisoare, îţi opreşte respiraţia. Suntem opriţi pe coridor. În faţa noastră stau patru gardieni cu armele în mână. În spate stau soldaţi cu baioneta la arme. Începe percheziţia. De sus şi până jos, bucată cu bucată, haine, pantaloni, palton, manta, pălărie, cămaşă, izmene, ghete, ciorapi, sunt controlate cu amănuntul. Cravatele, curelele de la pantaloni, bretelele, jartierele, tocuri, creioane, hârtie, bani, fotografii, inele, lame, brici, cărţi şi tot ce avem pe lângă noi, ne sunt reţinute. Am fost duşi apoi sus la primul etaj, într'o celulă. Rupţi de oboseală cum eram, ne-am culcat, aşa îmbrăcaţi, fiecare cum am putut, şi somnul ne-a mai liniştit niţel.

*
* *

Închisoarea Deva e așezată într'o margine a orașului, lângă Tribunal. E o închisoare model unguresc. Spre drum sunt locuințele personalului închisorii, care stau în legătură cu birourile, iar acestea, la rândul lor, cu închisoarea propriuzisă. E compusă din nouă etaje. În mijlocul închisorii propriuzise e un hol mare, iar pe margini sunt celulele. La etaj e un fel de balcon interior, care merge de jur împrejur. Deasupra birourilor sunt iar celule și, către locuințele personalului, o capelă. În una din aceste celule de la etaj am fost băgați noi cu toții.

Când ne-am trezit, primul lucru ce l-am făcut a fost să ne ducem la geam și să vedem cam unde suntem. În fața ferestrelor celulei e o curte în care două fetițe de prin clasa a doua de liceu se joacă și ne privesc cu multă simpatie. E curtea tribunalului, care ne închide vederea mai departe. Spre stânga se vede un deal mare, pe vârful căruia mai stau și astăzi, strajă amintirii, urmele unei cetăți vechi. După aceea a venit la rând împărțirea paturilor, care ocupă aproape întreaga celulă. Suntem în total, 17. Pe lângă noi cinsprezece, mai stă aici badea Avram, un țăran bătrân din Județul Hunedoara care fusese condamnat la șase luni de închisoare pentrucă îl înjurase în public pe Carol al II-lea. Celălalt locatar, pe care l-am găsit acolo, era un notar ardelean, condamant la un an închisoare pentru apologia crimei, care după vreo câteva săptămâni a fost eliberat și al cărui nume nu mi-l mai amintesc. După aranjarea paturilor ne-a venit ora de plimbare și am fost duși în curtea închisorii. Aici, cel puțin, ne putem spăla în voie, căci fântâna stă în mijlocul ei. De printre gratii, tot felul de chipuri, unul mai variat ca altul, ne privesc cu uimire și parcă cu admirație. Câte unul ne mai întreabă câte ceva, iar noi răspundem bucuroși. După plimbare, ne vizitează Procurorul Chiriac. Om bine făcut, frumos și îmbrăcat foarte îngrijit.

—Ce-i cu D-vstră, Domnilor?

—Nimic, D-le Procuror, îi răspund eu.

—De ce v'au închis? Ori au făcut-o pe gratis, pentru că D-vstră desigur nu sunteți vinovați? Și un zâmbet disprețuitor îi încrețește buzele.

—Vinovați ori nevinovați, asta e altă poveste, D-le Procuror. Faptul care contează, e că suntem aici.

—Dar desigur, nevinovați?!

—Dacă D-vstră sunteți de părere că în țara românească nu mai există dreptul de a protesta contra oprimării, atunci suntem vinovați.

—D-ta ce studiezi?

—Dreptul.

—În ce an?

—Ultimul.

—Aveți vreo nemulțumire?

—Nu.

—Atunci, la revedere.

—Avem onoarea, D-le Procuror... A plecat fără ca eu să pot termina salutul.

Lică se apropie de mine și-mi zice:

—Știi cine e?

—Habar n'am.

—Fiul Senatorului Legionar, Colonelul Chiriac.

—E și el legionar?

—Nu știu. Dar pare om de treabă.

—Asta om mai vedea-o.

*
* *

Zilele trec tare greu. Nu ni se dă voie să avem nici cărți de citit, nici caiete și nici creioane. De vorbit împreună și de uitat pe geam, ne-am plictisit. Am vrea să mai facem și altceva. Dar ce? Niciunul dintre noi nu e așa de departe în studii ca să ne poată da conferințe atrăgătoare. Zubcov a deslegat problema. Cu ajutorul câtorva

cartoane, pe care ni le-au dat ceilalţi deţinuţi şi al unui creion primit de contrabandă, a desemnat nişte cărţi de joc. Astfel toată ziua avem ocupaţie: concină, o sută unu, şaizeci şi şase, dar mai ales „podkidnoiul" lui Andrei Popescu, e jucat cu multă bucurie şi râs. Patru joacă şi restul chibiţează.

Între timp, Rusu Vladimir a construit, din nişte butoane de la firele electrice şi resturi de pâine uscată, nişte figuri de şah; aşa că vremea cărţilor de joc a trecut repede.

*
* *

Cam după vreo lună de zile a venit la noi Directorul închisorii însoţit de Primul Gardian, cu un ziar în mână, şi ne întreabă:

—Aţi auzit, Domnilor, că Codreanu şi cu încă treisprezece au fost împuşcaţi?

—Nu poate să fie adevărat, D-le Director.

—Ba da. Scrie în ziar. Au vrut să evadeze şi au fost împuşcaţi.

Şi ne arată ziarul. În adevăr, în ziar stă scris, negru pe alb, că Nicadorii, Decemvirii şi Căpitanul au vrut să evadeze şi au fost împuşcaţi în timp ce erau transportaţi de la Râmnicul-Sărat la Jilava. Dar nouă nu ne vine a crede deloc. Prea ne-am învăţat să-l vedem pe Căpitan dând pe toţi duşmanii peste cap, ca să mai credem că ar îndrazni cineva să-l omoare. De aceea mă întorc spre Director şi, la rândul meu, îl întreb:

—Arde Deva, D-le Director?

—Ce să ardă?

—Arde oraşul?

—Nu. Da de ce să ardă?

—Dacă nu arde, n'a murit Căpitanul.

—Se poate.

Şi Directorul, speriat de credinţa noastră, a părăsit

celula.

Şi totuşi, după plecarea Directorului, ne-a prins îndoiala. Mii de gânduri îmi fulgeră prin cap. Nu se poate să fie adevărat. Nici vorbă. Regele a fost în vizită în Anglia şi se poate să fi căpătat de acolo vreun semn în acest sens; dar de acolo a fost la Hitler, şi acesta e naţionalist. Nu se poate ca el să-l fi lăsat în voia soartei pe un frate de credinţă. Nu! Nu! Are doar nevoie de toţi naţionaliştii din lume ca să poată dărâma oligarhia iudeomasonilor. Asta ar fi una dintre cele mai mari greşeli ale lui Hitler. Şi dacă totuşi el nu se interesează de noi?! Dacă pe el nu-l priveşte soarta altor naţionalităţi?! Atunci nici el nu va reuşi. Va cădea şi el pentru prima greşeală de neiertat ce va comite.

Şi dacă în adevăr a murit Căpitanul, ce ne facem noi? Cum o mai scoatem la capăt? Unde se va găsi omul care să aibă curajul şi priceperea Căpitanului, care să ne conducă mai departe în luptă? Dar, nu se poate! Căpitanul trăieşte! Asta e numai o manevră a Guvernului. El, care crede aşa de mult în Dumnezeu, nu se poate să fi murit. N'a lăsat Dumnezeu să se întâmple una ca asta. Ori, de s'a întâmplat, atunci nu mai există acest Dumnezeu! Doamne iartă-ne şi nu ne bate pentru toate cele ce ne trec prin gând şi suflet şi pentru toate greşelile noastre zilnice.

Trăim între frică şi nădejde. Aşteptăm o minune, care întârzie să vină. Seara, în vizeta de la uşa celulei apare faţa mică şi negricioasă a gardianului Călinescu.

—Camarade Popinciuc!

—Ce-i, prietene Călinescu?

—Aţi auzit ce scrie în ziare?

—Am auzit; dar e adevărat?

—Nu ştiu. Pe afară se vorbeşte că nu. Se spune că au evadat cu toţii şi au fugit în Germania, ajutaţi de nişte ofiţeri Români.

O mică rază de lumină în sufletele noastre. Şi, totuşi, cât am stat închişi, aproape doi ani, mereu revenea întrebarea: „Şi dacă l-au omorât?!"

*
* *

Vremea trece greu de tot. Gânduri negre şi mai ales gândul că toate jertfele noastre au fost zadarnice, mă fac să nu am linişte deloc. Viaţa noastră în comun are necazurile, dar şi plăcerile ei. Nagacevschi ne cântă, Rusu ne spune glume, Lică şi cu Zubcov scot ziarul „Samovarul" în care fiecare se găseşte, Macovei ne distrează cu nasul lui a la Tănase, iar Popescu Andrei mă forţează să învăţ pe de rost citate întregi din dreptul roman şi articole din codurile civil şi penal. După vreo lună vine din nou Procurorul Chiriac în vizită.

—Cum vă mai simţiţi D-lor?

—Mulţumim frumos, bine.

—Duceţi lipsă de ceva?

—D-le Procuror, nu s'ar putea să ni se permită ceva cărţi de citit, caiete, creioane şi poate ceva cărţi de studiu?

—Ce, nu vi s'a dat nimic până acum?

—Nu.

—De ce nu li s'au dat aceste lucruri, D-le Director? se întoarce Procurorul spre Ionescu care stă, mic şi rotofeiu, în pervasul uşii cu o regală în gură.

—Nu permite regulamentul, D-le Procuror.

—Fugi de-aici, D-le Director. Am citit şi eu regulamantul şi ştiu ce se poate şi ce nu.

—Da, dar în privinţa D-lor sunt instrucţiuni speciale.

—Nu există instrucţiuni speciale. Sunt deţinuţi ca ori care alţii şi, în această calitate, au aceleaşi drepturi şi datorii ca şi ceilalţi. Să li se dea cărţi din biblioteca închisorii şi să li se permită să-şi cumpere creioane şi caiete.

—Bine, D-le Procuror; dar la biblioteca închisorii nu prea sunt cărţi.

—Lasă că aranjăm noi asta. Pachete primesc?

—Nu, că nu au voie.

—Să li se dea pachetele care sosesc şi cărţile de studiu, după ce vor fi cenzurate.

—Bine, D-le Procuror. Ordinul va fi îndeplinit.

—Mai aveţi vreo dorinţă? ne întreabă Procurorul foarte curtenitor.

—Nu, D-le Procuror. Vă mulţumim foarte frumos.

A plecat. Bucuria noastră e mare. Chiar a doua zi primim de la biblioteca închisorii cărţi de citit. Pe ele, numele Procurorului Chiriac. Ce se întâmplase? Procurorul dăruise o parte din biblioteca lui închisorii, ca noi să avem ce citi. Au început apoi să vină pachete de pe acasă; cărţi, bani, mâncare, îmbrăcăminte, primim de toate. În special Lică, Nagacevschi şi Zubcov primesc atât, că aproape ne ajunge pentru toţi.

*
* *

După vreo două luni de închisoare am primit, într'o bună zi, o scrisoare de la Caradan, în care îmi ordona să dăm cu toţii o declaraţie de supunere Regelui, căci ei o dăduseră deja. M'am întors cu scrisoarea în dormitor şi le-am citit-o la ceilalţi camarazi.

—Asta-i o porcărie, sare Lică enervat.

—Eu nu dau, se anunţă Andronic, artelnicul nostru, de după masa unde taie mălaiul în porţii pentru noi.

—Asta nu-i treabă de oameni cinstiţi, zice Nagacevschi din cealaltă parte a celulei.

—E ordin, caut eu să-i mai opresc.

—De la cine? sar cu toţii asupra mea.

—De la Caradan, şeful grupului nostru.

—Poate să fie, dar noi nu dăm nicio declaraţie.

După mult sfat, am ajuns la soluţia ca eu să-i scriu, prin prietenul nostru gardianul Călinescu, lui bădia Ţurcan la Cernăuţi şi să-l întreb dacă să dăm ori nu declaraţia. Zis şi făcut. După vreo zece zile ne-a sosit răspunsul că fusese ordin de la Căpitan ca toată lumea să dea declaraţii.

Am compus şi noi următoarea declaraţie:

Declaraţie,

Subsemnaţii, legionari de la închisoarea Deva, declarăm că renunţăm la lupta noastră din trecut şi că pe viitor vom lupta cu şi mai multă tărie pentru ţară şi tron.

Am semnat-o cu toţii şi i-am dat-o Directorului închisorii. La câteva zile a apărut publicată aproape în toate ziarele româneşti. Acum nu mai eram legionari; şi totuşi eram. Guvernul nu ne credea că am renunţat la Garda de Fier şi noi, în adevăr, nu renunţasem.

*
* *

Germania începuse să câştige din ce în ce mai mult teren în politica mondială. România era nevoită să încheie tratate economice şi de amiciţie cu Germania. În august 1939 începe răsboiul Germano-Polon. În numai două săptămâni, Polonia e ocupată în întregime de Germania. Ţările aliate Poloniei sunt surprinse şi nu pot interveni, România cu atât mai puţin, mai ales din cauza nesiguranţei interne. Guvernul începe tratative cu Mişcarea Legionară, care sunt însă întrerupte, abia iniţiate, din cauză că la 21 Septembrie este ucis Călinescu de către echipa lui Miti Dumitrescu.

*
* *

Ziua de 21 Septembrie 1939 era caldă şi frumoasă. Un soare splendid îşi revărsa cu prisosinţă razele lui poleite peste acoperişul închisorii şi ne încălzea lângă zidul curţii unde ne trântisem cu toţii. Pomii din grădinile din jurul închisorii începuseră să-şi vopsească frunzele cu tot felul

de culori şi tonalităţi: roşu, galben, ruginiu, verde, etc. Merii grei de rod îşi plecau ramurile în faţa Reginei Toamna care începuse să facă inspecţia anuală pe acele meleaguri. Din negoţul lui Maieroşan, de unde cumpăram noi, când puteam, câte ceva de ale gurii, situat vis-à-vis de închisoare, se aude o emisiune de radio. El cunoaşte ora noastră de plimbare şi de aceea deschide geamul şi pune radioul mai tare. Câţiva dintre camarazi stau pe aproape, atenţi la veştile ce ar putea fi anunţate. La un moment dat se desprind cu toţii de lângă zidul unde ascultau şi, cu spaima pe obraji, se apropie repede de noi. Macovei, alb ca varul la faţă, ne întreabă:

—Aţi auzit?

—Să auzim? Ce?

—L-au ucis pe Chioru.

—Fugi de aici, mă! Eşti copil? Cine poate să-l omoare pe ticălosul ăsta, când este aşa de bine păzit?

—A spus la radio.

—Vezi-ţi de treabă! N'ai auzit bine.

—Au spus, se amestecă şi ceilalţi ce au stat lângă zid de vorbă.

—Aţi auzit bine?

—Sigur că am auzit.

Câţiva sar în sus şi joacă într'un picior de bucurie. Unii au rămas tăcuţi şi cu capul plin de gânduri, iar alţii, nepăsători, pentru că nu credeau. Vestea a intrat şi în capul meu, dar încă nu-i prindeam bine înţelesul. Pe încetul ajunge să pătrundă în tot corpul. Un icnet de bucurie şi uşurare mă sguduie tot, dar imediat, ca o presimţire, gânduri dureroase încep să-mi treacă prin minte. A murit călăul, dar acum ce va urma? Ce va face camarila? Suntem în mâinile lor ca şoarecii în capcană. Şi un sentiment de spaimă şi de neputinţă pune stăpânire pe mine. Se vede că aceleaşi gânduri trec şi prin capul celorlalţi camarazi, pentru că acum tac cu toţii.

Ca puşi de acord, am întrerupt plimbarea şi ne-am retras în celula noastră, goală şi mohorîtă, unde o candelă

arde neîntrerupt sub o iconiţă a Sfântului Arhanghel Mihail, ocrotitorul nostru. Seara ne culcăm repede, evitând orice zgomot, dorind să fim uitaţi acolo în celulă. Simţim cu toţii primejdia ce atârnă asupra capetelor noastre ca sabia lui Damocles. Lumina e stinsă şi liniştea e complectă. Doar candela sfârâie încetişor şi linişteşte nervii noştri încordaţi peste limită.

După puţin timp se aude un pas pe coridor. Ridicăm cu toţii capul şi ascuţim urechile. E Călinescu –ironia soartei– gardianul prieten al nostru. Îl recunoaştem după cele trei bătăi rare şi regulate în uşă. Mă apropii repede şi îl întreb:

–Ce noutăţi ai, prietene Călinescu?

–L-au omorît pe Chioru. O echipă din Ploieşti i-a dat de hac. Staţi liniştiţi că afară e urît de tot. Îi împuşcă pe legionari pe toate drumurile.

A plecat imediat. Cuvintele lui au pătruns în mine ca o greutate de plumb care doare amarnic. Le spun şi celorlalţi camarazi cele auzite şi liniştea cuprinde din nou celula. E aşa de mare, că mă doare. Aş vrea s'o rup, să spun ceva, dar nu pot. Gâtul mi-e uscat şi urechile îmi vâjâie. Pe la vreo zece noaptea vine directorul închisorii, aprinde lumina în celula şi, deşi toată lumea stă în pat şi în linişte, începe să ţipe:

–Ce înseamnă porcăria asta? De ce nu dormiţi? Ce puneţi la cale? Lasă că vă arăt eu vouă!

A plecat şi noi nu schimbăm nicio vorbă. Face impresia că aerul în celulă s'a făcut aşa de gros că ne desparte pe unii de ceilalţi. După un timp, Benedict Zubcov zice, mai mult pentru el: „Acum cred şi eu că a murit Chiorul”. Noaptea a fost un iad. Aproape niciunul n'a dormit.

A doua zi, la numărătoare, gardienii sunt foarte tăcuţi. Sentinelele au fost dublate şi plimbarea trebuie să o facem în cerc, la distanţă de un metru unul de altul şi în tăcere. Câteva femei deţinute, care spală mai laoparte nişte rufe, ne privesc şi plâng. Nişte figuri aspre de deţinuţi, învăţaţi cu greul închisorilor şi pentru care moartea

ar fi o binecuvântare, stau la geamurile celulelor şi înjură pe gardienii care ne păzesc.

Pe la orele 11 vine după mine Truţ, un gardian înalt şi rotofeiu, pezevenchi dar bun la suflet.

–Domnule Popinciuc, vă chiamă domnul Procuror la Tribunal. Şi îndreptându-se către toţi, adaugă: Vai, domnilor, ce e pe afară! Împuşcă ca în codru! Doi stau morţi, trântiţi în piaţă. Dracul mai ştie unde o să ajungem.

Eu stau şi mă gândesc. Nu mă duc. Am presentimentul că se apropie ceasul cel cumplit. Sunt neliniştit. Un sentiment nou, ne mai trăit, se învârte în mine. E un „ce” care răstoarnă tot, parcă ar vrea să stabilească o nouă ordine: ordinea morţii. Îmi zic că ar fi bine să aştept. Să vină călăii să mă ia. Să mă opun. Să mor cu unul de gât. Dând însă cu ochii de camarazii din jur, mi-am schimbat gândul. Eu sunt şeful lor. Trebuie să veghez pentru binele şi viaţa lor. Dacă nu mă duc şi vin să mă ia, îi bag şi pe ei în bucluc. În loc, deci, să veghez pentru ei, îi distrug odată cu mine. Dacă merg eu, poate că ei scapă. Poate că sângele meu îi va sătura pe călăi şi ei vor scăpa. Mă decid. Plec. Mă îmbrac şi apoi mă adresez camarazilor de suferinţă, care mă privesc înduioşaţi şi înspăimântaţi.

–Eu mă duc, fraţilor. Dacă nu vin, toate cele bune. Voi însă nu plecaţi aşa câte unul; n'are rost. Staţi aici şi, dacă vin să vă ia, faceţi-le o primire frumoasă.

Am plecat. La poarta închisorii mă aşteaptă Directorul Ionescu şi cu gardianul Sabău. Directorul, aproape negru la faţă şi speriat, îmi zice:

–Ce-aţi făcut, Domnilor! Ce-aţi făcut?! Vai de mama voastră!

–Lasă, D-le Director, îi răspund eu, că tot noi o plătim.

Sabău mă priveşte întristat şi nervos. Îşi încarcă arma şi mă avertizează că pe drum n'am voie să mă uit nici într'o parte, nici să vorbesc cu nimeni. Am plecat. Ieşind pe poartă, mă întâlnesc cu o fetiţă. Când a dat cu ochii de mine, a început a plânge şi a fugit. Cred că asta mă ve-

dea deja cadavru, îmi trece mie prin cap, ori s'a speriat de barba mea care de multă vreme crește în voia ei. Deodată îmi face impresia că Sabău manevrează ceva la armă. Se prepară să tragă, gândesc eu. Truț spunea că îi împușcă pe stradă. Dacă trage acum, cad cu capul pe piatra de colea. Ori mă răsucesc în cădere și cad cu fața în sus. Nu! E mai bine cu fața în jos. Îmi aduc aminte că citisem pe undeva că unul, când stă gata să moară, mai vede și aude, dar nu se poate mișca. Te pomenești că vine vreun ticălos și mă scuipă și nu-i pot răspunde cum trebuie. Dar de ce nu trage? N'are curaj? Doamne, iartă-mi păcatele!

–La dreapta, D-le Popinciuc, îl aud pe Sabău în urma mea.

Mă uit în direcția indicată și văd Tribunalul. Vasăzică, Procurorul m'a chemat; și încep să revin la viață, la realitatea crudă și dureroasă.

Prim-Procurorul Chiriac se plimbă dintr'un colț în celălalt al biroului cu lacrimi în ochi.

–Ai auzit, camarade Popinciuc? S'a dus Chioru. Dar câte vieți o să coste acest fapt! Împușcă lumea pe toate drumurile și pe mine, Prim-Procurorul acestui județ, nici nu mă înștiințează. Te-au cerut și pe D-ta. A venit ordin să fii împușcat imediat, iar restul în echipe de câte trei, dacă nu intervine alt ordin. Eu nu te dau.

–D-le Procuror, răspund eu, gândiți-vă bine ce faceți. O să intrați și D-vstră în bucluc.

–Ce? Bucluc? Când fără condamnare, fără judecată, se omoară lumea pe stradă, D-ta îmi ceri să nu mă amestec? Eu nu mă pot preta la acest joc. Te-am chemat ca să te avertizez. Să te încurajez, dacă ar fi necesar. Să fii tare! Să nu spui nici o vorbă, că rezultatul e acelaș: moartea. Eu o să mă opun cât pot la această mișelie. Dacă văd că altfel nu merge, vă dau drumul de la închisoare. Să stați pregătiți în ori ce moment! Du-te și spune-le și celorlalți camarazi să fie tari și să se țină bine.

I-am mulțumit pentru toate cele ce făcuse pentru noi

până atunci, și mai ales pentru cele ce făcea în acel moment. L–am rugat ca, în caz de liberare forțată, să ne dea niște arme. Cu o îmbrățișare frățească, am plecat din nou spre închisoare. Pe drum, lumea se uita la mine speriată și se ferea, lăsând strada liberă. Câte o femeie își ștergea ochii cu batista, altele își făceau cruce.

Când am reintrat în celulă, m'a întâmpinat un suspin de ușurare ieșit din pieptul camarazilor. Stăteau toți grămadă. Benedict rupsese un picior de la un pat de fier în vederea evenimentelor. Le-am povestit întâlnirea cu Procurorul și, obosit cum eram, cu nervii gata să plesnească, m'am întins pe marginea unui pat și am dormit. În vis mi s'a arătat Domnul nostru Isus, răstignit pe cruce. Din mâini și din picioare, din coasta Lui și de pe frunte, curgeau șiroaie de sânge. Însă ochii Lui mă priveau cu o blândețe extraordinară. S'a coborît de pe cruce, a desfășurat pânza care îi acoperea mijlocul și și-a pus-o pe umeri, așa cum Îl arată icoanele și dreapta Lui s'a pogorît spre capul meu, ca să mă mângâie. M'a cuprins atunci o spaimă mare, am țipat și m'am ferit ca să nu mă atingă. M'am trezit. Ceilalți camarazi se uitau curioși la mine.

–Ce ai, Mardarie? De ce ai țipat?

Le-am povestit ce visasem. Vladir Rusu, care studia dreptul și filosofia-teologia și era foarte religios, mi-a zis:

–Ești un prost. Ai avut ocazia să mergi la cer și n'ai fost vrednic de ea. Acum o să înghiți multă vreme praful pământului până ce îți va veni din nou ora. Și nu știu dacă va fi tot așa de fericită ca asta ce-ai pierdut-o. N'aveți nicio grijă camarazi, că nu i se întâmplă nimic.

(Acest fragment a fost publicat în „Pământul Strămoșesc", Seria Nouă, Nr. 2, pag. 34-38).

*

* *

Au urmat trei zile și trei nopți, pe care nici celui

mai teribil duşman nu i le doresc. Gardienii se întreceau în a ne povesti grozăvile ce se petreceau afară, care ne băgau groaza în oase. De mâncat, nu mâncam aproape deloc, pentru că nu intra pe gât. Părul îmi cădea din cap cu nemiluita şi somnul nu se prindea deloc de mine. Ziua mai era cum mai era, dar noaptea era groaznică. Nervii erau întinşi până la refuz. La cel mai mic zgomot aşteptam să apară jandarmii, să ne batem cu ei şi să murim. Scăparea noastră nu o vedeam decât la Dumnezeu. Numai Vladimir Rusu mânca şi îşi vedea de treabă liniştit.

După cele trei zile a venit Procurorul Chiriac. Trist, cu lacrimi în ochi, a intrat greoi în celula noastră, s'a oprit cu ochii asupra candelei de subt icoana Arhanghelui Mihail şi ne-a zis:

—Aţi scăpat camarazi. A trecut furtuna. Pe cine nu l-a ajuns, e salvat. Dar a prins pe tare mulţi.

S'a întors repede şi ne-a părăsit, căci lacrimile începuseră să-i inunde obrajii. N'am discutat nimic între olaltă. Eu am plâns ca un copil mic şi m'am culcat cu nervii frânţi şi trupul obosit peste măsură. Zilele ce au urmat au fost triste de tot. În fiecare scrisoare ce o primea vreunul din noi, aflam de moartea năprasnică a unuia sau al altuia din camarazii noştri. Oameni de neînlocuit. Ici, colo, câte o rază de lumină; câte unul mai reuşise să scape de prăpăd. Mare ne-a fost bucuria când am aflat că Bădiţa Iasinschi mai trăia.

De viaţă legionară nu mai era vorba. Nu mai primeam niciun semn de la nimeni că Garda de Fier mai trăia. Şi asta ne desnădăjduia cel mai mult. Începea să-mi pară rău că nu mă împuşcaseră în Septembrie. Acum abia am înţeles visul şi-mi părea rău că mi-a fost frică de a merge la cer. Spiridon Jitariu murise îmbrăcat cu mantaua mea împreună cu Bozântan, un frate al decemvirului. I-au împuşcat la tulpina unui pom în timp ce ei îşi dădeau frăţeşte mâna. Ion Nemţanu scăpase. Era în drum spre Văcăreşti, în dubă şi nu i-au dat de urmă. Cei de la Râmnicul-Sărat, Braşov, Ciuc, Vaslui, au fost ciuruiţi de mitraliere.

Din toate părţile numai moarte; în toate visele numai morţi. Noi oare, la ce mai trăim? Pentru răsbunare?! Dar cu cine să o faci? Se aude vorbind de Horia Sima, dar noi nu-l cunoaştem. Şi Căpitanul e mort. Ori, poate mai trăieşte?!

Ne sbatem aşa dintr'o margine în alta de zidurile închisorii şi începem să simţim cât e de strâmtă şi grea. În 1937 stăteam închis bucuros. Nu mă frământa niciun fel de gând. Căpitanul avea grijă de toate. Cu asta rezolvam orice problemă. Acum nu mai aveam pe nimeni care să aibă grijă de toate. Trebuia să ne gândim singuri ce avem de făcut.

Cu vremea ajunsesem într'un fel de prostraţie în care nu mă mai interesa nimic. Nici măcar propria mea persoană. Trăiam fără să-mi dau seama. În puţinele clipe când îmi reveneam, începeam să mă înfurii pe poporul român care sta cu mâinile în buzunar şi se uita la toate chinurile noastre fără să mişte un deget; pe Dumnezeu care lăsase să se întâmple atâtea fără-de-legi; şi pe tot ce se mişca în „ţara asta stupidă şi ticăloasă." După numai câteva minute îmi părea rău de toate gândurile mele negre şi începeam să mă rog lui Dumnezeu şi să-I cer iertare.

Într'una din aceste zile când mă prinsese din nou desnădejdea, a venit în vizită Procurorul Chiriac.

—Cum o mai duceţi, camarazi?

—Foarte bine, îi răspund eu în mod aproape obraznic.

—Da, ce ai azi de eşti aşa de agresiv?

—Mă bucur de viaţă şi sunt foarte bine dispus.

—Ce-i cu tine, Popinciuc?

—Nimic. Îmi pare numai rău că v'aţi amestecat în Septembrie şi nu i-aţi lăsat să mă împuşte. Acum, cel puţin, aveam linişte. Eram sus la Dumnezeu şi nu-mi mai păsa de mârşăviile acestei vieţi putrede.

—Ehei, măi băiete. O să vezi tu ce nevoie o să fie de fiecare dintre voi mai târziu. Poate că îmi ajută Dumnezeu şi o să mai vorbim noi despre asta.

A plecat şi mie îmi pare rău. Va crede despre mine

că sunt un prost crescut pentru că, în loc de a fi mulţumitor, m'am purtat ca un nătărău.

* *
*

De o bună bucată de vreme stă închis cu noi Dionisie Dudur (Dais), student la medicină din Cluj, amestecat în procesul cu Goangă şi condamnat la un an şi şapte luni închisoare. Vesel şi bun de glume cum nu se mai găseşte altul. Toată ziua cântă. Are o voce spartă şi hodorogită ca o căruţă bătrână şi strigă cât poate. Asta numeşte el cântec.

—Las-o naibii, Dais, că ne-ai plictisit.

—Nu pot, dragă. Trebuie să mă menţin în voce, căci altfel pierd angajamentul la Operă.

Şi iar începe: O Susana, o Susana, ist die Liebe doch so süss.

—Mă Dais, cine te-a învăţat cântecul ăsta?

—O nemţoaică dulce şi durdulie pe care am cunoscut-o vara trecută într'o excursie.

—Mai bine îşi frângea capul pe vreo râpă şi nu te învăţa nimic.

—Nu vorbi cu păcat, mă Mardarie. S'o fi văzut, îţi lingeai buzele, aşa era de frumoasă.

Şi cântă iar. Noi râdem şi el cu noi, bucuros că a reuşit să despice, pentru un moment, atmosfera rece a celulei.

*
* *

Un alt bun camarad în aceste zile grele ne-a fost Candin, un ţăran din Deva, care pentru credinţa lui legionară trebuia să stea închis şase luni. Avea o voce de bariton dulce şi melodioasă, de-ţi era mai mare dragul să-l auzi cântând.

—Bade Candin, ia mai trage o doină.

—Nu ştiu dacă vă place!

—Hai, hai, Bade Candin. Ştii că ne place. Dă-i numai drumul.

Zâmbea încetişor, îşi dregea vocea şi începea încet, abia şoptit, apoi din ce în ce mai tare:

Pare mie, ori s'aude.
Ori s'aude'un ţingălău
Pe bimbocu badi-meu.
Ori s'aude'un clopot mare
Pe bimbocu bade'n vale.

—Dar ăl cu inima, Bade Candin? Nu vrei să ni-l cânţi?

Vai, vai, vai, inimă, vai.
Că de bine nu mai dai.

răsună vocea camaradului Candin prin toate colţurile celulei şi se rostogolea, valuri, valuri, în spre seara de afară.

—Dar cel ce zice:

Mândra mea, mândră, mândruţă,
Ţi-am adus o năfrămuţă,
Să te'mbraci să fii măi, măi,
Să fii dragă la flăcăi.

—Să mai cânte acum şi camaradul Nagacevschi, că eu am cântat destul. Costel nu se lasă rugat mult şi vocea lui de tenor, clară şi plină, umplea celula:

Mugur, mugur, mugurel,
Ia-mi fă-te mai măricel.
Că m'am săturat de vară
Şi de duşmanii din ţară.

sau

Foaie verde matostat,
M'aş băga la tin'argat.
Şi ce fel de-argat să fiu,
Numa'n braţe să te ţiu.

Ce să mai spun de ceilalţi locatari ai închisorii, care ne întrerupeau monotonia zilnică?! Aşa, în acea vreme stătea închis la Deva, Petre Groza, care mai târziu a fost Preşedintele R.P.R.-ului. Se apucase într'o zi să desemneze secerea şi ciocanul pe zidurile coridorului. Cum unii dintr'ai noştri vroiau să-i dea o lecţie, m'am dus şi-am vorbit cu el.

—D-le Groza, d-ta vrei să faci din puşcăriaşi comunişti sau vrei să te lupţi cu noi aici la închisoare? Nu crezi că ar fi mai bine să lăsăm lucrurile aşa cum sunt? În fond, atât d-ta, cât şi noi, stăm la dubă. Cred că ar fi mai bine să ne respectăm unii pe alţii şi să evităm ca autorităţile să intervină, pentru că ne-am prejudicia reciproc.

—Ca să spun drept, eu nu vreau nici un fel de luptă cu d-vstră aici. Vroiam numai să semnalez prezenţa mea aici la închisoare. N'aveţi nici o grijă că semnele făcute de mine dispar chiar azi.

—Vă mulţumesc pentru înţelegerea ce mi-o arătaţi şi, dacă aveţi nevoie de ceva, vă stăm la dispoziţie.

—Vă mulţumesc şi eu, dar n'am nevoie de nimic.

*
* *

O altă figură curioasă era un locotenent de Marină, cleptoman, condamnat la un an de închisoare pentru că furase un inel. Era un om cult, citit şi foarte subtil. Ne spunea o mulţime de bancuri şi ne înveselea cu poveştile lui de prin ţările pe unde umblase.

Apoi mai era o ţigancă tânără şi două mai în vârstă. Zubcov se distra vorbind cu ele în limba lor pe care o învăţase de mic, de la un vecin al lui. De câte ori ieşeau

ţigăncile în curte, noi ne şi aşezam la geam. Cele două mai bătrâne cântau şi băteau din palme, iar cea tânără, cu fusta creaţă făcută roată în jurul ei, juca de credeai că toată lumea era a ei.

*
* *

Zilele treceau mereu. Paşti, Crăciun, treceau peste capul nostru aproape neobservate. Singur Lică, în aceste ocazii se muncea să ne aducă aminte de ele. Organiza tot felul de jocuri ca roata norocului, plicuri cu surprize, versuri pipărate şi câte altele. Aşa am ajuns la începutul lui Aprilie al anului 1940.

*
* *

Într'o zi am primit o citaţie ca să mă prezint în faţa Consiliului de Reformă al Diviziei a 4-a din Iaşi. Prin Direcţia închisorii am trimis o scrisoare în care am expus situaţia în care mă aflam şi deci imposibilitatea de a mă prezenta. Mi s'a trimis imediat o foaie de drum şi pe data de 5 Aprilie, am plecat însoţit de gardianul Sabău; acelaş care mă condusese la Procurorul Chiriac şi care, credeam eu atunci, că avea să mă împuşte.

Numai cine a stat multă vreme în singurătate, poate să-şi dea seama de ceea ce am simţit eu când, după un an şi şase luni, ieşeam pentru prima dată în oraş, pe străzile cu oameni şi soare, cu copii mici şi fete cu obrajii rumeni şi ochi strălucitori de viaţă. Abia când vezi acestea toate, îţi dai seama la câte trebuie să renunţe un suflet de om în luptă pentru neam. La gară, mă uit la tren ca la ceva nou şi nemaivăzut. Oameni cu valize, ziare, bomboane, şocolată în mâini; sate, oraşe şi nesfârşitul peisagiu de primăvară. Rândunele, vrăbii şi cocostârci, cer albastru şi, cât vezi cu ochii, numai libertate şi voie bună.

În compartimentul nostru s'au ocupat toate locurile. Toţi se uită curioşi la mine. Insigna de student din piept şi gardianul de lângă mine le-au spus totul. Toţi ştiu că sunt legionar, dar nu văd de nicăieri, nici un semn, care să-mi dea de înţeles că Legiunea trăieşte. Mă privesc parcă cu milă şi cu regret.

La Iaşi, a trebuit să poposesc câteva nopţi la închisoarea Militară. Sunt tratat ca ofiţer. Mi se dă o cameră şi o ordonanţă, un soldat închis şi el. A doua zi la proces, şedinţa e secretă. Pe coridorul Tribunalului l-am întâlnit pe Decebal, fratele Căpitanului, care s'a oferit să mă apere; dar eu am refuzat, în primul rând pentru cănu vroiam să-l bag, poate, într'un nou bucluc, şi în al doilea, pentrucă nu aveam bani ca să-i plătesc onorariile, deşi nici nu eram sigur că mi i-ar fi acceptat. Aşa, în sala de judecată sunt numai eu cu completul de judecată compus din 6 Colonei, Procurorul şi apărătorul meu din oficiu, un ofiţer de cavalerie.

Procurorul dă cetire actului de dare în judecată prin care se constată că, fiind eu condamant la o pedeapsă mai mare de şase luni de zile de închisoare, nu mai puteam face parte din cadrele armatei. Se punea problema dacă trebuie, ori nu, să fiu reformat şi în ce condiţii. Procurorul a susţinut că eu eram deja reformat de drept şi că Consiliul trebuia numai să stabilească dacă eram reformat cu sau fără pierderea gradului. Eu am susţinut contrariul. Adică, dacă faptul în sine, pentru care eram condamnat, era infamant şi dacă deci, trebuia ori nu să fiu reformat; condiţiile în care se opera reforma fiind numai un corolariu al acestei. A prevalat părerea Procurorului şi am fost reformat fără pierderea gradului.

Am fost dat din nou în seama lui Sabău şi, însoţit de vărul Niculai Popinceanu şi Mimi Tâmpăscu, am pornit prin Iaşi la plimbare. Am intrat într'un restaurant. Un domn mai în vârstă, cu burtă şi ochelari, se adresează lui Sabău:

–Vezi să nu-ţi fugă deţinutul.

–Am eu grijă, îi răspunde Sabău; şi ne aşezăm la o masă mai către fund.

–Ăla crede că ai făcut o glumă straşnică şi nici nu bănueşte că a spus adevărul, îi zice Niculai lui Sabău; Şi apoi se prind amândoi într'o discuţie despre închisoare, salarii şi funcţionari. Eu cu Mimi stăm mai la o parte şi povestim.

–Vara trecută am fost la Mihoveni. Nici nu-ţi închipui cum am simţit cu toţii lipsa ta. În special eu.

–Epa! Nu cumva vrei să spui că te-ai plictisit fără mine?

–Şi dacă ar fi adevărat, ce?

–Aproape nu te-aş crede.

–Crede ori nu, dar de multe ori m'am dus singură în grădina voastră de pe deal şi m'am gândit la tine.

–Tu crezi că eu n'aş fi vrut să fiu prezent?

–Ai vreo drăguţă nouă?

–Am una cu care cred că o să mă însor.

–Cum o chiamă?

–Lala.

–Frumos nume. E acolo în Deva?

–Nu. E la Cernăuţi. O cunosc dinainte de a fi închis.

–Şi de atunci sunteţi mereu în legătură?

–Îmi scrie mereu. Sunt singurul dintre cei închişi la Deva căruia îi mai scrie fata.

–Numai să n'o scrintească.

–Nu mă tem.

–Tu nu te încrede. Femeile sunt ale dracului. Când nu crezi, atunci ţi-o fac.

–Ce mai ştii de Garda de Fier?

–Nimic. Nimeni nu spune o vorbă. Pe cine îl întrebi, nu ştie nimic, ori nu vrea să spună nimic.

–Dacă n'ar spune şi ar fi, atunci încă ar fi bine.

Am plecat apoi la gară şi a doua zi, spre seară, am ajuns la Deva. Camarazii de suferinţă sunt toţi în jurul meu.

–Ai băut ceva?

—Sigur. Am băut de sufletul fiecăruia dintre voi câte un pahar.

—Dar ceva în braţe ai strâns?

—Strâns, dară. Dar numai de sufletul meu şi nu de al vostru.

Râdem cu toţii.

—Dar de Garda de Fier ai auzit ceva?

—Nu. Şi asta e partea cea mai dureroasă.

Tac cu toţii şi se împrăştie în toate părţile, lăsându-mă singur cu scrisoarea Lalei pe care ei o deschiseseră şi o citiseră, aşa cum făceau de obicei cu orice scrisoare ce venea. Lala îmi scrie că nu mă mai poate aştepta; că şi-a găsit un alt băiat; şi că să nu fiu supărat. Mi-am adus imediat aminte de Mimi. Nu ştiu ce-oi fi greşit, dar văd că tare mă mai bate Dumnezeu. Îmi ia tot ce mi-e drag.

La începutul lunii Mai, chiar în prima zi a Paştelui, am fost amnestiaţi şi puşi în libertate. Tratativele dintre Rege şi Mişcare erau destul de avansate. El încerca să ne neutralizeze cu orice preţ.

Am ieşit din închisoare, jumătate bucuros şi jumătate trist, pentru că îl lăsasem singur pe fratele Dudur, care nu fusese amnistiat.

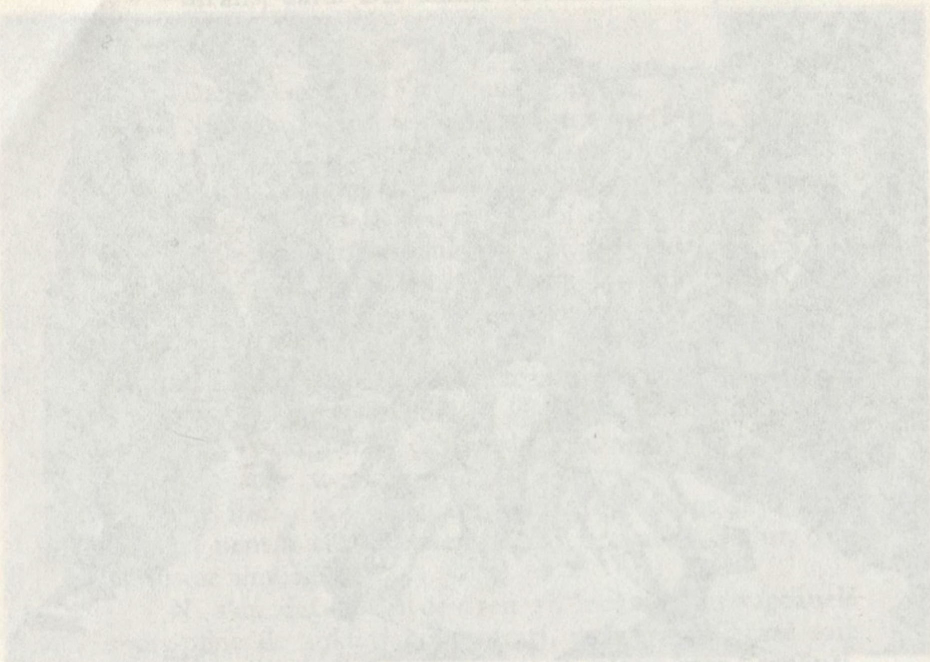
Ni s'au dat bilete de tren şi, încărcaţi în vagoanele supra-pline de soldaţi concentraţi, am pornit fiecare spre casele noastre. Adică ceilalţi; eu am plecat spre Cernăuţi. La gară m'au aşteptat Tusiu şi cu Balaneţchi. De Lala nici urmă şi nici o vorbă. Şi nu ştiu de ce, dar parcă nu sunt chiar aşa de bucuros că sunt liber şi pot merge unde vreau.

*

* *

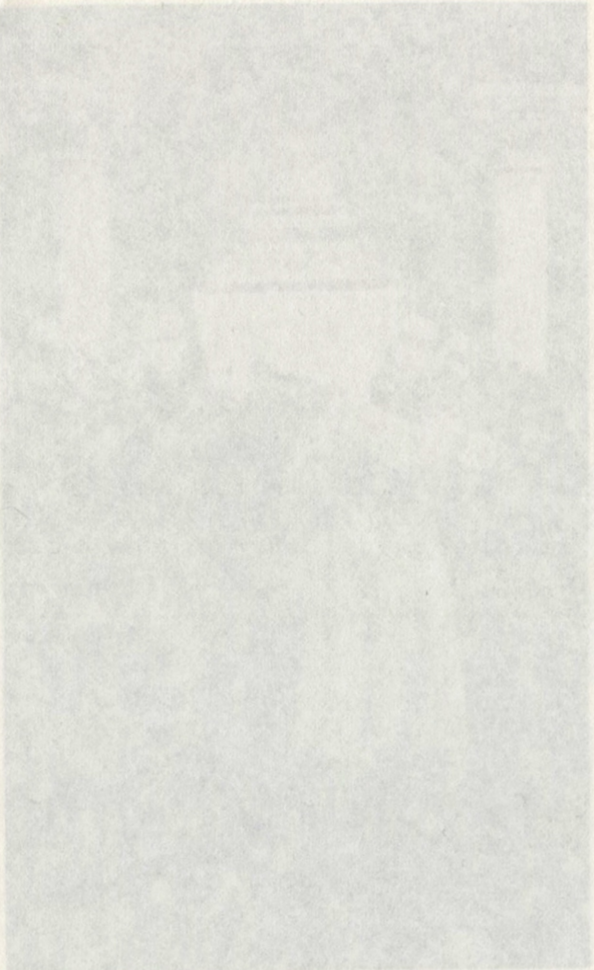

La liberarea de la închisoarea din Deva.
De la stânga la dreapta, rândul de sus: Pârvu, Zob, Popinciuc, Maftei, Rusu, Lucaci, Zubcov, Popescu Andrei;
Aşezaţi: Păunescu, Popa Pavel, doi prieteni din Deva, Nagacevschi, Staicu; Jos: Andronic, Lică şi Macoveiu.

Popinciuc şi German
ducând rămăşiţele pământeşti ale
Prof. Univ. Isopescu.

CONCENTRAREA

Batjocorit, umilit, amărît, m'am prezentat, a doua zi după sosirea la Cernăuţi, la Poliţie, aşa cum ni se ordonase la punerea în libertate. Aici, pe lângă cele câteva scrisori şi fotografii ce ne-au fost confiscate în momentul arestării, mi-au dat înapoi şi un ordin de concentrare imediată şi mi-au pus în vedere că trebuie să mă prezint imediat la partea sedentară a Regimentului 3 Grănicieri, cu sediul în Suceava. Am plecat deci cu autobusul care făcea cursa între Cernăuţi şi Suceava şi seara m'am prezentat acasă la bădiţa Emilian. M'a primit cumnata Melexima, pentrucă fratele Emilian era şi el concentrat. Leliţei nu-i venea a crede că sunt eu.

–Mardarie dragă, nu te-au omorît!

–După cum vezi leliţă, n'au avut vreme să mă omoare, deşi n'a lipsit mult.

–Vai de capul nostru. Noi toţi te credeam mort. Acasă la noi venise ordin să te împuşte imediat. Şeful de Post, care e foarte bun prieten cu sora ta Măriuca, a fost la ea plângând şi i-a arătat ordinul. Era tare bucuros că nu erai acolo. După vreo două săptămâni, cum nu venea nicio veste de la tine, surorile tale ţi-au făcut un parastas.

–Eu le-am scris că sunt viu. E drept, ceva mai târziu, pentru că nu ne-au permis să scriem imediat.

–Ştiu că ai scris, dar noi am crezut că e o manevră a guvernului. Aici toţi te cred mort.

–Lasă-i să creadă. Acum, că ştiu că mi-au făcut şi parastasul, nu mai am nici o grijă. Cred că voiu aştepta mult până va veni moartea. Nu se zice că aceluia căruia i s'a făcut parastasul în viaţă, crezându-l mort, trăieşte mult?

—Aşa se zice. Ohala, să fie aşa!

De pe la orele opt şi până pe la vreo douăsprezece noaptea am tot vorbit cu leliţa Melexima despre toţi şi despre toate.

A doua zi m'am prezentat la Regiment. La poartă sentinela m'a oprit şi a chemat pe ofiţerul de serviciu care m'a dus la biroul comandantului părţii sedentare, Lct. Colonelul Ţarălungă. Îl cunoşteam de la Cernăuţi, unde venea destul de des ca să-l vadă pe fratele lui, camarad şi bun prieten.

—Să trăiţi D-le Colonel, Sublocotenentul de reservă Mardarie Popinciuc la ordinele D-vstră, m'am prezentat eu intrând în birou.

S'a sculat de pe scaun, mi-a dat mâna şi mi-a zis zâmbind:

—Pe Mardarie Popinciuc îl văd, dar de sublocotenent, nu văd nimic.

—Credeţi D-vstră, D-le Colonel, că la închisoare dau şi uniforme de ofiţeri?

—Cred că nu, dar aici e absolut nevoie de uniformă.

—D-le Colonel, n'am niciun ban în buzunar. Înaintarea la gradul de sublocotenent am primit-o când eram la închisoare. N'am avut deci timp să-mi fac uniformă şi nici posibilitate. Daţi-mi drumul acasă pentru vreo lună, două, şi poate voi veni cu uniformă.

—Nu pot. E ordin să fii concentrat.

—Atunci daţi-mi o uniformă de soldat. Îmi pun gradul şi gata.

—Asta mi-ar lipsi. Tot regimentul ştie că eşti legionar şi că vii de la închisoare. Şi ce e mai greu, e că toţi cred că ai fost condamnat pe degeaba. Dacă acum te-ar vedea cu uniformă de soldat, toţi ar crede că noi urmăm să te nedreptăţim. Nu, camarade. Aici rămâi şi încă cu uniformă de ofiţer.

S'a aşezat lângă mine, ca să-şi dea seama de talia mea. A chemat apoi pe casierul regimentului, Lct. Popa (un văr a lui Emil Popa), şi m'a întrebat:

—Ce număr de ghete porţi, că văd că ai cam aceeaşi statură ca mine?

—Patruzeci şi doi.

—Exact ca mine. Eu îţi dau un pantalon şi o pereche de cisme.

—Eu îi dau o tunică şi o cămaşă de uniformă, zice Lct. Popa.

—Totul aranjat, încheie Colonelul. Dă-i camarade Popa jumătate din salariul pe luna aceasta ca să-şi cumpere centură şi şapcă; astfel ofiţerul Popinciuc e gata.

Le-am mulţumit, emoţionat, la amândoi. A doua zi mi-am luat în primire postul de Comandant al Plutonului întâiu, din Compania întâia, Batalionul 1 din Regimentul 3 Grănicieri.

Tot regimentul ştia cine sunt şi de unde veneam. Ofiţerii de rezervă au venit cu toţii să mă salute. Printre cei activi, de la căpitani în sus, aveau ceva rezervă. Asta nu m'a preocupat. Soldaţii însă se apropiau mult şi asta îi neliniştea pe şefi. Erau foarte mulţi legionari printre ei.

Când ieşeam pe stradă îmbrăcat în haine de ofiţer, cunoscuţii se uitau miraţi la mine. Nu le venea a crede că mai trăiesc. Într'o zi am intrat în frizeria unui neamţ care mă cunoştea destul de bine pentru că, pe vremea când eram elev în ultimii ani ai liceului, dădusem lecţii copiilor lui din şcoala primară, m'am aşezat pe scaunul din faţa oglinzii şi i-am cerut să mă bărbierească. În mod foarte profesional, a luat peria şi săpunul şi a început să-mi umple obrazul cu o spumă, cu gândurile la necazurile lui. La un moment dat s'a uitat direct la mine şi s'a întrerupt dintr'o dată din lucrul lui. Se uita când la mine, când în oglindă, şi parcă nu-i venea să creadă. S'a scuzat pentru un moment şi a intrat în camera alăturată, de unde a venit însoţit de sora lui care mă cunoştea mai bine ca el. Au şoşotit un timp lângă uşă, după care s'au apropiat de mine şi m'au întrebat:

—Iartă-ne, D-le Sublocotenent, D-vstră sunteţi D-l Popinciuc cel care a murit?

—Da. Eu sunt. Dar trebuie să vă desamăgesc, pentru că n'am murit.

După ce s'au convins că în adevăr eram eu, am râs toţi cu multă poftă de felul cum m'au întrebat dacă mai trăiam.

La vreo două zile după terminarea programului de dimineaţă din regiment, am plecat către casa fratelui Emilian, unde locuiam. Când eram prin dreptul Grădinii Publice, văd venind către mine pe sora mea cea mai mare, Măriuca. Ia să văd dacă mă recunoaşte, îmi zic eu, şi merg înainte de parcă n'aş fi văzut-o. Ea mă priveşte lung şi când am trecut se întoarce uitându-se după mine. După vreo câţiva paşi mă întorc şi eu şi o întreb:

—Ce te uiţi, lele, aşa la mine?

—Iartă-mă, D-le ofiţer, dar semănaţi tare bine cu un frate al meu pe care l-au omorît porcii ăştia de guvernanţi...

De frică că va continua binecuvântările la adresa guvernului, m'am apropiat repede de ea. M'a costat destul până s'o conving că eram eu, că trăiam. A plecat nebună de bucurie.

A doua zi am fost cu tot regimentul la exerciţii pe câmp sub directa comandă a Colonelului Ţarălungă. Cum lipsea Cdt-ul companiei mele, am luat conducerea ei. Când ne-am întors de la instrucţie, înainte de a intra în cazarmă, eu a trebuit să dau ordinul necesar. După voce numai, m'a cunoscut toată familia, care sta în faţa porţii plângând. Colonelul şi-a tras şapca pe ochi ca să nu vadă ceilalţi cât era de impresionat şi, cu mâna, mi-a făcut semn să rămân cu ai mei. Îmbrăţişări, lacrimi, isbucniri de tot felul; şi nu mai ştiu câte n'am făcut şi n'am spus atunci. Leliţa Măriuca le reproşa mereu că n'au vrut s'o creadă când le-a spus că eu trăiesc: „îmi ziceau că sunt nebună", repeta mereu. Bădiţa Mardarie, bărbatul ei, îmi reproşa că nu trecusem pe acasă. I-am explicat că ordinul a fost să mă prezint direct la regiment. Am aranjat cu el ca să vin într'o seară să văd şi pe celelalte rude. Şi-am fost, cu complicitatea Colonelului care, dragă Doamne, îmi ordonase

să-i plimb calul.

La vreo două săptămâni numai, am fost numit comandant al unei companii formată din toţi cei socotiţi derbedeii şi haimanalele regimentului. I-am privit pe toţi pe rând şi am ajuns la convingerea că nici unul nu era prost. Toţi aveau priviri inteligente dar, în acelaş timp se observa la ei aversiunea ce aveau pentru viaţa de militar. Unii luau poziţia de drepţi cu picioarele încovoiate ca nişte cazaci, armele de pe umăr erau îndreptate în orice parte, şăpcile de pe cap aveau cozorocul în orice direcţie, etc. Era o mare jale să-i priveşti. Ofiţerii activi treceau râzând pe lângă mine şi cei de reservă mă priveau cu milă. Ce mă fac? mă tot gândeam eu. Se vede că încearcă să arate că, legionar ori nu, noi nu servim la nimic.

A doua zi dimineaţă mi-am luat compania şi pe căi lăturalnice m'am dus la câmpul de instrucţie. Ajuns aici le-am dat repaus, i-am adunat în jurul meu şi le-am zis:

—Văd că sunteţi toţi oameni bine făcuţi, deştepţi. Nu înţeleg însă motivul pentru care vă purtaţi aşa. Cred că toţi înţelegeţi că serviciul militar e obligatoriu. Deci, vreţi ori nu, trebuie să-l împliniţi. Sunt două feluri de a-l îndeplini: de bună voie, ori de nevoie. Sunt sigur că de bună voie lucrurile ies mai bine; şi de nevoie, ies la fel, chiar dacă nu aşa de bine. Nu ştiu dacă vă daţi seama că la formarea acestei companii, nu s'a ţinut seama de grija de a curăţi celelalte unităţi de elemente disociative, ci ca să mă pună pe mine într'o lumină urîtă. Eu voi fi deci nevoit, în cazul când nu veţi vrea să faceţi bine lucrurile de voie, să fiu foarte dur cu voi. Aş dori însă să nu ajung la asta. Nu mi-aţi putea spune care sunt motivele pentru care nu vreţi să faceţi bine lucrurile?

Un sergent din Câmpulung, Suciu, după ce şi-a netezit mustaţa şi şi-a aşezat bine pe cap şapca, mi-a răspuns:

—D-le Slt., noi suntem toţi concentraţi. Aproape toţi suntem ţărani, căsătoriţi şi cu copii. Nu înţelegem de ce ne ţin aici când acasă e atâta de lucru. Nu înţelegem de ce ne umilesc, ne tund chilug, ba mai ne şi bat.

—Aşa că aici stă buba.

—Aici, D-le Sublocotenent, mi-au răspuns în cor.

—Bine, fraţilor. Eu o să încerc să vă explic de ce staţi aici. Cineva dintre voi citeşte vreun ziar?

—Nu, D-le Sublocotenent, n'avem bani pentru aşa ceva.

—Bine. Luaţi atunci aminte la mine. De Germania care este în stare de răsboiu şi a ocupat Polonia, Austria, Norvegia şi Franţa, cred că aţi auzit?

—Auzit, dară, răspunseră cu toţi.

—Bine. Dacă aceste lucruri nu ne privesc direct, ne priveşte însă foarte direct faptul că Rusia cere să-i dăm înapoi Basarabia şi pe deasupra, drept interese pentru că ne-a aparţinut dela primul răsboiu mondial şi până acum, cer parte din Bucovina noastră. Cer adică să le dăm pământul, casele şi familiile noastre. Au nevoie de sclavi pentru muncă. Vreţi să fiţi Ruşi?

—Nuuu... au răspuns toţi într'un glas.

—Aţi uitat că noi facem parte dintr'un Regiment de Grănicieri a cărui misiune este de a păzi graniţa către Ruşi? Aţi uitat, se pare, că regimentul nostru, partea activă, unde veţi merge şi voi, odată reînprospătată instrucţia şi cunoscute noile arme, stă pe Nistru? De aceea sunteţi ţinuţi aici. De aceea vi se cere să fiţi bine instruiţi. Ţara noastră, fraţilor, trece prin momente enorm de grele. Nu numai Ruşii vor Basarabia şi Bucovina; Ungurii cer Ardealul şi Bulgarii Dobrogea. Cine ne va ajuta dacă noi singuri nu ne ajutăm?!

Au rămas toţi cu capetele în pământ. La urmă Suciu, parcă rezumând gândurile tuturor, mi-a zis:

—Apoi nu înţeleg de ce aceste lucruri nu ne-au fost spuse niciodată.

—Nu v'au fost spuse pentrucă n'aţi întrebat. N'aveţi grijă, de azi înainte introduc în program o oră de educaţie civică. Veţi putea întreba despre tot ce vă doare şi eu mă voi forţa să vă răspund. Cât priveşte tunsul, de azi înainte nimeni nu se mai tunde; bine înţeles, dacă veţi

şti să fiţi curaţi. Un singur păduche găsit la unul din voi, atrage după sine tunderea chilug a tuturora. Ne-am înţeles?

De atunci n'am mai avut nici un fel de necaz cu soldaţii mei. La o săptămână numai, se mişcau ca pe sfoară. La vreo două săptămâni am intrat cu ei în oraş pe strada principală cântând pe două voci. Tot regimentul s'a mirat. A doua zi, la venirea de la instrucţie mă aşteptau pe stradă, ca din întâmplare, Colonelul şi încă vreo câţiva ofiţeri superiori. Au rămas cu gurile căscate. Nu le venea a crede că aceştia erau zurbagii ce-mi fuseseră încredinţaţi abia acum două săptămâni.

La numai vreo câteva zile după aceea mă pomenesc cu Colonelul pe câmpul de instrucţie. Mi-a cerut carnetul cu ordinea de zi şi, după ce l-a răsfoit niţel, m'a întrebat:

—Ce e asta, educaţie civică, ce ai pus aici?

—Cred că cel mai bine ar putea să vă explice soldaţii, D-le Colonel, dacă D-vstră permiteţi.

—Cum nu. Ia să vedem despre ce este vorba.

I-am adunat pe soldaţi în jurul nostru şi i-am întrebat, ca de obiceiu, ce nedumeriri mai au. Unul dintre ei a întrebat cam câtă vreme mai avem până va începe răsboiul cu Ruşii. Eu i-am răspuns că e greu de precizat data, dar că eram convins că răsboiul va veni. În ori ce caz, cred că D-l Colonel ne-ar putea da mai multe amănunte asupra acestui lucru, mai ales în ceea ce priveşte pregătirea pentru acest răsboiu. Colonelul a fost foarte abil şi le-a explicat cum un răsboiu nu se poate face de azi pe mâine. Că era nevoie de a fi pregătit din vreme pentru a nu fi surprinşi cu mâinile goale. Le-a dat o serie întreagă de explicaţii asupra aprovizionării cu armament, muniţii, haine, mâncare, medicamente, etc... A văzut bine cum soldaţii se simţeau mulţumiţi cu el şi totuşi, la adunarea ofiţerilor din acea zi, m'a tras la ordin şi mi-a ordonat ca a doua zi să-i prezint soldatul meu de ordonanţă pe care ştia că nu-l aveam; lucru ce am executat chiar în aceeaşi zi, numind pe unul din cei vreo douăzeci ce se anunţaseră voluntari.

* * *

Se pare însă că posturile, mai mult sau mai puţin fixe, nu erau pentru mine. Cam la trei săptămâni, o lună cel mult, eram mutat dintr'un loc în altul. Aşa, după compania specială, am fost trimis să instruiesc o companie de concentraţi. După aceea am fost trimis la Compania de Garnizoană de subt comanda Lt. de rezervă Morariu, unde, de fapt, era locul meu după lista de organizare a regimentului. Cu această Companie făceam siguranţa clădirilor publice şi a fabricilor şi paza ordinei din oraşul Suceava şi Iţcani. Ziua făceam instrucţie cu soldaţii ce erau în posturi de pază, iar noaptea controlam gărzile. Pe lângă asta, aproape toate serviciile speciale îmi erau date ca lucru pe de-alăturea.

În luna Iunie 1940, când Regele Carol II a cedat Ruşilor Basarabia, Nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa din Moldova, eu mă aflam pe Nistru, aproape de Hotin, unde transportasem un contingent de soldaţi trimişi pentru a întări trupele de pe graniţă. Tocmai atunci a sosit şi ordinul de retragere pe noua linie de frontieră. Ofiţerii şi subofiţerii activi din batalionul de acolo au luat-o la sănătoasa. Am rămas numai eu şi cu Slt. de reservă Roşca, cu care făcusem şcoala militară. Eu aş fi putut pleca liniştit pentrucă nu aparţineam acelui batalion, dar nu m'a lăsat inima să-l părăsesc pe Roşca. Soldaţii, fără comandă, începuseră să fugă şi ei. Ne-a costat destul să-i oprim, fiecare dintre noi cu câte o puşcă mitralieră în mână, să-i punem să încarce în căruţe tot ce era acolo, să-i încolonăm şi să pornim spre noua linie a graniţei, lângă oraşul Şiret. Roşca a luat comanda batalionului de infanterie, iar eu pe aceea a companiei de mitraliere, a secţiei de tunuri contra tancurilor şi a plutonului de mortiere. Cele patru Companii de infanterie au început retragerea. În urma lor venea plutonul de mortiere încărcate pe căruţe, gata de tragere, către spatele coloanei. După ele veneau puştile mitraliere, la fel încărcate în

căruţe şi gata de tragere. La sfârşit, cu aceeaşi misiune, veneau tunurile contra tancurilor. După vreo cinci ore de marş, ne-au ajuns din urmă câteva tancuri ruseşti. Au strigat să le facem loc să treacă, dar când au văzut că nu-i luăm în seamă şi eram dispuşi să tragem, s'au oprit şi au început să ne urmărească la o distanţă de vreo doi kilometri.

Cei ce ne-au dat destulă bătaie de cap au fost Evreii de prin satele unde treceam. Ne batjocoreau, ne aruncau tot ce aveau la îndemână, ba chiar trăgeau cu arme de foc în contra noastră. În această situaţie Roşca a pus în jurul coloanei de soldaţi, buni trăgători, cu ordin de a curăţa pe oricine se apropia cu intenţie de a ne ataca. Când au văzut că se răspunde la atacuri, n'au mai apărut.

Când am trecut oraşul Siret, ne-am întâlnit cu ofiţerii şi subofiţerii ce părăsiseră batalionul. Nu le cunoşteam numele pentru că, după cum am spus, nu făceam parte din acea unitate. Vroiau să se încadreze în coloană. Dar Roşca nu i-a lăsat să se apropie de soldaţi. În cazarma din Suceava a dat raport Colonelului de toate cele întâmplate. Ofiţerii şi subofiţerii acelui batalion au fost trimişi imediat la alte unităţi. În celelalte unităţi ale regimentului nu s'au produs defecţiuni.

Ajuns la Suceava, mi-am luat din nou în primire postul meu de la compania de garnizoană. Dar n'am stat mult pe loc. Am fost trimis imediat cu un pluton de soldaţi să păzesc gările Iţcani şi Dărmăneşti. Numai la vreo săptămână, am fost detaşat la Comenduirea din Suceava. De aici eram luat regulat şi trimis în calitate de curier la Iaşi, unde se instalase centrul Diviziei noastre, sau să însoţesc soldaţi sau ofiţeri basarabeni ori din Bucovina de Nord, care fuseseră desconcentraţi şi se întorceau la casele lor, acum în Rusia Sovietică. Cu alte cuvinte, eram întrebuinţat ca băiat bun la toate, cum zicea Colonelul. Între timp a venit peste capul nostru cedarea Ardealului şi a unei părţi din Dobrogea. Jalea era mare de tot. Ofiţerii activi, care de mai mulţi ani savurau situaţia din ţară ca susţinători ai lui Carol II şi duşmani ai noştri, au început să-şi

dea seama că mizaseră pe un drum greşit. Răbufnelile contra Regelui nemernic erau din ce în ce mai dese. Se mângâiau însă cu speranţa unei alianţe cu Germania, de care se vorbea cu multă insistenţă.

*
* *

Revoluţia legionară din 3 Septembrie 1940 m'a luat prin surprindere. După ieşirea din închisoare, deşi mă întâlneam cu destui camarazi, nimeni nu-mi spusese nimic de cele ce se pregăteau, pentrucă eram prea cunoscut şi deci supravegheat de aproape. Am luat cunoştinţă de ea când am fost încazarmat cu tot regimentul şi a început să se discute situaţia la adunarea ofiţerilor. Se zicea că în Bucureşti, Constanţa, Braşov şi alte localităţi, legionarii ocupaseră clădiri publice şi cereau abdicarea Regelui. Mulţi din ofiţerii activi erau de părere că ar trebui întreite forţele care păzeau clădirile publice, pentru ori ce eventualitate. Maiorul Maftei cerea ca forţele ce păzeau acele clădiri să fie schimbate, pentru că fuseseră puse de mine, iar eu să fiu imediat arestat. Lct. Morariu, şeful meu direct, a intervenit susţinând că nu ar fi bine să fiu atins, pentru că erau foarte mulţi simpatizanţi printre soldaţi şi subofiţeri care ar fi putut să reacţioneze. „Eu cred că dacă Popinciuc se duce afară şi dă ordin să fim arestaţi", a zis el, „niciunul din noi nu iese de aici". Maiorul Maftei m'a prins de umăr furios şi a strigat: „De ăsta eu nu mă tem" şi mi-a rupt un epolet.

—Nu-i nimic, D-le Maior, i-am zis eu, nu trebuie să aveţi frică; dar nu trebuie să uitaţi că acest epolet ce mi l-aţi rupt o să mi-l coaseţi cu mâna D-vstră în faţa întregului regiment.

Colonelul Ţarălungă, ţinând în seamă că în Suceava nu se înregistrase nici un fel de dezordine, a ordonat să rămânem cu toţii încazarmaţi. Pe mine m'a invitat, dragă Doamne, să mă instalez într'un birou alăturat de-al lui,

iar Lct. lui de ordonanţă m'a rugat să-i dau centura şi revolverul. Eram practic arestat. Aici nu-mi mai amintesc cât timp am stat.

Eram tare amărît. Fel de fel de gânduri îmi treceau prin cap. Mulţi ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi mă întrebau ce trebuie să facă. La un moment dat, când a apărut în uşă Maiorul Maftei şi mi-a zis că îndată ce vor termina cu aşa zisa revoluţie el va comanda plutonul care mă va executa, am avut intenţia să ies din birou şi să-i arestez pe toţi cu ajutorul soldaţilor şi ofiţerilor care se arătaseră gata la orice. Dar am stat liniştit, aducându-mi aminte de cele întâmplate la moartea lui Călinescu şi judecând că, dacă de data asta se pierde revoluţia, vor fi şi mai aspri, şi că rezultatul revoluţiei se definea la Bucureşti şi nu în Suceava, după cum a şi fost. Cum refuzasem invitaţia Colonelului de a mânca la popotă cu ceilalţi ofiţeri, mâncarea îmi era adusă în biroul în care mă aflam. Alături, în biroul Colonelului, se auzea un radio care da ştiri contradictorii. Pe data de 5 Septembrie se anunţă că se predaseră legionarii ce ocupaseră nişte clădiri în Braşov; că cei răsculaţi din Constanţă fuseseră arestaţi; că un grup de legionari care încercaseră să ocupe o staţiune de radio de prin Bod fuseseră la fel arestaţi, etc. Începusem să cred că revoluţia era pierdută şi că sfârşitul meu, spre marea bucurie a Maiorului Maftei, era aproape. Îmi trecea din nou prin corp acea senzaţie specială a morţii. De gânduri amare şi de nedormit, eram aproape o zdreanţă care abia se mai ţinea pe picioare.

În dimineaţa lui 6 Septembrie, cam pe la orele opt, mi s'a părut că aud la radio cântând „Sfântă tinereţe legionară". Nu-mi venea să cred. Mă gândeam că începusem să înebunesc. Deodată s'a deschis uşa care da spre biroul Colonelului şi în ea a apărut acesta, împreună cu cântecul legionar. Ce mi-a zis, nu mai ţin minte. Mă apucase un fel de ameţeală încât nu mai ştiam cine sunt, nici unde sunt. Abia după vreo oră şi jumătate mi-am revenit în apropierea marginii oraşului, cam la vreo doi km. de regiment,

lângă mine stând Lct. Morariu care îmi vorbea încetişor şi cu multă blândeţe. Eram cu capul gol, fără centură, cu tunica deschisă şi lacrimile îmi curgeau pe obraz potop.

—E drept, bădie, că la radio cântau cântece legionare? l-am întrebat eu pe Lct. Morariu.

—E drept, Mardarie dragă. Slavă Domnului că ţi-ai revenit. N'avea nici un fel de grijă, Regele a abdicat. Acum Mihai e Rege. Generalul Antonescu a fost numit şef al Statului. Hai înapoi la regiment că nu poţi merge aşa pe drum.

Pe nişte străzi laterale ne-am întors la regiment. M'am prezentat Colonelului, care era foarte îngrijorat pentru că nu ştia cum voi reacţiona. L-am liniştit. Nu ceream alt lucru decât să-mi fie cusut epoletul, în faţa regimentului, de către Maiorul Maftei; lucru ce s'a îndeplinit a doua zi dimineaţa, clipă din care nu l-am mai văzut.

*

* *

În Dumineca ce a urmat s'a făcut un parastas pentru pomenirea Căpitanului şi a celorlaţi legionari căzuţi din furia omicidă a Regelui Carol II şi al lui Călinescu. M'am dus şi eu. Biserica Sfântul Ion cel Nou din Suceava era plină la refuz. Legionarii suceveni în frunte cu Prof. Gavril Ionescu erau toţi prezenţi. M'au salutat cu multă bucurie; în special mi-a făcut mult bine îmbrăţişarea cu băd iţa Bucur Orendovici. Aveam sufletul plin de lacrimi. Mă dureau şi mă dor încă, dispariţiile atâtor camarazi. Şi mereu mă întrebam, şi încă mă întreb, de ce atâta răutate, că doar nu luptam pentru posturi ori bunuri personale, ci pentru binele întregului neam. Dar răspunsul n'a venit nici până acum.

Când a început parastasul şi preotul a zis: „pomeneşte Doamne pe robii tăi Corneliu, Constantin...", mi s'a făcut rău, ochii mi s'au întunecat şi am căzut jos ca un sac gol. Am leşinat pentru prima dată în viaţă. M'au scos afară mai mulţi, m'au pus într'o trăsură împreună cu ordonanţa

mea care, din ordinul Lct. Morariu, nu mă părăsea nici un moment şi m'au dus acasă. Când m'am trezit, în pat încă îmi curgeau lacrimi pe obraz.

*

* *

La puţin timp după evenimentele amintite mai sus, am fost numit Comandant al Pieţei din Suceava. Cum circulau multe svonuri că Ruşii aveau să ocupe toată Bucovina şi poate şi din alte motive, reşedinţa regimentului nostru a fost mutată într'un sat din Muntenia al cărui nume nu mi-l mai amintesc; pentru că caietul unde îmi însemnasem aceste date l-am pierdut, şi pentru că eu, cu Lct. Morariu şi companie de garnizoană, am rămas în Suceava.

*

* *

Cam pe la sfârşitul lui Septembrie, am fost chemat la reşedinţa regimentului din Muntenia. Acolo, în mod foarte curtenitor, mi s'a adus la cunoştinţă că sosise sentinţa Consiliului de Reformă din Iaşi prin care li se făcea cunoscut că am fost exclus din cadrele armatei. Despre amnistie, nici o vorbă. M'au rugat să rămân vreo săptămână pe acolo, până ce vor face toate demersurile în mod telegrafic, dar eu am refuzat. Am luat drumul înapoi cu gândul de a mege acasă; dar n'am ajuns decât până la Bucureşti.

*

* *

PREFECTURA DE POLIŢIE

Când am ajuns la Bucureşti, m'am dus la Sediul Legionar din Gutenberg ca să văd ce noutăţi erau: cărţi, reviste, fotografii, mărţişoare etc. dar mai ales să văd dacă mai întâlnesc vreun camarad din vremurile trecute şi rău petrecute.

În curtea sediului lume multă, necunoscută mie, şi care mă privea indiferent. Această atitudine am pus-o pe seama uniformei de ofiţer cu care eram încă îmbrăcat, din simplul motiv că nu aveam alte haine cu mine. Cărţi noi asupra celor întâmplate în timpul prigoanei încă nu apăruseră. Nu se găseau nici fotografii şi nici mărţişoare. Existau numai nişte circulări date de noul Comandant al Mişcării Legionare, Horia Sima, care nu m'au interesat pentrucă fuseseră publicate în ziare şi le cunoşteam. Amărît de atmosfera străină pentru mine ce domnea în curtea sediului şi neavând cu cine vorbi şi întreba despre soarta vechilor camarazi, mă pregăteam de ducă la gară, să iau drumul spre Suceava şi să merg acasă, de unde plecasem din 1937 şi nu mai revenisem decât într'o noapte, pe fugă, când mă aud strigat:

—Mardarie, de unde vii? Aproape să nu te recunosc. Era Nemţanu, camarad vechiu şi prieten tare bun, care se salvase de la moarte, ca şi mine, printr'o minune.

—Niţucă dragă, nici nu ştii cât mă bucur că te văd. Aici nu cunosc acum pe nimeni. Tu ce faci?

—Am fost destinat la Serviciul de Siguranţă a Statului şi aştept să intru în slujbă. Tu unde mergi?

—Păi pe mine m'au desconcentrat pentru că am fost dat afară din armată, drept consecinţă a manifestaţiei

din Cernăuţi, aşa că mă gândesc să merg o vreme acasă să mă odihnesc şi să mă pun oleacă de acord cu mine însumi.

—Cred că n'o să fie posibil, îmi răspunde el, avem nevoie de multă lume aici.

—Văd că sunt destui care aşteaptă posturi, îi răspund eu, arătând cu mâna la cei dimprejur. De ce nu-i întrebuinţaţi?

—Avem nevoie de oameni cunoscuţi şi pricepuţi pentru Prefectura Poliţiei de aici, aşa că nu te duci nici într'o parte.

În timp ce-mi vorbea, i-a făcut semn cu mâna unui camarad înalt de vreun metru opzeci şi cinci; când acesta s'a apropiat de noi, i-a zis:

—D-le Comandant, vă prezint pe camaradul Popinciuc, care a făcut parte din grupul ce a organizat manifestaţia din Cernăuţi şi după aceea a stat închis la Deva. Îi student la drept, aproape a terminat studiile; pe la congresele studenţeşti şi prin alte locuri a dovedit să ştie să organizeze şi să păstreze ordinea. Cred că este foarte nimerit pentru Prefectura Poliţiei.

—Apostolescu, îmi zice cel prezentat; contăm deci pe d-ta, camarade?!

—D-le Cdt., încep eu să mă scuz, abia ieşit din închisore m'au concentrat, n'am avut vreme să-mi văd fraţii şi surorile ca lumea. Am nevoie de oleacă de odihnă. Dealtfel cred că în judeţul meu au nevoie de mine.

—Nevoia mai mare este aici, îmi răspundeApostolescu. Dacă toţi ne punem pe odihnă, cine o să ajute la asigurarea biruinţii ce cu atâta necaz şi atâtea jertfe am câştigat-o? D-ta rămâi aici.

—Cel puţin daţi-mi voie să mă duc acasă să-i salut pe ai mei şi vin înapoi, încerc eu să-l înduplec.

—Nu se poate. Şi ca să vezi că nu-i un capriciu al meu, vino să-ţi confirme Comandantul cele ce eu îţi spun.

M'a luat de braţ şi împreună am intrat în holul ce ducea la biroul Căpitanului. Mi-a venit în minte, în

acel moment, figura măreaţă a Căpitanului şi primirea ce ne făcuse în 1937 când fuseserăm liberaţi de la închisoarea din Craiova. Câte bucurii şi câte nostalgii! Până să-mi dau bine seama de cele din jur, m'am trezit în faţa unui omuleţ mititel, subţirel, cu părul vâlvoiu şi ochii sfredelitori. Era Horia Sima.

—Trăiască Legiunea şi Căpitanul, să trăiţi D-le Comandant, ne-a prezentat Victor Apostolescu pe amândoi, aici vă aduc pe camaradul Popinciuc care după cum asigură camaradul Nemţanu îi priceput în chestii poliţieneşti, dar nu vrea să rămâie aici. Zice că au nevoie de el în Bucovina.

—De ce nu vrei să rămâi? m'a întrebat Horia Sima.

—Sunt obosit, D-le Comandant, răspund eu. Nu mi-am văzut fraţii şi surorile de nu ştiu câţi ani. Mai am de dat vreo câteva examene ca să termin studiile. De altfel, după cele trase la închisoare, am nevoie de linişte şi odihnă.

—Vremea odihnei a trecut, mi-a zis Horia Sima. Avem nevoie de toţi legionarii rămaşi în viaţă, ca să consolidăm victoria legionară. D-ta care te-ai jertfit şi ai suferit pentru ca acest ţel să fie ajuns, nu poţi acum să te dai la o parte. Trebuie să rămâi aici. Camaradul Apostolescu te va cartirui şi-ţi va indica ce trebuie să faci. Înţeles?

—Înţeles, D-le Comandant. Ce puteam să zic? Salutăm şi ieşim din fostul birou al Căpitanului.

În curte l-am întâlnit din nou pe Nemţanu şi Apostolescu m'a lăsat în seama lui, rămânând să ne întâlnim peste vreo două trei zile. Niţucă m'a dus la Căminul Bucovinenilor, o casă destinată acestui scop odată cu ocuparea Basarabiei de Nord de către Ruşi, unde se oblojeau mulţi bucovineni şi ceva basarabeni. Aici mi-au făcut şi mie un loc de dormit, până să intru în serviciu.

În acest timp l-am întâlnit pe badiţa Grigoraş-Suceveanu care luase locul de Şef al Bucovinei în locul lui bădiţa Iasinschi şi care a început să mă certe că rămâneam în Bucureşti, când el avea atâta nevoie de mine în Suceava. După ce i-am explicat cum stau lucrurile, cu ordinul ce primisem din partea Cdt-lui, s'a mai domolit. Mi-a povestit câ necaz avea cu organizarea noilor unităţi din cauza „septembriştilor" care cereau să fie recunoscuţi ca mari legionari şi m'a informat că s'a propus să fiu înaintat la gradul de Cdt. Legionar. Am rămas destul de surprins şi i-am ripostat că era prea mult ceeace cerea pentru mine. Mi-a spus atunci că la ultimile propuneri din 1937, pe care Căpitanul n'a mai ajuns să le sancţioneze, eu fusesem propus la gradul de Cdt. Ajutor şi că după o prigoană atât de aspră şi după ce fusesem pe lista celor ce trebuiau lichidaţi, el credea că gradul ce-l cerea pentru mine era bine meritat. I-am mulţumit pentru încrederea ce-mi acorda şi l-am asigurat că voiu încerca vreo şotie ca să mă pot desprinde de Bucureşti. Ne-am despărţit râzând şi de atunci nu l-am mai văzut.

Cam pe la sfârşitul lui Septembrie, am intrat în serviciul Prefecturii Capitalei împreună cu Şocariciu, Opriş, Virgil Popa, Grimalschi, Buia, Uşeriu, Zelenschi, Creţu, Marcu, Balaneţchi, Penteleiciuc, Malcasian, Pană, Bădulescu şi încă mulţi alţii ale căror nume nu mi le mai amintesc. Şeful nostru era Şocariciu, dar cel ce în adevăr îndeplinea această funcţie a fost Opriş. Prefect era Generalul Dona. Eu am fost repartizat la Brigada Anticomunistă de subt conducerea Comisarului Turcu. Ideea Generalului Antonescu era ca noi să fim un fel de controlori, comanda rămânând în mâna funcţionarilor vechi.

Turcu era un tip mititel, gras, bun gurmand şi se credea mare şmecher. Din prima zi m'a invitat la un restaurant la o masă bogată, cu vin minunat. După aceea mi-a arătat ceva hârtii din birou şi mi-a explicat, în linii mari, care era activitatea brigăzii lui. Mi-a pomenit, aşa în trecere, că avea informatori pe care îi plătea cu o sumă de bani ce primea lunar şi pentru care nu era obligat să dea socoteală, recte o sumă pe care o cheltuia el cum îi plăcea. Nu avea niciun comunist arestat, nicio anchetă de făcut. Din acest motiv m'a invitat către seară la o baie cu sauna, aromatizare, masaj, friser, bere, brânză de Brăila, etc... A doua

zi dimineaţa, împreună cu Turcu, am asistat la prima întâlnire cu agenţii brigăzii. Fiecare aducea informaţii scrise cu veştile ce culesese ziua trecută şi dădea lămuriri suplimentare, în cazul când îi erau cerute. Aceste informaţii erau consemnate şi trimise Comisarului Ionescu, care redacta un buletin informativ; acesta se trimetea la toate Ministerele şi în special membrilor guvernului.

Noi căpătam o leafă care abia ne ajungea să mâncăm câte ceva prin cantinele populare. Cât de dormit, care pe unde putea; majoritatea pe canapelele din birouri, de care Generalul Marinescu avusese grijă să fie în abundenţă. Situaţia nu ne plăcea deloc. Nu ajunsesem la guvern cu gândul de a fi marionete. De aceea, într'o zi când Turcu nu venise la vreme, am primit informaţiile eu şi am trimis agenţi pe teren. Mare a fost supărarea lui Turcu. S'a plâns la superiori. Generalul Dona l-a chemat pe Secretarul Ministrului de Interne, Colonelul Rioşanu, care ne-a adunat pe toţi legionarii de la Prefectură în Sala de Conferinţe, încercând să ne explice care era rolul nostru acolo, dar până la urmă a trebuit să cedeze şi să ne numească funcţionari cu toate drepturile şi obligaţiile. Virgil Popa a fost numit chestor al Brigăzii judiciare, Opriş al celei pentru anchete speciale, Uşeriu Inspector al Circulaţiei, Orendovici Inspector şef al Brigăzii cu paza Legaţiilor, eu Inspector General al Brigăzii Anticomuniste etc.

Pe la mijlocul lunei Octombrie primisem, prin agenţii informatori pe care eu mi-i recrutasem între timp, vestea că Legaţia Rusă introducea prin curierii săi diplomatici material de propagandă comunistă, material care după aceea era pus în circulaţie în toată ţara. Îmi era foarte greu să opresc avalanşa de afişe şi alte fiţuici, odată ce materialul ajungea în mâna organizaţiei comuniste din Bucureşti. Mai exista încă şi problema că acest material mergea, în mare măsură, la organizaţiile comuniste din Iaşi şi Reşiţa. Mă gândeam să organizez sechestrarea valizelor diplomatice în drum spre Legaţia Rusă. Aceasta era însă o chestie ce nu o puteam face fără autorizaţia

Prefectului şi, poate chiar a guvernului, datorită consecinţelor ce s'ar fi ivit. Aveam deci urgentă nevoie de a vorbi cu Generalul Dona. Când m'am prezentat în camera care ducea la biroul Prefectului, Secretarul lui, Buia, nu era acolo. Grăbit cum eram, am bătut la uşa biroului Prefectului. Văzând că nu răspunde nimeni, cu gândul de a vedea dacă Prefectul este ori nu, am deschis uşa. Prefectul stătea la biroul lui numărând o sumă mare de bani, iar în faţa lui stătea o persoană care mie mi-a făcut impresia că era Evreu.

–Cum ai intrat aici? m'a apostrofat imediat, roşu la faţă şi cu vocea sugrumată de furie.

–Simplu, D-le General. Am deschis uşa şi iată-mă aici.

–Pleacă imediat.

–Cum nu, D-le General, dar n'aţi vrea să-mi spuneţi şi mie ce-i cu banii ce număraţi?

–Pleacă, ori dau ordin să fii arestat imediat.

–La revedere, D-le General.

Am plecat şi mă gândeam că de data asta mă vor trimite acasă. Era a doua oară când produceam un scandal cu superiorii mei. Îmi făceam deja socotelile unde mă duc şi ce voi face. Dar n'a fost aşa. Dona ceruse înlăturarea mea de la Prefectură, dar până la urmă a fost înlăturat el; bine înţeles, a fost înaintat în grad şi trimis la o unitate din Ardeal. În locul lui a fost numit Prefect Colonelul Zăvoianu, care m'a felicitat pentru felul cum l-am înfruntat. Din chestia cu sechestrul valizelor diplomatice nu s'a ales nimic, din ordinul guvernului.

*
* *

Cam tot în aceeaşi vreme a venit la mine Traian Borobaru, secretarul Comandantului, însoţit de comisarul Dobre ori Doboş, nu-mi mai aduc bine aminte şi mi-a zis că mă face răspunzător de siguranţa vieţii Comisarului,

pentrucă îi făcuse Comandantului mari servicii. Abia plecase Borobaru când m'am pomenit în birou cu vreo cinci legionari angajaţi în ultima vreme la poliţie, care vroiau, nici mai mult nici mai puţin, decât să-l sfâşie cu mâinile pe comisar pentru că în vremea lui Gavril Marinescu îi bătuse de-i stinsese. M'a costat mult să-i fac să înţeleagă că acesta se găsea subt protecţia directă a Comandantului, pentru mari servicii prestate, şi că eu eram responsabil de siguranţa persoanei sale. Tot în acel timp, a venit la Prefectură Horia Sima şi s'a dus jos la beciu unde era închis Moruzov, cu care a conversat destul de lungă vreme, între patru ochi.

*
* *

Prin luna Noembrie a anului 1940, guvernul hotărîse judecarea tuturor celor ce erau vinovaţi de crime contra Mişcării Legionare. Aşa s'a făcut că, într'o bună zi, a venit la mine Opriş şi mi-a zis să-mi încarc bine pistolul Mauser şi să merg cu el. Am plecat cu el, Şocariciu, Grimalschi, Creţu şi Marcu, la Legiunea de Jandarmi din Bucureşti, unde, după dezarmarea sentinelei de la poartă şi a celei de pe coridor, l-am arestat pe Generalul Bengliu în câteva minute. Când eram cu el în stradă a venit un Colonel, al doilea şef al Legiunii de Jandarmi, care s'a limitat să ne întrebe ce vom face cu el. Când l-am asigurat că-l ducem arestat la Jilava, a exclamat uşurat: „duceţi-l Domnilor, că are multe de plătit".

În aceeaşi zi după masă, însoţit de un comisar din cei vechi, am plecat la casa Maiorului Macoveanu, al doilea şef al echipei care sugrumase pe Căpitan, Nicadori şi Decemviri, ca să-l arestez. Când am ajuns, ordonanţa lui, care se găsea la poartă, ne-a spus că Maiorul nu era acasă. Comisarul a vrut să plece, dar eu nu l-am crezut pe soldat. Am scos pistolul din buzunarul paltonului şi i l-am pus în piept zicându-i: repetă ce-ai spus mai înainte. Soldatul s'a făcut

alb ca varul, a început să bâlbâie, ca până la urmă să zică că era în casă. În acelaşi timp a apărut în prag Maiorul. Un om de statură mijlocie, faţă de buldog şi trup de urs.

—Aici sunt, Domnilor, ce doriţi de la mine?

—D-le Maior, din ordinul Guvernului, sunteţi arestat. Avem ordin să vă transportăm la Jilava, i-am răspuns eu.

—Bine, Domnilor, mă schimb, îmi iau câteva lucruri necesare cu mine şi plecăm.

—Nu, D-le Maior. D-ta rămâi aici. Să-ţi aducă soţia lucrurile pe care le vrei.

În câteva minute doamna a venit cu o valiză. Comisarul a controlat-o, la indicaţia mea, şi a plecat în maşină cu Maiorul la Jilava, iar eu m'am întors la Prefectură, unde am comunicat împlinirea ordinului.

*
* *

Îndată după căderea lui Carol II şi ridicarea lui Mihai pe tron, tânărul Rege a vrut să se plimbe pe jos prin Bucureşti. Eu am fost ales să-l însoţesc şi să-l protejez. Cu o echipă de legionari de la Prefectură, toţi în civil, ne-am prezentat la poarta Palatului Regal din care a ieşit Regele Mihai şi Regina Mamă. Regina era foarte liniştită, dar el era destul de nervos. De la Palatul Regal am plecat pe Calea Victoriei către centru. Pe măsură ce înaintam, lumea se strângea în jurul nostru. Femeile plângeau de bucurie pentru că, de pe vremea lui Carol I şi Ferdinand, nu mai văzuseră un rege pe jos prin Bucureşti. La un moment dat lumea era aşa de multă, că ne era greu să ne croim drum printre ea. Nimeni nu avea atitudine duşmănoasă. Toţi erau emoţionaţi. Mulţi, tare mulţi, plângeau. M. Sa era însă foarte nervos. Când am ajuns în faţa cafenelei Capşa, M. Sa a intrat înăuntru şi l-a chemat pe Generalul Antonescu la telefon. Ce-a vorbit, nu ştiu, pentru că rămăsesem la uşă ca să opresc intrarea altor persoane în cafenea. După

puţin timp a venit Generalul Antonescu, a urcat în maşina lui pe Rege şi Regină şi i-a trimis la Palat, iar el a rămas singur cu mine în stradă. M'a întrebat dacă vroiam să-l însoţesc până la Preşedenţia Consiliului de Miniştri. I-am răspuns afirmativ şi am pornit amândoi pe jos. Pe drum m'a întrebat despre închisori şi necazuri personale, despre care nu i-am povestit prea multe pentru ca să nu-i creez impresia că doream să mă ajute cu ceva. Ajunşi la Preşedenţie, mi-a dat mâna şi a intrat înăuntru, iar eu m'am dus la Prefectură.

*

* *

Prin luna lui Noembrie, data exactă nu o mai ştiu, am fost înştiinţat de către informatorii mei că se pregăteşte o mare manifestaţie comunistă la Obor. Faptul l-am adus imediat la cunoştinţa Prefectului Zăvoianu şi a Dr-lui Apostolescu, care comanda o unitate de siguranţă specială. Manifestaţia s'a produs. Au fost arestaţi o mulţime de muncitori, săraci lipiţi pământului, care se prezentaseră pentru că evreimea le promisese că, la instalarea regimului comunist, ei vor fi cei ce vor avea puterea în mână.

Aici cred că e nimerit să lămuresc că Românii, aproape în unanimitate, erau anticomunişti. Partidul comunist, aproape inexistent ca număr în raport cu milioanele de locuitori ai ţării, era condus de către evrei. Aceştia concepuseră comunismul şi acum caută să-l pună în practică în toată lumea. Puţini români care se înscriau la comunişti erau bieţi muncitori săraci care vedeau în acest partid o posibilitate de a scăpa de sărăcie, dar nicidecum convinşi de bunătatea doctrinei. Pătrăşcanu, Român getbeget, cu care avusesem cândva o convorbire, era un om ambiţios care acceptase să servească de paravan evreilor. Vroia cu orice chip să ajungă şeful statului şi cum, prin celelalte partide, nu putea să-şi îndeplinească acest vis pentru că în toate acestea, posturile de conducere aparţineau

de obicei membrilor familiei, a intrat la comunişti. Era de altfel convins că Ruşii îi vor permite să instaleze un regim comunist independent de cel din Rusia. O greşeală care l-a dus, în cele din urmă, la închisoare, schingiuiri şi moarte.

Dar să revenim la manifestaţia din Obor. Agenţii Prefecturii, unitatea specială a Dr.-lui Apostolescu şi intervenţia câtorva companii de soldaţi, au zădărnicit manifestaţia de la târgul din Obor. Au fost confiscate multe steaguri roşii şi pancarde cu diferite lozinci, care au fost depozitate în biroul meu de la Prefectură. Ancheta celor arestaţi mi-a luat două zile şi două nopţi fără întrerupere. Aş fi putut să cer un termen lung pentru anchetă, dar n'am vrut. Vroiam să arăt că termenele legale pot fi menţinute. Îmi era milă de bieţii Românaşi care se lăsaseră duşi de nas de către Evrei. Aproape pe toţi i-am pus în libertate. Era deajuns să declare că nu fac parte din partidul comunist şi că steagurile roşii şi pancardele le purtau pentru că fuseseră plătiţi. Pe toţi aceştia i-am aprovizionat cu cele necesare familiilor lor prin contribuţia „Ajutorului Legionar" de subt conducerea D-lui Cdt. al B. V. Ilie Gârneaţă. Numai vreo câţiva Români şi ceva Evrei au fost trimişi în judecată.

După acest tur de forţă, m'am dus acasă şi m'am culcat.Peste noapte a venit faimosul cutremur, dar eu n'am simţit nimic. Dormeam dus. Stăpâna casei unde locuiam a venit să vadă ce se întâmplă cu mine. M'a scuturat, mi-a dat palme peste obraz, dar eu dormeam mereu. La un moment dat a sunat telefonul pe care mi-l pusese Prefectura. Jumătate adormit, l-am luat în mână şi am răspuns.

—Şefule, îmi zise agentul de serviciu, vino repede că s'a dărâmat hotelul Carlton.

—De ce Carlton îmi vorbeşti?

—Hotelul care s'a dărâmat din cauza cutremului.

—Ce cutremur, măi?

—Cum ce cutremur? Nu l-aţi simţit?

Abia atunci am deschis ochii bine şi m'am uitat în jur.

Tencuiala de pe tavan căzuse toată prin casă și pe pat. În aproape zece minute am ajuns la Prefectură. De acolo am fost trimis să organizez siguranță în jurul hotelului dărâmat. Subt dărâmături, refugiați în pivniță, se găseau mai mult de 100 de persoane. Din nenorocire, n'au putut fi salvate. Căldarea de încălzit a explodat și i-a omorît pe toți.

*

* *

În noaptea când au fost scoase de subt lespedea de beton trupurile Căpitanului, Nicadorilor și Decemvirilor și au fost executați călăii închiși la Jilava și la Prefectură, eu fusesem invitat la o cină de către reprezentatul GESTAPO-ului de la Legația Germană din București Hans König, așa cred că îl cheamă. Astfel a doua zi, am fost destul de surprins, auzind de cele întâmplate. Cu acest reprezentant schimbam regulat informații asupra activității comuniștilor din România și Germania.

A doua zi s'au format la Prefectură mai multe echipe cu ordin de a aduce arestați la Prefectură pe toți politicienii vechi care ajutaseră pe Carol II și Călinescu să ne măcelărească. Eu, însoțit de Malcasian și Pană, am arestat pe Ghelmegeanu, Gigurtu și fratele lui Gavrilă Marinescu, General medic. Tremurau toți ca vergile. În total cred că fuseseră arestați vreo cincisprezece. Pe atunci a venit la Prefectură Horia Sima și, după o conversație ce a avut cu cei arestați, fără prezența noastră, au fost suiți în câteva mașini și duși la Ministerul de Interne, de unde a plecat fiecare pe drumul lui.

*

* *

Executarea călăilor a atras după sine un conflict foarte greu între Generalul Antonescu și Mișcarea Legionară, al cărei vorbitor se făcuse Colonelul Zăvoianu.

Acesta l-a provocat la duel pe General. În loc de duel, Colonelul a fost înlocuit la Prefectură, cu Cdt.-ul B.V. Radu Mironovici, iar după alungarea Mișcării Legionare de la guvern a fost condamnat la moarte și executat împreună cu Crețu și Marcu.

*

* *

Cam pe la începutul lunei lui Decembrie, Viorel Trifa, Șeful Centrului Studențesc din București, mi-a oferit o bursă de studii în Germania și eu am acceptat-o imediat. Între timp a avut loc, la Predeal, înmormântarea legionarilor omorîți în prigoană la care am luat parte în calitate de component al gărzii personale a lui Horia Sima. Marșul până la cimitir și înmormântarea au fost impresionante. Acolo a rămas o pădure de cruci. Ce se va fi ales de ele?!

*

* *

Crăciunul l-am petrecut în casă la Bădia Radu Mironovici împreună cu D-l Cdt. al B.V. Georgescu, D-l Cdt. Iasinschi, D-l Prof. Brăileanu și Stănicel. În liniște, cu multă voie bună, de data asta cu o masă bogată, vremea a trecut de nici nu ne-am dat seama. Nimeni n'a pus în discuție niciun fel de problemă. Parcă ne-am fi învoit dinainte să râdem numai și să spunem glume. Cel mai bun glumeț a fost Prof. Brăileanu, care făcea mereu aluzie la chelia lui. Această seară mi-a rămas în minte ca una dintre cele mai frumoase din câte am petrecut în agitata luptă legionară de toate zilele.

*

* *

Când avem toate lucrurile terminate ca să plec în Ger-

mania au început evenimentele din 20 Ianuarie 1941. Aş fi putut pleca imediat, dar un simţ de pudoare nu m'a lăsat. Vroiam să împărtăşesc soarta tuturor celorlalţi camarazi ai mei.

De multe ori am auzit, chiar de la camarazi, că în Ianuarie 1941 a avut loc o revoluţie legionară. După părerea mea a avut loc o revoluţia a lui Antonescu contra Mişcării Legionare.

În ziua de 20 Ianuarie s'a prezentat la Prefectură un General, însoţit de doi Colonei, şi a cerut să i se predea conducerea ei. Cu destulă linişte, bădia Radu le-a spus că pe el acolo l-a pus Mişcarea Legionară şi că numai din ordinul acesteia predă conducerea. Când Generalul şi cu însoţitorii lui s'au retras, Regimentul de Jandarmi cantonat lângă Prefectură a încercat să ocupe retragerea în ea. I-a alungat imediat Opriş cu câteva focuri de armă. Atunci a apărut în faţa Prefecturii, pe Calea Victoriei, un tanc. Cred că a fost Ţâlnariu care i-a băgat o rangă de fier subt o şenilă, încât nu mai putea merge nici înainte, nici înapoi, ci se învârtea pe loc. După aceea asvârliseră pe tanc un covor, aşa că cei din el nu mai vedeau nimic. Locotenentul din tanc, înfuriat şi înfricoşat, a tras un foc de tun la întâmplare care a pătruns într'un negoţ din apropierea Prefecturii. Orendovici, ofiţer de rezervă de tancuri, a deschis partea de dinapoi şi i-a tăiat curelele de la motoare, aşa că tancul a rămas imobilizat. Au trecut câteva ceasuri până a venit un alt tanc şi l-a remorcat, ducându-l la regiment.

Centrele de rezistenţă legionară se strânseseră în jurul Prefecturii, Sediului Poliţiei Gardienilor şi al Sediului Muncitoresc. Armata ne ataca cu tot ce avea la îndemână. Totuşi noi am fi putut rezista mult timp. La Prefectură se adunaseră vreo trei mii de studenţi, toţi decişi să lupte până la ultimul. Am cerut permis bădiei Radu ca să atacăm, chiar cu mâinile goale, Preşedenţia Consiliului de Miniştri unde se găsea Antonescu. Bădia Radu a vorbit cu Pătraşcu, care făcea legătura cu Horia Sima. Permisul ne-a fost refuzat.

Pe lângă rezistenţa în contra atacului armatei, a trebuit să organizăm echipe speciale care să oprească, în măsura posibilităţilor, furturile şi omorurile. În acel timp mulţi pescuitori în apă tulbure se prezentau drept legionari, în special pe la case evreieşti şi le luau tot ce aveau. Profitau de situaţie ca în orice revoluţie de oriunde.

În clădirea unde locuiam eu, în faţa apartamentului meu, locuia un Evreu al cărui nume nu mi-l mai amintesc, care m'a chemat la telefon cerându-mi să-i permit să vină în apartamentul meu, pentru că era atacat de vreo trei indivizi care îşi ziceau legionari. Bine înţeles că i-am permis şi i-am indicat că în sertarul mesii de noapte se găsea un revolver încărcat. A făcut uz de el şi pretinşii legionari au dispărut. După rebeliune, când m'am dus să-mi iau lucrurile de acolo şi mă putea da pe mâna poliţiei, mi-a mulţumit foarte emoţionat, oferindu-se să mă găzduiască.

Totuşi rezistenţa şi jertfele noastre, ca de atâtea ori, au fost zadarnice. Pe data de 23 Ianuarie am primit ordin de la Horia Sima, prin Pătraşcu, să depunem armele, Antonescu obligându-se să nu ne aresteze. Eram la Prefectură, amărît de nu mai puteam. M'am dus să-l văd pe bădia Radu Mironovici.

—Ce facem acum, bădie?

—Nimic. Te duci de aici şi caută a te refugia în străinătate.

—Şi Matale?

—Eu rămân să predau Prefectura.

—O să vă aresteze.

—Ştiu. Dar ce vrei să fac?

—De ce nu mergem amândoi de aici, să căutăm să ajungem în străinătate?

—Eu nu pot merge în străinătate.

—Atunci rămân şi eu cu Matale.

—Frate Mardarie, tu eşti un legionar bun, prieten drag, care nu are asupra lui atâtea obligaţii câte am eu în calitatea mea de Cdt. al B. V. şi şef al gărzii de la Icoană. Pe asta n'o pot scoate din ţară şi deci nu pot pleca. Îţi dau

ordin să te duci imediat de aici şi să cauţi să te salvezi în străinătate.

—Am înţeles, bădie.

Ne-am îmbrăţişat şi eu am ieşit pe platoul Prefecturii unde se adunaseră ceilalţi camarazi. Cum armata română, în ciuda celor convenite urma să tragă în noi, a venit un număr mare de soldaţi nemţi şi s'au postat în jurul nostru. Aşa am ieşit pe Calea Victoriei şi, câte unul, câte unul, după cum vedea fiecare posibilitatea, plecam din rând pe drumul nostru. Când am ajuns pe cheiul Dâmboviţei, am văzut figura mititică a Tanţei —Constanţa Coandă— cu care mă logodisem în timpul evenimentelor la Prefectură. Mi-a făcut semn să părăsesc coloana şi am plecat cu ea. Ne-am dus direct la o biserică de pe cheiu, unde un preot ne-a dat o binecuvântare. De acolo am plecat la casa familiei Renowicz, unde l-am întâlnit pe actualul meu cumnat Mircea Orendovici, şi unde am stat ascunşi vreo cinci zile, utilizând camera actualei mele soţii.

*

* *

DE-A ASCUNSELEA

Armata şi Jandarmeria patrulau pe toate străzile Bucureştiului şi perchiziţionau toată lumea. Din când în când, înconjurau câte un cartier, sau parte din el şi perchiziţionau toate casele legitimând pe toată lumea. Cine era suspect de ceva, era dus imediat la închisoare. Malmezonul era plin de deţinuţi până la refuz. Se oprise circulaţia de persoane de la orele 10 noaptea până la 6 dimineaţa. Cine era prins în acest timp pe stradă fără permis, putea fi împuşcat pe loc.

Parte din cartierul unde eram ascunşi noi a fost înconjurat şi percheziţionat a treia zi de şedere a noastră în casa familiei Renowicz. Îngijorarea gazdelor noastre era evidentă şi nu-i puteam învinui de fricoşi. De aceea, când a venit Tanţa să mă vadă, i-am spus că trebuie să plec de acolo. A fost imediat de acord. După puţin timp, am plecat împreună şi am poposit la o casă de cetăţeni nemţi unde, poate datorită unui acord nepublicat, poliţia română nu putea intra. În casă era numai doamna şi o fetiţă de vreo trei ani. M'aş fi simţit enorm de bine dacă nu aş fi înţeles că eram o sarcină pentru biata femeie. De acest lucru şi-a dat seama şi Tanţa, aşa că după vreo două săptămâni am luat un taxi şi am pornit către casa aceleia ce fusese însoţitoarea şi colaboratoarea Prof. Nae Ionescu.

Când am intrat în Piaţa Victoriei, ne-a oprit o patrulă de soldaţi. Deja mă vedeam arestat şi bătut măr. Dar Dumnezeu e mare. Chiar în acel moment trecea pe lângă noi un car cu mere mari şi frumoase. Soldaţii l-au oprit şi toţi au început să caute dacă nu cumva între mere era ceva ascuns. Bine înţeles că multe dintre acestea nemereau

în buzunarele lor. Cel ce rămăsese lângă taxi, nevoind să piardă ocazia, ne-a făcut semn să plecăm şi s'a dus şi el să caute acul în carul cu mere.

Ajunşi la destinaţie, am fost primit foarte bine. Aici m'am întâlnit din nou cu Orendovici. Şi el a trebuit să părăsească familia Renowicz, deşi era logodit cu Brunhilde (Dussy), fata a doua a lor. Dealtfel, pentru a deruta urmăririle, eram mereu schimbaţi dintr'un loc în altul. Tot aici am cunoscut-o pe D-ra Gheorghiu, secretara lui Malaxa, bună prietenă a gazdei noastre. După un oarecare timp, am fost dus la o casă de refugiaţi basarabeni, oameni buni ca pâinea albă, prin cartierul din Nord, într'un edificiu de 10 etaje.

Abia începusem să mă cunosc mai bine cu noile mele gazde, când mă pomenesc, cam a treia zi, pe la orele 9,30 cu o companie de soldaţi care înconjuraseră edificiul şi începeau să-l percheziţioneze. Ne-am cam făcut albi cu toţii la faţă. Eu nu puteam pune în pericol situaţia gazdelor. Delatfel nici nu avea vreun rost, căci dacă mă prindeau, eu, aşa ori aşa, tot la închisoare nimeream. Le-am mulţumit pentru găzduire şi i-am rugat, în cazul că vom fi confruntaţi, să spună că nu mă cunosc, căci eu voi susţine acelaş lucru. Voi spune că am venit să caut pe un prieten al meu Popescu, pentru că auzisem că locuieşte aici la etajul opt, unul deasupra aceluia în care mă aflam.

După ce m'am convins că nu era nimeni pe coridor, am ieşit, m'am suit pe scară până la etajul opt, am sunat la o uşă şi am întrebat dacă acolo nu locuia Popescu. Mi s'a răspuns că nu, am mulţumit şi cu ascensorul am coborît. La poartă m'a oprit un soldat, a venit un sublocotenent, care după faţă se vedea că nu-i plăcea funcţia ce îndeplinea, şi m'a întrebat:

—D-ta locuieşti în această clădire?

—Nu, D-le Sublocotenent.

—Atunci ce faci aici?

—Am venit să văd pe un prieten despre care fusesem informat că locuieşte aici, dar nu l-am găsit.

—Legitimaţia matale.

I-am dat legitimaţia care era pe numele meu adevărat, cu o strângere de inimă. S'a uitat la ea, apoi a scos o listă din buzunar şi a cercetat-o. Zâmbind mi-a dat înapoi legitimaţia şi mi-a zis că sunt liber să plec. L-am salutat şi am plecat. La colţul străzii am întors capul şi am văzut cum din etajul al şaptelea mă salutau cu mâna. Zâmbetul Slt.-ului mă urmărea mereu şi mi-a dat de gândit. Eu ştiam din sursă sigură că eram pus pe lista celor urmăriţi. Eram ori nu eram pe lista Slt. -ului?! N'o s'o ştiu niciodată. În ori ce caz, încă odată „mulţam", frate român şi, poate, legionar.

Şi acum unde mă duc? mi-a trecut prin cap. Cum nu eram departe de casa Tanţei, m'am decis să merg la ea. Totul, ce îi este scris omului, nu se poate ocoli. Mama Tanţei, o femeie destul de în vârstă, m'a primit cu multă bucurie. Ea suportase multe percheziţii şi plânsese destul când Tanţa fusese închisă. Deci nu se speria uşor. Era văduvă şi Tanţa era singurul ei copil. Nu după mult timp a venit şi Tanţa. A rămas surprinsă când m'a văzut, dar în acelaş timp tare bucuroasă. Am luat masa împreună şi eu le-am povestit despre familia mea, pe care nu o cunoşteau. Am petrecut vremea tare frumos, dar realitatea nu o puteam neglija. De aceea Tanţa a plecat să vadă unde mă putea ascunde din nou. Către seară a revenit şi m'a dus la casa unei foste Dame de Onoare de la Palatul Regal, unde l-am găsit pe Nae Horodniceanu şi Victor Apostolescu.

Noua noastră binefăcătoare, D-na Pălângeanu, era o femeie între 45-50 de ani, frumoasă, cultă, elegantă şi bună cunoscătoare a problemelor româneşti. Era încântătoare cu spiritul ei glumeţ şi foarte bine orientat. Avea foarte multe relaţii, încât era informată de toate noutăţile. De obiceiu, înainte de masă se ducea să-şi viziteze cunoştinţele şi să culeagă informaţii, iar după prânz îşi petrecea vremea cu noi, comunicându-ne noutăţile. Toate le făcea sub formă de glumă.

În casa acestei Doamne am dus-o ca în sânul lui A-

vraam. Victor compusese o odă asupra traiului nostru: mănânci o pâine și e albă, niște icre și sunt negre, un borș și e de miel, o friptură și e de purcel, niște fructe și sunt importate, un vin și e de Cotnar. Doamne, ce prigoană!

Dar ca toate lucrurile frumoase, nici situația aceasta nu putea dura mult. La vreo trei săptămâni am fost încărcați într'o mașină a unui neamț și duși la o casă a Legației Germane. Acolo am găsit pe Cdt. B. V. Georgescu, Pătrașcu, Groza, Andrei, Stănicel, Găină, Cuțumina, Țâlnariu, Virgil Popa, Emil Popa, Opriș, Puiu Traian, Teodorescu, Tărăroiu, Dragomir-Jilava, Șeitan, Omăț, Gorănescu, Arnăutu, Ghiță Stoia, Bujin, Caranica, Mihăilescu, Crișu, Cengher, Graur, Șuțu și încă o duzină mai mult, de a căror nume nu-mi mai amintesc însă.

Pe data de 5 Martie 1941, după ce ni s'a dat fiecăruia câte o salopetă (îmbrăcăminte de lucru militară) și câte o bască de ale armatei germane, am fost încărcați în două camioane militare nemțești și duși la Gara de Nord. Aici, pe o linie de manevră din afara gării ne aștepta un tren de marfă cu multe vagoane și două pentru transportul de persoane, în care am fost așezați noi toți împreună cu un Căpitan neamț –Dengeley– și doi subofițeri din SS. Acum eram, dragă Doamne, soldați nemți. Nu după mult timp, trenul s'a pus în mișcare către Vatra Dornei. Dar mergea tare greu. Aproape prin toate gările era oprit, băgat pe linie moartă, etc. Am petrecut așa cinci zile și șase nopți până ce am trecut granița cu Ungaria, pe data de 11 Martie 1941.

Bine înțeles că nervii noștri stăteau să plesnească. Ochii noștri erau mereu în căutarea unei ieșiri în caz de nevoie. Apariția unui militar pe lângă tren era semn de panică. Când ne apropiam de granița cu Ungaria, situația noastră se arăta foarte gravă. Niște glumeți care nu lipsesc niciodată, răspândiseră vestea că s'a auzit la radio că poliția e pe urma noastră; că se dăduse ordin să se închidă toate granițele și să se perchezitioneze toate ieșirile din țară în formă amănunțită, etc... Câțiva dintre camarazi erau

foarte neliniștiți. Se pregăteau să lase „trenul cu führeri", cum îl botezase unul dintre glumeți și să fugă în munți, care erau foarte aproape. Cu toate că li s'a spus că totul era numai o glumă, nu vroiau să creadă. Din acest motiv au fost închise toate ferestrele și ușile de la vagoane și fixate sentinele cu ordin de a nu lăsa pe nimeni să iasă afară.

Eu, care știam ceva nemțește, am fost băgat într'un palton al unui subofițer german și pus de gardă la ușa pe unde trebuia să intre vameșul care controla trenul. Ceilalți au fost sfătuiți să se culce în compartimentele vagoanelor și să se facă a dormi. Să nu sufle nicio vorbă românește. Am așteptat vreo trei ore care mi s'au părut cele mai lungi din viață, pentru că acum se decidea soarta noastră: libertate ori pușcărie, poate chiar moarte.

La răsăritul soarelui a apărut, în sfârșit, și vameșul. A intrat în vagon și l-a întrebat pe Căpitanul care se prezentase ca șef al trenului, dacă are ceva de declarat și dacă toți din tren aveau hârtiile în ordine. Căpitanul i-a răspuns că sunt toți soldați germani care se duceau acasă pentru odihnă, majoritatea fiind răniți, iar restul bolnavi. În ce privește hârtiile, i-a spus că toți fiind sub conducerea lui, el era responsabil și, deci, legitimarea lui era de ajuns. Dealtfel, a adăogat, dacă crede că mai e nevoie de ceva, să telefoneze la București la Cartierul General German, care îi va da toate lămuririle.

Vameșul a plecat cam nemulțumit. Dacă a telefonat ori nu la București, nu știu. Fapt e că după vreo jumătate de oră, când soarele se ridicase cam la o suliță pe cer, trenul s'a pus în mișcare și am trecut granița în Ungaria. Căpitanul nostru își luase cu el, pentru această ocazie, vreo două lăzi cu șampanie, care au fost golite cu ceremonialul cuvenit și în uralele noastre ale tuturora.

Când trenul a oprit la vreun km. după trecerea graniței de către vameșii unguri, noi ne-am dat jos și am început să ne jucăm ca niște copii prin zăpada de alături de calea ferată. Acest lucru ne-a adus altă durere de cap. Când pe la mijlocul nopții am ajuns la Budapesta, Ungurii au băgat

trenul pe o linie moartă, crezând că Nemţii ne-au luat prizonieri. Căpitanul nostru însoţit de cei doi subofiţeri, toţi cu pistoalele mitralieră după gât, s'au dus la şeful gării şi l-au ameninţat că dacă trenul nu este pus în mişcare imediat, vor cere prin radio la Berlin să trimeată un regiment de tancuri. După multe târguieli şi explicaţii în sensul că noi eram nemţi din România încadraţi voluntar în armata germană, etc., trenul a fost lăsat să-şi urmeze cursul.

Odată cu ziua am ajuns cu bine la Gara de Sud din Viena. Aici a trebuit să aşteptăm vreo două ceasuri până ce au sosit nişte maşini şi am fost duşi la sediul Gestapoului din Viena. Aici am predat Căpitanului Dengeley salopetele germane, i-am mulţumit frumos, am făcut baie, ne-am schimbat hainele, am mâncat şi am dormit în paturi ca oamenii. Aici a început refugiul, care mai durează încă şi azi.

*

* *

Februarie 1982 – Buenos Aires
Argentina

trenul pe o linie moartă, crezând că Nemţii ne-au luat prizonieri. Căpitanul nostru însoţit de cei doi subofiţeri, toţi cu pistoalele mitralieră după gât, s-au dus la şeful gării şi l-au ameninţat că dacă trenul nu este pus în mişcare imediat, vor cere prin radio la Berlin să trimeată un regiment de tancuri. După multe târguieli şi explicaţii în sensul că noi eram nemţi din România încadraţi voluntar în armata germană, etc., trenul a fost lăsat să-şi urmeze cursul.

Odată cu ziua am ajuns cu bine la Gara de Sud din Viena. Aici a trebuit să aşteptăm vreo două ceasuri până ce au sosit nişte maşini şi am fost duşi la sediul Gestapoului din Viena. Aici am predat Căpitanului Dengeley salopetele germane, i-am mulţumit frumos, am făcut baie, ne-am schimbat hainele, am mâncat şi am dormit în paturi ca oamenii. Aici a început refugiul, care mai durează încă şi azi.

Februarie 1982 – Buenos Aires
Argentina